This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

71463

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

P. 109

ПРАОТЕЧЕСТВОТО И ПРАЕЗИКЪТЪ на БЪЛГАРИТѢ

Историко-филологически изслѣдвания възъ основа на първоизточници

отъ

Д-ръ Ганчо Цѣновъ

(Прѣводачъ на Инострана та Кореспонденция въ Военното Министерство).

СОФИЯ

Издание на автора

1907.

DR64
T8

Прѣдговоръ.

Напечатаното тукъ е съкратена часть отъ една по-обширно намислена работа, която за сега не може да излѣзе. Ако въпрѣки това ние обнародваме настоящето, то е, че, прѣдъ видъ борбитѣ, които нашиятъ народъ води за своята политическа независимость, рѣкохме да му посочимъ, какъвъ народъ е той, защото той до сега е водилъ борба въ неизученъ теренъ и затова е губилъ. Въ тѣзи си листове ние приведохме доказателства, че българитѣ не сѫ чуждъ народъ, който е дошълъ отсетнѣ по тѣзи мѣста, а славянски народъ и че славянската раса е стара европейска раса. Макаръ и съвсѣмъ късо, посочихме на българо римскитѣ политически връзки. Ако историята би се направлявала само отъ нравствено-психически подбуди, ние би имали право да търсимъ помощь и отплата отъ потомцитѣ на старитѣ римляни или днешнитѣ италианци, защото тѣ съ никой народъ не сѫ били въ миналото тъй свързани, както съ българитѣ; никой народъ не е далъ толкова жертви за величието на Римската Империя, колкото българитѣ. Обаче това се е забравило. Българитѣ сѫ днесь варвари.

Употрѣбявали сме термина „Виенска Школа", понеже главнитѣ прѣдставители на това направление сѫ дѣйствали и дѣйстватъ въ Виена, а въ сѫщность то има многобройни привърженици и въ славянскитѣ страни. Това сѫ хора, които сѫ убѣдени, че славянитѣ сѫ дошли кѫдѣ VI-я вѣкъ на Балканския Полуостровъ и че тѣ сѫ инфериорна раса, която е била ви-

наги въ интелектуална и политическа зависимость отъ други народи. Онѣзи, които не се съгласяватъ съ това мнѣние сж „überhitzte Patrioten“ *).

Нуждна бѣше и една карта на тѣзи праселища, обаче поради голѣмитѣ разноски, ние неможахме да прѣдставимъ такава. Ако тая работа намѣри съчувственици, картата лесно ще се издаде, а за сега читательтъ нека си послужи съ всѣка историческа карта отъ IV и V вѣкъ.

Тая наша работа, която зачеква толкова много питания, не ше да е минала безъ никаква грѣшка, обаче това ще поправи безпристрастната критика.

Въ прѣднитѣ коли се пропуснаха нѣкои печатни грѣшки, за което молимъ извинение.

София, 11 Януарий 1907 г.

---

*) Прѣразпалени патриоти (шовинисти)

УВОДЪ.

Въ нашитѣ училища се учи, че българската държава е образувана отъ двѣ народности: отъ славяни и отъ чуждо нѣкакво племе българи, които покорили славянитѣ и образували обща държава. Славянитѣ били дошли по тѣзи мѣста на Балканския Полуостровъ кждѣ 5-й и 6-й вѣкъ слѣдъ Рождество Христово, нъ понеже нѣмали яко държавно устройство, тѣ били изложени на удари отъ чужди народи. Въ края на VII-й вѣкъ, или въ 671 год. една българска орда подъ водителството на княза си Аспаруха минала рѣкитѣ Днепаръ и Днестаръ и се появила отъ кждѣ устието на Дунава, т. е. дошла при славянитѣ на Балканския Полуостровъ. Отъ тъзи орда сега се започвала българската държава.

Въ какво отношение обаче стои тая чужда орда или този чуждъ народъ къмъ славянитѣ, не е отбѣлѣзано въ старитѣ хроники. Днешни историци мислятъ, че тая орда била покорила славянитѣ на Балканския Полуостровъ и образувала славяно-българско господарство. Това обаче е прѣдположение, което не почива на факти, понеже до сега не е намѣрено никакво извѣстие, че българитѣ нападали или сж се сражавали съ славяни. Знае се само, че е имало нѣкакви си българи въ източна България, кждѣ Прѣслава и че тѣзи българи обезпокоявали грѫцкитѣ поселища по Черно Море и Тракия. Слѣдъ това се знае, че когато народътъ на тая българска държава станалъ писменъ, то се видѣло, че този народъ пише и говори славянски или че това е славянски народъ.

Онѣзи, които подържатъ, че българитѣ сѫ чуждъ (не славянски) народъ, казватъ, че дошлитѣ отъ сетнѣ българи сѫ били малобройни и слабокултурни, та се прѣтопили въ славяни, понеже славянитѣ, като по-рано дошли въ съприкосновение съ гъркоримската култура, сѫ били по културни. Нъ какъ стана това сливане, когато българитѣ сѫ живѣли кѫдѣ Добруджа, отдѣлно отъ славянитѣ, когато тѣ не сѫ имали зимане даване съ славяни, а съ гърци, когато въ тѣхния дворъ е владѣла гръцка, а не славянска писменость и пр.? Кога напр. българитѣ, които въ врѣме на първото българско царство не сѫ се отдѣляли отъ Черно Море побългариха или дадоха името си на поселенициитѣ на Охридъ, Нишъ, Бѣлградъ и пр.? На тѣзи въпроси защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ още не сѫ обичали да отговорятъ. Както и да е, че българската държава е образувана отъ два народа се счита като нѣщо очевидно отъ повече досегашни издирвачи. Спорно е само, отъ каква народность сѫ тѣзи новодошли българи. И на това е различно отговаряно. Тъй напр.

Тунманъ, който въ 1774 год. е писалъ издирване върху историята на източнитѣ европейски народи, ги счита за *турци*, сродни *съ маджаритѣ* [1]).

Шафарикъ въ своето съчинение Slovanske starožitnosti, което излезе въ 1837 год., ги счита за *чудски* или *фински* народъ. Това мнѣние е било до скоро владѣещо у насъ, защото сѫ го подържали знатнитѣ наши историци: *Маринъ Дриновъ и Константинъ Иречекъ.*

Гаврилъ Кръстьовичъ въ своята *історія българска. Цариградъ 1869* ги счита за *хуни.* Кръстовичъ доказва, че българитѣ сѫ дошли, отъ дѣто сѫ дошли и хунитѣ и че тѣ сѫ хуни. Отъ сетнѣ пъкъ доказва, че хунитѣ сѫ славяни и слѣдов. и българитѣ. Това мнѣние е било много слабо застѫпено въ науката, макаръ и да е имало много по-сериозни основи за себе си отъ колкото горнитѣ двѣ.

---

1) Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker Erster Theil. Leipzig. 1774.

Освѣнъ горнитѣ мнѣния има и такива, че българитѣ сж славяни. Такова мнѣние напр. е подържалъ *Раичъ* въ своята *история разнихъ славянскихъ народовъ най паче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ. Виена. 1839.*; *Венелинъ* въ своята първа българска история: *Древніе и нынѣшніе Болгаре. Москва 1829.* Сетнѣ разни полски и руски историци, обаче то е останало безъ внимание отъ повечето учени. Господстваще мнѣние днесь изобщо, а най много у насъ, е, че българската държава е образувана отъ два народа и че новодошлитѣ българи сж отъ турско потекло. На това мнѣние сж нашитѣ професори и учители по история. Главни негови прѣдставители сж българскитѣ историци *Шишмановъ*,[1]) *Златарски*[2]), *Баласчевъ*[3]). Тѣзи господа сж писали издирвания по началото на българската история, изхождайки отъ гледището, че нашата държава е образувана отъ двѣ племена и че българитѣ сж турци.

---

1) *Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ.* Критически Прѣгледъ на въпроса за произхода на прабългаритѣ. Сборникъ за Народни Умотворения. София. 1900 г. кн. XVI — XVII

2) *В. Н. Златарски* основание на българското царство, (Студий по българската история Пеп. LXIII 1902 сто. 313 — 473.

3) *Г. Баласчевъ.* Бѣлѣжки върху веществената култура на старобългарското ханство и основанието му въ Европа. София 1902.

Метода на защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ.

Защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ се ръководятъ отъ началото, че причинитѣ на историческитѣ събития не трѣбва да се търсятъ въ самия народъ, а извънъ народа, въ абстрактното. Външни, случайни, нѣкакви си сили се явяватъ и направляватъ човѣшката история.

Приказкитѣ разправятъ, че руситѣ се карали по между си и понеже нѣмало редъ между тѣхъ, тѣ рѣшили да идатъ задъ морето (въ Скандинавия) да си намѣрятъ князъ. Отъ тамъ имъ дошълъ Рюрикъ. Той пъкъ отъ своя страна едва ли нѣмалъ божешки способности, защото билъ образецъ на добродѣтель и законность. Рюрикъ въвелъ редъ между руситѣ и основалъ руската държава. И тъй, до като тукъ на континента е било всичко лошо, оттатъкъ морето, въ надсѣтивното, въ абстрактното, е било източникъ на идеално добро.

Чехската държава е образувана отъ единъ случайно намѣрилъ се между чехитѣ франкски търговецъ, а българската отъ нѣкакво си чуждо племе, което дошло изъ задъ рѣкитѣ и планинитѣ. Славянската писменность е изнамѣрена отъ чужденеца Кирила, по народность гъркъ. Баснята разправя, че Моравския князъ Ростиславъ, който князувалъ около 860 година, билъ се обърналъ къмъ Византийския Императоръ Михаила съ молба да му изпроводи хора, които да могатъ да проповѣдватъ словото божие на словѣнски езикъ, защото словѣнитѣ не могли да разбиратъ

гръцкитѣ и латински проповѣдници. Императорътъ имъ изпроводилъ двамата братя Кирила и Методия, които, ако и да сж гърци, знаѣли славянски, защото били родени въ Солунъ и защото били най-ученитѣ и най-умнитѣ хора по онова врѣме. Тъй че и началото на писменностьта се туря извънъ срѣдата на народа.

Тази легендарность сега се поставя като принципъ и възъ основа на този принципъ се обяснява славянската история изобщо и българската въ частно. Да се обясняватъ нѣщата тъй или иначе, зависи отъ душевното прѣдразположение на човѣка, а душевното прѣдразположение отъ своя страна зависи отъ стжпеньта на умственото развитие. Хора отъ разни стжпени на душевно развитие иматъ разно душевно прѣдразположение и слѣдователно разно схващане и обяснение на нѣщата. Тъй напр. всички стари народи си обясняватъ историята съ чудесното или божественото т. е. извънъ народната срѣда. Героитѣ въ гръцката история сж или божества или полубожества. Ако тѣзи герои иматъ по-голѣми способности отъ другитѣ смъртни, то това не се дължи на тѣхното естество, както ние въ днешно врѣме би си помислили, а на това, че тѣ се подпомагатъ отъ нѣкое божество или отъ нѣкое сжщество съ свърхчовѣшки способности. Тъй напр. Ахилесъ е билъ потопванъ отъ майка си въ Стикса, за да не получава рани, храненъ билъ съ мозъкъ отъ лъвъ, за да е храбъръ и най-сетнѣ въ сраженията се подпомагалъ отъ богинята Тетисъ. *Атила* е побѣждавалъ, защото е намѣрилъ меча на бога Марса. *Ромулъ*, основателя на града Римъ, е сисалъ отъ вълчица и за това е ималъ онѣзи извънредни способности. *Марко Кралевики* е стоялъ въ връзка съ разни вили и самодиви и за това е билъ юнакъ надъ юнацитѣ. Китайския Императоръ е синъ на небето, а японския синъ на слънцето и пр. Тъй че, да се поставя началото на историческия животъ въ абстрактното е общо свойство на младитѣ въ културно отношение народи. Тѣзи работи ни показватъ повече душевни прѣдразположения отколкото исторически истини.

Друга грѣшка на защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ или по-добрѣ на славянския инфериоритетъ е, че тѣ поставятъ ума или личното мнѣние прѣдъ историческитѣ свѣдения.

На мѣсто да се събератъ всички свѣдѣния по началото на славянската или българската история и въз основа на тѣзи свѣдения сега да се вземе това или онова рѣшение, тѣ дѣйствуватъ дедуктивно: по днешния животъ на славянитѣ си съставили извѣстно мнѣние за тѣхното минало и приематъ сега само онѣзи факти за вѣрни, които потвърждаватъ това мнѣние. Тъй напр. школата на дедукцията счита всички културни думи у славянски езикъ, които иматъ извѣстно сродство съ подобни думи у нѣкои отъ езицитѣ: латински, нѣмски и гръцки, за заети. За нея като че ли не сѫществува сравнително езикознание. Думата: *вино*, *агне*, *пастиръ* и пр. сѫ заети отъ латински, защото въ латински езикъ има сѫщитѣ думи: vinum, agnus, pastor. А думитѣ: *ямъ* (едемъ) lat. edo, *матеръ* лат. Mater, *братеръ* лат. frater и пр. не сѫ заети, защото никой нѣма да се съгласи, че славянитѣ не сѫ имали майка, братъ, не сѫ яли, пили и пр Обективна мѣрка, по която да се опрѣдѣля, коя дума е заета и коя е общъ коренъ, нѣма. Ума на издирвачитѣ имъ казва, че понеже славянитѣ сѫ къснодошълъ народъ, немислимо е изъ тѣхната срѣда да е излѣзло понятието агне, вино, пастиръ и пр.; тъй сѫщо тѣхния умъ имъ казва, че не е възможно славянитѣ да сѫ родени безъ майка, че тѣ не би могли да сѫществуватъ, ако не би яли и пр. затова послѣднитѣ думи ще се причислятъ къмъ общия коренъ и пр.

А сега колкото повече думи има у славянски езикъ сродни съ думи у други езици, толкова помалко свое иматъ славянитѣ или толкова по-слабокултурни сѫ тѣ. А понеже 95% отъ думитѣ, що съставляватъ славянския езикъ, сѫ сродни съ думи у други езици, то славянския инфериоритетъ се доказва по единъ нагледенъ начинъ. Тъй се създаде научна основа за политическото робство на славянитѣ.

Отъ сѫщитѣ факти индукцията вади противно заключение. Тя взима славянския езикъ, какъвто си е и възъ основа на материала, що намира у него, го класифицира тъй или иначе, дава тая или оная културна стѫпень на славянитѣ. Понеже между думата пастиръ (pastor), коята считатъ за заета и думата (mater), която считатъ за незаета, нѣма никаква теоритична разлика, тя ги класифицира подъ единъ принципъ, т. е. тя счита или и двѣтѣ за заети или и двѣтѣ за незаети. Колкото повече думи има сега въ славянски езикъ, чийто корени се намиратъ у другитѣ европейски езици, толкова по-близко стои славянски езикъ въ родствено и културно отношение до тѣзи езици и слѣдователно на толкова по-висока културна стѫпень стоятъ славянитѣ.

Дедукцията е старъ наученъ методъ. Съ нея сѫ си служили въ старо врѣме, а особено въ срѣднитѣ вѣкове, когато сѫ искали съ размишления и логически разсѫждения да рѣшаватъ даже въпроси отъ естествена история. За да се докаже извѣстно нѣщо, днесь се изискватъ факти и възъ основа на фактитѣ се взима това или онова рѣшение. Дедуктивния начинъ на мислене е собствено, който поставя причинитѣ на историческитѣ явления въ абстрактното или надсѣтивното. Той обикновенно търси една изходна точка. Въ първитѣ стадии на душевното развитие на човѣка всичко се е движило въ фатализма и е изхождало обикновенно отъ божеството. Слѣдъ възраждането изходната точка на човѣшката култура не е вече божеството, а Гърция. Всѣко културно начало се търсеше у гърцитѣ. Отъ тамъ то е прѣминало у латинцитѣ, отъ латинцитѣ у нѣмцитѣ, а отъ тѣхъ у славянитѣ. Отдѣлния индивидъ остава безъ всѣкакво дѣйствие.

Възъ основа на тоя начинъ на мислене се създаде теорията за началото на българската история. Ние ще видимъ по-нататъкъ, до колко това начало отговаря на истината.

Праселищата на българитѣ.

а) Скития и скитскитѣ народи.

Единъ отъ най-важнитѣ источници за историята на голѣмото прѣселяване на народитѣ е готския историкъ Иорданъ. Отъ него сж ни останали двѣ съчинения: De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum (Затова що е станало (въ врѣме) или за началото и дѣлата на римския народъ) и De origine actibusque Getarum (За началото и дѣлата на гетитѣ). Тѣзи съчинения сж съставени възъ основа на други по-стари съчинения. При съставянето на готската история се прѣдполага, да се е ползувалъ главно отъ Касиодора, за когото по-нататъкъ ще стане дума и Аблавия. Книгитѣ сж били написани около 551 год. и то по всѣка вѣроятность въ Цариградъ. Нѣмската историография счита Иордана за германецъ и даже нѣкои (Гримъ) му тълкуватъ името съ нѣмски езикъ, съставено отъ ibrs — *гигантъ* и nanths — *смѣлъ*, тъй че трѣбвало да се пише Jornandes (Иорнандъ) и да се разбира, *смѣлъ като гигантъ*. Обаче това е много съмнително, а и споредъ стари манускрипти той се казва Iordanis, тъй че истинското му име е било Иорданъ.

Иорданъ обикновенно идентизира готитѣ съ гетитѣ, старитѣ поселеници на Балканския Полуостровъ. Той пише за гетитѣ, а собствено се разбиратъ готитѣ. И въ това описание на гетитѣ, той споменва славянитѣ и българитѣ, които живѣли въ Скития. Границитѣ на тая Скития той описва тъй:

„Скития граничи съ Германия чакъ до тамъ гдѣто извира Истеръ (Дунава) или до гдѣто се простира Морзианското Езеро (езеро на долното течение на

рѣката Драва). Тя се простира чакъ до рѣкитѣ Тирасъ, Данастеръ и Вагозола (Бугъ) и до оня голѣмъ Данаперъ и до планината Таурусъ (Карпатитѣ), не тая въ Азия, а една особена скитска покрай цѣлото Меотийско Езеро (Азовско Море) и по нататъкъ чрѣзъ Босфорския протокъ чакъ до Кавказъ и до рѣката Арaксъ. Слѣдъ това тя се извива на лѣво задъ Каспийского Море до края на Азия отъ Евроборския Океанъ най-напрѣдъ въ форма на една тънка гжба, слѣдъ това става твърдѣ широка и кржгообразна и се простира чакъ до хунитѣ, албанитѣ и серитѣ. И тъй тази страна Скития, която се простира далечъ на дължъ и на ширъ, граничи на Изтокъ до серитѣ, които живѣятъ на края ѝ до Каспийского Море, на западъ до германцитѣ и до рѣката Вистула (Висла). На сѣверъ тя граничи съ океана, а на югъ съ Персия, Албания, Иберия, Понтийского (Черното) Море и долното течение на Истеръ, който отъ мѣстото, гдѣто се втича, до извора се казва Данубиусъ."

Значи споредъ Иордана Скития е страната, която въ Европа се простира главно отъ извора на Дунава до Черно Море, понеже на друго мѣсто той пише, че готитѣ стигнали чакъ до края на Скития, до Черното Море.

Сега нека видимъ какви народи сж поселявали тая Скития и гдѣ сж я поселявали. Иорданъ продължава:

„Първия народъ въ западна Скития сж *Гепидитѣ*. Тѣхната замя се протича отъ голѣми и забѣлѣжителни рѣки, защото Тиса тече прѣзъ нея отъ сѣверъ къмъ югъ. Отъ западъ иде самъ голѣмия Данубиусъ, отъ изтокъ Флутаузисъ, който бързотечно се излива въ Истера. По-нататъкъ на вжтрѣ е Дакия, която е защитена отъ стръмни планини, които я обкръжаватъ като вѣнецъ. На лѣво отъ нея, гдѣто границата върви къмъ сѣверъ, отъ изворитѣ на Вистула (Висла) върху голѣми пространства живѣе многобройния народъ на *Венетитѣ*. Макаръ и тѣхнитѣ наименования да се промѣняватъ споредъ тѣхнитѣ поколения и сѣдалища, най-главни имена сж си пакъ

тѣни на *склавенитѣ* (славянитѣ) и *антитѣ*. *Склавенитѣ* заемать земята отъ града Новидунумъ и тъй нареченото Мурвенско езеро (на долното течение на рѣката Драва) чакъ до Данастеръ и на сѣверъ до Висла. На мѣсто въ градове тѣ живѣятъ въ блата и гори. А тъкъ *антитѣ*, най храбритѣ измежду тѣхъ, живѣятъ по брѣга на Понтуса (Черното Море) отъ Данастеръ до Данаперъ, които рѣки сж отдалечени една отъ друга на много дни ходъ. До брѣга на океана, гдѣто се излива Вистула (Висла) съ три устиета, живѣятъ *Видивариитѣ*, които сж събрани отъ разни родове. Надъ тѣхъ, тъй сжщо до океана, живѣятъ *еститѣ*, единъ твърдѣ миролюбивъ народъ. На югъ отъ тѣхъ живѣе храбрия народъ на *агациритѣ*, който нѣма понятие отъ земледѣлие, а живѣе само отъ скотовъдство и ловъ. Задъ тѣхъ пакъ надъ Понтийското Море се простиратъ селищата на *българитѣ*, които сж инвѣстни съ злинитѣ, които вслѣдствие нашитѣ грѣхове ни нанисаха"[1]).

И тъй главнитѣ народи, които сж поселявали Скития споредъ Иордана сж: гепиди, венети, славяни, анти, агацири, българи. Тѣзи народи сж заемали почти сжщитѣ мѣста, които заематъ въ днешно врѣме. Венетитѣ живѣли по рѣка Висла. Не далечъ отъ рѣката Висла днесь се намиратъ Вендитѣ. Славянитѣ живѣли кждѣ Мурвенското езеро по рѣката Драва, гдѣто днесь живѣятъ *Словенитѣ* (най-сродното съ българитѣ славянско племе). Антитѣ живѣли до Черното Море между Днепаръ и Днестаръ. Това славянско племе днесь не сжществува. На югъ отъ еститѣ, които живѣли до океана, се намирили селищата на агациритѣ. Това южно положение ще да е било до Карпатитѣ. Задъ тѣхъ до Черното Море сж живѣли българитѣ. Кждѣ по Черното море сж били селищата на българитѣ, ако антитѣ сж живѣли до Черното Море

---

1) *Jordanis*. De Origine Actibusque Getarum. Monumenta Germaniae historica. V 30–38.

Jornandès. De la succession des Royaumes et des temps et de l'origine et des actes des Goths. Paris (Panckoucke) 1842 p. 226–8.

между Днепаръ и Днестаръ? Разбира се, че ще да сж били въ днешна България. Че Иорданъ е схващалъ тукъ селищата на българетѣ, може да се види отъ мѣстата на неговата римска история, гдѣто той споменва българитѣ. На едно мѣсто той пише:

Illiricumque saepe ab Herulis Gipidisque et Bulgaris devastantibus per suos iudices frequenter obstitit viriliterque cecidit.[1])	Мъжествено се противопоставялъ (Юстиниянъ) срѣщу херули, гепиди и българи и ги разбивалъ чрѣзъ своитѣ управители на провинцийтѣ.

А на друго мѣсто на сжщата история

Hi sunt casus Romanae reipublicae preter instantia cotidiana Bulgarum, Antium et Sclavinorum.[2])	Такива сж римскитѣ държавни работи освѣнъ всѣкидневнитѣ нападания на българи, анти и склавени.

Отъ тѣзи думи на автора се разбира, че той оплаква римскитѣ работи, поради нападанията или безпокойствията на скитскитѣ народи: херули, гепиди, анти, българи, славяни. Пита се сега, гдѣ сж живѣли българитѣ, ако веднажъ се споменуватъ съ херулитѣ и гепидитѣ, а на друго мѣсто съ славянитѣ и антитѣ? Разбира се, че тѣ сж били непосрѣдствени съсѣди на тѣзи народи и сж живѣли въ днешнитѣ си селища, защото само отъ тукъ сж могли тѣ да упиратъ до Черното Море и да нападатъ Илирия. Гепидитѣ сж най-западния скитски народъ, който е живѣлъ въ западна Панония. До тѣхъ сж живѣли склавенитѣ въ Панония и Дакия, по нататъкъ до Черно Море сж живѣли антитѣ. А българитѣ като сж нападали наедно съ тѣхъ на Илирия, не сж могли да живѣятъ другадѣ освѣнъ въ Мизия или днешна България. Както и да е, нъ неоспоримо е, че българитѣ сж скитски народъ, каквито сж гепидитѣ, славянитѣ, антитѣ,

1) Jordanis Romana et Getica. Monumenta Germaniae. Berolini 1882. Стр. 47.

2) L. L Стр. 52.

венетитѣ и че тѣ се явяватъ въ историята *заедно съ славянитѣ, а не слѣдъ тѣхъ.*

Понеже е дума за Скития нека кажемъ, че за нея говори и Херодотъ, бащата на историята. Херодотъ е живѣлъ въ V-й вѣкъ прѣди рождество Христово, роденъ въ 484 г. Той е описалъ похода на персийския царь Дария къмъ скититѣ, които споредъ него сж живѣли на Балканския Полуостровъ. Херодотъ не опрѣдѣля границитѣ на Скития, а просто говори за нея. Обаче като се вникне въ това негово говорене се вижда, че неговата Скития е продължение отъ Скитията на Иордана. Тя не захваща отъ изворитѣ на Дунава или по-добрѣ отъ гдѣ захваща не се знае, понеже за това не се говори. Описва ни се една Скития по долното течение на Дунава, Днепаръ, Днестаръ, Прутъ па и Донъ. Колкото се отнася до народитѣ, които поселяватъ тая Скития, то Херодотъ и Иорданъ се потвърждаватъ само що се отнася до агацирите, които по едина и по другия сж живѣли на сѣверъ отъ Дунава около Карпатитѣ. Херодотъ ги пише *Ἀγαθύρσοι*[1]), Прискъ *Ακατζιροί*[2]), а Иорданъ Agazzires[3]). Иорданъ казва за агацирите, че живѣли на югъ отъ еститѣ, които упирали на сѣверъ до океана, т. е. около Карпатскитѣ планини. Херодотъ казва, че рѣката Maris тече отъ къмъ Агацирите. Рѣката Maris (Маросъ) извира изъ Карпатитѣ и се влива въ рѣката Тиса, която се влива въ Дунава. Румънския историкъ Xenopol въ своята Histoire des Romains de la Dacie Trajane, Paris 1896 стр. 11, пише, че това ще да е настоящата рѣка *Олта*, която извира изъ Карпатитѣ и се влива въ Дунава и която била наричана отъ Страбона Maris. Както и да е, и въ едина и въ другия случай се потвърждава карпатското селище на Агацирите. Тамъ трѣбва да търсимъ тѣхното селище и споредъ Приска. Споредъ него тѣ сж принадлежали къмъ хунската държава и сж били управлявани отъ

1) Herodot IV. 48.
2) Priscus въ Corp. Srpt. hist. Byz. T. VI. Стр. 181, 182.
3) Jornandès, Panhkoucke p. 225.

най-стария Атиловъ синъ Елакъ. Много е вѣроятно, че Агациритѣ сѫ Несторовитѣ Козари или Хазари, понеже думитѣ могатъ да бѫдатъ етимологически сродни. И неговитѣ козари живѣятъ по тѣзи мѣста (сѣвероизточно отъ Карпатитѣ) па сѫ и така войнствени и диви спрѣмо съсѣдитѣ си, каквито сѫ агациритѣ на Херодота и Иордана. Херодотъ казва за тѣхъ, че сѫ стройни и носятъ златни украшения. Женитѣ имъ сѫ общи, та като братя и кръвни сродници да нѣматъ помежду си завистъ и неприятелство Иначе обичаитѣ имъ се приближаватъ до тѣзи на Тракийцитѣ[1]). А Иорданъ, както се спомѣна по-горѣ, казва, че нѣмали понятие отъ плодове (земледѣлие), а живѣли само отъ скотовъдство и ловъ. Разлика има между Иордана и Херодота относително названието на другитѣ народи, именно: славянитѣ, българитѣ, антитѣ, които споредъ Иордана живѣятъ въ Скития по течението на Дунава и които не се спомѣнватъ отъ Херодота. Пита се сега, това нови народи ли сѫ, или сѫ старитѣ Херодотови и пр. народи, които сѫ получили друго име? Че това сѫ нови народи, нѣма доказателства. Най-старото извѣстие за селищата на славянитѣ и българитѣ е това на Иордана. Иорданъ ни казва, че въ Скития живѣятъ тѣзи и тѣзи народи въ смисълъ като нейни пра̀жители, а не че отъ сетнѣ сѫ дошли тамъ, каквото той прави съ готитѣ. Споредъ него, когато готитѣ излѣзли изъ Скандинавия и тръгнали да търсятъ нова земя, тѣ ударили възъ Скития и скитскитѣ народи, които той ни описва, както приведохме. А понеже се знае, че готитѣ не сѫ ударили възъ Скития по кѫсно отъ II-то столѣтие, то споредъ Иордана славянитѣ, антитѣ, българитѣ и пр. сѫ искони жители на Балканския Полуостровъ.

Ако би имала нѣкаква промѣна на народи, тъзи промѣна би била обща, тя би докоснала и агациритѣ. А щомъ едни не сѫ се мѣнили, не ще да сѫ се мѣнили и други. Разликата прочее е само въ наименованията, а не въ самитѣ народи.

---

1) Херодотъ. Кн. IV. гл. 104.

Освѣнъ скити Херодотъ ни спомѣпва и *траки* и *гети*, които сж живѣли на югъ отъ Дунава, защото Дарий, който е миналъ прѣзъ Босфора прѣди да доде до рѣката Истеръ (Дунава) да се бие съ скититѣ, той побѣдилъ гетитѣ (тракитѣ). За Херодота гети и траки сж синоними. Той употрѣбява ту едното, ту другото име, за да означи единъ и сжщъ народъ. Въ 93-та глава на IV-та книга Херодотъ пише: „Прѣди той (Дарий) да стигне до Истера (Дунава) покори най-напрѣдъ гетитѣ, които вѣрватъ въ безсмъртностьта, защото *тракитѣ* отъ Самидесосъ и тѣзи, които живѣятъ надъ Аполония или Месемврия и които се казватъ Нипсей, се прѣдадоха Дарию безъ всѣко съпротивление. Гетитѣ се държаха, но бидоха побѣдени и сж най-храбритѣ и най-мирнитѣ отъ *всички траки*". Отъ приведеното се вижда, какъ Херодотъ меси гетитѣ и тракитѣ, а мисли единъ и сжщъ народъ. А въ 99-та глава на сжщата глава пише:

„Прѣдъ земята на скититѣ отъ къмъ морето се простира Тракия. Тая земя образува най-напрѣдъ заливъ и тогова иде земята на скититѣ и Истеръ (Дунава) тече въ нея и се извива при устието си на югоизтокъ. Отъ Дунава сега искамъ да опиша, колко е дългъ морския брѣгъ на скитската земя. Това е прочее старата скитска земя, която лежи къмъ полудень и югъ чакъ до града Каркинитисъ. Отъ тукъ все покрай сжщото море, живѣе таврическия народъ въ една страна, която е планиниста и се издава на вжтрѣ въ Черното Море, чакъ до тъй нарѣчения Херсонесъ, който се простира въ морето къмъ Изтокъ".

Изобщо Херодотовата Скития е на сѣверъ отъ Дунава, а на югъ отъ Дунави живѣятъ *траки или гети*, кждѣто споредъ Иордана ние разбрахме, че живѣятъ българи. Има много намѣци, че гетитѣ сж славяни. Ние ще приведемъ тукъ само онова, що четемъ въ Фотия у Теофилакловата история:

Getae sive Sclavi Thraciae finitam incursant".	Гети или славяни прѣминаватъ границитѣ на Тракия.

А по нататъкъ на стр. 14:

Libro septimo agitur de turbatis Romanorum ordinibus eorundemque rebus fortiter gestis contra Sclavos sive Getas: hoc enim nomine antiquitus appellati sunt.[1])	Седмата книга разглежда бъркотийтѣ въ римскитѣ войски и тѣхнитѣ храбри сражения срѣщу *славяни или гети*, понеже съ това име се наричали въ старо врѣме.

Херодотъ и Иорданъ се схождатъ както видѣхме само ще се отнася до агациритѣ. Много по-голѣма еднаквость има между Херодота и Амиана Марцелина. *Амианъ Марцелинъ* е роденъ въ Антиохия кждѣ срѣдата на IV-и вѣкъ, отъ гръцка фамилия, а умрѣлъ около 390 год. Той е служилъ при императоритѣ Констанца и Юлиана, а може би и въ царуването на Теодосия и ни е описалъ събитията отъ 355 до 370 год. Между него и Иордана има прочее една разлика отъ 200 години. Той ни спомѣнва почти сжщитѣ народи, които ни спомѣнва и Херодотъ. Народитѣ на тази часть отъ Скития, която ни описа Херодотъ, Амианъ Марцелинъ ни ги описва по слѣдния начинъ:

„Подбужданъ отъ инстинктъ да граби този необузданъ народъ (хунитѣ) дошълъ до прѣдѣлитѣ на аланитѣ, *които сж старитѣ масагети*. Понеже се прѣдстави случай, добро е да се каже нѣщо за произхода и географическото положение на този народъ. Истеръ (Дунава) се увеличава отъ много притоци, кои течатъ прѣзъ земята на сарматитѣ, която се простира чакъ до Танаисъ, естествена граница между Европа и Азия. Задъ тази рѣка въ пространната скитска пустиня живѣятъ *аланитѣ*, които водятъ името си отъ планинитѣ си, което както перситѣ, чрѣзъ побѣди наложиха на съсѣднитѣ си сродни народи. Отъ тѣхъ *нервитѣ* (Neuri), живѣятъ въ земя, която е заобиколена отъ високи планини, които постоянно сж из-

1) Corpus Scrtiporum historiae Byzantinae. Theophilactus Simocata. Стр.9 и 14.

ложени на сѣверния вѣтъръ и вслѣдствие на това сж непристжпни. По-нататъкъ *будинитѣ*, *гелонитѣ*, народъ дивъ и войнственъ, който одира кожата на своя побѣденъ неприятель, за да си прави отъ нея облѣкло или покривки за коне. *Агатирзитѣ*, съсѣди на гелонитѣ, които си шаратъ тѣлото съ синъ цвѣтъ чакъ до косата, опрѣдѣляйки стжпеньта на благородството на човѣка, споредъ числото и силата на тѣзи шарки. Слѣдъ тѣхъ идатъ *меланхленитѣ* и *човѣкоедитѣ*, които се хранятъ съ човѣшко месо, споредъ както се разправя, отвратителенъ обичай, който отдалечава всѣки съсѣдъ и образува пустиня около тѣхъ. По тая причина, тази обширна мѣстность. която се простира чакъ до земята на *серитѣ* е обширна пустиня"[1]. Освѣнъ тѣзи народи Марцелинъ споменва и *готи*, *хуни*, *масагети*, *грутунги*.

У Херодота се спомѣнватъ народитѣ: *таурици*, *агатирзи*, *неври*, *човѣкоедци*, *меланхлени*, *гелони будини*, *масагети*[2]) и пр. т. е. тѣзи сжщи народи, които се спомѣнватъ и отъ Амиана Марцелина. Обаче у Марцелина се спомѣнватъ освѣнъ тѣзи и други народи, които не се спомѣнватъ отъ Херодота, като: *алани*, *готи*, *хуни*, *грутунги* и пр. Ако да не бѣха тѣзи повече народи у Марцелина, човѣкъ би рѣкалъ, че онова, що говори той по тоя случай, е взето отъ Херодота.

Тукъ би могло да се запита: Тѣзи повече народи у Марцелина послѣ ли сж дошли, или сж били тукъ и въ врѣме на Херодота и не сж спомѣнати или тогава сж носили друго име? Смѣло е да се твърди, че това сж нови народи, защото въ такъвъ случай би настжпила една обща промѣна въ народитѣ, т. е. промѣнили би се и народитѣ, които се спомѣнватъ отъ Херодота, а не би останали сжщи. Най-сетнѣ това би знаялъ Марцелинъ и той би го спомѣналъ, защото то е отъ голѣма важность. Марцелинъ обаче не е на мнѣние, че това сж нови народи. Споредъ него трѣбва

1) Ammien Marcellin. Collection des auteures latins publiés sous la direction De *M. Nisard*. Стр. 348—9.

2) Херодотъ. IV, 102.

да се разбира, че аланитѣ сж народъ отъ народитѣ на Херодота, понеже казва, че сж сродни съ Херодотовитѣ народи: неври, будини, гелони, агатирзи, меланхлени, антропофаги[1]). А най-главно, че аланитѣ не сж нищо друго *освѣнъ старитѣ масагети*[2]), а масагетитѣ сж старъ Херодотовъ скитски народъ (Херодотъ IV. 11). Тъй че споредъ Марцелина аланитѣ сж старъ Херодотовъ народъ. Че народитѣ на Херодотовата Скития сж били алански (германски) народъ, се потвърждава и отъ Прокопа, писатель отъ VI-й вѣкъ. Въ кн. IV гл. 5 на своето съчинение за готскитѣ войни той говори по тоя случай:

„Отъ оная страна на меотидското езеро и пжтя (който го съединява съ Черното Море) живѣятъ близо до брѣга тъй нарѣченитѣ тетракстински готи, за които тъкмо що говорихъ. По-нататъкъ готитѣ, западнитѣ готи, вандалитѣ и други готски народи. *Тѣ въ старо врѣме се наричаха скити*, защото всички народи, които живѣятъ по онѣзи мѣстности се казватъ изобщо скити; други отъ тѣхъ се казватъ *саурмати или меланхлени* или другоячъ нѣкакъ си“.

Сарматитѣ и меланхленитѣ сж Херодотови народи. Повечето народи прочее, които споменва Марцелинъ, немогатъ да се считатъ за новодошли народи, а трѣбва да се считатъ за стари Херодотови народи, които или сж получили друго име, или не сж били споменати отъ Херодота. Въ какво отношение стои Марцелинъ къмъ Херодота, въ такова отношение стои Иорданъ къмъ Марцелина. Иорданъ пъкъ споменва народи, които не се споменватъ отъ Марцелина, като: *склавени, венети, анти, българи, гепиди*. Сходство има между Марцелина и Йордана относително: *агатирзитѣ, хунитѣ, готитѣ, аланитѣ*. Разликата между Иор-

1) Hoc (Tanaim) transito in immensum extentas Scythiae solitudines Alani inhabitant, ex montium appelatione cognominati paullatimque nationes centerminas crebritate victoriarum attritas *ad gentilitatem sui* vocabuli traxernnt ut Persae. Inter hos neuri mediternea incolunt loca.

Am. Marc. XXXI, 348.

2) Adusque Alanos pervenit, veteras Massagetas.

Am. Marc. XXXI, 348.

дана, Марцелина и Херодота произлиза отъ това, че Иорданъ ни описва друга часть отъ Скития, а не оная, що ни описва Херодотъ и Марцелинъ. Херодотъ ни описва една Скития по долното течение на рѣкитѣ: Дунавъ, Днепаръ. Днестаръ, Донъ, когато Иорданъ ни описва една Скития отъ Мурзенското Езеро или отъ изворитѣ на Дунава до устието на Дунава. Може да се каже, че Иордановата Скития свършва тамъ, гдѣто започва Херодотовата. Гдѣ собствено свършва на сѣверъ Херодотовата Скития,не е казано. Сѫщо тъй е неясна и източната часть на Иордановата Скития, понеже той ту отива чакъ до Кавказкитѣ планини, ту се спира до Черното Море. Както и да е, Херодотъ се занимава главне съ народитѣ по долното течение на рѣкитѣ: Донъ, Днепаръ, Днестаръ, Дунавъ, а Иорданъ съ народитѣ отъ рѣката Драва до Черното Море. Повечето народи, които споменва Иорданъ живѣятъ именно въ тая часть на Скития, която Херодотъ и Марцелинъ не засѣгатъ. И ако тѣзи народи не се споменватъ отъ Херодота и Марцелина, то е, че Херодотъ и Марцелинъ не сѫ се занимавали съ тая часть на Скития. А отъ това явно излиза, че повечето народи на Иордана или славянитѣ, венетитѣ, антитѣ, българитѣ, гепидитѣ, не сѫ нови народи. Тѣ не сѫ нови народи по простата причина, че Иорданъ не ги счита за такива. Той напротивъ ги счита за пражители на тѣзи мѣста. Ако славянитѣ, венетитѣ, антитѣ, българитѣ и пр. да бѣха дошли отъ сетнѣ и отъ изтокъ, то щеше да настане едно размърдване на народитѣ, които прѣди тѣхъ сѫ поселявали тѣзи мѣста. А ние какво виждаме? Виждаме, че другитѣ народи си стоятъ тамъ, гдѣто ги описаха по-старитѣ писатели. Тъй напр. акатирзитѣ както у Херодота, Марцелина, Приска тъй и у Иордана си живѣятъ на сѣвероизтокъ отъ Карпатскитѣ планини. Хунитѣ споредъ Марцелина живѣятъ на западъ отъ аланитѣ и на сѣверъ отъ Черното Море. Тамъ имъ описва праселищата и Иорданъ. Готитѣ споредъ Иордана били излезли отъ островъ Скандинавия, а с[illegible]ѣ отишли

въ Скития и стигнали на изтокъ до сѣверния брѣгъ на Черното Море. Отъ тукъ сетнѣ ударили възъ Римската Империя. Че готитѣ дѣйствително сѫ излезли отъ Скандинавия, Иорданъ не гарантира, понеже той бѣлѣжи, че казва това възъ основа на едно прѣдание. Въ сѫщность споредъ Иордана готитѣ сѫ дошли отъ изтокъ, отъ кѫдѣ рѣкитѣ Днестаръ и Прутъ. За аланитѣ той потвърждава онова, що казва Марцелинъ, т. е. че тѣ били покорени отъ хунитѣ[1]). Като се усилили сега хунитѣ чрѣзъ присъединяването на аланитѣ, нападнали на готитѣ, вслѣдствие на което тъкъ готитѣ прѣминали Дунава и нападнали Римската Империя. Значи споредъ Иордана, аланитѣ сѫ живѣли негдѣ на изтокъ, кѫдѣ Азовското Море, или най-сетнѣ кѫдѣ рѣката Донъ, гдѣто тѣ били покорени отъ хунитѣ.

И тъй народитѣ, които се споменватъ и отъ Иордана и отъ Марцелина или *акатирзитѣ*, *готитѣ*, *аланитѣ* и *хунитѣ* си живѣятъ и споредъ единия и споердъ другия на едно и сѫщо мѣсто. Въ източна Скития, споредъ Иордана, и въ западна споредъ Марцелина и Херодота. А повечето народи, който споменва Иорданъ, живѣятъ въ оная часть на Скития, която не се споменва отъ Марцелина и Херодота, затова тѣ *не сѫ новодошли, а новоспоменати народи. Не е било възможно славянитѣ да сѫ дошли отъ изтокъ, когато източнитѣ народи сѫ си стоели на тѣхнитѣ мѣста.*

Като наричаме горнитѣ германски племена източни народи, все пакъ не ни сѫ вижда вѣроятно, че тѣ сѫ стояли толкова далечъ на изтокъ, споредъ както ги описва Марцелинъ. Германцитѣ заематъ днешнитѣ си селища отъ много старо врѣме. Въ врѣме на Юли Цезаря, тѣ сѫ поселявали вече мѣстностьта, която поселяватъ и днесь, на дѣсния брѣгъ на рѣката Рейнъ. Тацитъ ги описва тъй сѫщо тукъ. За готитѣ Тацитъ казва, че живѣли оттамъ *лигитѣ* подъ название Gothones. Името *лиги* е общё име на народитѣ, които по-

1) Jornandès. Panckuocke. p 288.

селявали Суевия. Тъй че готитѣ споредъ Тацитѣ ще да сѫ живѣли на сѣверъ отъ Карпатитѣ. Амианъ Марцелинъ поставя много на изтокъ аланитѣ, като казва, че живѣли оттатакъ рѣката Донъ. Понеже аланитѣ се считата за нѣмско племе, което е дѣйствало заедно съ другитѣ нѣмски племена, то е непонятно, какъ тѣ въ IV-ия вѣкъ сѫ били оттамъ рѣката Донъ, а готитѣ излѣзли изъ Скандинавия и тѣзи два германски народа сѫ срѣщнали и дѣйствали задружно. Тукъ има едно прѣувеличение и отъ двѣтѣ страни, защото е невъзможно тѣзи германски племена да сѫ излѣзли изъ противоположни посоки. Марцелиновото твърдение може значително да се поправи. Видѣхме, че аланитѣ не сѫ нищо друго освѣнъ Херодотовитѣ масагети, сродни съ невритѣ (neuri), будинитѣ, гелонитѣ, агатирзитѣ, меланхленитѣ (чернодрѣшковцитѣ), антропофагитѣ, (човѣкоедцитѣ).

Обаче, тѣзи народи споредъ Херодота не живѣятъ оттамъ рѣката Донъ, а сѫ живѣли по долното течение на рѣката Дунавъ въ Мизия и Дакия. Херодотъ разправя, че, споредъ както разправяли елинитѣ, които живѣли по Черно-море, скитския народъ е произлѣзалъ отъ Херакла и отъ единъ хермофродитъ. Херакли като откарвалъ веднъжъ говедата на Гериона, дошълъ въ земята, въ която сега живѣли скити, и която била пуста и незаселена. Тукъ Херакли билъ сполетенъ отъ лошо врѣме, та се увилъ въ една лъвска кожа и заспалъ. Когато се събудилъ, конетѣ му, които той билъ изпрѣгналъ да пасатъ, ги нѣмало. Като ги търсилъ, той открилъ въ една пещера единъ хермофродитъ, на който долната половина била змийска, а горната човѣшка. Този хермофродитъ се обѣщалъ да даде конетѣ Хераклу, ако той спи съ него. Вслѣдствие това хермофродита родилъ трима синове: *Агатирзъ*, *Гелонъ* и най-младия *Скита*[1]). Тъй че споредъ Херодота основнитѣ скитски народи сѫ: агатирзитѣ, гелонитѣ и скититѣ. А като описва Скития, Херодотъ казва:

1) Херодотъ IV. 8—10.

Обаче отъ Истера (Дунава) на горѣ нататакъ въ страната скитската земя се ограничава отъ агатирзитѣ, слѣдъ това отъ невритѣ, послѣ отъ човѣкоедцитѣ и най-сетнѣ отъ чернодрешковцитѣ"[1]). А отъ това излиза, че споредъ Херодота агатирзитѣ, невритѣ, човѣкоедцитѣ и чернодрѣшковцитѣ сж най-западния скитски народъ, който е живѣлъ надъ Дунава, кждѣ Карпатитѣ. А като говори за Дариевито нахлуване въ Скития, Херодотъ казва: „Скититѣ обаче размислиха, че тѣ сами нѣма да бждатъ въ състояние да отблъсвàтъ въ откритъ бой Дариевата войска и изпроводиха пратници до съсѣдитѣ си. Тогава се събраха и царетѣ имъ и се съвѣтваха, понеже такава голѣма войска нахлува. Царетѣ, които додоха, бѣха тѣзи на *таврийцитѣ*, на *агатирзитѣ*, на *невритѣ*, на *човѣкоедцитѣ*, на *чернодрѣшковцитѣ*, на *гелонитѣ*, на *будинитѣ*, на *сарматитѣ*"[2]).

Дарий мина съ войскитѣ си прѣзъ Босфора. Тъй че той прѣди всичко е заплашвалъ жителитѣ на Тракия, Мизия и Дакия, а ако тѣзи послѣднитѣ сж се обърнали за помощь къмъ съсѣдитѣ си: таврици, агатирзи, неври и пр., то е явно, че послѣднитѣ не сж живѣли задъ рѣката Донъ, а тукъ, на севѣръ отъ Дунава. Може би между Карпатитѣ и Днестаръ и Днепаръ. *А ако агатирзитѣ, невритѣ и пр. въ врѣме на Херодота сж живѣли на севѣръ отъ Дунава, не е възможно въ врѣме на Марцелина да сж живѣли оттамъ рѣката Донъ.* Причинитѣ за гдѣто Марцелинъ ни поставя аланскитѣ народи отвъдъ рѣката Донъ, трѣбва да се търсятъ въ психическото прѣдразположение на писателитѣ отъ онова врѣме, да турятъ началото на всѣко нѣщо и слѣдователно и на народитѣ въ абстрактното или баснословното. Марцелинъ е толкова правъ, че аланитѣ въ негово врѣме сж живѣли отвъдъ рѣката Донъ, колкото е правъ и Иорданъ, когато казва, че готитѣ сж дошли изъ Скандинавия. Очевидно е,

1) Херодотъ IV, 100.
2) Херодотъ IV, 102.

че това сѫ двѣ фантазни привазки, понеже не е възможно двѣ германски племена да сѫ излѣзли отъ двѣ противопокожни носоки. По-старитѣ писатели Херодотъ и Тацитъ, като че ли се допълнятъ. Тацитъ казва, че готитѣ сѫ живѣли оттатакъ Суевитѣ т. е. кждѣ рѣката Висла и слѣдователно тѣ сѫ упирали до агатирзитѣ, които, както видѣхме, сѫ живѣли на сѣверъ отъ Карпатитѣ. Това Тацитово твърдение е правдоподобно, понеже то се подтвърждава и отъ самия Марцелинъ, който казва, че аланитѣ сѫ съсѣди на *грютунитѣ* Greuthungis[1]). Грютунгетѣ сѫ готи, защото споредъ него тѣ дѣйстватъ подъ водителството на Тревингския (западно-готския) войвода *Атанарика*, когато Атанарикъ или готитѣ вслѣдствие хунския ударъ сѫ искали да минатъ отъ самъ Дунава[2]). Тъй че аланитѣ и готитѣ сѫ два съсѣдни народа споредъ Марцелина. Тъй трѣбва да се разбира тая работа и отъ онова, що казватъ Херодотъ и Тацитъ. Споредъ Херодота аланскитѣ народи се простирали на западъ, чакъ до сѣверната часть на Карпатитѣ, понеже той казва, че рѣката Марисъ, която се влива въ рѣката Тиса, извира изъ земята на агатирзитѣ. Тацитъ пъкъ казва, че *готонитѣ* живѣли оттамъ Суевскитѣ народи т. е. негдѣ по рѣката Висла и слѣдователно сѫ упирали до земята на аланскитѣ народи или на агатирзитѣ.

Вслѣдствие това ние получаваме слѣдния приблизителенъ образъ за праселищата на германскитѣ скитски народи: *Германцитѣ сѫ заемали мѣстностьта въ Южна Русия по течението на рѣкитѣ: Елба, Одъръ, Висла, Днестаръ, Днепаръ, па може би и Донъ. Отъ тая страна на германцитѣ или на югозападъ отъ Карпатитѣ сѫ живѣли славянитѣ.* Удара за голѣмото прѣселяване на народитѣ трѣбва да се счита, че е излѣзалъ отъ готитѣ или германцитѣ, понеже хунитѣ сѫ живѣли отъ тая страна на германцитѣ.

---

1) Marcellin XXXI. 3.
2) Marcellin XXXI. 3.

б) Готи.

Първитѣ исторически селища на готитѣ се считатъ въ източна Европа, на сѣверъ отъ Карпатитѣ въ южнорускитѣ степи, кждѣто тѣ се дѣлили на източни и западни готи. *Западнитѣ готи* (тревингитѣ) подъ водителството на рода на балтитѣ живѣли между Карпатитѣ и Днепаръ, а източнитѣ готи подъ водителството на амалитѣ въ южнорускитѣ степи. Прѣданието резправя, че тръгнали да търсятъ плячка, плячка и търсили. Въ 251 година опустошили Мизия и Тракия и разбили Императора Деция. Въ 258—9 год. посѣтили брѣговетѣ на Черно, Мраморно Море и Архипелага. Плячкосвали богати градове, запалили хубавия храмъ на Артемиза въ Ефесъ и ограбили Атина Въ 269 год. една готска войска отъ 320000 (?) способни за война мжже излѣзла отъ устието на Днестаръ на 2000 лодки и слѣдъ много плячкосвания била разбита отъ Императора Клаудия при Нишъ. Аврелианъ имъ отстжпилъ въ 270 год лѣвия брѣгъ на Дунава (Дакия) та настаналъ за извѣстно врѣме миръ. Готската държава достигнала до най голѣмо могъщество въ 370 год, подъ амала *Херманрихъ*. Обаче въ 376 год. се появява новъ народъ *хуни*, който уничтожилъ държавата на Херманриха. Наслѣдника на Херманриха *Витимеръ* (Видимиръ) билъ сжщо разбитъ отъ хунитѣ, които сега образували голѣма държава. Въ досегашнитѣ историописания се е създало мнѣние. че тѣзи хуни сж чуждъ, азиатски народъ, който налѣтелъ възъ европейскитѣ германски народи и съ това прѣдизвикалъ голѣмото прѣселяване на народитѣ. Това не отговаря на истината, понеже, както видохме, готитѣ захванали още отъ 251 година да опустошаватъ Балканския Полуостровъ, тъй че не сж хунитѣ причина за тѣхното нахлуване въ Римската Империя. Напротивъ по лесно е за разбиране, че както появяването на хунската държава, тъй и размърдването на готитѣ, се дължи на вжтрѣшни причини. Вслѣдствие умножаване на народа, земята, която сж обитавали по-напрѣдъ станала малка за прѣхрана, та е станало

нужда да се търси прѣхраната на друго мѣсто. Това изтъква Иорданъ винаги, когато говори за готскитѣ движения. Тая е причината споредъ него да тръгнатъ готитѣ отъ брѣговетѣ на източното море и да ударятъ възъ Скития, тая е причината на крамолитѣ между готи и гепиди. Гепидскиятъ князъ Фастида се оплакалъ на готитѣ, че билъ затворенъ между диви планини и гѫсти гори, та искалъ едно отъ двѣтѣ: или бой, или да му се отстѫпи извѣстно пространство земя и пр.[1]) Хунитѣ се появили въ 376 г., а въ 355 г. една голѣма часть западни готи подъ водителството на своя първъ владика Улфия минава отсамъ Дунава.

Улфия (Ulfias, Ulfia, Wulfilas, което значи Вълко или Вълчко) е роденъ въ 310 или 311 год. отъ християнски родители, които били взети изъ Кападокия отъ готитѣ въ плѣнъ. Въ 341 год. билъ рѫкоположенъ за владика отъ *Евсебия отъ Никомидия*. Като такъвъ той е дѣйствалъ между западнитѣ готи, които сѫ били ариянци, отъ 348 до 355 год. Въ 355 год., по случай на вѫтрѣшни крамоли и религиозни прислѣдвания е избѣгалъ съ голѣма часть готи прѣзъ Дунава въ Римската Империя. Той е умрѣлъ въ 381 год. въ Цариградъ, гдѣто е билъ повиканъ отъ Императора Теодосия. Тукъ въ Мизия т. е. днешна България въ Никополъ (Nicopolis[2]), около който се били настанили готитѣ, е изнамѣрилъ той готското писмо и е прѣвелъ свещеното писание на готски езикъ. За тѣзи готи Иорданъ пише слѣдното:

„Има и други готи, които се казватъ малки, народъ голѣмъ съ тѣхния понтифексъ и тѣхния приматъ Вулфия, който, както казватъ, имъ устроилъ писмо. Днесь тѣ се намиратъ въ Мизия, гдѣто обитаватъ мѣстностьта Никополитана. Този народъ е многоброенъ, но бѣденъ и невоинственъ, живѣе до политѣ на планинитѣ. Нищо нѣма въ него въ изобилие освѣнъ стада отъ разни видове добитъкъ, пасища

1) Jornandès. Panckoucke, 272.
2) Градъ на рѣката Янтра по

и гори, които даватъ дърва. Въ тая земя се ражда малко пшеница, но тя е плодородна въ други нѣща. Макаръ че у тѣхъ не се ражда вино, обаче нѣкои отъ тѣхъ го познаватъ и си го доставятъ по търговски начинъ отъ съсѣдитѣ. Тѣ се хранятъ съ млѣко"[1]). Тѣзи бѣлѣжки на Иордана ни даватъ единъ приблизителенъ образъ на готитѣ по онова врѣме. Вулфия е билъ римсковизантийски възпитаникъ, вслѣдствие на което той ще да се е чувствувалъ подобрѣ у Римската империя отъ колкото между своитѣ диви съотечественици и за това той е потеглилъ за къмъ другата страна на Дунава, гдѣто билъ приетъ отъ императора Теодосия като свой човѣкъ. Готитѣ пъкъ отъ своя страна, като бѣдни и гладни, се пръснали да грабятъ изъ Римската Империя, гдѣто тѣ сж намирали нѣща, които у тѣхъ си не сж имали. Тукъ трѣбва да се търси причината за нахлуването на готитѣ въ Римската Империя, а не въ нѣкакъвъ си хунски ударъ. Съ прѣминаването на извѣстна часть готи подъ Вулфия въ 355 год. се посочилъ пжтя и на останалитѣ западни готи. Въ 376 година едно множество отъ 200,000 души мжже, жени и дѣца потеглило къмъ Дунава подъ водителството на своитѣ сждии Фридигеръ и Аблавий и се поставило подъ закрилата на Римския Императоръ, който имъ позволилъ да се поселятъ въ Тракия. Характера прочее на тѣхното прѣминаване е такъвъ, какъвто бѣше и характера на прѣминаването на тѣхнитѣ прѣдшественици подъ Вулфия. Обаче вслѣдствие насилничеството на римския управитель на провинцията, готитѣ се възбунтували въ 377 год. въ Марцианополъ (градъ основанъ отъ Траяна на Девненското Езеро) и тръгнали да плячкосватъ. Съединени съ хуни и алани, което показва, че не сж бѣгали отъ хунитѣ, тѣ разбили въ 378 год. при Одринъ императора Валенса, въ което сражение загиналъ самия императоръ. Теодосий Велики успѣлъ да ги смири и да ги засели въ

---

[1]) Jornandès. Panckeucke, 382.

Тракия. Обаче слѣдъ Теодосиевата смърть тѣ пакъ се подигнали подъ тѣхния първъ князъ *Аларихъ* (396) и опустошили Елада и Пелопонесъ. Стилихонъ принудилъ Алариха да напустне Гърция, обаче източноримския дворъ, отъ завистъ къмъ Стилихона, назначилъ Алариха за военачалникъ на Илирия. Той се отправилъ сега къмъ Италия и въ 403 год. се сблъсналъ при Поленция съ Стилихона, но билъ разбитъ. Слѣдъ второто сбиване при Верона, Аларихъ трѣбвало да напусне Италия, обаче въ 408 год. получилъ управителството на Илирия и 400 фунда злато, за да подпомага или поне да не прѣчи на плановетѣ на Стилихона срѣщо източната империя. Нъ когато Стилихонъ вслѣдствие на тоя договоръ билъ убитъ, Аларихъ нахлулъ пакъ въ Италия, заплашилъ на два пѫти Римъ и най-сетнѣ въ 410 год. го оплячкалъ. Слѣдъ неговата смърть въ 410 год. князъ на западнитѣ готи станалъ *Атаулфъ*. Той завладѣлъ южна Галия (412), обаче въ 415 г. билъ убитъ въ Барцелона. Неговия наслѣдникъ Валия (415—419) покорилъ въ името на западната римска империя Испания. Неговъ наслѣдникъ билъ Теодорихъ I (410—451). Подъ негово водителство западнитѣ готи заедно съ римлянитѣ сѫ се сражавали срѣщо своитѣ съплеменици източнитѣ готи и гепидитѣ, които били съюзници на хунитѣ на Каталунското поле. *Източнитѣ готи* останали подъ владичеството на хунитѣ и живѣли на сѣверъ отъ Дунава. Тѣ сѫ взимали участие въ Атиловитѣ походи, а особено въ битката на Каталунското поле. Слѣдъ смъртьта на Атила (453) тѣ сѫ подигнали подъ водителството на трима братя отъ рода на амалитѣ: *Валамиръ*, *Теодомиръ*, *Видимиръ* и въ 454 год. извоювали своята независимость отъ хунитѣ.

в) Хуни.

Хунитѣ се чуватъ като народъ въ 376 г. По това врѣме тѣ нападнали на аланитѣ, отъ които избили и ограбили голѣма часть, а осталитѣ присъеди-

нили къмъ себѣ си чрѣзъ съюзъ[1]). Отъ сега натамъ хуни и алани дѣйстватъ заедно. Заедно разбиватъ готския князъ Херманриха и се установяватъ въ Дакия (днешна Румъния) и Панония (днешно Маджарско), кждѣто образували една велика държава, въ която сж влизали всички варварски европейски народи по онова врѣме.

Обаче хунитѣ най-много се прочули, когато имъ станалъ царь *Атила*, който е билъ страшилище за Римската Империя. Атила е царувалъ отъ 435 до 453 г., когато той вслѣдствие ударъ умрѣлъ. Той е оставилъ една държава, която се е простирала почти отъ Балтийското море до Кавказкитѣ Планини и по дунавската область на Римската Империя.

Римскитѣ писатели отъ онова врѣме разправятъ чудни работи за хунитѣ. Тъй напр.: че имали малки очи, че били дребни и грозни, че яли сурово мѣсо, че били жестоки като зверове и пр., вслѣдствие което се съставило убѣждение, че тѣ сж азиатски или монголски народъ. Всичко това е фантазия, която не отговаря на истината. Атиловитѣ хуни или Атиловитѣ народи, съ които той е всѣвалъ ужасъ въ Римската Империя, сж били: херули, гепиди, готи, суеви, алани и пр., а всичко това сж европейски народи, които нито иматъ малки очи, нито сж дребни и грозни, нито звероподобни. Много е характерно за хунитѣ, че тѣ още при появяването си се съюзяватъ съ аланитѣ и дѣйстватъ отъ сетнѣ заедно съ тѣхъ, защото то показва, че хунитѣ неще да сж се различавали много отъ аланитѣ въ расово отношение. Това става още по-явно, като се вземе прѣдъ видъ, че първия хунски царь, който разби държавата на Ерманриха, се е казвалъ, споредъ Йордана, *Баламиръ*[2]). А името Баламиръ или Валамиръ (Владимиръ), ни най-малко не е монголско. То е доста извѣстно славяно-германско име. Чичото на Теодориха Велики се е казвалъ Валамиръ.

---

1) Reliquos sibi concordandi fide pacta junxerunt. Am Marcellin. Collection Nisard XXXI, III.

2) Iornandès. Panckoueke, p. 292.

Иорданъ като ни описва селищата на народитѣ въ Скития и като свършва съ българитѣ, които живѣли надъ Черното Море, казва, че отъ тамъ е дошла хунската ярость върху народитѣ т. е. отъ тамъ сѫ дошли хунитѣ. Тѣзи хуни били раздѣлени на два народа, отъ които *хунигуритѣ* сѫ прочути съ търговия на хермелинови кожи, които излизатъ отъ тѣхната земя и че изобщо отечеството на хунитѣ е било кръстопѫть на търговия между Азия и Европа[1]). А хора, които сѫ се занимавали съ свѣтска търговия, не сѫ могли да бѫдатъ толкова диви. Нъ нѣма защо да опровергаваме едно твърдение, което не почива на факти, а на прѣдположения. Амианъ Марцелинъ, въ врѣмето на когото се появяватъ хунитѣ, казва, че тѣ живѣли на сѣверъ отъ Азовското Море, до Ледовития Океанъ и на западъ отъ аланитѣ, които живѣли отвъдъ Донъ[1]). Тъй че най-стария писатель, който споменва хунитѣ, не ги споменва, като азиатски, а като европейски народъ. Споредъ досегашната историография голѣмото прѣселяване на народитѣ се било почвало отъ появяването на хунитѣ. Ние посочихме, че това не може да се счита за вѣрно и че не е трѣбвало да додатъ хуни да накаратъ готитѣ да ударятъ възъ Римската Империя.

Разправя се че въ 376 год., т. е. въ годината, когато се появили хунитѣ, двѣста хиляди готи, мѫже, жени и дѣца, прѣминали отъ тая страна на Дунава. Работата се прѣдставлява като че ли, щомъс е появили хунитѣ, та разбили готитѣ, готитѣ веднъга тръгнали. Едва ли нѣкой въ днешно врѣме ще повѣрва, че единъ походъ отъ двѣста хиляди, па даже и отъ двaесетъ или най-сетнѣ и отъ двѣ хиляди, може така бързо да се подготви и извърши. Напротивъ сѣки ще каже, че тукъ се има работа съ единъ отъ дълго врѣме обмисленъ планъ. Подъ водителството на готитѣ въ сраженията имъ съ Императора Валенса

---

1) Iornandès. Panckoucke, p. 230.

2) Ammien Marcellin. XXXI, II, III.

при Одринъ сѫ дѣйствали и хуни и алани. Марцелинъ пише по тоя случай слѣднето:

„Избѣгалитѣ въ Одринъ, щомъ се убѣдили, че околностьта била очистена отъ неприятеля, излѣзали веднъга по срѣдъ нощь отъ града съ онова, ще бѣха запазили отъ имота си. Едни се отправили прѣзъ Филипополъ за Сердика, други тръгнали за Македония. Всички вървѣха прѣзъ гори по стръмни пѫтеки, като избѣгвали пѫтищата. Тѣ се надѣваха да срѣщнатъ Валенса отъ къмъ тая страна, защото не знаѣха, че той е падналъ въ сражението или погиналъ въ пламъцитѣ на кѫщата, въ която се билъ скрилъ. Обаче готитѣ *смѣсени съ хуни и алани*[1]), които сѫ извънредно войнствени и силни, закоравяли въ груби и трудни работи, които ловкия Фритигернъ съ обѣщаване на примамливи награди, умя да присъедини, се установили на лагеръ до Перинтъ“[2]).

Това явление, да дѣйстватъ хуни, алани и готи заедно показва сродния характеръ на тѣзи народи. Аланитѣ тукъ сѫ дѣйствали като отдѣленъ народъ, а не като подчиненъ на хунитѣ. Хунитѣ прочее, се появяавтъ и дѣйстватъ заедно съ другитѣ скитски народи, *затова тѣ сѫ скитски народъ*. Тѣ не сѫ азиатци, или не сѫ по-азиатци отъ германското племе аланитѣ, защото най-стария писатель, въ чийто дни сѫ се появили хунитѣ, Марцелинъ, пише, че аланитѣ живѣли отвъдъ рѣката Донъ, а хунитѣ отъ тая страна на тая рѣка. Ние поправихме Марцелина, като казахме, че аланскитѣ народи не сѫ живѣли толкова на изтокъ, и че тѣзи народи сѫ упирали чакъ до Панония (агациритѣ), слѣдователно тукъ, около Дунава трѣбва да се търсятъ и праселищата на хунитѣ, ако тѣ сѫ живѣли на западъ отъ аланитѣ Центъра както се знае, на хунската сила и държава е била Панония и Дакия, тъдѣва нѣкждѣ ще трѣбва да се търсятъ и тѣхнитѣ праселища.

Че хунитѣ сѫ скитски народъ, се потвърждава и отъ най-авторитетния писатель по хунскитѣ работи,

---

1) At Gothis Alanisque permisti. Ammien Marcellin. Collection Nisard, p. 372.
2) L. L.

Приска. Въ 448 година Византийския Императоръ Теодосий изпроводилъ пратеници до хунскля царь Атила въ Панония. Единъ отъ тѣзи пратеници, *Приска*, е описалъ това пѫтуване, както и обичаитѣ на хунитѣ. Той е слѣдователно най-авторитетната личность по хунскитѣ работи, защото е ималъ непосрѣдственна работа съ хунитѣ. Прискъ не прави никаква разлика между хуни и скити, а си служи ту съ едното, ту съ другото име, да означи единъ и сѫщъ народъ. Нѣщо повече: Прискъ не сочи два народа: хуни и скити. Той има работа само съ единъ народъ, съ скититѣ, които той нарича и хуни. Слѣдъ свидѣтелството на този най-авторитетенъ писатель, *че хунитѣ сѫ скити*, е извънъ съмнение.

Като скити, хунитѣ сѫ толкова диви или възпитани колкото всички други скитски (славянски и германски) народи. Цѣлата работа за хунската варварщина ще се състои въ това, че Римската Империя отъ основанието си не е виждала такъвъ противникъ, какъвто тя намѣри въ лицето на хунитѣ и Атила. Хунската държава е първата велика сила отъ варвари, която се противопостави на римската. Това е дразнило себелюбието на гърцитѣ и римлянитѣ, та сѫ рисували хунитѣ и тѣхния царь Атила едва ли не на чудовища.

Атила не е билъ по-грубъ отъ своитѣ съврѣменици, а е билъ една отъ редкогениалнитѣ исторически личности. Побѣждавалъ е, защото е вдъхвалъ възхищение въ водимитѣ отъ него народи. Вѣрвало се е тогава, че той е намѣрилъ меча на Бога Марса (Богъ на войната) и че този божественъ мечъ е водилъ отъ побѣда къмъ побѣда. Прискъ разказва, че когато билъ при хунитѣ, при него дошълъ единъ човѣкъ, който билъ облеченъ, както и другитѣ скити (не хуни!) и го поздравилъ на гръцки: „χαῖρε!“ (здравейте!) Прискъ се очудилъ отъ гдѣ тоя скитъ да знае тъй добрѣ гръцки, та захваналъ да го разпитва, отъ гдѣ е и що е. Между тѣхъ се завързалъ разговоръ, който много добрѣ характеризира работитѣ въ хунската и

римската държави, затова ще си позволимъ да приведемъ нѣщо отъ него тукъ:

„Азъ го попитахъ отъ гдѣ е и кога е дошълъ въ чужда страна и възприелъ *скитски* животъ[1]). Когато той ме запита, защо искамъ да зная това, азъ му отговорихъ, че неговата елинска хорота възбуди у мене любопитство. Тогава той се засмѣ и рѣче, че е родомъ гъркъ и отишълъ по търговия въ Виминациумъ на Дунава, гдѣто стоялъ дълго врѣме и се оженилъ за една много богата жена. Нъ града билъ заробенъ отъ варваритѣ и имота му билъ ограбенъ. И понеже билъ богатъ при раздѣлянето на плячката, билъ даденъ съ своитѣ на Онегезия, защото имало обичай у *скититѣ*[2]) най прѣднитѣ слѣдъ Атила да взематъ най богатитѣ пленици. Послѣ воювалъ храбро срѣщо римлянитѣ и акатсиритѣ и споредъ *скитския* обичай си откупилъ свободата отъ своя господарь, като му далъ всичко, що спечелилъ въ войната. Слѣдъ това се оженилъ за една варварка, отъ която има дѣца и сега яде на трапезата на Онегезия. Той считаше своя животъ между *скититѣ* за по-добъръ, отъ колкото стария си животъ между римлянитѣ. Защото, каза „у *скититѣ* следъ война човѣкъ не се грижи за нищо, наслаждава се на онова, що има, безъ нѣкой да го закача за нѣщо. У римлянето обаче човѣкъ много лесно погинва въ врѣме на война, понеже тѣ възлагатъ надѣждитѣ на спасението си на други (на наемници) и не се позволява отъ тиранитѣ да се носи оржжие, съ което всѣки да се защищава. И тѣзи, на които се позволява да го носятъ, се развалятъ отъ тѣхнитѣ страхливи военачалници, които сѫ неспособни да прѣдводителствуватъ въ врѣме на война. Обаче поради принудителното събиране на данъцитѣ и поради неправдитѣ на безхарактерни хора, вслѣд-

---

1). Прискъ съ това казва не само, че жителитѣ на Панония сѫ скити, но и идентизира скититѣ и хунитѣ, защото той собствено отива при хуни, а ималъ работа съ скити.

1) И тукъ се казва скити вмѣсто хуни.

ствие което законитѣ не се прилагатъ къмъ всички еднакво, въ мирно врѣме е много по-лошо отъ колкото въ врѣме на война. Ако нѣкой прѣстжпникъ е богатъ и силенъ, той не се наказва за своето прѣстжпление, когато, ако нѣкой бѣденъ не си разбира длъжностьта, той се подлага подъ наказание отъ законитѣ и то само, ако не умре прѣди да се свърши дѣлото, вслѣдствие дългия ходъ на дѣлото и многото пари, що трѣбватъ по него. Най-лошото е, че трѣбва да се плати, за да се получи правосѫдие. Никому не се отварятъ вратата на правосѫдието, ако не плати извѣстна сума пари на сѫдиитѣ и на тѣхнитѣ прислужници"[1]).

Тѣзи думи на този посетитенъ гъркъ много добрѣ характеризиратъ работитѣ на римската и на хунската държави. У хунитѣ или по-добрѣ у скититѣ, защото Приск тѣхъ описва, въ врѣме на война хората се биятъ и се прѣдвождатъ отъ храбри военоначалници, а въ мирно врѣме си живѣли по волята, безъ да ги закача нѣкой за нѣщо, което не е било въ римската държава. А това показва, че въ Атиловата държава е имало извѣстенъ нравственъ порядъкъ, затова тя е можла и да сѫществува. Гъркътъ се билъ оженилъ за варварка и се е чувствалъ между скититѣ (хунитѣ) по-добрѣ отъ колкото между римлянитѣ, отъ което излиза, че тѣзи хуни не сѫ се различавали въ расово отношение много отъ гърцитѣ, че тѣ не сѫ били звѣроподобни, а хора които неще да сѫ се отличавали отъ гърцитѣ. Ако Атила не е ималъ извѣстни добродѣтели, той би можалъ да стои на чело на толкова народи. Хунската държава не е имала оная изкуствена конструкция, каквато е имала Римската Империя или модернитѣ държави. Тя се е крѣпила единствено отъ личности-то, което нейния царь е възбуждалъ у народитѣ си.

Прѣговорѣтѣ, които сѫ се водили между Атила и римската държава сѫ имали повече пѫти юридически

---

1) Histoire des Scriptores Byz. Tom XI, p. 186—192.

мотиви, а не сж били просто едно диво нападене. Прискъ разправя, че когато отивали при Атила, срѣщнали се изъ пжтя (въ Панония) съ пратеници отъ западния Римъ. Тѣ били кмета Ромулъ и Промтъ, управителя на Норикъ и Романъ, военен капитанъ. Съ тѣхъ билъ и Констанций, когото Аеций провождалъ Атилу да му пише писмата, и Татулъ, бащата на Ореста, който бѣ съ Едекона. Послѣднитѣ двама не били пратеници, а отивали по частна работа и като приятели на първитѣ. Костанций ги познавалъ отодавна въ Италия, Татуловия синъ Орестъ билъ женен за Ромуловата дъщеря.

„Тѣ идѣли като пратеници, казва Прискъ, за да смегчатъ Атила, който искалъ да му се прѣдаде нѣкой си Силванъ златарь или банкеръ, защото билъ получилъ златни вази отъ нѣкого си Констанция. Този Констанций е родомъ отъ Галата и е билъ даденъ на Атила и Бледа за секретарь, а слѣдъ него билъ проводенъ другъ Констанций. Когато градътъ *Сирмиумъ*[1]) билъ обсаденъ отъ *скититѣ*[2]), владиката прѣдалъ на Констанция златни вази да ги чува. Па ако града се вземе и той остане живъ, да се употрѣбятъ като откупъ, а ако бжде убитъ, то да се употрѣбятъ за откупъ на жителитѣ, които ще бждатъ отведени въ робство. Нъ слѣдъ завладѣването на града, Констанций не задържалъ обещанието си. Отишълъ въ Римъ по една работа и заложилъ вазитѣ у Силвана срѣщо извѣстна сума пари подъ условие, ако до урѣченото врѣме не повърне паритѣ, вазитѣ да останатъ собственость на Силвана. Този Констанций обаче билъ подозренъ въ прѣдателство и билъ разпнатъ отъ Атила и Бледа[3]). Когато слѣдъ това тая работа дошла до ушитѣ на Атила, той поискалъ да му се прѣдаде Силванъ,

1) Сирмиумъ на долното течение на рѣката Сава, гдѣто е сега Хърватска Митровица, е билъ главенъ градъ на Илирия.

2) И тукъ се идентизиратъ скити и хуни.

3) Атиловъ братъ, който отначало царувалъ заедно съ Атила. Атила станалъ самовластенъ чакъ слѣдъ неговата смърть.

понеже е откраднал негова собственость. Вследствие това били изпратени пратеници отъ Аеция и отъ Западната Римска Империя, за да обяснятъ, че Силванъ е билъ кредиторъ на Констанция и че вазитѣ сж били заложени, а не откраднати и че той ги е продалъ на свещеницитѣ и други за свещени цѣли. Ако въпрѣки това Атила настоява на своето искане, то той (Императора) ще му изпроводи стойностьта на вазитѣ, обаче нѣма да му прѣдаде невиния Силванъ"[1]).

Понеже скититѣ завладѣли Сирмиумъ, то Атила ще е считалъ, че всичко, що е принадлѣжало на града, е негово и за това е искалъ тѣзи вази като свои. Както и да е, тукъ имаме единъ юридически споръ. Юридически или психически трѣбва да се считатъ и мотивитѣ на Атиловото нахлуване въ Италия въ 452 год. слѣдъ Каталунската битка. Сестрата на Императора Валентиана *Хонория* му била проводила тайно своя пръстенъ и слѣдователно се считала за негова годеница. Той искалъ сега да си вземе годеницата и половината отъ Римската Империя като зестра.

Обаче вслѣдствие молбитѣ и подаръцитѣ на тогавашния римски папа Лъвъ, той се върналъ безъ да влезе въ Римъ, като при това заплашилъ, че ако не му се даде обѣщаното, той пакъ ще се върне. Императорътъ не е искалъ да даде сестра си за жена Атилу, защото ще е ималъ за това сериозни политически основания. Може би, ако Атила се бѣ оженилъ за една римска принцеса, че той щеше да бжде единствената личность въ онова врѣме, която би могла да съедини подъ единъ скиптъръ огромната Римска Империя.

г) Хуни и българи.

Най-важната работа обаче, която ни занимава въ случая е, да се види, въ какво отношение стоятъ хунитѣ къмъ славянитѣ и българитѣ. Като оставимъ на страна баснитѣ по произхода в [illegible]итѣ, положител-

1) Priscus Corp. Scrpt hist. Byz. [illegible]

ното, което се знае въ случая, е, че хунитѣ сѫ имали своя държава въ Панония и Дакия. Ние обаче доказахме, че споредъ Иордана Панония и Дакия сѫ се поселявали отъ незапомними врѣмена отъ славяни. Та сега се задава питане: Хунитѣ чуждъ народъ ли сѫ, който е владѣлъ надъ славяиитѣ тукъ или самитѣ славяни сѫ се казвали хуни? Прискъ е най-стария писатель, който говори за скити въ Панония. Иорданъ е по-младъ отъ него съ повече отъ 100 години, понеже Прискъ е билъ въ Панония въ 448 год., а Иордановата история е била свършена въ 551 година. Прискъ и Иордаръ се потвърждаватъ въ това, че Панония е скитска часть, съ тая разлика, че Иорданъ нарича жителитѣ на Панония и Дакия, славяни, анти и пр. т. е. дава на поселеницитѣ на Скития одѣлни имена, а Прискъ ги нарича просто скити. Какви сѫ били прочее скититѣ на Приска: Татарско-азиатско племе ли сѫ били или сѫ били славяни? Или: съ тѣзи ли народи, които описва Иорданъ, е ималъ Прискъ работа въ Панония и Дакия или съ другъ нѣкой народъ? За да се каже, че Присковитѣ скити не сѫ Иордановитѣ народи, трѣбва да се прѣдположи, че Иордановитѣ народи сѫ дошли отъ сетнѣ, което е невъзможно, понеже Иорданъ ги счита за пражители тукъ.

Че споредъ Иордана славянитѣ сѫ стари жители на описаната отъ него Дунавска Скития, се вижда и отъ едно друго мѣсто на неговата готска история, гдѣто той разправя, че още въ врѣме на първия хунски царь Баламира, подвластнитѣ на хунитѣ готи, за да извоюватъ своята свобода, нападнали на *антитѣ*. А отъ това излиза, че въ IV-ия вѣкъ антитѣ сѫ били вече въ неговата Скития. Думитѣ му по тоя случай сѫ:

„Понеже до гдѣто тѣзи два народа, остроготи и везеготи, бѣха заедно, азъ изложихъ до колкото можахъ разказитѣ на старитѣ и доста обширно разправихъ за отдѣлилитѣ се отъ остроготитѣ везеготи, сега ще трѣбва да се върнемъ къмъ тѣхнитѣ стари скитски селища, за да изложимъ по сѫщия начинъ ѕалогията и дѣлата на остроготитѣ. За тѣхъ се

вове, че слѣдъ смъртьта на тѣхния князъ Хермане-рика и слѣдъ раздѣлата имъ отъ предгонитѣ, спасили си въ сѣверна земя подъ властьта на хунитѣ, обаче Амала Винтаръ си запазва отличията на своето княжество. Подражавайки храбростьта на своя дѣдо Атаулфа [1]), синта се, макаръ и съ по-малко щастие отъ Хермане-рика, понеже му било тежко, че е подчиненъ на хунитѣ, полюбилъ да се отдели отъ тѣхъ и за да покаже храбростьта си, той нападнѣ въ земята на сванитѣ. Нападна ги, но бидѣ побѣденъ при първа срѣща. Слѣдъ това той дѣйствува храбро: разпна на кръстъ, за да всѣе чрезъ тая примѣръ страхъ, тѣхния князъ Боисъ (Box, спредъ Монзена Box), синоветѣ му и седъмдесетъ първенци, та висящитѣ тѣла да увеличаватъ страха у покоренитѣ народи. Но едва ли царува той въ тази независимость една година, понеже хунския царь Баламиръ по търнѣ повече, а повика при себѣ си Сигимунда (Монзенъ: Geimund) сина на великия Хунимундъ, който, споминайки си клѣтвата и вѣрностьта, стоѣше още подъ властьта на хунитѣ, подкова съвсѣ съ него и потегли съ войска къмъ Винтара. Боя трая дълго. Първия и втория пѣть побѣди Винтаръ Невъзможно е да се каже, какви загуби нанесе Винтаръ на хунитѣ. Въ третия бой обаче, понеже и дамата бѣха излѣзли срѣщо него, Баламиръ се промъкна до рѣката Ерахъ. хвърли една стрѣла, та нарани Винтара въ главата и го уби. Слѣдъ това се оженѝ за братовчедка му Валадамарка (Waladamarca, Монзенъ: Vadamerka) и владѣ надъ цѣлия готски народъ, който живѣ въ миръ и подчиненость, обаче тъй че винаги стоеше подъ свои князе, макаръ че получаваше заповѣди отъ хунитѣ"[2]).

Въ това свидѣтелство на Йордана се установява, че антитѣ *сѫ* живѣли тукъ още при появяването на хунитѣ, тъй че тѣ *сѫ* били тукъ въ врѣме на Приска

---

1) Споредъ Монзена Вултулфъ XLVIII,

2) Iordanis. Монзенъ XLVIII. Jornandis. Panckoucke, p. 366—8.

и второ, *че анти и хуни сѫ едно и сѫщо*, защото Винтаръ, като искалъ да се освободи отъ хунитѣ, нападналъ антитѣ, и слѣдъ като ги побѣдилъ живѣлъ една година въ свобода, което хунския царь Баламиръ (очевидно слав. име) не могалъ да търпи, та се съюзилъ съ други народи и покорилъ отново източнитѣ готи.

Очевидно е, че тукъ анти сѫ употрѣбени вмѣсто хуни, защото иначе е необяснимо, защо Винтаръ да се счита за свободенъ слѣдъ разбиването на антитѣ, когато се казва, че той е подъ хунитѣ. Антитѣ прочее, ще да сѫ владѣли надъ него, подъ име хуни, защото слѣдъ това виждаме хуни да отмъщаватъ за това разбиване.

Освѣнъ това главния народъ споредъ Иордана, който се подигналъ противъ владичеството на хунитѣ слѣдъ смъртьта на Атила съ *гепиди*, *херули*, *суеви* и пр. А гепидитѣ сѫ първия неговъ народъ, който поселява най-западната часть на неговата Скития. Тъй че и отъ това мѣсто се разбира, че когато Прискъ е ходилъ при Атила, е ималъ работа съ Иордановитѣ народи. А понеже той не говори нищо за другитѣ скитски народи, които той ни изброи, че живѣятъ въ Скитая заедно съ гепидитѣ, херулитѣ и пр. именно склавени, анти и българи, то излиза, че той идентизира тѣзи народи съ хунитѣ.

Че присковитѣ скити (хуни) сѫ били славяни се увѣряваме отъ тѣхния езикъ. Прискъ пише, че ѫждѣто минавали, селенитѣ имъ давали за едене на мѣсто жито *просо*, а на мѣсто вино *медъ* (*μέδος*). Сѫщо и на слугитѣ имъ давали за едене просо, а за пиене нѣкакво отъ ечмикъ направено питие, което варваритѣ именували *камъ* (*κάμον*)[1].

Юрданъ пъкъ пише, че когато умрѣлъ Атила, слѣдъ като го оплакали, дали на гроба му *страва* (обѣдъ), както сами тѣ я наричатъ съ разни видове еденета. Тукъ ще приведемъ буквално неговитѣ думи по тоя случай:

---

1) Вижъ стр. 183 у Приска.

знае, че слѣдъ смъртьта на тѣхния князъ Хермариха и слѣдъ раздѣлата имъ отъ везеготитѣ, останала си въ общата земя подъ властьта на хунитѣ, обаче Амала Винтаръ си задържа отличията на своето княжество. Подражавайки храбростьта на своя дѣдо Атаулфа [1]), опита се, макаръ и съ по-малко щастие отъ Хермариха, понеже му било тежко, че е подчиненъ на хунитѣ, полека-лека да се оттегли отъ тѣхъ и за да покаже храбростьта си, той навлѣзе въ земята на *антитѣ*. Нападна ги, но бидѣ побѣденъ при първа срѣща. Слѣдъ това той дѣйствува храбро: разпна на кръстъ, за да всѣе чрезъ тоя примѣръ страхъ, тѣхния князъ Боксъ (Box, споредъ Момзена Boz), синоветѣ му и седъмнаесетъ първенци, та висящитѣ тѣла да увѣличаватъ страха у покоренитѣ народи. Но едва ли царува той въ тази независимость една година, понеже хунския царь Баламиръ не търпѣ повече, а повика при себѣ си Сигизмунда (Момзенъ: Gesimund) сина на великия Хунимундъ, който, спомняйки си клѣтвата и вѣрностьта, стоѣше още подъ властьта на хунитѣ, подновя съюза съ него и потегли съ войска къмъ Винтара. Боя трая дълго. Първия и втория пжть побѣди Винтаръ Невъзможно е да се каже, какви загуби нанесе Винтаръ на хунитѣ. Въ третия бой обаче, понеже и двамата бѣха излѣзли срѣщо него, Баламиръ се промъкна до рѣката Еракъ, хвърли една стрѣла, та нарани Винтара въ главата и го уби. Слѣдъ това се ожени за братовчедка му Валадамарка (Waladamarca, Момзенъ: Vadamerka) и владѣ надъ цѣлия готски народъ, който живѣ въ миръ и подчиненость, обаче тъй че винаги стоеше подъ свои князе, макаръ че получаваше заповѣди отъ хунитѣ"[2]).

Въ това свидѣтелство на Иордана се установява, че антитѣ сж живѣли тукъ още при появяването на хунитѣ, тъй че тѣ сж били тукъ въ врѣме на Приска

---

1) Споредъ Момзена Вултулфъ XLVIII,

2) Iordanis. Момзенъ XLVIII. Jornandès. Panckoucke, p. 366—8.

и второ, *че анти и хуни сѫ едно и сѫщо*, защото Винтаръ, като искалъ да се освободи отъ хунитѣ, нападналъ антитѣ, и слѣдъ като ги побѣдилъ живѣлъ една година въ свобода, което хунския царь Баламиръ (очевидно слав. име) не могалъ да търпи, та се съюзилъ съ други народи и покорилъ отново източнитѣ готи.

Очевидно е, че тукъ анти сѫ употрѣбени вмѣсто хуни, защото иначе е необяснимо, защо Винтаръ да се счита за свободенъ слѣдъ разбиването на антитѣ, когато се казва, че той е подъ хунитѣ. Антитѣ прочее, ще да сѫ владѣли надъ него, подъ име хуни, защото слѣдъ това виждаме хуни да отмъщаватъ за това разбиване.

Освѣнъ това главния народъ споредъ Иордана, който се подигналъ противъ владичеството на хунитѣ слѣдъ смъртьта на Атила съ *гепиди*, *херули*, *суеви* и пр. А гепидитѣ сѫ първия неговъ народъ, който поселява най-западната часть на неговата Скития. Тъй че и отъ това мѣсто се разбира, че когато Прискъ е ходилъ при Атила, е ималъ работа съ Иордановитѣ народи. А понеже той не говори нищо за другитѣ скитски народи, които той ни изброи, че живѣятъ въ Скитая заедно съ гепидитѣ, херулитѣ и пр. именно склавени, анти и българи, то излиза, че той идентизира тѣзи народи съ хунитѣ.

Че присковитѣ скити (хуни) сѫ били славяни се увѣряваме отъ тѣхния езикъ. Прискъ пише, че кѫдѣто минавали, селенитѣ имъ давали за едене на мѣсто жито *просо*, а на мѣсто вино *медъ* (*μέδος*). Сѫщо и на слугитѣ имъ давали за едене просо, а за пиене нѣкакво отъ ечмикъ направено питие, което варваритѣ именували *камъ* (*κάμον*)[1].

Юрданъ пъкъ пише, че когато умрѣлъ Атила, слѣдъ като го оплакали, дали на гроба му *страва* (обѣдъ), както сами тѣ я наричатъ съ разни видове еденета. Тукъ ще приведемъ буквално неговитѣ думи по тоя случай:

---

1) Вижъ стр. 183 у Приска.

Около нея стояха много слуги и слугини, насѣдали на коне и мазѣхи (бродирахи) съ разни цвѣтове ленени платна съ цѣль да се поставятъ върху скъпоцѣнни дрехи за украшение. Слѣдъ като се доближихъ, азъ я поздравихъ, прѣдадохъ ѝ подаръцитѣ и малѣехъ да ида въ другата кѫща, гдѣто бѣше Атила“ [1])

Тази картина за кѫщата на Атила и Атиловица съвсѣмъ не показва, че хунитѣ сѫ азиатски народъ. Тукъ виждаме чистъ славянски порядъкъ. Да се шиятъ бѣлужки върху ленено платно, е най-много разпространено между славянитѣ, а особено между българитѣ. Атила нѣкъ ни се прѣдставлява за единъ високоумнъ човѣкъ съ извѣстни добродѣтели. Той е билъ много скромнъ и се е отнасялъ много просто. До когато неговитѣ приближени сѫ се кичили съ разни златни и сребърни украшения, той се е носилъ просто, обаче чисто и спретнато. Ремъцитѣ на неговия конь и на неговитѣ обуща сѫ били безъ всѣкакви украшения и пр. Прискъ ни описва по слѣдния начинъ единъ обѣдъ, който ималъ у Атила:

„Слѣдъ като се върнахме въ нашата палатка дойде при насъ бащата на Ореста да ни каже, че насъ двамата ни кани Атила на обѣдъ, въ три часа. Когато врѣмето дойде, ние отидохме на мѣстото заедно съ братиницитѣ отъ западнитѣ римляни и станахме на прага на стаята срѣщо Атила. Почерпвача ни даде една чаша и съобразно народнитѣ обичаи трѣбваше да се помолимъ прѣди да сѣднемъ. Слѣдъ като изпихме чашата, ние пристѫпихме, та си взѣхме мѣстата. Всичкитѣ столове бѣха наредени около стѣната отъ двѣтѣ страни. Атила сѣдеше въ срѣдата на мекъ столъ. Другъ мекъ столъ бѣше поставенъ задъ него и отъ него една стѫпка до кревата му, който бѣ покритъ съ бѣло ленено платно, изработено съ разни украшения, тъй както елинитѣ и римлянитѣ украшаватъ невѣстинския кревать. Онзи,

1) Priscus. Scrpt. hist. Byz. I

9.766

който сѣди отъ дѣсната страна на Атила, заема първо мѣсто, а онзи, който сѣди отъ лѣва, второ. Тукъ сѣдѣхме ние съ Бериха, единъ *скитски* първенецъ, обаче Берихъ сѣдѣше прѣдъ насъ. Онегезъ сѣдѣше отдѣсно на царския столъ, а срѣщо Онегеза въ едно кресло сѣдѣха двама отъ Атиловитѣ синове. Най-стария (синъ) сѣдѣше на сѫщото кресло, на което и Атила, не близо до него, но чакъ на края и гледаше къмъ земята отъ срамъ прѣдъ баща си. Слѣдъ като всичко бѣ наредено, влезе виночерпеца и подаде Атилу *дървена* чаша съ вино. Той я взе, поздрави (сѣдящитѣ на по-първо мѣсто), които, като почетени съ поздравъ, станаха прави и не можеха да сѣднатъ прѣди царя да е пилъ или изпилъ виното и върналъ чашата на виночерпеца. Гоститѣ правѣха на Атила сѫщата честь, поздравляваха го и слѣдъ това пиѣха чашата, но той нетрѣбваше да става. Всѣки отъ насъ имаше отдѣленъ виночерпецъ, който слѣдъ като Атиловия виночерпецъ се тръгваше, идваше да дава вино. Когато втория по достойнство редъ и близкитѣ до него биваха почетени по сѫщия начинъ, Атила ни поздравляваше по сѫщия начинъ съобразно реда на мѣстата. Когато тѣзи церемоний се свършиха, виночерпеца постави една трапези до трапезата на Атила, толкова широка, щото трима, четирма па и повече да ядатъ на нея и да могатъ да едатъ (кусатъ) изъ паницата безъ да си мѣстатъ стола. Слѣдъ това най-напрѣдъ влезе Атиловия слуга съ една пълна паница мѣсо (гозба). Слѣдъ него влезе другъ слуга съ хлѣбъ и други съестни, които той остави на трапезата. Единъ разкошенъ обѣдъ бѣ приготвенъ за насъ и за варваритѣ гости, сервиранъ въ срѣбърни паници, а Атила едеше само мѣсо на единъ дървенъ пахарь. *И въ всички други работи той бѣше тъй сѫщо умѣренъ. Неговата чаша бѣше дървена, когато на гоститѣ бѣха дадени златни и срѣбърни чаши. Дрехитѣ му тъй сѫщо бѣха безъ всѣкакво украшение, но чисти и спретнати.* Нито неговия мечъ, нито връзкитѣ на варварскитѣ

му обуща, които юздата на неговия конь, сѫ украсени като тѣзи на *останалите скити* съ злато и скъпоцѣнни камъни. Слѣдъ него първия редъ гости се изѣдоха, все всички станахме на крака и невозможехме да сѣднемъ, до гдѣто не минѣхме подадентѣ ни чаши съ вино за здраве и невредимость на Атила. Слѣдъ това сѣднахме. Сега пакъ се повтори сѫщата церемония, както и по-прѣди. Когато се мръкна, запали се свѣщь и двама варвари влѣзоха прѣдъ Атила и захванаха да пѣятъ съставени отъ тѣхъ пѣсни, които възвеличаваха военнитѣ дѣла и достойнства на Атила . . . . [1]"

Образа, който ни се дава тукъ за Атила, съвсемъ не показва, че Атила е билъ единъ необузданъ дивакъ. Напротивъ Атила е билъ високосдържанъ човѣкъ, човѣкъ който се е ръководилъ по извѣстни принципи въ живота. А отъ начина, по който той е приемалъ и гощавалъ чужденцитѣ, показва, че е билъ и високохуманенъ човѣкъ. Обѣда, който се описва, че започва въ три часа и се свършва съ пѣсень, е чистъ славянски обѣдъ, който въ тържествени случаи и днесь става между славянитѣ. Амианъ Марцелинъ, като описва обичаитѣ на хунитѣ казва, че тѣ си покривали главата съ накривени шапки и че си обвивали краката съ космата козя кожа, което имъ прѣчило да вървятъ, та затова били конници. На конетѣ сѣдѣли и денемъ и нощемъ. Отъ тѣхъ не слизали ни да пиятъ, ни да ядатъ, ни да спятъ. На коне тѣ разсѫждавали върху обществентѣ си работи и пр. [2]) А да се обвиватъ краката (коленетѣ) съ космата козя кожа е общъ обичай на днешнитѣ българи въ Софийско. По-натамъ Марцелинъ пише:

Aguntur autem nulla severitate regali, sed tumultuario optimatum ductu contenti, perrumpunt, quidquid inciderit.	Не дѣйстватъ подъ заповѣдь на царь, а шумно слѣдватъ водителя, който ги повежда за бой.

1) Priscus. Corp. Srpt. hist. Byz. p. 202.

2) hirsuta crura coriis munientes . . . linis; eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberi . . . causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas. . . . Am. Marc.

Тукъ изпъква славянския характеръ на хунитѣ, да не се подчиняватъ на една централна власть. А това е твърдѣ важно за характеристика на хунитѣ. Азиятскитѣ народи обикновенно слѣдватъ нѣкой върховенъ вождъ, който имъ е въ сѫщото врѣме и първия духовникъ. Подъ водителство на такива вождове сѫ нахлували азиятски народи въ Европа. А хунитѣ, като не сѫ се пидчинявали строго на една царска заповѣдь още въ врѣме на Марцелина, когато тѣ за първъ пѫть се чуватъ, то излиза, че строгия монархически принципъ, не е имъ билъ свойственъ. Тѣ сѫ живѣли въ общини, които сами сѫ управлявали, тъй сѫщо както и славянитѣ.

До колко намъ е извѣстно за Атила, не сѫ останали никакви традиций измежду славянитѣ. Силни традиций за Атила сѫ останали между нѣмцитѣ. Найважната нѣмска поема *Нибелунгитѣ* има за основа създаденитѣ отъ Атила събития, гдѣто Атила се нарича *Етцелъ*. Атила подъ название *Атли* се споменава и въ скандинавскитѣ и исландскитѣ традиций: Пѣсеньта за нибелунгитѣ е много важна за епохата, която ни занимава, за това нѣка кажемъ за нея нѣколко думи.

Историцитѣ отъ онова врѣме разправятъ, че гладътъ е накаралъ готитѣ да си напустнатъ селищата и да ударятъ възъ Скития. Жаждата за имане и за плячка сѫ подбудителнитѣ причини за нахлуването на варваритѣ. А тая черта именно е изразена въ нибелунгската пѣсень. Бургундитѣ, които до 4-то столѣтие живѣли по горното течение но рѣката Майнъ (притокъ на Рейнъ), се смъкнали полека-лека до срѣдата на Рейнъ. Тамъ въ врѣме на княза имъ Гунтера (413 г.) имъ е била отстѫпена една область на лѣвия брѣгъ на Рейнъ, на която главния градъ се казвалъ Вормсъ. Вормската държавица се считала за една тъй надарена отъ културата и природата страна, че прѣданието я е считало за райска мѣстность и я отличавало на розова градина. Горнонѣмския епосъ прѣднитѣ вѣкове описва княза Гибиха и сино-

ветѣ му, като притежатели на една прѣлѣстна розова градина.

Споредъ пѣсеньта бургундитѣ завладѣли и нибелунгского съкровище, митическото рейнско имане. Нъ не имъ било писано да се радватъ дълго на рейнского си владичество. Въ 435 год. се опитали да се разпространятъ къмъ сѣверозападъ, обаче били отбѣснати отъ Аеция. Двѣ години по-късно били унищожени отъ хунитѣ. Хроникитѣ отъ онова врѣме гласятъ: „Хунитѣ унищожиха князъ Гунтера съ народа му и фамилията му, двадесеть хиляди бургунди съсечени.“ А пъкъ пѣсеньта е създало отъ това прѣданието: „Хунския царь Атила унищожи князъ Гунтера и народа му, за да завладѣе нибелунгского съкровище.“ Споредъ историческитѣ съобщения Атила се билъ оженилъ за една германка на име *Хилдико*, което е умалително отъ името *Хилде*, или пъкъ сложнитѣ съ него имена *Брюнхилдъ*, *Гримхилдъ*. А Гримхилда въ пѣсеньта е жена на Сиигфриида, който билъ убитъ по единъ коваренъ начинъ отъ бургундитѣ и сестра на нибелунгитѣ, чието съкровище било завладѣно отъ бургундитѣ. И на тѣзи именно хора (споредъ пѣсеньта) сега отмъщава Атила, мжжа на Хилдико или Гримхилда. Сиигфриидовата вдовица е искала да използува своето положение като Атилова жена, за да подготви изсичането на бургундитѣ отъ хунитѣ. Атила прочее въ нѣмския епосъ се явява, като отмжститель за извѣстна неправда.

Модерната историография рисува Атила като необузданъ развратникъ, обаче това е незаслуженъ укоръ. Атила трѣбва да се сравнява съ своитѣ съврѣменници. Многоженството на князетѣ е било като обичай за скитскитѣ и германски народи. Дълго врѣме слѣдъ Атила много германски князе сж имали по 10 жени. Въ двора на Карла Велики [illegible]ственостьта въ това отношение е стояла м[illegible] отъ волѣото нравственостьта у Атиловия [illegible] по-прѣди, че Хонория, сестрат[illegible] изпроводила тайно своя пъ[illegible]

Тукъ изпъква славянския характеръ на хунитѣ, да не се подчиняватъ на една централна власть. А това е твърдѣ важно за характеристика на хунитѣ. Азиятскитѣ народи обикновенно слѣдватъ нѣкой върховенъ вождъ, който имъ е въ сѫщото врѣме и първия духовникъ. Подъ водителство на такива вождове сѫ нахлували азиятски народи въ Европа. А хунитѣ, като не сѫ се пидчинявали строго на една царска заповѣдь още въ врѣме на Марцелина, когато тѣ за първъ пѫть се чуватъ, то излиза, че строгия монархчески принципъ, не е имъ билъ свойственъ. Тѣ сѫ живѣли въ общини, които сами сѫ управлявали, тъй сѫщо както и славянитѣ.

До колко намъ е извѣстно за Атила, не сѫ останали никакви традиций измежду славянитѣ. Силни традиций за Атила сѫ останали между нѣмцитѣ. Найважната нѣмска поема *Нибелунгитѣ* има за основа създаденитѣ отъ Атила събития, гдѣто Атила се нарича *Ецелъ*. Атила подъ название *Атли* се споменава и въ скандинавскитѣ и исландскитѣ традиций: Пѣсеньта за нибелунгитѣ е много важна за епохата, която ни занимава, за това нѣка кажемъ за нея нѣколко думи.

Историцитѣ отъ онова врѣме разправятъ, че гладътъ е накаралъ готитѣ да си напустнатъ селищата и да ударятъ възъ Скития. Жаждата за имане и за плячка сѫ подбудителнитѣ причини за нахлуването на варваритѣ. А тая черта именно е изразена въ нибелунгската пѣсень. Бургундитѣ, които до 4-то столѣтие живѣли по горното течение но рѣката Майнъ (притокъ на Рейнъ), се смъкнали полека-лека до срѣдата на Рейнъ. Тамъ въ врѣме на княза имъ Гунтера (413 г.) имъ е била отстѫпена една область на лѣвия брѣгъ на Рейнъ, на която главния градъ се казвалъ Вормсъ. Вормската държавица се считала за една тъй надарена отъ културата и природата страна, че прѣданието я е считало за райска мѣстность и я опърличавало на розова градина. Горнонѣмския епосъ отъ срѣднитѣ вѣкове описва княза Гибиха и сино-

за скити хортува. Тъй напр. още въ втората глава на първата часть на своето съчинение, гдѣто се разправя за пратеницитѣ, що идвали при римлянитѣ, той казва, че Атила писалъ писмо до императора Теодосия за данъкъ и за бѣжанцитѣ, като го заплашвалъ съ *скитското* множество. Императора, слѣдъ като прочелъ писмото, казалъ, че нѣма да прѣдаде нито единъ *скитъ*, който е избѣгалъ при него. Въ V-та глава *Едеконъ*, единъ отъ Атиловитѣ пратеници въ Византия се казва *Скитянинъ* (*ἀνὴρ Σκύθης*). А въ III-та глава на съчинението за посолствата къмъ чужди народи, пише, че *Едеконъ*, *Орестъ*, *Скота* и др *скитски изреенци* дошли да ги питатъ, по каква работа идатъ. Изобщо за Приска скити и хуни е едно и сѫщо. Атила е скитски царь, заобиколенъ отъ скити, у дома му владѣятъ скитски обичаи и пр.

Другъ единъ тъй сѫщо авторитетенъ историкъ отъ VI-й вѣкъ *Прокопъ*, който е билъ секретарь и съвѣтникъ на Белизаря въ италиянскитѣ войни срѣщо готитѣ, идентизира хунитѣ пъкъ съ *Масагетитѣ*, единъ старъ скитски народъ. За Прокопа Хуни и Масагети е едно и сѫщо. Той си служи ту съ едното, ту съ другото име да означи единъ и сѫщъ народъ. Въ XI-та глава на своето съчинение за вандалскитѣ войни той изброява равнитѣ съюзни на римлянитѣ войводи, между които билъ и кавалерийския началникъ *Аиганъ*. Обаче за него той бѣлѣжи: „Аиганъ обаче произхождаше отъ масагетитѣ, които сега се викатъ *хуни*“. И тъй на масагетитѣ, т. е. на кореннитѣ жители на Балканския Полуостровъ въ врѣме на Прокопа казвали хуни. По нагорѣ нѣколко реда въ сѫщата глава на сѫщото съчинение Прокопъ пише: „Кавалерийски полковници бѣха Руфинъ и Аиганъ и двама отъ дома (рода) на Белизаря, заедно съ Барбата и Папа“. Значи хуна Аиганъ е билъ отъ дома на великия пълководецъ Белизаря, а отъ това ясно личи, какви хора сѫ считани за хуни въ VI-й вѣкъ. Белизарь, споредъ Прокопа е роденъ е [illegible] която се намира между Илирия и Т[illegible] Сепаревска Баня (Дубничко).

считала за негова годеница. Тъй че не Атила е ходилъ да граби чужди жени, но тѣ доброволно сж му прѣдлагали да влизатъ въ бракъ съ него. Сжщото ще е и съ германката Хилдико. Споредъ пѣсеньта Гримхилда е станала Атилова жена, за да си отмъсти по тоя начинъ на бургундитѣ за коварното убиване на мжжа ѝ Сиигфриида и ограбването на съкровището на нибелунгитѣ т. е. на брата ѝ, въ което и сполучила. Ще излезе прочее, че както Хонория се е прѣдлагала Атилу по извѣстни съображения за жена, тъй и Хилдико или Гримхилда се е прѣдложила пъкъ по други съображения. Както и да е, неоснователенъ е възгледа, че Атила е билъ необузданъ блудникъ. Той си е ималъ само една жена, както това ни свидѣтелствува Прискъ. Прискъ не споменва за никакво многоженство у Атила и скититѣ. Сравненъ съ своитѣ съврѣменници, Атила се прѣдставлява като високонравственъ човѣкъ; човѣкъ скроменъ и умѣренъ, сърдченъ и постояненъ въ работата си.

Нѣкои учени като Гримъ и др. мислятъ, че името Атила е умалително отъ готското *Ата* (баща), Атила заачило бащичко, обаче това едва ли е вѣрно. Както и да и отъ традицийтѣ и отъ историческитѣ свѣдения се установява, че хунитѣ сж стоѣли въ тѣсни сношения и съ нѣмцитѣ.

По-горѣ казахме, че Прискъ идентизира хунитѣ съ скититѣ. Това се вижда и отъ онѣзи малки извадки, които по-горѣ направихме отъ Присковото съчинение. Тъй напр. горѣ видѣхме, че се казва, какво скититѣ обсаждали и взели Сирмиумъ, а слѣдъ това Атила считалъ за своя собственость вазитѣ, които принадлежали на завзетия отъ Скититѣ градъ Сирмиумъ и пр. Послѣ разправя, че когато ходилъ у Атиловица, намѣрилъ слугини, че шиели накити на ленено платно, зада се намѣтатъ възъ *скитскитѣ дрехи*. А понеже Атиловица е шиѣла дрехи за мжжа си и фамилията си, то излиза, че Атиловата фамилия се е считала за скитска. Изобщо Прискъ едва ли е споменалъ на два три пжти името хуни, а иначе той само

Танаисъ (Донъ), която извира изъ Иберийскитѣ Врата, съставлващи часть отъ Кавказкитѣ планини. Отъ смѣсването на Танай и Аталъ (надъ казаното Меотидско Езеро се отдѣля Аталъ) произлиза тъй нарѣчената рѣка Куфисъ, която се свършва въ края на Понтийското Море, близо до Некропила до носа, за който се казва, че изглежда на грива. Отъ казаното прочее езеро се излива море подобно на рѣка въ водитѣ на Понта Евксония прѣзъ земята на Босфорцитѣ и Кимерийцитѣ. Въ тази рѣка се лови тъй нарѣчената Мурзулия и ней-подобни. Отъ къмъ източната страна на езерото по край Фанагурия и еврейтѣ живѣятъ много народи.

Отъ сѫщото езеро до тъй нарѣчената рѣка Куфисъ, гдѣто е мѣстото за ловене на българска риба, се намира Стара и Голѣма България и тъй нарѣченитѣ *Котраги*, съплеменицитѣ имъ и тѣзи, които се намиратъ".

Отъ казаното до тукъ явно излиза че Теофанъ счита българитѣ, оногундуритѣ и котрагитѣ за единъ и сѫщъ народъ, за народъ който първоначално е живѣлъ надъ Черното Море. Почти такава мисъль се намира и у Иордана. Той слѣдъ като ни описа поселеницитѣ на Скития, между които бѣха и българитѣ, които живѣли надъ Черното Море, веднага казва, че отъ тамъ е дошла хунската ярость върху народитѣ или отъ тамъ съ дошли хунитѣ. Неговитѣ думи по тоя случай сѫ:

„Отъ оная страна на тѣзи (Агациритѣ), надъ Черното Море се простиратъ селищата на българитѣ, които сѫ извѣстни по злинитѣ, що поради нашитѣ грѣхове ни правѣха. *Отъ тукъ се разпространиха нѣкогашъ въ два народа хунитѣ*, единъ храбъръ народъ. Еднитѣ се казватъ аулциагри, а другитѣ авири[1]), които иматъ отдѣлни селища: аулциагритѣ до Херсонъ, гдѣто лакомитѣ азиятски търговци носятъ стоки. Лѣтѣ се скитатъ по обширнитѣ си полета и

1) Можеби че тукъ се крие името на отсетнѣшнитѣ *авари*.

се спирать тамъ, гдѣто намирать паша за стадата си. Зимѣ се прибирать по брѣговетѣ на Черно Море. *Хунгаритѣ* сѫ извѣстни сѫ търговия на кожи, които идать отъ тѣхъ. Прѣдъ тѣхъ се плаши смѣлостьта на голѣми хора. Тѣхнитѣ първи селища сѫ били въ Скития покрай Меотидското Блато (Азовското Море). Историята ни учи, че тѣ сѫ живѣли въ Мизия, слѣдъ това въ Тракия и послѣ въ Дакия, сетнѣ *надъ Черното Море* и че тѣ сѫ дошли пакъ въ Скития"[1]).

Тъй че споредъ Иордана излиза, като че българитѣ сѫ нѣщо сродно съ хунитѣ, понеже ги туря едни до други и казва за българитѣ, че били извѣстни поради лошавинитѣ, които вслѣдствие тѣхнитѣ прѣгрѣшения имъ нанасяли. А за такива хора, които сѫ нанасяли злини на римлянитѣ, се считать именно хунитѣ. Послѣ казва, че хунитѣ живѣли въ Мизия, Тракия, Дакия, а отъ сетнѣ *надъ Черното Море*, именно тамъ, гдѣто той поставя и българитѣ. Както и да е, що се отнася до хунскитѣ селища, Иорданъ и Теофанъ се потвърждаватъ. Теофанъ ни описа селищата на оногундуритѣ, българитѣ и котрагитѣ надъ Черното Море до Азовското Море. Тъкмо тамъ ни описва селищата и Иорданъ на българитѣ и хунитѣ (хунугаритѣ). Че оногундуритѣ[2]) на Теофана и хунугаритѣ на Иордана сѫ едно сѫщо, нѣма съмнѣние. Теофановитѣ оногундури и котраги, неще да сѫ нищо друго освѣнъ Прокоповитѣ Утургури и Кутургури, който ще да сѫ различно произнасяни. Върху потеклото на Утургуритѣ и Кутургуритѣ Прокопъ въ V-та глава на IV-та книга на своето съчинение за готскитѣ войни пише слѣдното:

„У хунитѣ, които по-напрѣдъ се казваха *Кимерийци* имаше веднъжъ единъ царь два сина: *Утур-*

---

1) Jornandès. Panckoucke, p. 280.

2) Думата оногундуръ, ще да е сложна отъ *оногуръ* и *дуръ*. Имена на *дуръ* се срѣщать у хунитѣ, Единъ отъ Атиловитѣ братови синове се е казвалъ *Уиндуръ*. Сетнѣ имаше германско племе *Хермандури*, име на хунски първенецъ *Онегези*.

гуръ и *Кутургуръ*, които си раздѣлиха бѣщинната държава и споредъ тѣхъ и днесь едната половина на хунитѣ се казва утургури, а другата кутургури. Тѣ всички живѣеха тамъ (въ равнината на Сѣверъ отъ Кавказъ на Изтокъ отъ Азовското Море) неразличавайки се по нищо единъ отъ другъ, безъ всѣкакво сношение съ хората, които живѣеха отъ оная страна на морето . . . . Оттамъ Азовското Море и пжтя (които го съединява съ Черното) близо до брѣга живѣятъ тъй нарѣченитѣ тетракситски готи, за които тъкмо що говорихъ. По нататъкъ готитѣ, западнитѣ готи, вандалитѣ и други готски народи, който сѣдатъ по онѣзи мѣста и се казватъ изобщо скити. Нѣкои отъ тѣхъ се казватъ *Сармати* или *Меланхлени* или другоячъ нѣкакъ си".

Връзката между Теофана и Прокопа е очевидна. Теофановитѣ Оногундури, Българи и Котрари живѣятъ тамъ, гдѣто живѣятъ и Прокоповитѣ Утургури и Кутургури.

Много е важно обстоятелството, гдѣто Теофанъ казва, че отъ Азовското Езеро прѣзъ земята на кимерийцитѣ и босфорцитѣ се изливало море въ видъ на рѣка въ Черното Море, защото отъ него излиза, че праселищата, които той ни описва, сж били въ едно врѣме, когато сж живѣли тамъ и кимерийцитѣ. Кимерийцитѣ сж живѣли по тѣзи мѣста още въ врѣме на Херодота и Хомера, а споредъ Прокопа тѣ сж родоначалници на хунскитѣ народи утургури и кутургури. Отъ това излиза, че между селищата на Хунитѣ, които ни описва Прокопъ и Иорданъ до Черното Море и селищата на Българитѣ сжщо тамъ, които ни описва Теофанъ, има връзка.

Хунскитѣ селища до Азовското море споредъ Иордана и Прокопа не трѣбва да се мислятъ, че сж били въ VI-то столѣтие, когато сж живѣли Иорданъ и Прокопъ, а много по-рано. Иорданъ казва, че първитѣ имъ селища били въ Скития до Азовското море, слѣдъ това въ Мизия, Тракия, Дакия, пакъ до Черното море и пакъ въ Скития. А отъ това се вижда, че Иорданъ

счита Азовскитѣ селища за много стари. Тъй сѫщо се разбира и отъ Прокопа, защото той казва, че тамъ живѣли и готитѣ, западнитѣ готи, вандалитѣ и други готски народи. Нѣщо повече, Прокопъ като нарича тѣзи германски народи изобщо скити, които се казвали *Сармати*, *Меланхлени*, той говори онова, което видѣхме, че се говори и отъ Херодота и отъ Марцелина Тъй че тѣзи селища, които той описва, сѫ били много отдавна, *още въ врѣме на Херодота*. Такива стари сѫ и българскитѣ селища на Теофана, като споменва кимерийцитѣ, които въ негово врѣме не сѫ сѫществували.

По-нагорѣ казахме, че Прокопъ идентизира хунитѣ и Масагетитѣ, а въ малко по-горѣ приведеното мѣсто, той ги идентизира съ кимерийцитѣ. Кимерийцитѣ сѫ стари жители на Балканския Полуостровъ. Херодотъ въ XI-та глава на IV-та книга говори за тѣхъ слѣдното:

„Има още една приказка (за потеклото на Скититѣ), къмъ която азъ се присъединявамъ. Тя гласи: когато скитащитѣ се скити, които живѣеха въ Азия, били притиснати въ бой отъ масагетитѣ, прѣминаха Араксъ въ кимерийската земя. *Защото гдѣто днесь живѣятъ скититѣ, тамъ по-напрѣдъ били живѣли кимерийцитѣ.* Когато *скититѣ* налетели върху тѣхъ, кимерийцитѣ се събрали на съвѣщание и били на различни мнѣния, като всѣки твърдо настоявалъ на своето мнѣние[1]). Мнѣнието обаче на Царетѣ бѣше най добро. Мнѣнието на народа било, че е по-добрѣ да напуснатъ мѣстата си и да не се излагатъ на опасность срѣщо много по-многочисленъ неприятель. Царетѣ обаче мислѣли, че за земята трѣбва да се води бой на животъ и смърть съ нападателитѣ. И сега не искаше нито народа да отстѫпи на царетѣ, нито царетѣ на народа, а една часть рѣши да напусне мѣстата си безъ всѣкакво съпротивление и

1) Много е важно свидѣтелството на Херодота, че Кимерийцитѣ били нападнати отъ идящи отъ къмъ Азия Скити, защото и споредъ него излиза, какво кимерийцитѣ (хунитѣ, българитѣ) съ отсамнашенъ европейски народъ, а скититѣ (германцитѣ) източенъ народъ.

гуръ и *Кутургуръ*, които си раздѣлиха бащината държава и споредъ тѣхъ и днесъ едната половина на хунитѣ се казва утургури, а другата кутургури. Тѣ всички живѣеха тамъ (въ равнината на Сѣверъ отъ Кавказъ на Изтокъ отъ Азовското Море) неразличавайки се по нищо единъ отъ другъ, безъ всѣкакво сношение съ хората, които живѣеха отъ опая страна на морето . . . . Оттамъ Азовското Море и пѫтя (които го съединява съ Черното) близо до брѣга живѣятъ тъй нарѣченитѣ тетракотиски готи, за които тъкмо що говорихъ. По нататъкъ готитѣ, западнитѣ готи, вандалитѣ и други готски народи, който сѣдатъ по онѣзи мѣста и се казватъ изобщо скити. Нѣкои отъ тѣхъ се казватъ *Сармати* или *Меланхлени* или другоячъ нѣкакъ си".

Връзката между Теофана и Прокопа е очевидна. Теофановитѣ Оногундури, Българи и Котрари живѣятъ тамъ, гдѣто живѣятъ и Прокоповитѣ Утургури и Кутургури.

Много е важно обстоятелството, гдѣто Теофанъ казва, че отъ Азовското Езеро прѣзъ земята на кимерийцитѣ и босфорцитѣ се изливало море въ видъ на рѣка въ Черното Море, защото отъ него излиза, че праселищата, които той ни описва, сѫ били въ едно врѣме, когато сѫ живѣли тамъ и кимерийцитѣ. Кимерийцитѣ сѫ живѣли по тѣзи мѣста още въ врѣме на Херодота и Хомера, а споредъ Прокопа тѣ сѫ родоначалници на хунскитѣ народи утургури и кутургури. Отъ това излиза, че между селищата на Хунитѣ, които ни описва Прокопъ и Иорданъ до Черното Море и селищата на Българитѣ сѫщо тамъ, които ни описва Теофанъ, има връзка.

Хунскитѣ селища до Азовското море споредъ Иордана и Прокопа не трѣбва да се мислятъ, че сѫ били въ VI-то столѣтие, когато сѫ живѣли Иорданъ и Прокопъ, а много по-рано. Иорданъ казва, че първитѣ имъ селища били въ Скития до Азовското море, слѣдъ това въ Мизия, Тракия, Дакия, пакъ до Черното море и пакъ въ Скития. А отъ това се вижда, че Иорданъ

нава, първия отишълъ въ Аварска Панония и се подчинилъ на Хагана, Аварския князъ, а втория отишълъ въ Пентаполъ при Равена и останалъ подчиненъ на християнската власть. Третия пъкъ братъ, който се вика Аспарухъ, прѣминалъ рѣкитѣ Днепаръ и Днестаръ и стигналъ чакъ до Олга (рѣка на сѣверъ отъ Дунава) завзелъ мѣсто между тая рѣка и оная, което е незавоевамо отъ двѣ страни и рѣшилъ тукъ да се засели."[1])

Иорданъ пъкъ пише за раздѣлата на Атиловитѣ синове слѣдното:

„Слѣдъ това (слѣдъ погребението на Атила), както обикновено става, душата на младежьта се подбужда отъ желанието за властвуване. Измежду наслѣдницитѣ на Атила настана прѣпирня относително управлението на държавата и понеже имаха глупостьта да искатъ всички да владѣятъ, тѣ всички изведнъжъ изгубиха властьта. Тъй че за държавитѣ много наслѣдници е по-опасно отколкото ако нѣма никакви. . . . . Когато чу това гепидския князъ Ардарикъ, първъ се подигна противъ Атиловитѣ синове, понеже се възмути, че върху сждбата на толкова народи се прави пазарь като върху роби и щастливо отърси позорния яремъ на робството. Съ своето подигане той освободи не само своя народъ, нъ и другитѣ, които тъй сжщо бѣха притеснени, защото всички желаѣха онова, което води къмъ общо добро. Сега прочее се въоржжаваха за взаимно уничтожение. Битката стана въ Панония до рѣката Netad (Nedao). Тукъ се удариха разнитѣ народи, които Атила владѣеше. Държавитѣ се раздѣлиха съ народитѣ и отъ едно тѣло се образуваха разни членове, които не се въодушавляваха отъ общи чувства, но слѣдъ като погине главата, възставаха единъ противъ другъ. Тѣзи храбри племена, които никога не срѣщаха равенъ на себе си противникъ, освѣнъ ако не се биѣха по между си, искаха сега

1) Theophanis p. 545—6.

да остави земята на неприятеля. Царетѣ пъкъ предпочитали да загинатъ въ отечеството си, а да не бѣгатъ съ народа, защото тѣ си казваха, колко добрѣ имъ е сега и колко злѣ ще имъ бѫде, ако избѣгатъ изъ отечеството си. И като мислѣха тъй, породи се несъгласие и понеже бѣха равни помежду си, завърза се бой между тѣхъ. И кимерийския народъ закопа всички, които бѣ избилъ до рѣката Тирасъ (Днестаръ), на които гроба може още да се види".

И тъй споредъ Херодота кимерийцитѣ сѫ пражители на Скития. Тѣ сѫ живѣли до рѣката Днестаръ, т. е. тамъ, дѣто сѫ живѣли прокоповитѣ, Иордановитѣ и Теофановитѣ хуни и българи.

Отъ казаното до тукъ се вижда, че Теофанъ, когато е описвалъ праселищата на българитѣ, ги е считалъ за хуни.

Идентичностьта между българи и хуни изпъква и отъ разказа на Теофана за раздѣлата на Кровановитѣ синове, който е почти еднакъвъ съ разказа на Иордана за разпадането на Атиловата държава. Теофанъ по тоя случай пише:

„Въ врѣме на Константина тамъ на западъ Кроватъ, господаря на казаната България и Котрагитѣ, като почувствалъ, че ще умре, съобщи условията на завѣщанието на оставащитѣ слѣдъ него петь дѣца: всѣки да държи властьта яко и трайно и да се старае да не падне въ робство у чужди народи и да не живѣятъ отдѣлно единъ отъ другъ. Малко врѣме слѣдъ смъртьта на баща си пѣтьтѣ дѣца пристѫпили къмъ раздѣла на царството и рѣшили да се отдѣлятъ съ подчинения подъ тѣхната власть народъ. Първородения синъ на име Батбай, държайки се за бащината си заповѣдь, стои още тоя день въ земята на прадедитѣ. Втория по рождение братъ, който се казва Котрагъ, като прѣминалъ рѣката Танай (Донъ), настанилъ своето селище на противната страна на първородения си братъ. Четвъртия пъкъ и петия, като прѣминали Истера, разбирай Ду-

Отъ изложеното до тукъ става явно, че българитѣ въ V и VI вѣкъ сж се казвали Хуни. Хунитѣ обаче не сж нищо друго освѣнъ *Кимерийци*, *Масагети*, *Скити* т. е. стари поселеници на Балканския Полуостровъ. Този фактъ ни бѣ ясенъ още отъ географическото и етнографическото описание на Скития отъ Иордана, обаче той ще ни стане по-ясенъ отъ свидѣтелствата за българитѣ на латинскитѣ писатели: Касиодора и Енодия.

*

Хунската власть неще да е била сломена окончателно отъ първата революция на подчиненитѣ на хунитѣ народи послѣ Атиловата смърть. Готитѣ е трѣбвало да издържатъ още двѣ сражения, понеже хунитѣ все още ги считали за свои подвластни и искали да ги накаратъ да имъ се подчиняватъ Готитѣ сж се прѣдвождали по онова врѣме отъ тримата братя: Теодомиръ, Видимиръ и Валамиръ, отъ който най-много се отличилъ най-стария Теодомиръ. Той разбилъ за послѣденъ пжть хунския царь, Атилония синъ, *Динцика*, слѣдъ което хунитѣ не безпокоили вече готитѣ. Писателитѣ, които ни сж оставили свѣдения за тѣзи събития, сж отнасятъ съ възхищение къмъ готитѣ и съ омраза къмъ хунитѣ, ето защо трѣбва да се обръща особенно внимание на тѣхнитѣ свѣдения, когато тѣ характеризиратъ хунитѣ и готитѣ и римлянитѣ.

Неще да сж били така блѣскави успѣхитѣ на готитѣ срѣщо хунитѣ, защото ние ги виждаме слѣдъ тѣзи сражения да напускатъ Панония и да се съюзватъ съ Византия. За да се заякчи приятелството между готитѣ и Византия, Теодомиръ далъ сина си Теодориха за заложеникъ на Императора Лъва, а това едвал и е доказателство за особенни блѣскави успѣхи на готитѣ срѣщо хунитѣ. Теодорихъ стоялъ като заложеникъ въ Цариградъ 10 години, а слѣдъ завръщането си помагалъ на баща си. Готитѣ напуснали Панония и ударили възъ Илирия. Завладѣли Нишъ, Улпияна (Кюстендилъ), Щипъ и стигнали до Лариса.

да се уничтожатъ. И дѣйствително страшна гледка трѣбва да е прѣдставлявало. Когато се е гледало какъ ожесточенитѣ готи се сражаваха, какъ гепидитѣ бѣснѣѣха съ мечъ въ ржка, какъ ругитѣ си чупѣха оржжията въ тѣхнитѣ рани, бърво подвижния суевецъ, какъ хуна хвъргаше стрѣлата, тежко снаряжения аланъ, какъ леко въоржжения херулъ се нареждаше за бой. Слѣдъ дълга ожесточена битка най-сетнѣ се усмихна ненадейна побѣда на гепидитѣ, понеже триста хиляди хуни и тѣхни съюзници бидоха погубени отъ меча на Ардарика и съюзенитѣ съ него заговорници. Въ тая битка падна най-стария Атиловъ синъ Елакъ, когото баща му толкова по-обичаше отъ другитѣ си синове, щото желалъ него да направи наслѣдникъ. Обаче сждбата не искала онова, що бащата е желаѣлъ. Слѣдъ като погуби много неприятели, Елакъ, сражавайки се, падна тъй хрббро, че ако баща му бѣ живъ, би желаѣлъ самъ да падне тъй. Слѣдъ неговата смърть братята му бидоха пропждени кждѣ брѣговетѣ на Черно Море, гдѣто както по-напрѣдъ казахме, едно врѣме сж живѣли готитѣ. Тъй бидоха разбити хунитѣ, които споредъ общото очакване трѣбваше да покорятъ цѣлия свѣтъ. *Толкова е лошо несъгласието, защото раздѣлени пропаднаха онѣзи, които съединени бѣха страшилище за другитѣ народи*[1]". Очевидно е че има връзка между тѣзи два разказа. За раздѣла говори и Прокопъ, като казва, че у кимерийцитѣ ималъ единъ царь два сина Утургуръ и Кутургуръ, които раздѣлили бащината си държава. Споредъ Теофана единъ отъ Кроватовитѣ синове се казвалъ *Котрагъ*, което съотвѣтствува на *Кутургура* у Прокопа

Нека споменемъ още, че едни отъ хунитѣ сж се наричали *бѣли хуни* (Hunni albi . . . . corpora cute candida et vultus habent minime deformes. Procop. Bell. Pers. I, 3.), а други *черни хуни*, сжщо тъй както за българитѣ се казва *Бѣла България* и *Черна България*.

1) Jornandès Panckoucke, p. 376—380.

Отъ изложеното до тукъ става явно, че българитѣ въ V и VI вѣкъ сѫ се казвали Хуни. Хунитѣ обаче не сѫ нищо друго освѣнъ *Кимерийци*, *Масагети*, *Скити* т. е. стари поселеници на Балканския Полуостровъ. Този фактъ ни бѣ ясенъ още отъ географическото и етнографическото описание на Скития отъ Иордана, обаче той ще ни стане по-ясенъ отъ свидѣтелствата за българитѣ на латинскитѣ писатели: Касиодора и Енодия.

*

Хунската власть неще да е била сломена окончателно отъ първата революция на подчиненитѣ на хунитѣ народи послѣ Атиловата смърть. Готитѣ е трѣбвало да издържатъ още двѣ сражения, понеже хунитѣ все още ги считали за свои подвластни и искали да ги накаратъ да имъ се подчиняватъ. Готитѣ сѫ се прѣдвождали по онова врѣме отъ тримата братя: Теодомиръ, Видимиръ и Валамиръ, отъ който най-много се отличилъ най-стария Теодомиръ. Той разбилъ за послѣденъ пѫть хунския царь, Атиловия синъ, *Динцика*, слѣдъ което хунитѣ не безпокоили вече готитѣ. Писателитѣ, които ни сѫ оставили свѣдения за тѣзи събития, сѫ отнасятъ съ възхищение къмъ готитѣ и съ омраза къмъ хунитѣ, ето защо трѣбва да се обръща особенно внимание на тѣхнитѣ свѣдения, когато тѣ херактеризиратъ хунитѣ и готитѣ и римлянитѣ.

Неще да сѫ били така блѣскави успѣхитѣ на готитѣ срѣщо хунитѣ, защото ние ги виждаме слѣдъ тѣзи сражения да напускатъ Панония и да се съюзватъ съ Византия. За да се заякчи приятелството между готитѣ и Византия, Теодомиръ далъ сина си Теодориха за заложеникъ на Императора Лъва, а това сдвал и е доказателство за особенни блѣскави успѣхи на готитѣ срѣщо хунитѣ. Теодорихъ стоялъ като заложеникъ въ Цариградъ 10 години, а слѣдъ завръщането си помагалъ на баща си. Готитѣ напуснали Панония и ударили възъ Илирия. Завладѣли Нишъ, Улпияна (Кюстендилъ), Щипъ и стигнали до Лариса.

Обсадили Солунъ, обаче сключили договоръ, споредъ който имъ се давали доброволно за живѣене градоветѣ: Церь, Пела, Европа, Медиана, Петина, Вереу и др. Тукъ, въ Церъ, умрѣлъ Теодомиръ и готитѣ провъзгласили Теодориха за краль.

По това врѣме въ Византия ставали слѣднитѣ работи. Слѣдъ смъртьта на Императора Лъва (474), прѣстола заелъ внукъ му, четиригодишния Зеноновъ синъ, *Зенонъ*. Подиръ нѣколко мѣсеца той умира, та прѣстола заелъ самъ *Зенонъ*, но поради лошото му управление той билъ изгоненъ въ 475 год. изъ Цариградъ отъ *Василика*, брата на тъща му. Василикъ се оказалъ още по-лошъ отъ прѣдшественика си. Зенонъ се възползувалъ отъ недоволството на войводата *Илъ* (Illus), привлѣкалъ го на своя страна и въ 477 год. влѣзалъ въ Цариградъ. Слѣдъ завземане наново властьта, той ималъ повече работа съ своитѣ вжтрѣшни противници, а империята оставилъ на разсипничеството на готитѣ. Отрупалъ съ почести Теодориха, за гдѣто му помогналъ да побѣди революцията на Ила, който сега пакъ се подигналъ. Теодорихъ билъ назначенъ за консулъ въ 484 год., което е било най-голѣмата честь по онова врѣме.

Но понеже захваналъ да се бои отъ готитѣ, Зенонъ обърналъ вниманието на Теодориха къмъ Италия, гдѣто се считалъ почти за самовластенъ господарь другъ германски князъ, *Одоакеръ*. Теодорихъ трѣбвало да иде да побѣди Одоакра, за да се повърне Италия на Империята. Въ 487 год. той тръгналъ прѣзъ Илирия за Италия. Миналъ източнитѣ Алпи, разбилъ на два пжти Одоакра и най-сетнѣ лично го убилъ.

Подиръ нѣколко врѣме съ позволение на Императора Зенона Теодорихъ хвърлилъ народната си носия, намѣтналъ пурпурна мантия и се провъзгласилъ за подчиненъ на Византия италиянски краль.

Теодорихъ е билъ неграмотенъ човѣкъ, а понеже е убилъ собственоржчно Одоакра, излиза, че е ималъ варварски характеръ. Италиянското духовенство обаче му издѣйства титлата „Великий“, понеже той е слу-

шалъ неговитѣ съвѣти. По онова врѣме се бѣ вече захваналь италиянския сепаратизъмъ. Италианцитѣ искали да бждатъ за себе си. Но понеже се бѣха отвикнали да носятъ оржжие, защото намѣсто войводи виднитѣ италианци ставаха свѣщенници и владици, намѣсто да издаватъ заповѣди и да владѣятъ свѣта, тѣ държатъ сега похвални рѣчи къмъ варваритѣ, които сж могли да имъ дадатъ грубата сила, която имъ е изпълнявала стражарската длъжность, безъ която въ старо врѣме както и днесъ не е могло да сжществува едно общество. Такива хвалители на Теодориха сж били италианскитѣ владици Касиодоръ и Енодий. Тѣ сж най-старитѣ писатели, които споменватъ името българи.

Mngnus Aurelius Cassiodorus, философъ, ученъ мжжъ и политикъ е роденъ около 468 год. въ Сцилацеумъ въ Калабрия отъ стара, богата, знатна римска фамилия. Баща му е билъ секретарь на Императора Валентина III-й, и единъ отъ пратеницитѣ заедно съ Аециовия синъ до Атила въ Панонии. Касиодоръ е билъ единъ отъ най-ученитѣ хора по онова врѣме. Той знаѣлъ гръцки по добрѣ отъ колкото всѣки другъ отъ неговитѣ врънстници. Още на 20 годишна възрасть е билъ назначенъ отъ Одоакра началникъ на свещенитѣ подаръци. Когато Теодорихъ завладѣлъ сѣверна Италия, Касиодоръ, имайки влияние въ родната си провинция Брутиумъ и съсѣдната ѝ Сицилия, посъвѣтвалъ жителитѣ имъ да приематъ доброволно новото владичество. Теодорихъ отъ благодарность за това му далъ управлението на Брутиумъ и Лукания. А подиръ това го направилъ секретарь, по-послѣ квесторъ (министеръ на финансиитѣ) и най-сетнѣ началникъ на Преторията. Обаче Теодорихъ въ послѣднитѣ дни на живота си станалъ мнителенъ, та Касиодоръ се уплашилъ да не го постигне участьта на Боеция и Симаха и го напустналъ, като се оттеглилъ въ единъ мънастиръ, който самъ основалъ. Но щомъ умрѣлъ Теодорихъ, той билъ пакъ повиканъ. Амалазунта и синъ ѝ Атанарихъ му повѣрили длъжностьта началникъ на

Преторията. Наслѣдницитѣ на Атанариха Теодатъ и Витигисъ го задържали за секретарь. На старо врѣме се оттеглилъ пакъ въ мънастира. Тоя добъръ познавачъ на онова врѣме е най-стария писатель, който споменва българитѣ.

Въ своята хроника (Cassiodori Chronicon) подъ година 504 той пише:

Hoc Cos. virtute D. N. regis Theodorico victus Bulgaribus Syrmium recepit Italia.[1])	По това врѣме слѣдъ като били побѣдени българитѣ вслѣдствие храбростьта на нашия господарь царь Теодориха, Италия взе Сирмиумъ.

Много е важно това свидѣтелство на Касидоора за характера на българитѣ, защото отъ него излиза, че българитѣ сж били защитници на Сирмиумъ противъ готитѣ, а отъ това пъкъ излиза, че тѣ сж стари поселеници по тѣзи мѣста. Но понеже името българи сега за първъ пжть се чува, то човѣкъ би могалъ да попита, кога завзѣха българитѣ Сирмиумъ, за да сж принудени да го отстжпватъ сега на готитѣ?

Ние знаемъ, че Сирмиумъ бѣше подъ хунитѣ, догдѣто бѣше живъ Атила. А сега, като се отнима отъ българи намѣсто отъ хуни, то излиза, че името българи е употрѣбено вмѣсто името хуни. Това се разбира и отъ похвалнитѣ рѣчи на Касиодора къмъ Теодориха. Въ една отъ тѣхъ се казва:

Cuius ut coepit aetas adulescere tenerique anni in robustam gentis audaciam condurari, ad expeditionem directus est Sirmensem: ut quod ab illo martio viro verbis didicerat in camporum libertate	Щомъ почналъ да става юноша и крѣхкитѣ му години заякнали въ войнственость срѣщо силенъ народъ, билъ изпратенъ въ Сирменския походъ, та да покаже на бойното поле онова, що билъ научилъ словомъ отъ оня войнственъ мжжъ Меж-

1) Cassiodor. Migne LXIX, 1247

monstraret. egit de Hunnis inter alios triumphum et emeritam laudem primis congressibus auspicatus neci dedit Bulgares toto orbe terribiles.[1])

ду другото триумфиралъ надъ хунитѣ и слѣдъ като му се усмихвала заслужена похвала за първитѣ сблъсквания, обрѣкалъ на избиване ужаснитѣ въ цѣлия свѣтъ българи.

Не е съвсемъ ясно дали тукъ се мисли онова сражение при Сирмиумъ, което се спомена въ хрониката, че е станало въ 504 година, понеже тукъ се говори за дѣтинскитѣ години на Теодориха, а въ 504 година той е билъ вече старъ човѣкъ. Освѣнъ това споредъ Енодия, както ще видимъ по-нататакъ, боя около Сирмиумъ не се е прѣдводителствувалъ лично отъ Теодориха, а отъ неговия войвода Пиция. Сраженията, за които става тукъ дума, ще сж станали близко слѣдъ Атиловата смърть, когато Теодорихъ е билъ още юноша и е стоялъ подъ ржководството на войнствения си баща. Момзенъ въ прѣдговора на издадения отъ него Касидоръ въ monumenta Germnniae, казва, че този Сирменски походъ е станалъ въ 504 год. т. е. идентизира го съ похода, който се споменва въ хрониката. Ние мислимъ, че ще да е имало разни походи. Когато и да е станалъ този походъ обаче, най-важното тукъ е, че въ този Сирменски походъ младия Теодорихъ и готитѣ триумфирали надъ *хуни*, и обрекли на избиване страшнитѣ за цѣлия свѣтъ *българи*. Споредъ това свидѣтелство прочее излиза, че боя за Сирмиумъ е ставалъ съ хуни и българи. И тъй до когато въ хрониката се казва, че Италия взела Сирмиумъ, слѣдъ като били разбити българитѣ, тукъ се казва, че въ Сирменския походъ се триумфирало надъ хуни и българи. Явно е прочее, че българитѣ и хунитѣ се употрѣбяватъ като единъ народъ.

Въ друго мѣсто въ своитѣ похвали Касидоръ казва :

---

1) Cassiodor. Monumenta Germaniae historica стр. 239—40.

Vidit te adhuc gentilis Danuvius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat praesumptione cartaminis obstaturus. peculiare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. sic victoriam Gothorum non tam numero quam labore juvisti[1]).

Виждалъ те е до сега отечественния Дунавъ да воювашъ: не те уплаши българското пълчище, съ което нашитѣ сж се боели да влизатъ въ бой. Ти имаше обичай ту да нападашъ съпротивляващитѣ се варвари, ту да прислѣдвашъ изплашенитѣ. Тъй че побѣдата на готитѣ не се подпомагаше толкова отъ числото колкото отъ дѣйностьта.

Кждѣ и кога сж ставали сражения между готи и българи? Понеже се казва, че тѣ сж ставали на Дунава, то трѣбва да се разбира, че сж ставали или когато готитѣ сж напускали Панония да отидатъ на югъ къмъ Солунъ и Цариградъ т. е. прѣди 474 год., или когато готитѣ сж върнаха въ Италия (487 г.) Въ послѣдния случай Теодорихъ е ималъ работа съ Италия, въ 504 год. единъ отъ неговитѣ войводи Пиция се бие за Сирмиумъ. Слѣдъ 487 год. едва ли може да се мисли, че Теодорихъ е оставялъ Италия да излезе да се бие съ българитѣ по Дунава. Тукъ виждаме, че българитѣ се рисуватъ, като пълчище т. е. множество, което е поселявало мѣстноститѣ по Дунава и *което е бивало нападано* отъ Теодориха, т. е. не се рисува, като малка орда, която е дошла да напада готитѣ

Пжтя на готитѣ, когато напустнаха Панония и се отправиха къмъ югъ, е билъ: Сирмиумъ, Нишъ, Кюстендилъ, Щипъ, Солунъ. Когато се върнаха за Италия пжтя бѣше почти сжщи. Слѣдователно, ако сж се сблъсквали съ българитѣ, сж се сблъсквали именно по тѣзи мѣста. А като се говори за сражения на Дунава, то трѣбва да се разбира Дунава до града

1) Cassiodor. Monumenta Germaniae historica. Стр. 252.

Сирмиумъ. А отъ това се явяватъ слѣдващитѣ двѣ питания. Кога завзеха българитѣ Панонoилирийската часть на Дунава и гдѣ се денаха другитѣ народи, които били ужъ живѣли тукъ прѣди българитѣ, ами готитѣ да се сражаватъ съ българи и хуни? Отговора на тѣзи питания може да бѫде само: българитѣ сѫ стари поселеници на Панония и Илирия, и българитѣ и хунитѣ сѫ единъ и сѫщъ народъ.

Че сраженията, които ни описва Касиодоръ, че сѫ ставали между готи и българи по Дунава и Сирмиумъ въ юношескитѣ години на Тодориха, сѫ ставали прѣди 504 год. или кѫсо слѣдъ Атиловата смърть, може да се разбере и отъ онова, що казва византийския писатель отъ VI-й вѣкъ Іоанъ отъ Антиохия. Той пише, че когато двамата Теодориховци (Теодорихъ сина на Теодомира и Теодорихъ сина на Триара) нападнали на Тракия, което разбира се е било прѣди 480 год., императоръ Зенонъ се обърналъ за помощь къмъ българитѣ, неговитѣ думи по тоя случай сѫ:

„Ἡ τῶν Θεοδορίχων συζυγία αὖθις τὰ Ῥωμαίων ἐτάραττε καὶ τὰς περὶ τὴν Θρᾴκην πόλεις ἐξεπόρθει, ὡς ἀναγκάσθῆναι τὸν Ζήνωνα τότε πρῶτον τοὺς καλουμένους Βουλγάρους εἰς συμμαχίαν προτρέψασθαι.

Двамата Теодориховци отново смутили римскитѣ работи и прѣвзели Тракийскитѣ градове. Вслѣдствие това Зенонъ за първъ пѫть бидѣ принуденъ да се обърне за помощь къмъ тъй нарѣченитѣ българи.

Това прибѣгване на Зенона за помощь къмъ българитѣ ще да е станало между 474 и 480 година, защото Теодориховия баща умрѣ въ 475 година, а Зенонъ стана императоръ въ 474 год. Въ 481 год. двамата Теодориховци се разпждатъ. Това е било, когато готитѣ слѣдъ разпадането на Атиловата държава напустнали Панония и се отправили къмъ Тракия, отъ което излиза, че слѣдъ разпадането на Атиловата държава готитѣ иматъ вече работа съ българи на Балканския Полуостровъ. Като изключимъ гърцитѣ и италианцитѣ, които сѫ носили

[illegible] римляни и готитѣ, третия народъ на Балканския Полуостровъ, съ който се занимаватъ историцитѣ отъ това врѣме, съ българитѣ.

Сега ще видимъ нѣкои неща за българитѣ другъ единъ римски писатель, който е почти врѣстникъ на Кассиодора и не по-малко авторитетенъ отъ него и който ни описва почти сѫщитѣ събития, именно Тициански епископъ Евгипий, единъ отъ светитѣ на римската църква, чийто праздникъ се празднува на 17 Юний.

Евгипий Magnus Felix е роденъ въ Галия, по всѣка вѣроятность въ Arles около 473 година отъ твърдѣ уважавани родители, а умрѣлъ въ Павия въ 521 година. Той е писалъ много работи, между които и една похвална рѣчь на Теодориха, която той е държалъ въ римската църква въ 505 или 507 година. Въ тая рѣчь между другото ни се описватъ и сражения между българи и готи. Колкото прѣцѣняваме фактитѣ, които се ни съобщаватъ, не би трѣбвѣло да изпускаме въ тая рѣчь, че тя е държана въ честь на Теодориха и че нѣйната цѣль е да похвали Теодориха прѣдъ другитѣ, та слѣдователно това, що се казва за Теодориха, би трѣбвало малко да се намали, а онова, що се говори за българитѣ, увеличи. На едно мѣсто въ тая рѣчь се казва:

Nam quid faciam, cui tecum [illegible] magnum seges occurrit, de universis eligentem superiori [illegible] quas aristas [illegible] referam, quas relinquam. Nam ante oculos meos [illegible] dictor Libertem dexterae assurgente prostratus; nec exercitus, ne periret monumentum sine intactus, ne viveret arrogantiae in gente indomita domesticus astipulator superfluus robori tui, qui si sufficiens	„Обаче какво да правя азъ, който гледамъ богатата сѣнда на твоитѣ дѣла, които всички се отличаватъ. Незная, кои класове да вкарамъ въ хамбаря, кои да оставя. Гледамъ българския князъ простнатъ вслѣдствие отнетата му отъ твойта дѣсница свобода. Нито съвсѣмъ здравъ, нито пъкъ ще може да живѣе съ гордость. Той ще бѫде домашенъ адвокатъ за твоята храбрость прѣдъ

letho vulnus excepisset personam viceras: quod in luce substitit. submisit originem. Haec est Nacio cujus ante te fuit omne quod voluit: in qua titulos obtinuit, qui emit adversariarum sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgator natalium.[1])

непобѣдимия народъ. Понеже, ако бѣше получилъ смъртоносна рана, ти щѣше да си побѣдилъ само едно лице, но като е останалъ живъ, той понижи своето потекло. Това е народъ (българитѣ), на който *прѣди тебе е принадлѣжѣло всичко, каквото е поискалъ,* у който е стоялъ на почитъ онзи, който е купувалъ достойнството съ кръвьта на противницитѣ си, у който полесражението е общо родно мѣсто.

Най-важното мѣсто въ тая рѣчь е Haec est Natio cujus ante te fuit omne quod voluit. т. е. че на българитѣ прѣди Теодориха е всичко принадлежало, отъ което излиза, че българитѣ сж били тукъ прѣди готитѣ т. е. старъ народъ по тѣзи мѣста, който се напада отъ Теодориха.

И тъй отъ това, що казватъ Касиодоръ и Енодий за българитѣ, се установява, че българитѣ сж стари поселенци на Панония, Мизия и Илирия. Касиодоръ ни казва, че, за да се вземе Сирмиумъ, трѣбвало е да се побѣдатъ българитѣ, и че българитѣ сж водили отбранителни сражения, а Енодий казва, че българитѣ сж народъ, на който прѣди Теодориха всичко е принадлежало, слѣдователно старъ народъ по онѣзи мѣста. Но сега се пита, кога българитѣ прѣвзеха Сирмиумъ, за да го отстжпватъ сега на готитѣ и кога сж били тѣ така силновладѣящъ народъ, на който прѣди готитѣ е всичко принадлѣжало? На това питане може да се отговори, само ако се идентизиратъ българитѣ съ хунитѣ. Хунитѣ въ 442 година бѣха господари на Сирмиумъ, Атила, както изложихме по-горѣ, е считалъ златнитѣ чаши, които принадлѣжали на Сирменската

1) Ennodius Episcopus Ticinensis. Panegiricus dictus clementissimo Theodorico. Migne. Patrologiae cursus completus. Tomus LXIII, 171.

цѣрква за своя собственость и пр. Въ 453 година умира Атила и държавата му захваща да се разпада. Готитѣ се отдѣлятъ отъ нея и отиватъ къмъ Тракия. Въ това си отдѣляне тѣ сж имали работа споредъ Иордана съ хуни, а споредъ Касиодора съ хуни и българи или прѣимуществено съ българи. Касиодоръ и Енодий сж употрѣбали името българи вмѣсто хуни, защото владѣния отъ хунитѣ Сирмиумъ слѣдъ Атиловата смърть се запищава отъ българи. И единия и другия описва българитѣ, като извънредно войнственъ народъ, който е всѣвалъ страхъ по цѣлия свѣтъ. Теодорихъ се е считалъ за войнственъ, защото се е осмѣлявалъ да се бие съ този *непобѣдимъ* народъ: А такъвъ народъ прѣди Теодориха сж били хунитѣ. Народа, който е билъ страшилище за цѣлия свѣтъ, както казва Иорданъ, не е могалъ да не бѫде извѣстенъ на свѣта. Тогава се пита, подъ кое име е билъ извѣстенъ българския народъ по-рано — подъ името хуни, а още по-рано подъ името, *скити*, *гети*, *масагети*.

Иорданъ ни назова старитѣ поселници на неговата Скития, които бѣха: гепиди, херули, склавени, анти, венети, българи и пр. Сега, когато въ тази Скития, слѣдъ смъртьта на Атила става бой между народитѣ, които я поселяватъ, Иорданъ пише, че този бой ставалъ между: гепиди, херули, готи, суеви, алани, отъ една страна и хуни отъ друга или между германскитѣ племена отъ една страна, защото всичкитѣ горни народи сж германски [1]) и хуни отъ друга, а за славяни, българи, анти и пр. не говори нищо. Явно е прочее, че името хуни е употрѣбено вмѣсто славяни, анти, българи или изобщо между българи и че боеветѣ слѣдъ Атиловата смърть сж станали между германци отъ една страна и българи (славяни) отъ друга, което е изтъкнато отъ Касиодора и Енодия.

---

1) Казваме германски защото тѣ така се считатъ отъ повече историци, обаче ние мислимъ, че между тѣхъ ще има и славянски племена напр. гепидитѣ, само че това не е още уяснено.

Иорданъ ни описва разпрѣдѣлението на народитѣ слѣдъ тѣзи боеве по тоя начинъ:

„Саурматитѣ, които ние наричаме сармати, цемандритѣ (cemandri) и часть отъ хунитѣ обитаваха мѣстности, които имъ бѣха отпуснати въ Илирия до Кастра Мартена (Castrum martenùm). Отъ този родъ произхожда Бливилъ (Blivilas), дукъ на Пентаполисъ и братъ му Фроилъ и въ наше врѣме патрицията Беса (Bessa)“ . . . Ирнакъ, единъ отъ по-младитѣ Атилови синове, си избра за своитѣ за селище най-крайната часть на малка Скития. Неговитѣ братовчеди Емнедзарь (Emnedzar) и Узиндуръ (Uzindur) се установиха въ Брѣгова Дакия (Dacia Ripensis) и завладѣха градоветѣ: Утъ (Utus, Осъмь), Хискъ (Oescus, Искъръ) и Алмъ (almus, Ломъ). Много хуни се стичахъ тукъ *и получаваха селища въ Ромъния* [1]).“

И тъй споредъ Иордана слѣдъ разпадането на Атиловата държава, сарматитѣ, *старъ скитски народъ*, цемандритѣ, и часть отъ *хунитѣ* обитавали Илирия кждѣ Кастрамартена [2]). Други хуни се установили по рѣкитѣ: Ломъ, Искъръ и Осъмъ, къмъ които се стичали и други хуни. А най малкия Атиловъ синъ Ирнакъ се заселилъ въ малка Скития или Добруджа. А отъ това излиза, че слѣдъ разпадането на Атиловата държава хунитѣ заели *Мизия* т. е. мѣстность, която веднъга слѣдъ това виждаме, че се поселява отъ българи. Атила умрѣ въ 453 година, а 40 години подирн неговата смърть, въ 494 год. византийския хронографъ Теофанъ пише, че *въ тая година тѣзи, които се казватъ българи, името на който народъ до сега не е чувано, нахлѣтваха въ Илирия и Тракия* [3]).

Друго важно обстоятелство е, че Атиловия синъ *Ирнакъ* се заселилъ въ днешна Добруджа, а Ирникъ е втория български князъ споредъ найдения отъ Попова списъкъ на български князе. Първия се е каз-

1) Jornandès. Panckoucke 380—382.

2) Градъ Castra martis се споменва въ брѣгова Дакия. Трѣбва да е билъ негдѣ на Дунава въ днешна Сърбия и Видинско.

3) Theophanis. Corp. scrpt. hist. Byz, p. 222.

валъ Авитохолъ. И двамата сж отъ рода *Дуло*. Много е вѣроятно, че втория български князъ *Ирникъ*, не е никой другъ освѣнъ най-младия Атиловъ синъ *Ирнакъ*.

д) Мундо.

Мундо ще е водителя на българитѣ въ сраженията имъ съ готитѣ около Сирмиумъ. Обаче както българския народъ по онова врѣме не е носилъ едно име, а отъ разни писатели разно се е викалъ, тъй и Мундо отъ разни се е причисляваль къмъ разни народности. Теофанъ го счита за гепидъ, синъ на Гиезема, който слѣдъ смъртьта на баща си отишълъ при Рега, царя на Сирмиумъ [1]). Комесъ Марцелинъ, единъ отъ сериознитѣ писатели на VI-й вѣкъ, го счита за гетъ [2]). Иорданъ пъкъ казва, че е отъ потеклото на Атила, значи счита го за хунъ [3]), а Прокопъ, че е варварь (Г. В. кн. I, 5.). А понеже хунитѣ и гетитѣ сж скитски народи, които въ края на V-я вѣкъ захванали да се викатъ българи, то Мундо трѣбва да се счита за българинъ. Енодий, който описва тѣзи сражения, не говори по народностьта на Мундо нищо, но се разбира, че той е билъ водителя на българитѣ, макаръ че и това не е нигдѣ явно казано. Енодий казва, че Сирмиумъ най-напрѣдъ принадлѣжалъ на Италия, а отъ сетнѣ билъ занемаренъ, та падналъ подъ юридикцията на гепидитѣ, обаче, като искали готитѣ да го повърнатъ на Италия, воювали съ българи. Много отвлечено и неясно се е изразилъ Енодий по тоя случай, вслѣдствие което това, що той тукъ пише за българитѣ, е останало неизползувано отъ историцитѣ. Поради кривото схващане на българската история изобщо не е било възможно да се вникне, какво собствено е искалъ да каже Енодий за Мунда и българитѣ.

Теофанъ казва, че Мундо е гепидъ и че билъ отишълъ въ Сирмиумъ при вуйка си Рега, който билъ

1) Theophanis. Chronographia стр. 330.
2) Marcellini Comitis chronicon. Къмъ год. 505 Migne LI.
3) Jornandès. Panckoucke 406.

царь на Сирмиумъ, а Енодий казва, че вслѣдствие небрежностьта на управителитѣ Сирмиумъ падналъ подъ юридикцията на гепидитѣ, отъ които е искалъ сега да го отнеме Теодорихъ. До тукъ може да се каже, че Теофанъ и Енодий се потвърждаватъ единъ другъ. Обаче Енодий, като продължава, прави скокъ, споменва другъ народъ, българитѣ, безъ всѣкаква забѣлѣжка. Понеже се казва, че Сирмиумъ падналъ подъ юридикцията на гепидитъ, отъ които Теодорихъ е искалъ да го прѣвземе, то би трѣбвало съ гепиди да се води бой, гепиди би трѣбвало да защищаватъ Сирмиумъ, а не българи, какъвто е тукъ случая. Тукъ имаме една съпоставка, между гепиди и българи. Гепидитѣ сж поселенци на Панония и сж били подъ властьта на Атила. И понеже отъ друга страна се знае, че догдѣто бѣше живъ Атила Сирмиумъ е билъ подъ негова власть, то Енодий, като казва, че Сирмиумъ първоначално е принадлѣжалъ на Италия, а отъ сетнѣ останалъ подъ юридикцията на гепидитѣ, идентизира хунитѣ съ гепидитѣ отъ една страна и съ българитѣ отъ друга. Ние ще си позволимъ да приведемъ въ приблизителенъ буквален прѣводъ онова, що Енодий казва по тоя случай.

Sirmiensium civitas olim limes Italiae fuit: in qua seniores domini excubabant, ne coacervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrerent. Haec postea per regentium neglectum in Gepidarum jura concessit: hinc quotidiana insultatio, et incomposita legationum frequentia mittebatur. Urebant animum principis dolosi blandimenta commenti; et circa alios Gepidas quorum ductor est Gunderith

Сирменската община бѣше едно врѣме граница на Италия. Въ нея старитѣ господари пазѣха, да не би набралитѣ се отъ оная страна на границата рани отъ народи да се излѣятъ въ римското тѣло. Тя отъ сетнѣ, понеже управлението ѝ било занемарено, попадна подъ юридикцията на гепидитѣ; отъ тукъ всѣкидневно се изпращали подигравки и груби пратеници. Измьчвали душата на императоритѣ съ лъжливи подмазвания и лукавства. А на около по-нататъкъ гепиди, на които

intempestiva Traserici familiaritas Credebas in tua injuria perire, quia diu licebat Italiae possessionem te dominante retineri Nec sufficiebat consolatio, quod eam tu non predideras: cum immensus esset dolor illam retentator non inter dominationis tuae exordia reddidisset: minui aestimas quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Traserici patuere commenta, Gothorum nobilissimos Pitzia, Herduic et pubem nullis adhuc dedicatam praeliis destinasti: ut si oblatis pactionibus acquiesceret, semel invaso locorum potiretur arbitrio. Sed usus inconstantis felicitati tuae obsecutus est: fugit sponte aliena, et sine impulsu exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo Pitzia, qui et de te eventus utiles sumpserat, et consilerium momenta librabat, non acquisitam esse terram credidit, sed refusam: nec rapinis ut lucrativa populatus est; sed dispensationibus servavit ut propria. Quibus ibi ordinationem moderantibus per foederati Mundonis atterctationem Graecia est professa discordiam, secum

е князъ Гундеритъ, неприличния роднина на Тразерика. Ти си мислѣше, че нейното пропадане е твое онеправдание, понеже дълго можеше да се задържи владеннето на Италия при твоето властвуване. Не стигаше утешеннето, че нѣма да я загубишъ, защото скърбьта бѣше прѣголѣма, понеже нейния притежатель не би я възвърналъ самъ подъ твоята власть. Ти считаше, че властьта не се увеличава, ако не расте. Нъ слѣдъ като ясно се откриха измислицитѣ (лукавствата) на Тразерика, ти опрѣдѣли готскитѣ първенци Пиция, Хердуикъ и младежъ не посвещавана до сега на сражение, за да се смири, ако настане миръ, да се задържи властьта га веднъжъ заетитѣ мѣста. И случай за това се прѣдстави.

Избѣга отъ само себе си чуждото, безъ нападане на твойта войска напустна онова, що не бѣ негово. Веднъга слѣдъ това Пиция, който отъ твоитѣ дѣла бѣ научилъ полезни работи и прѣцѣняваше причинитѣ на съвѣтитѣ, считалъ, че земята не била придобита, но повърната и за това не я опустошилъ съ плячка, като обектъ опрѣдѣлевъ само за полза, нъ съ добро управление я пазѣлъ като своя собствена. Срѣщо тоя порядъкъ

Bulgares suos in tutela deducendo; quibus inter Martios conflictus castelli vice usa minitatur. Tunc Mundo credens ad praesidium sufficere, si cohortes tuae quid pateretur agnoscerent pernicibus nuntiis periculi fidem commisit: qui ante defensoris inire pro partibus suis conspexit certamina, quam moliri didicisset: tamen eminus Pitzia indomnitam Bulgarum juventutem speculatus est ardentes adolescentium impetus potioribus verborum armavit incendiis: „Meministis, socii cujus ad haec loca commeastis imperio: nemo absentes credat regis nostri oculos, pro cujus fama dimicandum est: si coelum lancearum imber obtexteret, qui fortius telum jaceret, non lateret. Ferro pectoria im mergite, ut veniat de horrore vitae spes manifesta victoriae. Credo regii testem robris jam defunctum; nec superesse qui illis quem habeamus dominum consueverat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur aestimare de principe. Intelligant ab eo fluxisse, quod ge-

на управителитѣ Гърция чрѣзъ нападане на федерата Мундона изяви (посѣя) разногласие, като отвеждала подъ покровителство своитѣ българи, съ които било заплашвано, че въ врѣме на бой ще бждатъ употрѣбени и отъ двѣтѣ страни (взаимообразно) въ валоветѣ: Тогава Мундо, като мислелъ, че е достатъчно за защита, ако твоитѣ кохорти би узнали какво се открива, съобщи за опасностьта чрѣзъ бързи съобщители. Той видѣ какъ сражението се разпространяваше прѣди защитата да започне. А Пиция като видѣ отдалечъ *непобедимата българска младежъ*, въоржжи горещото нападене на младежьта съ силни огнени думи: „Помнитѣ другари по чия заповѣдь додохте тукъ, никой да не вѣрва, че очитѣ на нашия царь, за славата на когото се води бой, отсжтстватъ. Даже ако небето се покрие съ дъждъ отъ стрѣли, пакъ нѣма да не се види кой по-храбро хвърга стрѣлата. Промушвайте съ мечъ гърдитѣ, щото отъ ужаситѣ на живота да доде явна надѣжда за побѣда. Вѣрвамъ, че свидѣтеля на царската сила е умрѣлъ. Не сжществува оня, който обикновено да съобщи, какъвъ господарь имаме ние,[1]) или пъкъ

1) Тѣзи думи като че ли стоятъ въ свързка съ онова, що по-напрѣдъ

rimus nec liceat illis, quod rector noster transmissit ad originem, uni tantum debere personae".

Haec eloquia lituis commutavit: continuo ut assolet ater nimbus tectis crepitantibus procellarum mugire discursum: sic se praecipitem pbles Martis immiscuit Incerta diu conflictus lance tituba.it: dum par ex utroque latere pugnandi surexisset asperitas. Concurrebant duae nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subvenerat: miratae sunt mutuo sui similes inveniri, et in humano genere vel Gothus resistentem audere vel Bulgares. Interea dum anceps esset fortuna certaminis et pennate mortes sibi aethera vindicarent, superavit nostri memoria principis, dum agerent, ut singulorum apud eum merita campus assererat.[1])

се отвращава да цѣни нашия храбъръ народъ споредъ нашия князъ. Нека разбератъ, че отъ него е излѣзло това, що върхнимъ, да не бяде позволено на тѣхъ. Онова, що нашия управитель е създалъ, се дължи само на едно лице".

Тази рѣчь заменилъ съ сигналъ за почване на боя. Веднага слѣдъ това както обикновенно черна буря бучи надъ скърцащи клони и разгонва облаци така се нахвърлилъ народа въ бой. Дълго врѣме оставало сражението не рѣшено. Между това и отъ двѣтѣ страни се явявала дива свирѣпость. *Сблъсналите се два народа на конницата не е дохождало на умъ да бѣгатъ въ ораме на бой. Чудили се единъ на другъ, че се намиратъ на себѣ си равни и че въ човѣшкия родъ се намирали*ютъ, *да противостоятъ на балгаринъ или пакъ балгаринъ на*ютъ. Между това докато щастието на сражението се колебало и до като многобройни хора издъхвали, надви найсетнѣ споменьта за нашия князъ, като се стараели, да посѣятъ на полесражението на всѣкиго отдѣлно заслугитѣ за него".

[illegible] отъ Емилия, гдѣто се казва, че българския и
А отъ това не излѣзе, че [illegible] е било друго [illegible]

1) Eanod. Migne LXIII, 11

Споредъ както пише до тукъ Енодий излиза, че готитѣ сж били разбили българитѣ, обаче два три реда по надолѣ той пише: Quid strages militum revolvam et Sabiniani ducis abitionem turpissimam? (Защо да разправямъ за поражението (избиването) на войската и защо да се отвърщавамъ отъ бѣгството на войводата Сабиниана?) та излиза, че българитѣ ще да сж били побѣдители, обаче римскитѣ писатели, често пжти обичатъ да прикриватъ своитѣ поражения и да приписватъ на своитѣ противници разни небивалости. Тъй напр. Иорданъ за тѣзи илирийски сражения пише слѣдното:

„(Теодорихъ) изпроводи своя военачалникъ Пеца, когото той избра измежду първитѣ да, завладѣе Сирмиумъ. Той завладя града, като му пропжди царя Транзарика, сина на Трасфстила и зароби майка му. Слѣдъ това съ двѣ хиляди пѣхотинци и 500 конника доде на помощь Мунду срѣщо Сабина, илирийския военачалникъ, който тогава се сражавалъ съ Мунда до града, който се казва Маргопланъ [1]), който лежи между Дунава и Мартия (Морава) и разби илирийската войска. Този Мундо, произходящъ отъ рода на Атила, бѣ избѣгалъ отъ гепидитѣ и се скиташе оттатакъ Дунава въ мѣста необработваеми и необитаеми. Като бѣ събралъ крадци на добитъкъ, разбойници и скитници отъ разни страни, бѣ завзелъ една кула отъ другата страна на Дунавския брѣгъ, която се казва Херта и тукъ, като ограбваше околностьта, се провъзгласи за царь на своитѣ скитници. Нему, който се бѣ вече отчаялъ и мислѣше да се прѣдаде, доде Пеца на помощь, избави го изъ ржцѣтѣ на Сабина и отъ благодарность за това го направи поданикъ на своя царь Теодориха [2])“.

Пристрастието на Иордана тукъ е очевидно. Прѣди

---

1) Споредъ Конеса Марцелина *сжщото сражение е станало до града* на Марта (днешна Кюприя на рѣката Морава). По всѣка вѣроятность *е единъ и сжщи градъ, но разно наричанъ.*

2) Jornandès. Panckoucke p. 404—6.

всичко е необяснимо, защо Пиция да помага на единъ скитникъ и разбойникъ срѣщо илирийската римска войска? Това противорѣчи не само на другитѣ писатели, но и на самия Иорданъ. Иорданъ, като говори за Лангобардитѣ (стр. 194), казва, че тѣ веднъжъ се сражавали съ гепидитѣ, неприятелитѣ на римлянитѣ. Битката била страшна. Не било имало въ тѣхно врѣме слѣдъ днитѣ на Атила такава страшна битка, ако не се смѣта оная, която прѣди малко стана подъ Калукъ Магмилидъ съ гепидитѣ и тъзи на *Мундия* съ готитѣ, гдѣто авторитѣ на войната и отъ едната и отъ другата страна паднали. (... contra aemulos Romanorum Gepidas, una die pugna commissa, eorum paene castra pervasit, ceciderunt que ex utraque parte amplius quadraginta millia, nec par, ut ferunt, audita est in nostris temporibus a diebus Attilaes, in illis locis, praeter illam, quae antehac contigerat sub-Calluce Magmilide cum Gepidis, aut certe Mundionis cum Gothis, in quibus ambobus auctores belli pariter corruerunt). Отъ това свидѣтелство на Иордана излиза, че е имало бой между Мунда и готитѣ, който бой ще да е единъ отъ Сирменскитѣ боеве, за които ни говори Енодий. Работбта съвсемъ не ще да е била тъй, че ужъ Пиция отишълъ да помогне Мунду срѣщо Сабиниана. Иорданъ ще да е искалъ да прикрие поражението, което готи и византийци сж били прѣтърпѣли отъ Мунда и българитѣ. Сабинианъ е билъ помощника на готитѣ срѣщо българитѣ, защото Енодий като описва сирменското сражение пише: „защо да разправямъ за поражения̂та на войската и защо да се отвърщавамъ за бѣгството на войводата Сабиниана“? Значи и Сабинианъ е билъ при Сирмиумъ съ готитѣ противъ българитѣ, но избѣгалъ. Споредъ хрониката на Касиодора Сирменското сражение е било станало въ 504 г., а споредъ Комеса Марцелина въ 505 год. е станало сражение между Мунда и Сабина при Хореа-Марга (Кюприя) на рѣката Морава. Тъй щото Сирменското сражение и сражението при Кюприя ще да стоятъ въ свързка. Мундо или българитѣ сж били нападнати отъ двѣ страни: и отъ къмъ Византия и отъ къмъ Италия.

Въ хрониката на Комеса Марцелина четемъ слѣдното за сражението при Хореа-Марга:

„A. C. 505 Idem Sabinianus Sabiniani Magni filius, ductorque militiae delegatus contra Mundonem Getam arma construxit, X millia armatorum sibimet ascitorum plaustraque armis atque commeatibus onerata secum trahens, pugnaturus accessit: commissoque ad Horreo-Margo praelio, multis suorum militibus in hoc conflictu perditis, et in Margo flumine enecatis, amissis praeterea plaustris in castellum quop Nato dicitur cum paucis figit: tanta in hoc lamentabili bello spes militum cecidit, ut quantum apud mortales nequaquam potuerit reparari?[1])

Сабинъ, сина на Великия Сабинъ и военачалникъ като билъ опрѣдѣленъ срѣщо гета Мунда, събра войска отъ 10 хиляди въоржжени хора, водейки съ себе си принадлѣжности и кола натоварени съ оржжие и продовоествие, пристжпи да се бие. Сражението стана до Хорео-Марго. Много отъ войницитѣ му въ това сражение бидоха изгубени и избити въ рѣката. Освѣнъ това изгуби и колата и избѣга съ малцина въ кастела, който се казва Нато. Толко отпадна надѣждата на войницитѣ въ тая плачевна битка, колкото едва ли при смъртни нѣкога се случва“.

Слѣдъ това описание на Комеса Марцелина, съмнение не може да има, кой е побѣденъ. Сега ще могатъ да се разбератъ и думитѣ на Енодия, дѣто казва, че не иска да разправя за погинването на войската и да се отвращава отъ бѣгството на Сабиниана. Енодий ще да е ималъ прѣдъ видъ това поражение на Византийцитѣ или по-добрѣ на византийската партия защото и Сабинианъ, като илирианецъ, ще е билъ славянинъ (българинъ) и ще да е прѣдвождалъ славяни.

Най важното отъ описанието на Енодия на тѣзи събития е, че българитѣ се считатъ, като обектъ на раздора. Мира се билъ нарушилъ съ това, че Гърция захванала да зима подъ покровителство българитѣ и съ тѣзи българи се сражаватъ сега готитѣ,

1) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.

за да завзематъ сирменската областъ. Българитѣ слѣдователно сѫ коренното население, върху което сѫ искали да властвуватъ готи и византийци. Мундо се считалъ за федератъ. На чело на кой народъ е стоялъ тогава той, тада бѫде считанъ за федератъ? Като народъ, освѣнъ готи и римляни, се споменватъ българи, съ които се води бой, той слѣдователно е стоялъ на чело на българитѣ и затова той е българинъ. Иорданъ казва, че е отъ рода на Атила, слѣдователно българинъ. Мундо е останалъ до края на живота си противникъ на готитѣ. Отъ сетнѣ той бива назначенъ отъ Византийския Императоръ военачалникъ на Илирия Magister militum per Illiricum. За него знае и Прокопъ. Той казва, че Мундо по потекло е билъ варваръ, обаче отъ сърдце прѣдаденъ на Императора и е билъ храбъръ военъ. (Г. в. кн. I, 5). Той ще да е роденъ около 470 год, защото въ 540 год., въ сражението при Тревизо между Илдобада и византийцитѣ се е сражавалъ, като войвода и внукъ му Теодимундъ, синъ на сина му Маврициа (Прокопъ Г. В. кн. III, 1). Въ 535 год. ще да е билъ вече старецъ и е замѣстванъ отъ сина си въ боеветѣ. Прокопъ въ кн. I, гл. 5 на съчинението си за готскитѣ войни пише, че въ 535 год. Мундо навлѣзалъ съ войскитѣ си въ Далмация, сблъскалъ се съ готитѣ, които му се противопоставили, разбилъ ги и взелъ Салона, а въ глава 7 на сѫщото съчинение ни описва загинването на Мунда по слѣдния начинъ:

„Когато споменатитѣ пратеници отпѫтуваха за Италия (за едно споразумение съ готитѣ), готитѣ подъ водителтвото на Асинария, Грипа и др. нападнаха съ голѣма войска на Далмация. Когато приближили до Салона, Маврициий, Мундовия синъ имъ излѣзалъ на срѣща съ малко хора, не да се бие, а да се освѣдоми. Стана силно збиване. Отъ готитѣ паднаха най-благороднитѣ и най-храбритѣ, а римлянитѣ почти всички съ тѣхния войвода Маврициий[1]). Когато се научи Мундо за това печално съ-

1) Интересенъ е тукъ факта, че Прокопъ счита Маврициа и прѣдвож-

битие, много се огорчи. Скърбьта му се прѣобърна въ ярость, за това той се спустна слѣпешката възъ неприятеля, безъ всѣкакви прѣдпазителни мѣрки. Сражението бѣ страшно, обаче и побѣдата, която римлянитѣ спечелиха бѣше Каламийска[2]). По-голѣмата часть отъ неприятеля пада и бѣгството имъ бѣ станало общо. Тогава Мундо, който въ силни болки за загубата на сина си, бѣ пустналъ слѣпешката своя конь и убиваше всичко, що му се изпрѣчваше, биде раненъ отъ едного отъ бѣгащитѣ и се повали на земята. Сега се спре прѣслѣдването и двѣтѣ войски се оставиха една отъ друга. (По тоя начинъ се изпълни едно прѣдсказване на Сибилитѣ, което до тогава оставаше неотгадаемо: „Слѣдъ завладяване на Африка ще загине Мундо съ сина си". До тогава се прѣвождаше Мундо (Mundus) съ „свѣтъ" „mundus", та не могло да се обясни."

Като илирийски военачалникъ, Мундо се споменва и отъ Теофана и отъ Комеса Марцелина.

Националното съзнание въ днешенъ смисълъ на думата у Мунда не е имало. Въ негово врѣме едва що бѣ захванала националната диференциация на народитѣ, що съставляваха Римската Империя. Национален зародишъ обаче трѣбва да се прѣдполага на всѣки случай. Ние виждаме Мунда на младини да се бие на Сава и Морава, противъ готи и византийци. Станалъ отъ сетнѣ византийски военачалникъ, той пакъ си е военачалникъ въ родното си мѣсто. И въ единия и въ другия случай, той е получилъ това си положение, като се е опиралъ на своитѣ съотечественици, които сж били главнитѣ византийски войници по онова врѣме.

данитѣ отъ него хора за римляни, а не за варвари, понеже той считаши Мунда, башата на Маврикия, за варваръ.

2) Т. е. римлянитѣ побѣждавать, въ изгубватъ прѣдводителя си, както веднъжъ Етиоклъ, внука на Кадмъ, уби въ боя своя братъ Полинейка, обаче самъ пада отъ неговата ржка, слѣдъ което обстдителитѣ се оттеглятъ.

е) Аспарь — Виталиянъ.

Ние видохме, че около 500 година българитѣ сж се сражавали по долината на Сава и Българска Морава, било срѣщо готи, било срѣщо византийски войводи за защитата на своитѣ огнища. Това не е било само въ Западна България. Сжщото е ставало и въ Източна България. Византийския хронографъ Теофанъ, пише, че въ 494 година българитѣ тъpашували изъ Илирия и Тракия. Неговитѣ думи споредъ латинския имъ прѣводъ сж:

„Hoc etiam anno (494) qui vocantur Bulgari, excursionem in Illiricum et Thraciam fecerunt, cum nondum eorum audiretur de nomine“ [1]).

Въ сжщата година, тъй нарѣченитѣ българи, името на който народъ до сега не е чувано, тарашували(налитаха) изъ Илирия и Тракия.

Комесъ Марцелинъ, който е живѣлъ въ VI-я вѣкъ т. е билъ съврѣменикъ на онова, що пише, бѣлѣжи въ своята хроника, че българитѣ въ 499 гдоина опустошавали Тракия. Неговитѣ латински думи сж:

„(A C. 499.) Aristus Illyricianae ductor militiae cum VX millibus armatorum et cum DXX plaustris armis ad praeliandum necessariis oneratis contra Bulgares Thraciam devatantes profectus est. Bellum juxta Zurtam fluvivm consertum, ubi plus quam IV millia nostrorum, aut in fuga aut in praecipitio ripae fluminis interempta sunt“ [2])

Въ 499 година Аристъ военачалника на илирийскитѣ войски съ петнаесетъ хиляди въоржжена войска и съ 520 кола натоварени съ нуждитѣ за сражения оржжия тръгна срѣщо българитѣ, които опустошавали Тракия. Битката стана до рѣката Цурта, гдѣто повече отъ 4 хиляди наши погинаха, било като бѣгаха, било като падаха отъ брѣга въ рѣката.

Тая битка се равнява на оная, която споредъ сжщия авторъ е станала въ 505 година на рѣката Българска Морава между Мунда и византийския войвода

---

1) Theophanis. Corp. Sript. hist. Byz. p. 222.
2) Marellini Comitis Chronicon Migne LI.

Сабиниана. Не е само ясно, коя ще да е била тая рѣка Цурта. По всѣка вѣроятность това ще да е била нѣкоя рѣка не далечъ отъ рѣката Тимокъ. Прокопъ въ своето съчинение De aedificius споменва крепостьта Tzutrato въ territorio Aquiensis, гдѣто се споменва и Тиматохиумъ, което по всѣка вѣроятность ще иде отъ Timacus (Тимокъ). Понеже Аристъ е билъ илирийски военачалникъ, то тъдѣва въ Илирия ще да е станала срѣщата между него и българитѣ.

Около 512 година Императоръ Анастасий съградилъ отъ Мраморното до Черното Море стѣна противъ българитѣ:

„Longum murum condidit a magno mari ad Selybriam usque pertinentem ad Mysorum sive Bulgarorum et Scytharum excursiones“ [1])

Дълга стѣна съгради простираща се отъ Черното Море до Селибрия (Мраморното Море) срѣщо мизийцитѣ или българитѣ и скититѣ.

Важното въ това съобщение е, че българитѣ се идентизиратъ съ мизийцитѣ т. е съ мѣстното население на Балканския Полуостровъ. А отъ самия фактъ, че стѣната не се прави нѣгдѣ си въ Добруджа, при Карпатитѣ или на Дунава, а до самия Цариградъ, показва, че мизийцитѣ или българитѣ по онова врѣме сж поселявали цѣлия Балкански Полуостровъ.

Да гради Императоръ Анастасий стѣна, за да защищава самия Цариградъ или по-добрѣ своя прѣстолъ, е ималъ сериозни основания. Прѣзъ цѣлото си царуване той е трѣбвало да се бори противъ *Витилиана*, който е искалъ да сѣдне на неговото мѣсто. Хроникитѣ отъ онова врѣме прѣдставляватъ Витилиана, като борецъ за православието противъ безбожния Анастасия. Подъ година 505 Теофанъ пише, че Витилианъ подбуждалъ поселеницитѣ на Скития и Мизия противъ Анастасия. Неговитѣ думи въ латинския имъ прѣводъ сж:

---

1) Дриновъ. Погледъ върху происхожданьето на българскій народъ. Пловдивъ 1869. Стр. 15.

A. C. 505. Hoc anno Vitalianus Patricioli Foederatorum comitis filium Scytiae, Mysiaeque caeterarumque regionum incolae ad arma adversus imperium Anastasium summenda commitabant[1]).

Въ година 505 Виталиинъ, сина на началника на федератитѣ Патрициола, събиралъ и подбуждалъ жителитѣ на Скития и Мизия и останалитѣ области на война срѣщо безбожния Анастасия.

А подъ година 506 сѫщия пише:

Hoc anno (506) Vitilianus occupata universa Thracia Scythiae et Mysia ducens secum innumerum Unnorum et Bulgarorum numerum cepit Anchialum et Odyssopolim. ipsumque Thraciae militiae magistrum Cyrillum, praedis quaqua versus ad Byzantium usque abactis comprehendit. at cum urbi parceret, ad Sosthenium castra metatus est[2]).

Въ тая година Виталиинъ, като заелъ цѣла Тракия Скития и Мизия, водѣйки съ себе си огромно число *хуни* и *българи* завзелъ Анхиало и Варна, хванялъ самия военачалникъ на Тракия Кирила, плачковсалъ чакъ до Византия, обаче като искалъ да запази града, разположилъ своя станъ въ Состений.

И тъй въ 505 година Виталиинъ подбуждалъ жителитѣ на Скития и Мизия и останалитѣ области т. е. Тракия на война срѣщо Анастасия, а въ *506* година той вече воюва на чела на *хуни* и *българи*. Събранитѣ прочее войници въ Тракия, Мизия и Скития въ 505 година излезли въ 506 година българи и хуни. А това показва, че Тракия, Мизия и Скития, чийто поселници сѫ дали Виталиану войници хуни и българи, е била посѣлявана въ онова врѣме отъ хуни или българи. Противъ тѣзи хуни и българи Анастасий е градилъ стѣна отъ Мраморно до Черно Море. само че сега не се казва противъ хуни и българи, а българи и мизийци. И тукъ прочее става дума за хуни и българи, както и при Сирмиумъ.

Сега вида видимъ отъ каква народность е билъ Виталиинъ. Виталиинъ не е билъ нито гръкъ, нито ла-

1) Theophanis Chronographia, vol. I. стр 242.
2) Theophanis Chronographia I. p. 247.

тинецъ, по простата причина, че е синъ на началника на федератитѣ т. е. на варваринъ. Той е роденъ въ града Zaldaba въ долна Мизия. Градъ или крѣпость Залдаба се споменва отъ Прокопа въ „regione mediterrnea", кждѣ днешно шуменско, понеже го туря въ една областг съ Tomi, а Tomi е градъ на Черното Море. Иорданъ го нарича *скитъ*. Като описва лошитѣ работи на Анастасия Иорданъ казва:

Sed quod sit plus dolendum, contra ultimum suum famulum Vitilianum de Scythia per sex annos cilivile bellum extruxit[1]).	Но онова, за което наймного трѣбва да се съжалява, е, че той го докара до тамъ да води шесть години война съ Виталиана *отъ Скития* единъ неговъ офицеръ.

Малала го нарича *тракиецъ*. Неговитѣ думи въ латинския имъ прѣводъ по тая работа сж:

Ejusdem sub Imperio Vitalianus Thrax vindicatum praetexens Episcoporum exulantium, arma sumpsit; et collecto sibi Hunnorum et Bulgarorum numeros exercitu, Thraciam, Scythiam Mysinmque, Odyssum usque Anchialum occupavit[2]).	Въ неговото царуване тракиеца Виталиянъ подъ прѣдлогъ, че ще освободи изгоненитѣ епископи събиралъ войска отъ хуни и българи завзелъ Тракия, Скития и Мизия, Варна чакъ до Анхиало.

Малала прочее говори сжщото за Ваталиана, което говори и Теофанъ, именно, *че сгбралъ войска отъ хуни и българи*, отъ което тъй сжщо излиза, че хунитѣ или българитѣ сж били поселеници тогава на онѣзи мѣста.

Комесъ Марцелинъ го нарича *скитъ*, нъ и *гетъ*: Vitalianus Scytha. Обаче като описва по-нататакъ сражението, което Виталиянъ водилъ, разправя, какъ той изненадалъ въ Варна византийския военачалникъ Кирила и го заклалъ съ *гетски ножъ* (cultro getico jugulavit[3]). Ние видохме, че Марценинъ наричаше и Мунда гетъ.

1) Jornandès Panckoucke. Стр. 176.
2) Malalas. Corpus Scriptorum hist. Byzantinae. Стр. 402.
3) Marcelini Comitis Chronicon. Migne LI 938.

въ Тракия т. е. той е събиралъ своитѣ войски тамъ, гдѣто е събиралъ войскитѣ си и неговия чичо Виталианъ.

Ние видохме, че войскитѣ на Виталиана сж били българи, видохме повторно, че и войскитѣ на братовия синъ на Виталиана, на Иована, сж били тоже българи. По тоя начинъ се установява, ту че Иованъ и Виталианъ, като близки роднини и прѣдводителствали българи, сж българи, ту че Скития, Мизия и Тракия сж били заселени съ българи.

Виталианъ е билъ българинъ и отъ друга гледна точка: той е внукъ на великия пълководецъ *Аспаря*, а Аспарь е единственъ едноименикъ въ историята на Аспаруха. Името Аспарухъ ни е прѣдадено въ историята по два начина. Византийскитѣ писатели го бѣлѣжатъ Аспарухъ. Въ найдения обаче отъ Попова списъкъ на български кнезове се казва „Есперихъ" и „Исперихъ". Мойсей отъ Хороне, писатель отъ VI-я вѣкъ, който споменва славянитѣ и Аспаруха, нарича послѣдния *Аспарь-хрукъ*.

Думата *есперихъ* или *аспарухъ* е сложна отъ *есперь* и *рихъ* или *аспаръ* и *рухъ*. Частицата *рихъ* или *рухъ* е сродна съ rix или rex. *Рихъ* е по старинска форма. Въ *Рухъ* обаче имаме прѣходъ на rex къмъ roi.

Ние посочихме, че Виталианъ, внука на Аспаря, е роденъ въ Zaldaba, въ долна Мизия кждѣ Шуменъ. Той е дѣйствалъ тамъ, кждѣто е дѣйствалъ и Аспарухъ, именно около: Варна, Анхиало, Цариградъ. Това обстоятелство ни кара да мислимъ, че Аспарухъ ще да е нѣкой внукъ на Виталиана или правнукъ на Аспаря или най-малко, че происхожда отъ народа, отъ който сж произлѣзли Аспарь и Виталианъ. Освѣнъ сродството на имената между Аспаря и Аспаруха, има сродство и между имената *Телецъ*, *Телерикъ* и *Телефъ*, гетски царь, т. е. царь на старото население на Балкаеския Полуостровъ споредъ Иордана (Panckoucke, p. 244—6). Обаче нека по-напрѣдъ видмъ, кой е билъ Аспарь и кои сж причинитѣ за създаването на източно българската държава.

nocturnum Totilae superventum Bulgarorum suorum proditione[1]).	дане отъ страна на Тотила вслѣдствие издайничеството на *своитѣ българи*.

Отъ това съобщение излиза, че Иованъ е билъ българинъ и прѣдводитель на българи. Иованъ е билъ единъ отъ знатнитѣ византийски войводи. Той е дѣйствувалъ въ Африка противъ вандалитѣ и въ Италия противъ готитѣ подъ заповѣдьта на главнокомандщия Белизарь. Прокопъ, който е описалъ тия войни, го туря въ числото на федератитѣ т. е. не го счита за римлянинъ, сѫщо тъй както Теофанъ казва, че Виталианъ е билъ синъ на федератъ.

Този Иованъ е *братовчедъ* на Виталиана. Това свидѣтелствува Прокопъ въ своята история на готскитѣ войни, само че единъ пѫть го нарича синъ на братъ, другъ пѫть синъ на сестра. Тъй напр. въ кн. II, гл 5 на съчинението за готскитѣ войни казва:

„Въ това врѣме дойдоха и войски изъ Византия: въ Неаполското пристанище 3000 исаврийци подъ Павла и Конона, въ Хидръ (Ортанто) 800 тракийски кавалеристи подъ Иована *братовия синъ* на узурпатора Виталиана“.

А по-нататъкъ въ седмата глава на сѫщата книга се казва:

„Слѣдъ това, понеже Римъ имаше достатъчно войска, Белизарь разпрати конни отдѣления по-надалечъ въ мѣстности около Римъ, а Иована Виталиановия *сестриникъ* съ неговитѣ ездци, 800 на брой, за Албания въ Пицениумъ, за да прѣзимува тамъ“.

Въ кн. III гл. 12 Иованъ се нарича само Виталиановъ братовчедъ, а въ 34-та глава на сѫщата книга се нарича братовъ синъ: „Къмъ тѣхъ се присъедини и Иованъ, Виталиановия братовъ синъ“. Въ 40-та глава на сѫщата книга пъкъ се казва сестринъ синъ на Виталиана.

Както и да е, Иованъ е братовчедъ на Виталиана. Той е прѣдводителствалъ конница, която е събиралъ

1) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.

въ Тракия т. е. той е събиралъ своитѣ войски тамъ, гдѣто е събиралъ войскитѣ си и неговия чичо Виталианъ.

Ние видохме, че войскитѣ на Виталиана сж били българи, видохме повторно, че и войскитѣ на братовия синъ на Виталиана, на Иована, сж били тоже българи. По тоя начинъ се установява, ту че Иованъ и Виталианъ, като близки роднини и прѣдводителствали българи, сж българи, ту че Скития, Мизия и Тракия сж били заселени съ българи.

Виталианъ е билъ българинъ и отъ друга гледна точка: той е внукъ на великия пълководецъ *Аспаря*, а Аспарь е единственъ едноименикъ въ историята на Аспаруха. Името Аспарухъ ни е прѣдадено въ историята по два начина. Византийскитѣ писатели го бѣлѣжатъ Аспарухъ. Въ найдения обаче отъ Попова списъкъ на български князове се казва „Есперихъ" и „Исперихъ". Мойсей отъ Хороне, писатель отъ VI-я вѣкъ, който споменва славянитѣ и Аспаруха, нарича послѣдния *Аспарь-хрукъ*.

Думата *есперихъ* или *аспарухъ* е сложна отъ *есперъ* и *рихъ* или *аспаръ* и *рухъ*. Частицата *рихъ* или *рухъ* е сродна съ rix или rex. *Рихъ* е по старинска форма. Въ *Рухъ* обаче имаме прѣходъ на rex къмъ roi.

Ние посочихме, че Виталианъ, внука на Аспаря, е роденъ въ Zaldaba, въ долна Мизия кждѣ Шуменъ. Той е дѣйствалъ тамъ, кждѣто е дѣйствалъ и Аспарухъ, именно около: Варна, Анхиало, Цариградъ. Това обстоятелство ни кара да мислимъ, че Аспарухъ ще да е нѣкой внукъ на Виталиана или правнукъ на Аспаря или най-малко, че происхожда отъ народа, отъ който сж произлѣзли Аспарь и Виталианъ. Освѣнъ сродството на имената между Аспаря и Аспаруха, има сродство и между имената *Телецъ*, *Телерикъ* и *Телефъ*, гетски царь, т. е. царь на старото население на Балкаеския Полуостровъ споредъ Иордана (Panckoucke, p. 244—6). Обаче нека по-напрѣдъ видмъ, кой е билъ Аспарь и кои сж причинитѣ за създаването на източно българската държава.

Аспарь е синъ на патриция Ардибура. Той ще да е роденъ около 400 година, защото въ 434 год. е билъ консулъ [1]). Въ 430 год. е билъ вече военачалникъ, защото тая година идящъ съ войска отъ Византия се е явилъ въ Африка на помощь на византийскитѣ войски[2]). Въ 424 година той е дѣйствалъ като военачалникъ съ баща си Ардибура срѣщо *Иоана*, узурпатора на Италия слѣдъ смъртьта на Императора Хонория. Въ 471 година е билъ убитъ. Като се вземе всичко това прѣдъ видъ, прѣдполага се да е роденъ около 400 година.

Кжси сж свѣденията, които имаме за неговото потекло, обаче отъ това, що се знае, трѣбва да се заключи, че е *гетъ*, т. е. отъ народа, отъ който сж произлезли Мундо и Виталианъ. Иорданъ казва за него, че е готъ, но понеже Иорданъ не прави разлика между готи и гети, и понеже отъ друга страна се вижда, че Аспарь е корененъ житель на Балканския Полуостровъ, то е явно, че той е отъ гетско потекло.

Аспарь е билъ най-видната военна личность на Византийската Империя по онова врѣме. Историцитѣ казватъ, че той е билъ на истокъ онова, което е билъ Рицимиръ на западъ. Рицимиръ е билъ единъ видъ подимператоръ на западната империя, а въ сжщо врѣме и съперникъ да стане самъ императоръ[3]). Аспарь е билъ нѣщо повече, защото по негово желание сж се качвали и сваляли императоритѣ, единъ видъ „прѣстолосъздатель“.

Слѣдъ смъртьта на Теодосия II въ 450 година, която послѣдвала вслѣдствие падане отъ конь, сестра му, императорицата Пулхерия, се оженва за сенатора Марциана, роденъ въ 391 година въ Тракия. Пулхерия е петото и най-старото дѣте на Императора Аркадия и Евдокия. Тя е била на 9 години, когато е умрѣлъ баща ѝ. Братъ ѝ, който е билъ

1) Cassiodori Senatoris variae. Monumenta Germaniae стр. 425 -- Idatii Episcopi Descriptio Consulum. Migne LI стр. 914.
2) Procopius. De bello vandalico I. 3
3) Касиодоръ, Живота на свѣти Епифаний.

Aliquando Aspari a senatu dicebatur, ut ipse fieret imperator: qui tale referetur dedisse responsum: „timeo, ne per me consuetudo in regno nascatur.“[1])

Нѣкога отъ сената биль казано на Аспаря да се направи самъ императоръ, който разправятъ, че далъ такъвъ отговоръ: „Боя се да не би чрѣзъ мене да се породи навикъ въ царуването.

Аспарь не ще да е въздигналъ Лъва на императорския прѣстолъ безъ всѣкакви условия и задължения. Синътъ на Аспаря Патрициолъ е билъ зетъ на Лъва и Цезарь, другиятъ му синъ Ардибуръ билъ патриций[2]).

По всѣка вѣроятность Аспарь ще да е искалъ, нѣкой отъ неговитѣ синове да стане императоръ, обаче Лъвъ прѣдпочелъ внука си Зенона отъ дъщеря му Ариадна, а Аспаровата фамилия погубилъ. Веднъжъ Аспарь хваналъ Лъва за пурпурната дрѣха и му извикалъ:

„Императорю, не е хубаво, щото онзи, който носи тая дрѣха да лъже! На което Лъвъ отговорилъ“ — „Нито пъкъ е хубаво да бѫде принуждаванъ и каранъ като робъ.[3])“

Тѣзи думи много добрѣ характеризиратъ отношенията между Лъва и Аспаря. Лъвъ що да е билъ далъ нѣкакво обѣщание на Аспаря, което отъ сетнѣ не е изпълнилъ, а е гледалъ да се освободи отъ него, който ще да му е стоялъ надъ главата. Аспарь и синоветѣ му трѣбвало да бѫдатъ издебнати и погубени. Зенонъ се бѣ оженилъ за Ариадна въ 458 или 459 година. Споредъ Теофилакта 5 години слѣдъ това станалъ Mag. mil. per Or. Кѫдѣ края на 469 година или началото на 470 година по подстрекаването на Аспаря билъ нападнатъ въ Тракия и щѣлъ да бѫде убитъ, обаче той избѣгалъ въ Sardica (София). Слѣдъ това Императоръ Лъвъ турилъ на око Аспаря.[4])

1) Cassiodori Senatoris variae. Monumenta Germaniae. стр. 425.
2) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.
3) Bury. A history of the later Roman Empire I. 230.
4) Теофилактъ 5951, 5962, 5964.

войска, която броила 100,000 човѣка. За флота цѣлото източно крайбрѣжие трѣбвало да достави кораби. Императорътъ се показалъ много щедъръ срѣщо солдатитѣ и матрозитѣ, защото искалъ да се не попрѣчи нѣщо на желанието му да накаже варваритѣ. Въоржението му струвало 130 пфунда злато. Но резултата не отговори на труда, защото, понеже сѫдбата не искаше да бѫдатъ унищожени вандалитѣ отъ тая експедиция, Лъвъ трѣбваше да назначи за главнокомандащъ Василика, брата на жена му Верина, *който се стремеше съ всички сили за императорската корона. Той даже се надѣваше да я получи безъ бой, понеже си бѣше усигурилъ приятелството на Аспаря.* Аспарь бѣше ариянецъ и защото не искаше да промѣни тая си вѣра, той неможеше да достигне до властьта, обаче бѣше доста силенъ да подигне другиго. Той бѣ станалъ подозрителенъ на Императора Лъва, който билъ открилъ замислитѣ му. Затова се казва сега, че Аспарь се страхувалъ, какво слѣдъ побѣдата на вандалитѣ, властьта на Лъва ще се заякчи твърдѣ много, затова говорилъ на Василика да щади вандалитѣ и Гайзериха".

По нататъкъ Прокопъ разправа, че Василикъ неможалъ да успѣе и свързалъ примирие съ вандалитѣ. Колкото се отнася до подбудителнитѣ причини на това примирие Прокопъ казва, може би Василикъ искаше да се покаже приятель Аспарю или пъкъ бѣше подкупенъ, или мислѣше, че върши добро. Слѣдъ това Василикъ се върналъ въ Византия, но се скрилъ, като молящъ се за защита въ църквата Св. София. Императрицата го е измолила, та се спасилъ отъ тая опасность, обаче на трона неможалъ да се качи, понеже Императоръ Лъвъ уби чрѣзъ наемници Аспаря и синъ му Ардибура, защото ги подозрѣлъ, че искатъ да го убиятъ.[1])

Че Аспарь е билъ прѣстолосъздатель се вижда и отъ това, що пише Касиодоръ въ своитѣ variae:

---

1) Procopius. De bello vandalico I 6.

Aliquando Aspari a senatu dicebatur, ut ipse fieret imperator: qui tale referetur dedisse responsum: „timeo, ne per me consuetudo in regno nascatur.“[1])

Нѣкога отъ сената било казано на Аспаря да се направи самъ императоръ, който разправятъ, че далъ такъвъ отговоръ: „Боя се да не би чрѣзъ мене да се породи навикъ въ царуването.

Аспарь не ще да е въздигналъ Лъва на императорския прѣстолъ безъ всѣкакви условия и задължения. Синътъ на Аспаря Патрициолъ е билъ зетъ на Лъва и Цезарь, другиятъ му синъ Ардибуръ билъ патриций[2]).

По всѣка вѣроятность Аспарь ще да е искалъ, нѣкой отъ неговитѣ синове да стане императоръ, обаче Лъвъ прѣдпочелъ внука си Зенона отъ дъщеря му Ариадна, а Аспаровата фамилия погубилъ. Веднъжъ Аспарь хванаалъ Лъва за пурпурната дрѣха и му извикалъ:

„Императорю, не е хубаво, щото онзи, който носи тая дрѣха да лъже! На което Лъвъ отговорилъ — „Нито пъкъ е хубаво да бѫде принуждаванъ и каранъ като робъ.[3])“

Тѣзи думи много добрѣ характеризиратъ отношенията между Лъва и Аспаря. Лъвъ ще да е билъ далъ нѣкакво обѣщание на Аспаря, което отъ сетнѣ не е изпълнилъ, а е гледалъ да се освободи отъ него, който ще да му е стоялъ надъ главата. Аспарь и синоветѣ му трѣбвало да бѫдатъ издебнати и погубени. Зенонъ се бѣ оженилъ за Ариадна въ 458 или 459 година. Споредъ Теофилакта 5 години слѣдъ това станалъ Mag. mil. per Or. Кѫдѣ края на 469 година или началото на 470 година по подстрекаването на Аспаря билъ нападнатъ въ Тракия и щѣлъ да бѫде убитъ, обаче той избѣгалъ въ Sardica (София). Слѣдъ това Императоръ Лъвъ турилъ на око Аспаря.[4])

1) Cassiodori Senatoris variae. Monumenta Germaniae. стр. 425.
2) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.
3) Bury. A history of the later Roman Empire I. 230.
4) Теофилактъ 5951, 5962, 5964.

Ако тѣзи думи на Теофилакта сж вѣрни, то става очевидно, че причинитѣ на раздора сж били прѣстолонаслѣдието. Аспарь ще да е искалъ да стане синъ му императоръ и за това ще да е гледалъ да отстрани другия зетъ, Зенона. Лъвъ пакъ ще да се е боялъ отъ влиянието на своя благодетель и за да не му стои надъ главата, се постаралъ да го прѣмахне отъ свѣта. Убийството е станало въ 471 година, обаче не е ясно, дали и синъ му Патрициолъ, бащата на Виталиана, е билъ убитъ или е останалъ живъ. Прокопъ въ своята история на вандалскитѣ войни, казва, че билъ убитъ само Аспарь и синъ му Ардибуръ. Той бѣлѣжи: „Императорътъ уби чрѣзъ наемници въ палата Аспаря и Ардибура, понеже подозираше, че искали да го убиятъ.[1]) Йорданъ пъкъ пише, че билъ убитъ и Патрициолъ:

„Asparem autem patricium, cum fillius Ardabure et Patriciolo, Zenonis generi sui instinctu in palatio trucidavit.“[2])

По подбужденето на Зенона своя зетъ той уби въ палата патриция Аспаря съ синоветѣ му Ардибура и Патрициола.

Йорданъ, не само че притуря и Патрициола ами казва, че убиването е станало по подбуждане на Зенона, което ще да е по-вѣрно отъ онова, що козва Теофилактъ, че ужъ Аспарь искалъ да убие Зенона. Тукъ е работата за едно и сжщо убийство, което се разправя отъ разни гледища. Опита за убиването на Зенона споредъ Теофилакта е станало въ 470 година, а Аспарь се убива въ 471 година. Ако Аспарь да бѣше правилъ опитъ въ 470 година да убие Зенона, то той, като турнатъ на око отъ Императора, не би се намиралъ въ 471 година безгрижно въ Императорския дворецъ, гдѣто е билъ погубенъ. Самия фактъ, че той въ 471 година се е намиралъ съ синоветѣ си у Императорския дворецъ, показва, че не се е считалъ подозренъ въ нищо.

---

1) Procopius. De bello vandalico I. 6.
2) Jornandès, Panckoucke Стр. 166.

своя прадѣда Аспаря. Главнитѣ противорѣчия между Аспаря и Императора Лъва сѫ били, че Аспарь е искалъ да има прѣдоминующа власть въ Цариградъ и да сѣдне единъ отъ синоветѣ му на императорския прѣстолъ. Второто противорѣчие е религията: Аспарь е билъ арианецъ, каквито по онова врѣме сѫ били изобщо жителитѣ на Балканския Полуостровъ. Виталианъ пъкъ се бунтува противъ *безбожния* Анастасия, за да възстанови православието и да стане нѣщо въ Цариградъ, което ще да е било, да стане императоръ, защото слѣдъ смъртьта на Анастасия той идва въ Цариградъ и станалъ консулъ, но и него постигнала участьта на дѣда му Аспаря. Въ тѣзи си бунтувания Виталианъ е стоялъ на чело на българи, както видохме по-горѣ. И противъ тѣзи бунтоващи се българи е трѣбвало Зенонъ да се сприятелява съ готитѣ, а Анастасий да гради стѣна отъ Мраморното до Черното Море.

Иорданъ пише по тѣзи работи слѣдното:

„Войницитѣ подъ Анастасия изморени отъ разни сражения, ту въ Илирия срѣщо Сабина и Мунда на Морава, ту срѣщо Помпея въ Одринъ, ту срѣщо Ариста въ Zorta, ту срѣщо партитѣ въ Сирия, безъ да се говори за вѫтрѣшнитѣ разорения и сраженията въ самия форумъ на императорския градъ, се сражаваха въ Италия повече като пирати, отколкото като народни защитници, бѣха станали ненадеждни. Но оново, що най-много трѣбва да се съжалява е, че той свърши съ шесть годишно воюване съ едного отъ своитѣ офицери, *скита Виталианъ*. Този Виталианъ неприятель не на републиката, но лично на императора се приближи съ шестдесеть хиляди души чакъ до три мили далечъ отъ Цариградъ и опустоши съ своя грабежъ много прѣдградия на царския градъ. Срѣщо него излѣзе да се сражава Хипатий, братовчеда на императора, съ многобройна войска. Но прѣди да покаже на бойното поле, колко той мрази тоя противникъ. той

създала византийската поговорка: „Никой не е приятель на умрѣлия освѣнъ Остри“.[1]) Аспарь ще да е ималъ и други приятели, защото ние виждаме, че слѣдъ неговата смърть захваща да се чува за дѣйствия противъ Византия на неговитѣ съотечественици българитѣ.

Императоръ Лъвъ умрѣ въ 474 година. Него го наслѣди изпърво внукъ му Зенонъ. Нъ подиръ нѣколко мѣсеца той умира, прѣдполага се, че е убитъ отъ баща си, та прѣстола заелъ баща му Зенонъ. Василикъ, брата на Верина и протежето на Аспаря, който се стремеше да тури на главата си царската корона още въ врѣме на Лъва, сега увеличи своитѣ прѣтенции, защото билъ подпомогнатъ отъ бившата императорица, сестра си Верина. Въ 475 година Василикъ успѣлъ да изгони Зенона и да сѣдне на негово мѣсто, обаче въ 477 год. Зенонъ пакъ завзелъ прѣстола. По-горѣ изложихме, че Аспарь, Василикъ и Верина сѫ били отъ една партия, противна изпърво на Императора Лъва, а сега на Зенона. Противъ тая партия се здружава Зенонъ съ източнитѣ готи. Той повикалъ източноготския князъ Теодориха въ Цариградъ, обсипалъ го съ почести и подаръци, направилъ го консулъ, което е било най голѣмата честь за единъ смъртенъ въ онова врѣме, и най-сетнѣ му далъ Италия. Готитѣ, които сѫ били отъ партията на Зенона, трѣбвало най-напрѣдъ да се сблъскатъ съ българитѣ, както що изложихме вече по-горѣ. Българитѣ пъкъ отъ своя страна захващатъ отъ това врѣме да се отдѣлятъ отъ народитѣ на Римската Империя и да се чуватъ като особенъ народъ.

Като имаме сега всичко това прѣдъ видъ, ние лесно ще си обяснимъ революцията или непокорството на Виталиана. Виталаинъ е синъ на Патрициола и внукъ на Аспаря. Бунтуванията слѣдователно на внука и сина на коварно убититѣ се явява като логическо слѣдствие. Той се е движилъ въ идеитѣ на

1) I. B. Bury. A history of the later Roman Empire. London, 1889. I. Стр. 230.

своя прадѣда Аспаря. Главнитѣ противорѣчия между Аспаря и Императора Лъва сж били, че Аспарь е искалъ да има прѣдоминующа власть въ Цариградъ и да сѣдне единъ отъ синоветѣ му на императорския прѣстолъ. Второто противорѣчие е религията: Аспарь е билъ арианецъ, каквито по онова врѣме сж били изобщо жителитѣ на Балканския Полуостровъ. Виталианъ пъкъ се бунтува противъ *безбожния* Анастасия, за да възстанови православието и да стане нѣщо въ Цариградъ, което ще да е било, да стане императоръ, защото слѣдъ смъртьта на Анастасия той идва въ Цариградъ и станалъ консулъ, но и него постигнала участьта на дѣда му Аспаря. Въ тѣзи си бунтувания Виталианъ е стоялъ на чело на българи, както видохме по-горѣ. И противъ тѣзи бунтоващи се българи е трѣбвало Зенонъ да се сприятелява съ готитѣ, а Анастасий да гради стѣна отъ Мраморното до Черното Море.

Иорданъ пише по тѣзи работи слѣдното:

„Войницитѣ подъ Анастасия изморени отъ разни сражения, ту въ Илирия срѣщо Сабина и Мунда на Морава, ту срѣщо Помпея въ Одринъ, ту срѣщо Ариста въ Zorta, ту срѣщо партитѣ въ Сирия, безъ да се говори за вжтрѣшнитѣ разорения и сраженията въ самия форумъ на императорския градъ, се сражаваха въ Италия повече като пирати, отколкото като народни защитници, бѣха станали ненадеждни. Но оново, що най-много трѣбва да се съжалява е, че той свърши съ шесть годишно воюване съ едного отъ своитѣ офицери, *скита Виталиан*ъ. Този Виталианъ неприятель не на републиката, но лично на императора се приближи съ шестдесеть хиляди души чакъ до три мили далечъ отъ Цариградъ и опустоши съ своя грабежъ много прѣдградия на царския градъ. Срѣщо него излѣзе да се сражава Хипатий, братовчеда на императора, съ многобройна войска. Но прѣди да покаже на бойното поле, колко той мрази тоя противникъ, той

биде хванатъ отъ *хунитѣ*[1]) и позорно продаденъ на Виталиана. Слѣдъ Хипатия управителя му и началника на войскитѣ му (Magister militum) биваха често разбивани отъ Виталиана и при това винаги осмивани и поругавани отъ него. Тъй отъ всички страни заграденъ отъ своитѣ неприятели Анастасий често въздишалъ, обаче той не заслужвалъ да получи наказание отъ никого отъ своитѣ противници, понеже не уважавалъ правата на църквата. Огорченъ и ожесточенъ той умря на повече отъ осемдесеть годишна възрасть, въ двaесетъ и осмата година на своето царуване и притиснатата държава (република) отдъхна едва подъ неговия наслѣдникъ Юстина. Юстинъ отъ началникъ на гвардията, бѣ избранъ за императоръ отъ сената и царува деветъ години. Той щомъ забѣлѣжилъ, че Амантий, маршала на двореца (praepositum palatii) и кубикуларитѣ (камердинеритѣ) Андрея, Мизаелъ и Ардабуръ заговарятъ срѣщо неговия тронъ, наказалъ ги. Заповѣдалъ да убиятъ Амантия и Андрея, а Мизаела и Ардабура проводилъ на зтточение въ Пердика (повсѣка вѣроятность Сердика, София). Теокрита, сателита на Амантия, когото Амантий билъ тайно подготвилъ да се вкачи на прѣстола, хваналъ и хвърлилъ въ затворъ. Този нещастникъ умъртвенъ отъ удари отъ ками и тояги, биде хвърленъ въ морето и въпрѣки това пакъ погребанъ и по тоя начинъ билъ лишенъ отъ трона, за който заговарялъ. Юстинъ се съюзилъ съ Виталиана, повикалъ го при себе си и го провъзгласилъ настоящи военачалникъ (magister militum) и консулъ. Но веднага го подозрѣлъ, *че иска да се вгрне на старитѣ си планове* та го погубилъ въ палата съ своитѣ гвардейци Целерина и Павла. Виталианъ издъхна прободенъ на щестнаесеть мѣста[2]).“

---

1) Кждѣ сѫ били тѣзи хуни та сѫ хванали Хипатия? Нѣма съмнѣние, че тѣ сѫ били тракийскитѣ поселници, прѣзъ които е минавалъ Хипатии да иде да се сражава съ Виталиана. А отъ това може да се сѫди за характера на тракийското население.

2) Jornandès. Panckoucke, 174—8.

Отъ този на бърза ръка нахвърганъ разказъ на Йордана се вижда, че и Виталианъ е загиналъ по същитѣ причини, по които е загиналъ дѣдо му Аспаръ.

Комесъ Марцелина ни описва въ своята хроника дѣйствията на Виталиана по слѣдния начинъ:

„Скита Виталианъ, слѣдъ като събралъ повече отъ шесетъ хиляди римска въоружена кавалерия и инфантерия [1], събрана въ три дни, доде въ мѣстностьта, която се казва Septimus и постави лагеръ. И като разположилъ отъ море до море своята войска, приближилъ се самъ до портата, която се казва златна безъ повреда на нѣкого, твърдѣйки, че иде въ Цариградъ заради вѣрата на православнитѣ и заради Македония, епископа на града, изгоненъ отъ Императора Анастасия. Въ вслѣдствие прѣструвкитѣ и клѣтвопрестъпничествата на Анастасия и подмамването и подъбването на пратеника Теодора, върналъ се на осмия день отъ пристигането до града Подиръ това слѣдъ едно нощно нападане влѣзалъ въ Одиса (Варна) мизийската община. Намѣрилъ Кирила, който е повече развратникъ отколкото прѣдприемчивъ военачалникъ, че спи между двѣ любовници, извлѣкалъ го и го заклалъ съ гетски ножъ и се обявилъ явно за неприятель на царя Анастасия.“ [2]

А подъ година 515 същия пише:

„Същия Виталианъ стана още по голѣмъ неприятель на Императора Анастасия: Изпроводилъ напрѣдъ своитѣ конници и слѣзалъ съ въоружени въ кораби по лѣвия за него брѣгъ. Слѣдъ като обкръжилъ сражавайки се съ пѣша войска Состенеумъ самъ влѣзалъ вътрѣ и го завзелъ. Изпратени били отъ царя до Виталиана сенатори, които да заключатъ съ него миръ: деведесетъ фунда злато, освѣнъ тоя царски подараци, взе отъ Хипатия, а сто хи-

[1] Комесъ Марцелинъ употрѣбява думата ромѣи на мѣсто хуни и българи на другитѣ писатели. Отъ това излиза, че мѣстното население на Балканския Полуостровъ въ начало то на VI вѣкъ вѣ се е считало за варварско отъ всички писатели.

[2] Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.

ляди либри злато му били предложени за заробения Ураний отъ родинитѣ му въ Созополъ. Виталианъ билъ направенъ Magister militum на Тракия, а Хипатия, когото държалъ въ окови, повърналъ на вуйка му.“

Виталианъ се е борилъ чакъ до 519 година, когато стжпилъ на византийския прѣстолъ Юстинъ. Юстинъ повикалъ Виталиана въ цариградъ и го направилъ Magister militum. Въ 520 година Виталианъ билъ направенъ консулъ, но въ седмия мѣсецъ отъ консулството си билъ убитъ въ палата. И тъй Виталианъ загина по сжщия начинъ и по сжщитѣ причини, както и дѣдо му Аспаръ и баща му Патрициолъ. Обаче борбата, която се бѣ почнала вече *и възъ основа на расови различия* не се спрѣ тукъ. До сега българитѣ се чуваха, като водими отъ нѣкой римски войвода, отъ сега вече тѣ захващатъ съвсемъ самостоятелно да се чуватъ.

Ако сравнимъ дѣйствията на Виталиана съ дѣйствита на послѣднитѣ български князе, ще видимъ, че сж еднакви. Виталианъ е нападалъ на Варна, Анхиало, Созополъ, Цариградъ, стигалъ до златнитѣ порти и вслѣдствие увѣщания и подараци се връщалъ сжщо тъй, както що е вършилъ и Крумъ. А това показва, че тѣзи борби сж имали едни и сжщи психически основи. Българското движение не се спрѣло съ загинването на Виталиана, а взело да получава по-силенъ националенъ характеръ. Виталианъ загина въ 520 година, а подъ година 531 Теофанъ пише:

„Тая година двама български царь (δύο ῥῆγες) съ безбройно множество българи и Друнги воювали (arma moverunt) въ Скития и Мизия, когато въ Мизия изпълнявалъ длъжностьта на военачалникъ Юстинъ, а въ Скития Бардарий Тѣ излезли срѣщо българитѣ и завързали сражение, въ което военачалникътъ Юстинъ погиналъ. На негово мѣсто билъ поставенъ Константинъ, синътъ на Флоренция. А българитѣ нахлули чакъ до Тракия. Противъ тѣхъ се отправилъ Акъ (Acum) по потекло хунъ, когото кръстилъ им-

Отъ този на бърза ржка нахвърганъ разказъ на Иордана се вижда, че и Виталианъ е загиналъ по сжщитѣ причини, по които е загиналъ дѣдо му Аспарь

Комесъ Марцелина ни описва въ своята хроника дѣйствията на Виталиана по слѣдния начинъ:

„Скита Виталианъ, слѣдъ като събралъ повече отъ шеесетъ хиляди римска въоржжена кавалерия и инфантерия [1]), събрана въ три дни, доде въ мѣстностьта, която се казва Septimus и постави лагеръ. И като разположилъ отъ море до море своята войска, приближилъ се самъ до портата, която се казва златна безъ поврѣда на нѣкого, твърдѣйки, че иде въ Цариградъ заради вѣрата на православнитѣ и заради Македония, епископа на града, изгоненъ отъ Императора Анастасия. Нъ вслѣдствие прѣструвкитѣ и клѣтвопрѣстжпничествата на Анастасия и подмамването и подлъгването на пратеника Теодора, върналъ се на осмия день отъ пристигането до града. Подиръ това слѣдъ едно нощно нападане влѣзалъ въ Одиса (Варна) мизийската община. Намѣрилъ Кирила, който е повече развратникъ отколкото прѣдприемчивъ военачалникъ, че спи между двѣ любовници, извлѣкалъ го и го заклалъ съ гетски ножъ и се обявилъ явно за неприятель на царя Анастасия.“ [2])

А подъ година 515 сжщия инше:

„Сжщия Виталианъ стана още по голѣмъ неприятель на Императора Анастасия: Изпроводилъ напрѣдъ своитѣ конници и слѣзалъ съ въоржжени въ кораби по лѣвия за него брѣгъ. Слѣдъ като обкржжилъ сражавайки се съ пѣша войска Состенеумъ самъ влѣзалъ вътрѣ и го завзелъ. Изпратени били отъ царя до Виталиана сенатори, които да заключатъ съ него миръ: деведесеть фунда злато, освѣнъ това царски подараци, взе отъ Хипатия, а сто хи-

1) Комесъ Марцелинъ употрѣбява думата *римска* на мѣсто хуни и българи на другитѣ писатели. Отъ това излиза, че мѣстното население на Балканския Полуостровъ, въ началото на VI-ия вѣкъ не се е считало за варварско отъ всички писатели.

2) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI.

ляди либри злато му били предложени за заробения Ураний отъ родинитѣ му въ Созополъ. Виталианъ билъ направенъ Magister militum на Тракия, а Хипатия, когото държалъ въ окови, повърналъ на вуйка му.“

Виталианъ се е борилъ чакъ до 519 година, когато стжпилъ на византийския прѣстолъ Юстинъ. Юстинъ повикалъ Виталиана въ цариградъ и го направилъ Magister militum. Въ 520 година Виталианъ билъ направенъ консулъ, но въ седмия мѣсецъ отъ консулството си билъ убитъ въ палата. И тъй Виталианъ загина по сжщия начинъ и по сжщитѣ причини, както и дѣдо му Аспаръ и баща му Патрициолъ. Обаче борбата, която се бѣ почнала вече *и възъ основа на расови различия* не се спрѣ тукъ. До сега българитѣ се чуваха, като водими отъ нѣкой римски войвода, отъ сега вече тѣ захващатъ съвсемъ самостоятелно да се чуватъ.

Ако сравнимъ дѣйствията на Виталиана съ дѣйствита на послѣднитѣ български князе, ще видмъ, че сж еднакви. Виталианъ е нападалъ на Варна, Анхиало, Созополъ, Цариградъ, стигалъ до златнитѣ порти и вслѣдствие увѣщания и подараци се връщалъ сжщо тъй, както що е вършилъ и Крумъ. А това показва, че тѣзи борби сж имали едни и сжщи психически основи. Българското движение не се спрѣло съ загиването на Виталиана, а взело да получава по-силенъ националенъ характеръ. Виталианъ загина въ 520 година, а подъ година 531 Теофанъ пише:

„Тая година двама български царь (δύο ῥῆγες) съ безбройно множество българи и Друнги воювали (arma moverunt) въ Скития и Мизия, когато въ Мизия изпълнявалъ длъжностьта на военачалникъ Юстинъ, а въ Скития Бардарий Тѣ излезли срѣщо българитѣ и завързали сражение, въ което военачалникътъ Юстинъ погиналъ. На негово мѣсто билъ поставенъ Константинъ, синътъ на Флоренция. А българитѣ нахлули чакъ до Тракия. Противъ тѣхъ се отправилъ Акъ (Acum) по потекло хунъ, когото кръстилъ им-

ператорътъ, военачалникъ на Илирия[1]. — Тогава римлянитѣ, като избивали обградениитѣ отъ всѣкждѣ съ свои отряди българи, унищожили неизброимо множество отъ тѣхъ, отнели имъ всичката плячка и като убили двамата имъ царе, нанесли съ храбростьта си блестящи побѣди. Когато зарадвани се връщали отъ сражението, други българи ги посрѣщнали и уловили съ *σωχόν*, като съ въже Константина, Ака и Годила, *като бягали*. Годила слѣдъ като разрѣзалъ сока съ мечъ, избѣгалъ, а Константинъ и Акъ били живи заловени. Константинъ билъ откупенъ съ много пари и се върналъ въ Цариградъ. Акъ билъ задържанъ съ останалитѣ пленици и се върналъ у дома си заедно съ тѣхъ[2]"

Въ това съобщение на Теофана заслужва внимание слѣдното: Съмнително се вижда, че българитѣ сж били така страшно поразени отъ византийцитѣ, понеже въ такъвъ случай византийскитѣ войводи е нѣмало защо да бѣгатъ. Сега за първъ пжть чуваме названието reges, *Царе* за българитѣ и трето: сражението е водено въ Мизия, а византийцитѣ като се връщали отъ това сражение, били посрѣщнати отъ други българи, които ги изловили. Това показва, че българитѣ сж се намирали на всѣкждѣ изъ Мизия или че сж били нейни поселници по онова врѣме. Това си мнѣние желаемъ да потвърдимъ съ онова, що Комесъ Марцелинъ подъ година 535 пише въ своята хроника:

„Tzita patricius in Mysia cum hoste Bulgarum congrediens ad Jatrum superior invenitur.[3])	Патриция Цита, слѣдъ като се сблъска въ Мизия съ неприятели българи, намери се на горното течение на рѣката Янтра.

Отъ това съобщение се разбира, че българитѣ

---

1) Интересенъ е този фактъ, че хунъ е билъ военачалникъ на Илирия, която се поселявата отъ българи.

2) Theophanis Chrongraphia. Стр. 838.

3) Marcellini comitis Chronicon. Magne LI·

онѣзи отъ варваритѣ, които не бѣха покорявани и заробявани отъ римлянитѣ, ами се приемаха въ държавата, като равноправни граждани, понеже римлянитѣ наричатъ foedus сключенъ съ неприятеля договоръ. Сего обаче никому нищо не прѣчи да си присвои това название, понеже врѣмето незадържа първоначалното значение на имената, а въ постоянната промѣна на нѣщата, хората не взиматъ въ внимание повода за това название. Прѣдводители на съюзницитѣ сега бѣха *Доротей*, генералъ на войскитѣ, които квартируваха въ Армения и *Саломонъ*, който надзиряваше въ Белизаровата войска — римлянитѣ го наричатъ доместикусъ. Този Саломонъ обаче бѣше евнухъ и то не отъ хора направенъ такъвъ, а отъ една случка, която го сполетѣ още въ пелени — и *Киприянъ*, *Валериянъ*, *Мартинъ*, *Алтия*, *Иованъ*, *Марцелъ*. Най-сетнѣ и по-горѣпоменатия *Кирилъ*. Кавалерийски полковници бѣха *Руфинъ* и *Аиганъ* и двамата отъ дома на Белизаря заедно съ *Барбата* и *Папа*. Пешата войска командваше *Теодоръ*, комуто казвали на прѣкоръ ктенатъ, *Теренций*, *Заидъ*, *Марциан*ъ и *Сарапъ*. Нѣкой си *Иоанъ*, родомъ отъ Епидамиусъ, който сега се казва Дирахиумъ (Дурацо) бѣше поставенъ надъ всички военачалници на пешитѣ войски. Отъ всички тѣзи само Саломонъ бѣше роденъ отъ Изтокъ (арменецъ) отъ най-крайния жгълъ, гдѣто сега е градътъ Даръ. Аиганъ произхождаше отъ масагетитѣ, които сега се казватъ хуни. *Другитѣ почти всички бѣха поселенци на тракийскитѣ брѣгове* "

И тъй споредъ Прокопа повечето отъ военачалницитѣ по онова врѣме сж били съюзници т. е не италиянци и гърци, и почти всички родомъ отъ Тракия т. е. българи.

Че войскитѣ, които сж се сражавали въ Африка и Италия по онова врѣме сж събирани въ Тракия и Илирия, се вижда и отъ писмото на Белизаря до Императора, което Прокопъ цитира. Това писмо е било писано въ 545 година. Вслѣдствие на неуспѣха,

че слѣдъ битката на византийцитѣ съ българитѣ, която станала въ Мизия, византийскитѣ войводи, като бѣгали, били посрѣщнати и изловени отъ българи, както и съ онова, що разправя Иорданъ, че когато Хипатий отивалъ да се бие съ Виталиана въ Мизия, билъ хванатъ отъ хуни, и онова, що Комесъ Марцелинъ споменва въ своята хроника, именно, че Патриция Цита прѣди да стигне до горното течение на рѣката Янтра се сблъскалъ съ българи, поноже тѣ сж допълнятъ и *показватъ, че населението на Тракия и Мизия по онови врѣме е било българско.*

Комесъ Марцелинъ въ своята хроника подъ година 530 пише слѣдното:

„Mundo Illyricianae utriusque militae ductor, dudum Getis Illyricum discursantibus primus omnium Romanorum ducum incubuit, eosque haud paucis ipsorum interemptis fugavit. His autem deinde coss. idem dux audaciae suae secundus in Thraciam quoque advolans, praedantes eam Bulgares feliciore pugna cecedit, quingentis eorum in praelio trucidatis)[1]"

Мундо войводата на двѣтѣ войски въ Илирия първъ отъ римскитѣ военачалници пропѫди гетитѣ, които се скитаха (тарашуваха) до сега въ Илирия, като изби не малко отъ тѣхъ. Сѫщия тоя войвода се осмели да се нахвърли на Тракия и щастливо разби опустошаващитѣ я българи, отъ които падваха петстотинъ въ сражението.

И тъй Мундо *гетитѣ*, споредъ Марцелина разбилъ скитащитѣ се изъ Илирия *гети*, т. е. своитѣ сънародници, защото билъ римски военачалникъ. Слѣдъ това се нахвърлилъ на Тракия и разбилъ пъкъ тамъ българитѣ. Ние посочихме на друго мѣсто, че *гети* и *българи* е все едно; сѫщо посочихме, че Мундо е самъ българинъ. Тъй щото тукъ имаме българинъ да разбива българи или най-малко гетъ да разбива гети, а това достатъчно характеризира, какво е било национ алното съзнание на народитѣ, що сѫ съставлявали Римската Империя, което по онова врѣме още не е сѫществувало.

1) Mercellini Comitis Chronicon. Migne LI.

Намъ се струва, че това сж сжщитѣ сражения, които ни се описаха отъ Теофана, само че тамъ се разправя, че българитѣ прѣпрѣчели пжтя Мунду, когато отивалъ за Илирия, а тукъ се разправя, че Мундо нападналъ българитѣ въ Тракия. И отъ единия и отъ другия се разбира, че българитѣ сж поселявали Тракия.

и) Юстинанъ — Белизарь.

Около 500 година слѣдъ Рождество Христово българитѣ сж заемали мѣстностьта отъ рѣкитѣ Сава, Драва, Тиса до устието на Дунава и на югъ до Солунъ. Тѣ сж били народа, който е носилъ военната тегоба на Римскати Империя, слѣдъ като послѣдната се разпространи по тѣзи мѣста. Балканския Полуостровъ е давалъ не само войницитѣ, но и военачалницитѣ и императоритѣ на послѣдната римска империя. Найсвѣтлитѣ личности обаче за врѣмето, което ни занимава, произлезли отъ Балканския Полуостровъ, сж Юстинанъ и Белизарь. Достатъчно е, ако кажемъ, че Юстинанъ е онзи изъ римскитѣ императори, който е събралъ всичкитѣ римски закони въ единъ кодексъ, който е построилъ величественото здание св. София, което и до днесь е неподържаемо по своята грандиозность и великолѣпие и ние ще разберемъ, че имаме работа съ великъ човѣкъ. Белизарь отъ друга страна е пъкъ най-славния войвода слѣдъ Александра Велики и Цезаря на старата история. И двамата тѣзи великани, съ които се занимава историята на VI-ия вѣкъ сж отъ българско потекло. Прокопъ, който е билъ секретарь и съвѣтникъ на Белизаря въ войнитѣ му съ вандалитѣ и готитѣ, пише въ своята история на вандалскитѣ войни, че Белизарь произхождалъ отъ Германия, която лежи между Тракия и Илирия [1]). Това селище днесь се казва Сепаревска баня дупнишко, но е възможно и да е селото Германъ софийско.

Въ сжщата глава на сжщата книга Прокопъ казва, че Масагета или хуна Аиганъ билъ отъ дома на Бе-

1) Procopius Bel. vandal. I, 11.

ливаря, отъ което излиза, че Белизарь е стоялъ въ родствени отношения съ хунитѣ или българитѣ.

Императоръ Юстинанъ е братовчедъ на императора Юстина, който е родомъ отъ Илирия. Юстинъ е билъ простъ и неграмотенъ човѣкъ. Постжпилъ като войникъ въ гвардията и вслѣдствие своитѣ войнишки отличия, достигналъ до сенаторъ и началникъ на гвардията. Слѣдъ смъртьта на Анастасия (519 год.) сената го избралъ за императоръ. Юстинанъ като неговъ братовчедъ произхожда отъ сжщото мѣсто разбира се. За родно мѣсто на Юстиниана се счита Нишката область.

Споредъ бѣлѣжкитѣ на Алемани, римски библиотекарь отъ XVI-й вѣкъ, къмъ Прокоповитѣ съчинения, жената на Юстинана се казвала Лупкиния, сестра му Бѣгленица, баща му Истокъ (а и Хилвудъ). Всички тѣзи имена сж славянски.

Обаче не отъ тѣзи имена излиза, че Юстинанъ е славянинъ или българинъ. Той е българинъ, защото е родомъ отъ Илирия, отъ Нишъ, отъ едно мѣсто, което по онова врѣме е било заселено съ българи. Българи сж не само Юстинанъ и Белизарь, но и всички по-главни военачалници и войници въ врѣме на голѣмото прѣселване на народитѣ, а особенно въ врѣме на готскитѣ войни. И това собствено искаме да изтъкнемъ тукъ.

Прокопъ въ 11-та глава на първата книга на своето съчинение за вандалскитѣ войни ни описва войскитѣ и военачалницитѣ, които сж дѣйствали въ Африка противъ вандалитѣ. Повечето, за да не кажемъ почти всички, военачалници той нарича федерати, които произхождали отъ Тракия. Той казва:

„Императорътъ още незнаеше за това извѣстие (че Года искалъ войска безъ генерали) когато изпрати 400 души подъ Кирила, зада пази Сардиния съ Года. Сжщо и войската за Африка бѣше приготвена за война, 10000 пѣхотинци, 5000 кавалеристи отъ части римляни, отъ части съюзници. За съюзници (federati) се считаха отъ по-напрѣдъ само

онѣзи отъ варваритѣ, които не бѣха покорявани и заробявани отъ римлянитѣ, ами се приемаха въ държавата, като равноправни граждани, понеже римлянитѣ наричатъ foedus сключенъ съ неприятеля договоръ. Сего обаче никому нищо не прѣчи да си присвои това название, понеже врѣмето незадържа първоначалното значение на имената, а въ постоянната промѣна на нѣщата, хората не взиматъ въ внимание повода за това название. Прѣдводители на съюзницитѣ сега бѣха *Доротей*, генералъ на войскитѣ, които квартируваха въ Армения и *Саломонъ*, който надзиряваше въ Белизаровата войска — римлянитѣ го наричатъ доместикусъ. Този Саломонъ обаче бѣше евнухъ и то не отъ хора направенъ такъвъ, а отъ една случка, която го сполетѣ още въ пелени — и *Киприянъ*, *Валериянъ*, *Мартинъ*, *Алтия*, *Иованъ*, *Марцелъ*. Най-сетнѣ и по-горѣпоменатия *Кирилъ*. Кавалерийски полковници бѣха *Руфинъ* и *Аиганъ* и двамата отъ дома на Белизаря заедно съ *Барбата* и *Папа*. Пешата войска командваше *Теодоръ*, комуто казвали на прѣкоръ ктенатъ, *Теренций*, *Заидъ*, *Марцианъ* и *Сарапъ*. Нѣкой си *Иоанъ*, родомъ отъ Епидамиусъ, който сега се казва Дирахиумъ (Дурацо) бѣше поставенъ надъ всички военачалници на пешитѣ войски. Отъ всички тѣзи само Саломонъ бѣше роденъ отъ Изтокъ (арменецъ) отъ най-крайния жгълъ, гдѣто сега е градътъ Даръ. Ааиганъ произхождаше отъ масагетитѣ, които сега се казватъ хуни. *Другитѣ почти всички бѣха поселенци на тракийскитѣ брѣгове*"

И тъй споредъ Прокопа повечето отъ военачалницитѣ по онова врѣме сѫ били съюзници т. е не италиянци и гърци, и почти всички родомъ отъ Тракия т. е. българи.

Че войскитѣ, които сѫ се сражавали въ Африка и Италия по онова врѣме сѫ събирани въ Тракия и Илирия, се вижда и отъ писмото на Белизаря до Императора, което Прокопъ цитира. Това писмо е било писано въ 545 година. Вслѣдствие на неуспѣха,

държатъ още петь дена. Той се върналъ съ писмо отъ Витиха, който отъ ново ги насърчилъ. Римлянитѣ се много сърдѣли, че били толкова много задържани отъ една толкова дълга обсада въ една страна, гдѣто нѣмало, що да се еде и неможѣха да си прѣдставятъ, че въпрѣки всички мжки варваритѣ не искали да се прѣдадатъ. Затова Белизарю се много щѣло да се хване нѣкой благороденъ готъ, за да узнае най-сетнѣ, защо се защищаватъ тъй твърдо варваритѣ. Тогава Валерианъ му обѣщалъ, че съвсемъ лесно ще му достави такъвъ. Той ималъ измежду хората си нѣкой отъ народа на склавенитѣ, които имали обичай да се затайватъ задъ нѣкой камакъ или задъ нѣкоя шумарица (храсть), за да хващатъ живъ неприятеля. На Дунава, гдѣто сж тѣхнитѣ селища, сж правили това често съ римлянитѣ и други варвари. Белизарь се зарадва отъ това обѣщание и подкани да се бърза. Валерианъ избра отъ своитѣ склавени най-якия и най-похватливия и го натовари да хване единъ неприятель живъ, като му каза, че Белизарь ще му даде голѣмо възнаграждение. Склавенина рѣче, че това могло най-добро да стане тамъ, гдѣто расте трева, която отъ дълго врѣме служи на готитѣ за храна. Рано сутриньта се промъкналъ близо до стѣната и се затаилъ задъ една шумарица (храстъ) до самата ливада. На разсъмване тамъ дошълъ единъ готъ и захваналъ бързо да грабчи трева безъ да гледа на шумарицата. Само къмъ неприятелския лагеръ поглеждалъ често, като че се боялъ, че отъ тамъ ще бжде нападнатъ. Изведнъжъ го зграбчилъ склавенина отъ дирѣ и го издигналъ на горѣ. Стисналъ го съ двѣтѣ си ржцѣ близо до себе си и го отнесълъ тъй въ лагера, гдѣто го прѣдалъ Валериану. Веднъга билъ запитанъ, на що се дължи, че готитѣ въпрѣки найтежки мжки не се прѣдаватъ, а прѣдпочитатъ да прѣтърпятъ най-лошото. Тогава гота разправилъ цѣлата история съ Бурцента . . .“.

Въ IV-та гл. на II-та кн. на сжщото съчинение

вамъ, че повечето отъ твоитѣ хора се намиратъ като бѣжанци у неприятеля. Ако е била работа да се изпроводи Белизарь въ Италия, то твоето въоржжение е отлично, защото азъ се намирамъ по срѣдата на италианци; ако ти обаче искашъ да побѣдишъ твоитѣ неприятели, то трѣбва да се погрижишъ и за другото, защото военачалникъ безъ подчинени е нищо. Прѣди всичко би било за прѣпоржчване да ми изпроводишъ моитѣ дорифори и хипасписти и освѣнъ това хуни и други варвари, колкото се може повече и тѣмъ жалването трѣбва да бжде веднъга изплатено".

Отъ това писмо на Белизаря се разбира, че войницитѣ съ които той е воювалъ въ Италия и Африка сж били събирани въ Тракия и Илирия. Италианцитѣ не искали да се биятъ. Тѣ си хвърлали оржжието, пускали си конетѣ и бѣгали при неприятеля. Ние споменахме по-напрѣдъ, че видни хора като Касиодора при навлизането на готитѣ подъ водителството на Теодориха въ Италия, съвѣтвали своитѣ съотечественици да приематъ доброволно чуждото иго. Всичко това показва, че италианцитѣ сж се били отвикнали вече да носятъ оржжие. Него сж носили по онова врѣме поселеницитѣ на Балканския Полуостровъ. На мѣстото на избититѣ отъ неприятеля и уничтожени отъ гладъ, епидемически болести и други неудобства въ една чужда страна тракийски и илирийски войници е трѣбвало отъ ново пакъ въ Тракия и Илирия да се събиратъ други.

А че нѣкакви си войници били събирани въ Гърция, въ Морея, Пелопонесъ, Критъ, Спарта, Атина, нѣма никакъвъ споменъ.

*

Отъ какваа народность сж били прочее тѣзи войници?

Измежду войводитѣ въ тѣзи войни Прокопъ ни споменава и Иована, Виталиановия братовчедъ, довереното лице на Белизаря. Ние видохме, че споредъ Комоса Марцелина този Иованъ е прѣдводителствалъ българи. А за *Мартина* и *Валериана* Прокопъ въ 27-та

се изстрѣлятъ и тогава тѣ твърдѣ лесно ще ги заобиколятъ и вързани ще ги отъедатъ въ лагера си. Нъ понеже *хунитѣ*, които сѫ отлични стрѣлци съ лъкъ, стрѣляха въ гѫстото множество и почти съ всѣка стрѣла сваляха на земята по единъ противникъ, то се видѣха принудени да се откажатъ отъ намѣрението си, понеже слънцето захождаше и се обърнаха въ бѣгство, слѣдъ като изгубиха повече отъ половина на своитѣ хора. И въ врѣме на бѣгството загинаха мнозина, защото хунитѣ, които даже въ врѣме на бързо бѣгане отлично стрѣлятъ, ги подтониха и избиха мнозина като стрѣляха въ гърбъ. Слѣдъ това Константинъ се завърна съ хунитѣ вечерьта щастливо въ Римъ".

Хуни е командвалъ и военачалника *Киприянъ*. Прокопъ пише за него въ 23-та глава на III-та кн. на сѫщото съчинение слѣдното:

„Слѣдъ като Киприанъ биде убитъ отъ едного отъ своитѣ собствени дорифори, както що казахме, обсадата на Перузия командваше *хуна* Олдогандонъ". Това показва, че и Кипрояновата войска се е състѣла отъ хуни, ако изъ нея е излѣзалъ единъ хунъ да го замѣсти.

За *Иована*, Виталиановия братовчедъ, Комесъ Марцелинъ казва, че е командвалъ българи, както що приведохме по-прѣди. Прокопъ обаче нигдѣ не споменва българи. Намѣсто българи той казва масагети (хуни), славяни и анти. Споредъ Прокопа се разбира, че Иованъ, Виталиановия братовчедъ, е командвалъ анти и хуни. Въ 22-та глава на III-та кн. на съчинението му за готскитѣ войни той пише:

„До гдѣто тѣзи пратеници да се върнатъ изъ Византия въ Италия [1]) въ Лукания стана слѣдното: Тулианъ бѣше събралъ селени отъ оная мѣстность и пазеше прохода, който се намира въ едно дефиле, за да не дохождатъ неприятели да опустошаватъ Луканската

1) Тотила проводилъ въ Византия пратеници да молятъ Императора Юстинана за миръ, на които Юстинанъ отговорилъ, че главнокомандащия Белизарь е снабденъ съ неограничени пълномощия и че отъ него зависѣло.

него и завързаха разговоръ. Заклѣха му се, че нѣма нищо да му сторятъ и слѣдъ като му направиха голѣми обѣщания, склониха го да влѣзе въ по-голѣми прѣговори. За това му платили веднъга една уговорена сума и му обѣщали още повече, ако би донесълъ отговоръ отъ Витиха. Войника, заслѣпенъ отъ блѣсъка на златото, се съгласилъ и изпълнилъ обѣщанието. Той се отправилъ съ запечатано писмо за Равена, билъ заведенъ при Витиха и му вржчилъ писмото, на което съдържанието бѣше таково: „Какъ сме ние, можете най добрѣ да разберете отъ личностьта, която носи настоящето. Никой готски човѣкъ не може повече да се отдалечава отъ крѣпостьта. Нашата най-добра храна е тревата, която расте до стѣнитѣ и нея даже получаваме съ бой, който не се свършва безъ голѣми загуби. Какъ ще свършимъ размисли ти съ готитѣ въ Равена". Витихъ, като прочелъ това отговорилъ тъй: (само отъ неочакваното нападене на франкитѣ билъ задържанъ, та не могълъ да имъ доде на помощь. Сега слѣдъ оттеглянето на Теодоберта съ божия помощь ще доде съ всичката войска, до тогава трѣбвало храбро да издържатъ, като изпълнятъ честната длъжность, която имъ е наложилъ, да защищаватъ равенската крѣпость и готската държава). Това писмо Витихъ далъ на човѣка, надарилъ го и го пустналъ. Бурцентъ се върналъ въ Ауксиумъ и разказалъ на своитѣ другари, че вслѣдствие на болѣсть билъ се оттеглилъ за нѣколко дена въ една съсѣдна църква. Тогава отишълъ пакъ на поста си, както винаги и прѣдалъ писмото на неприятеля, безъ нѣкой да забѣлѣжи. Тамъ то било публично прочетено и ги насърчило, да се държатъ, макаръ че страдали много отъ гладъ. Тъй че за прѣдаване, което Белизарь имъ прѣдложилъ подъ честни условия, неискали и да чуятъ. Но понеже освобождение отъ Равена все не идвало и мжкитѣ отъ глада ставали все по-голѣми, тѣ изпроводили Бурцента втори пжть съ писмо, въ което стоело само, че срѣщо глада ще могатъ да се

държатъ още петь дена. Той се върналъ съ писмо отъ Витиха, който отъ ново ги насърчилъ. Римлянитѣ се много сърдѣли, че били толкова много задържани отъ една толкова дълга обсада въ една страна, гдѣто нѣмало, що да се еде и неможѣха да си прѣдставятъ, че въпрѣки всички мжки варваритѣ не искали да се прѣдадатъ. Затова Белизарю се много щѣло да се хване нѣкой благороденъ готъ, за да узнае най-сетнѣ, защо се защищаватъ тъй твърдо варваритѣ. Тогава Валериянъ му обѣщалъ, че съвсемъ лесно ще му достави такъвъ. Той ималъ измежду хората си нѣкой отъ народа на склавенитѣ, които имали обичай да се затайватъ задъ нѣкой камакъ или задъ нѣкоя шумарица (храсть), за да хващатъ живъ непрятеля. На Дунава, гдѣто сж тѣхнитѣ селища, сж правили това често съ римлянитѣ и други варвари. Белизарь се зарадва отъ това обѣщание и подкани да се бърза. Валериянъ избра отъ своитѣ склавени най-якия и най-похватливия и го натовари да хване единъ непрятель живъ, като му каза, че Белизарь ще му даде голѣмо възнаграждение. Склавенина рѣче, че това могло най-добро да стане тамъ, гдѣто расте трева, която отъ дълго врѣме служи на готитѣ за храна. Рано сутринята се промъкналъ близо до стѣната и се затаилъ задъ една шумарица (храсть) до самата ливада. На разсъмване тамъ дошълъ единъ готъ и захваналъ бързо да грабчи трева безъ да гледа на шумарицата. Само къмъ непрятелския лагеръ поглеждалъ често, като че се боялъ, че отъ тамъ ще бжде нападнатъ. Изведнъжъ го зграбчилъ склавенина отъ дирѣ и го издигналъ на горѣ. Стиснилъ го съ двѣтѣ си рѫцѣ близо до себе си и го отнесълъ тъй въ лагера, гдѣто го прѣдалъ Валериану. Веднъга билъ запитанъ, на що се дъжи, че готитѣ въпрѣки найтежки мъки не се прѣдавагъ, а прѣдпочитатъ да прѣтърпятъ най-лошото. Тогава гота разправилъ цѣлата история съ Бурцента ...".

Въ IV-та гл. на II-та кн. на сѫщото сѫчинение

Валериянъ се счита за прѣдводитель на хуни. Съотвественото мѣсто гласи:

„Тукъ, т. е. на брѣга на Тибъръ, Белизарь заповѣда на Валериана да издигне единъ шанецъ *съ всички свои хуни*, та да могатъ да иматъ удобна храна за конетѣ си и да се попрѣчи на готитѣ да се отдалечаватъ по желание отъ лагера си. Валериянъ изпълни плана и се върна въ града, слѣдъ като постави тамъ хунитѣ. Тукъ тѣзи хуни нанисали голѣми врѣди на неприятеля, който билъ нападнатъ и отъ чума. Отъ сѫщата болесть били нападнати и хунитѣ, та се върнали въ града".

Хуни е прѣдводителствалъ и военачалника *Константинъ*, тъй сѫщо родомъ отъ Тракия. Прокопъ пише въ I-та глава на II-та кн. на сѫщото съчинение по тая работа слѣдното:

„Слѣдъ това римлянитѣ никога не се осмѣляваха да влизатъ въ бой съ цѣлата войска (има се прѣдъ видъ сражението при Римъ въ 537 год.). По прѣдишния начинъ обаче съ кавалерийски вилазки често се побѣждаваха варваритѣ. Сѫщо и пѣхотинци вървѣха отъ двѣтѣ страни, обаче не въ видъ на полкове, а като придружници на конницитѣ. Веднъжъ Беса при първото нападане се втурна посрѣдъ неприятеля и уби съ копието трима отъ най-добритѣ ездци, другитѣ избѣгаха. Другъ пѫть *Константинъ съ своитѣ хуни* бѣше много злѣ притиснатъ на Нероново поле отъ многочисленния неиприятель. Тогава той направи слѣдното: Тамъ има още отъ старо врѣме единъ манежъ, гдѣто нѣкога се борѣха градскитѣ гладиатори. Около тоя манежъ старитѣ жители бѣха построили много кѫщи, тъй че бѣха образували тѣсни улички. Понеже Константинъ видѣ, че не може да надвие на готитѣ, то той заповѣда всички *хуни* да отсѣднатъ, отсѣдналъ и той и зае позиция въ една отъ уличкитѣ. Отъ това закрито мѣсто стрѣляли и избили много неприятели. Извѣстно врѣме готитѣ се държали срѣщо падането на стрѣлитѣ, защото си мислѣли, че *хунитѣ* скоро щѣ

се изстрѣлятъ и тогава тѣ твърдѣ лесно ще ги заобиколятъ и вързани ще ги отъедатъ въ лагера си. Нъ понеже *хунитѣ*, които сѫ отлични стрѣлци съ лъкъ, стрѣляха въ гѫстото множество и почти съ всѣка стрѣла сваляха на земята по единъ противникъ, то се видѣха принудени да се откажатъ отъ намѣрението си, понеже слънцето захождаше и се обърнаха въ бѣгство, слѣдъ като изгубиха повече отъ половина на своитя хора. И въ врѣме на бѣгството загинаха мнозина, защото хунитѣ, които даже въ врѣме на бързо бѣгане отлично стрѣлятъ, ги подтониха и избиха мнозина като стрѣляха въ гърбъ. Слѣдъ това Константинъ се завърна съ хунитѣ вечерьта щастливо въ Римъ".

Хуни е командвалъ и военачалника *Киприянъ*. Прокопъ пише за него въ 23-та глава на III-та кн. на сѫщото съчинение слѣдното:

„Слѣдъ като Киприанъ биде убитъ отъ едного отъ своитѣ собствени дорифори, както що казахме, обсадата на Перузия командваше *хуна* Олдогандонъ". Това показва, че и Кипрояновата войска се е състѣла отъ хуни, ако изъ нея е излѣзалъ единъ хунъ да го замѣсти.

За *Иована*, Виталиановия братовчедъ, Комесъ Марцелинъ казва, че е командвалъ българи, както що приведохме по-прѣди. Прокопъ обаче нигдѣ не споменва българи. Намѣсто българи той казва масагети (хуни), славяни и анти. Споредъ Прокопа се разбира, че Иованъ, Виталиановия братовчедъ, е командвалъ анти и хуни. Въ 22-та глава на III-та кн. на съчинението му за готскитѣ войни той пише:

„До гдѣто тѣзи пратеници да се върнатъ изъ Византия въ Италия [1]) въ Лукания стана слѣдното: Тулианъ бѣше събралъ селени отъ оная мѣстность и пазеше прохода, който се намира въ едно дефиле, за да не дохождатъ неприятели да опустошаватъ Луканската

1) Тотила проводилъ въ Византия пратеници да молятъ Императора Юстинана за миръ, на които Юстинанъ отговорилъ, че главнокомандащия Белизарь е снабденъ съ неограничени пълномощия и че отъ него зависѣло.

мѣстность. Съ тѣхъ стоѣха на тови постъ *300 анти, които Йованъ по молбата на Тулиана бѣ оставилъ тамъ*, защото тѣзи варвари много добрѣ знаятъ да се биятъ въ планински мѣстности. Когато Тотила се научилъ за това, той не счелъ за нуждно да употрѣби готи за тая работа. Той събра една камара селени, при които оставилъ само нѣколко готи и заповѣда силно да нападнатъ прохода. Въ врѣме на сблъсването боя се колебалъ ту къмъ едната, ту къмъ другата страна. Най-сетнѣ побѣдиха антитѣ чрѣзъ своята храбрость, която била подпомогната отъ мѣстностьта и Тулиана съ селенитѣ. Като се научилъ това Тотила, той рѣшилъ да сравни Римъ съ земята, да остави тамъ по-голѣмата часть отъ своята войска, а съ останалитѣ да се отправи къмъ Иована и луканцитѣ. . . . . Римскитѣ сенатори зема той (Тотила) съ себе си, а другитѣ граждани съ жени и дѣца проводи въ околноститѣ на Кампания. Въ Римъ не смѣеше да остане никой, тъй че града бѣ запустѣлъ. Когато Иованъ видѣ, че Тотила върви къмъ него, не остана въ Апулия, а бързо се отправи за Хидръ. Онѣзи патриции, които бѣха откарани въ Кампания, проводиха нѣколцина отъ своитѣ хора съ знание и позволение на Тотила въ Лукания и покаиха селенитѣ си да се оставятъ отъ това си намѣрение, а да си обработватъ нивята, както и по прѣди, защото тѣ ще се повърнатъ въ притежание на господаритѣ имъ. Селенитѣ се отдѣлиха отъ римската войска и се върнаха обратно на нивята си. Тулианъ се спаси съ бѣгство, а 300-тѣ анти намѣриха за най-добро да се върнатъ при Иована. Тъй за втори пжть цѣлата область на адриатическото море съ изключение на Хидръ падна подъ властьта на готитѣ и Тотила".

Споредъ това мѣсто на Прокопа Иованъ е командвалъ *Анти*. А Комесъ Марцелинъ, описвайки сжщия случай, казва, че Иованъ е командвалъ българи[1]).

1) Marcellini Comitis Chronicon. Migne LI A. C. 548.

Тукъ имаме употрѣбено името анти и българи за единъ и сѫщъ народъ. Разликата между Марцелина и Прокопа е, че Марцелинъ туря това събитие въ 548 година, а Прокопъ въ 546. Грѣшката ще да е въ годинитѣ, а че събитието е едно и сѫщо, е несъмнено.

Отъ този разказъ на Прокопа си уясняваме и нравственото състояние на римскитѣ сенатори. Тѣ сѫ считали себе си за покорна рая. Не само че самички не сѫ обичали да се защищаватъ, а прѣкланяли доброволно глава, но не обичали и да подпомагатъ поне онѣзи, които сѫ дошли да се биятъ за тѣхната свобода: тѣ дали съвѣтъ на селенитѣ, съ които Тулианъ искаше да пази прохода и да прѣчи на готскитѣ грабителства да се оставятъ отъ това си намѣрение, и да отидатъ да си гледатъ нивята, т. е. да прѣклонятъ доброволно глава.

Въ 30-та глава на сѫщата книга на сѫщото съчинение пъкъ се казва:

„Въ това врѣме нуждата за съестни припаси въ кастела Русция била толкова голѣма, че обсаденитѣ прѣговаряли съ неприятелитѣ и се бѣха съгласили да прѣдадатъ Кастела въ срѣдъ лѣто (21 юний), ако до тогава не имъ доде помощь. За това тѣ щѣли да добиятъ свободенъ изходъ. Въ тоя кастелъ се намирали и много знатни италианци, между които и Деофоронъ, Тулияновия братъ. Отъ римската войска 300 илирийци на конь, които Иованъ бѣ поставилъ тамъ подъ дорифора Халацарь, масагетъ, съ извънредна храбрость и тракиеца Гудила; сетнѣ 100 души пѣхотинци. които Белизарь бѣше изпроводилъ като гарнизонъ за тоя кастелъ“.

Отъ това мѣсто се вижда, че Иовановата войска се е състояла отъ масагети (хуни и българи), защото подчинената въ случая Иованова конница се е командвала отъ масагетъ, *а тази конница се е състояла отъ илирийци.* Илирийцитѣ слѣдователно се командвали отъ масагетъ. Ние посочихме по-прѣди, че поселеницитѣ на Илирия сѫ били българи, както и че масагетитѣ сѫ били бълг[illegible] че тукъ имаме българи командвани отъ бъл[illegible]

Явно е прочее, че за нахлуване на нови народи дума не може да става. Тукъ може да става дума само за мѣстни скитания и плячкосвания, гдѣто отдѣлни банди сж нападали своитѣ съсѣди.

Какъвъ е характеръть на тѣзи „инкурзии“ и „ирупции“ на българитѣ и славянитѣ може да се види отъ онова, що се разправя за гетитѣ. За гетитѣ се разправя, че налитали на Илирия и Мундо ги разбилъ. Защо да налитатъ гетитѣ на Илирия, когато тѣ сж старитѣ поселенци на Балканския Полуостровъ изобщо и на Илирия въ частно? Комесъ Марцелинъ разправя, че въ 517 година гетитѣ оплячкосали Тесалия и стигнали до Термопили и стария Епиръ. Гетскитѣ дѣйствия въ VI-я вѣкъ се описватъ тъй, както що се описватъ дѣйствията на славянитѣ. Ако ние не знаѣхме, че гетитѣ сж стари поселеници на Балканския Полуостровъ. ако за тѣхъ не говорѣше още Херодотъ, а сждѣхме за тѣхъ по описанията на писателитѣ отъ VI-я вѣкъ. би трѣбвало тъй сжщо да додемъ до заключение, че гетитѣ сж нѣкакъвъ варварски народъ, който е изпъкналъ изъ задъ планинитѣ и рѣкитѣ и дошълъ да напада Римската Империя. За новодошълъ ли народъ трѣбва да считаме гетитѣ, като се разправя за тѣхъ, че нападали Римската Империя? Разбира се не. Тѣзи „инкурзии“ и „дискурзии“ не сж били прочее налитания на чужди народи, ами слѣдъ отслабването на римската власть, мѣстни банди сж ходили наоколо за грабежъ. Тѣ сж грабили не само гръцкитѣ и римски колонии, ами и сами себе, обаче за тѣхнитѣ дѣйствия се е чувало само, когато сж нападали нѣкое гръцко селище, защото гърцитѣ сж се оплаквали.

Сега ще трѣбва да се отговори на друго едно питане: Истина ли е, че споредъ Теофана българитѣ сж се появили въ 671 годнна отъ къмъ Днепаръ и Днестаръ?

Подъ годиа 671 Теофанъ пише:

Sub id vero tempus Bulgarorum gens in Thraciam irrupit.	Въ това врѣме (671) българския народъ нахлулъ въ Тракия.

изтъква мирния, масовия характеръ на българитѣ и хунитѣ. Българитѣ или хунитѣ тукъ сѫ събрани или подбудени за война, а не сѫ дѣйствали като отдѣлни орди или чети, дошли отъ нѣкждѣ си да нападатъ Римската Империя. Тоя характеръ се изтъква и въ италиянскитѣ войни. Българи или хуни, славяни и анти сѫ дѣйствали ту подъ водителството на тоя, ту подъ водителството на оня военачалникъ, а не сѫ дѣйствали като самостоятелни чети. Изобщо мирния, масовия характеръ на българитѣ се изтъква отъ свѣденията почти на всички писатели отъ онова врѣме.

Понеже досегашната историография е излизала отъ началото, че българитѣ или славянитѣ сѫ кѫсни пришълци на Балканския Полуостровъ, то биткитѣ, за които става дума, че сѫ ставали съ българи или славяни въ V-я и VI-я вѣкъ, били ставали, защото тѣзи варвски народи нападали на Ремската Империя, а послѣдната се защищавала. Това не е вѣрно, понеже всички битки, съ изключение на онѣзи, които сѫ ставали подъ водителството на Виталиана, сѫ ставали, като сѫ били нападани българитѣ. Най-сетнѣ, ако това да бѣха пришълци, които били дошли да нападатъ Римската Империя, то биткитѣ трѣбваше да ставатъ въ Дакия (Влашко) и Мизия (сѣверна България), въ които мѣстности би трѣбвало най-напрѣдъ да се появятъ. А ние какво виждаме? Виждаме, че за български и славянски дѣйствия се говори най-напрѣдъ въ Илирия и Тракия, т. е. въ мѣстности, които сѫ граничили съ гърци и италианци.

Зада се състави мнѣние, че е имало славянско налитане възъ Римската Империя на Балканския Полуостровъ, е повлиялъ най-много прокопъ. Прокопъ на много мѣста въ своето съчинение за готскитѣ войни пише, че славяни прѣминавали Дунава и нападали на Илирия и Тракия. Тѣзи негови разкази сѫ послужили за основа на мнѣнието, че въ VI вѣкъ е имало славянско нахлуване въ Римската Империя. Струва ми се, че Прокопъ не е билъ разбранъ добрѣ. Прокопъ съвсѣмъ не мисли, че славянитѣ, антитѣ и

Есперихъ князь ѕ и ѡдино лѣто, ро^ʌ емоу Доуло, а лѣтъ ему *верениалемъ.*

Тервелъ к и *л* лѣто, ро^ʌ емоу Доуло, а лѣ^т ему *текоучетемъ твирем.*

. . . . к и и лѣ^т, родъ емоу Доуло, а лѣ^т емоу *двашехтемъ.*

Севаръ єі лѣ^т, ро^ʌ ему Дуло, а лѣ^т емоу *тохал'томъ.*

Кормисошь зі лѣ^т, родъ емоу Вокилъ, а лѣ^т емоу *шегоръ твирем.* Сии же князь измѣни ро^ʌ Доуловъ, рекше Вихтунь.

Винехъ з лѣ^т (спор. ржкописитѣ: вихтунь винехъ з лѣтъ), а родъ емоу Оукилъ, емѹ имаше (Погод. имаше) *горалемъ.*

Телецъ г лѣ^т, ро^ʌ емоу Оугаинъ, а лѣ^т емоу *соморъ алтемъ.* И еии иного радъ. (погод. ра^ʌ)

Оуморъ м дніи, ро^ʌ емоу Оукилъ, а емѹ *диломъ тоутомъ*".[1])

Не само че Есперихъ е шестия князъ, но за неговия прѣдшественикъ, Безмѣра се казва, че държалъ княжество *ѡбону страну Доунаи.* Значи не е Есперихъ първия български князъ на Дунава. Слѣдъ намирането на тоя списъкъ не можеше вече да става дума, че българитѣ били доведени на Дунавaа отъ Есперихa.

Гдѣ е било прочее праотечеството на българитѣ? — Въ V-я вѣкъ българитѣ сѫ поселявали мѣстностьта на западъ отъ рѣката Тиса, Драва, Сава, Българска Морава, на изтокъ до Черното Море и устието на Дунава и на югъ до Солунъ.

---

1) Обзоръ Хронографовъ руской редакціи Андрея Попова. Москва 1866, Стр. 25.

често промѣняватъ своитѣ селища. На бой отиватъ повече пеши съ малки щитове и копиета. Броня не носятъ. Нѣкои нѣматъ даже нито горни, нито долни дрехи, а тръгватъ къмъ неприятеля, като си завързватъ само бревенецитѣ (панталонитѣ) около пояса. Тѣ приказватъ единъ и сѫщъ извънредно варварски езикъ и не се различоватъ и по вънкашность единъ отъ другъ. Всички сѫ твърдѣ едри и силни; боята на кожата имъ и на косата имъ не е ни бѣла, ни сива, сѫщо не е и чисто черна, тѣ сѫ изобщо червеникави. Подобно на масагетитѣ, тѣ живѣятъ диво и бѣдно и сѫ нечисти както и онѣзи. А иначе никакъ не сѫ лоши и злобни и се равняватъ и по простотата на живота си съ хунитѣ. *Още отъ старо врѣме* славянитѣ и антитѣ се наричаха *спори*[1]) по моето мнѣние, защото живѣятъ разпръснати въ палатки[2]) (колиби). Затова и областьта имъ е много голѣма: тѣ обитаватъ почти цѣлата отвъдна страна на дунавския брѣгъ[3]).

Отъ това мѣсто въ Прокопа, както и отъ всѣко друго, гдѣто той говори за селищата на славянитѣ се вижда, че споредъ него тѣ живѣятъ по Дунава, и то *отъ старо врѣме*, т. е. не сѫ пришълци.

Друго важно нѣщо, което заслужва да се изтъкне е, че славянитѣ споредъ Прокопа се равняватъ въ всѣко отношение на хунитѣ. А съ това се подтвръждава идентичностьта на славяни и хуни. Най-важното обаче тукъ е, като се опрѣделятъ славянитѣ чрѣзъ хунитѣ, излиза, че хунитѣ сѫ били по-извѣстни на византийскитѣ писатели. Гдѣ сѫ живѣли тогава хунитѣ ако славянитѣ сѫ живѣли отвъдъ Дунава?—въ Мизия, Илирия и Тракия или въ днешна България, Македония и Сърбия. А ако хунитѣ споредъ самия Прокопъ сѫ славяни, тогава за какво ново нахлуване на славянски племена, което е ставало въ VI-я вѣкъ, може да се говори?

---

1) Отъ гръцкия глаголъ σπείρω, разсѣйвамъ, разпръсвамъ.

2) Прокопъ нарича славянскитѣ кѫщи палатки, сѫщо тъй както Приекъ наричаше хунскитѣ или скитскитѣ кѫши палатки.

3) Прокопъ. Готска Война III, 14

Явно е прочее, че за нахлуване на нови народи дума не може да става. Тукъ може да става дума само за мѣстни скитания и плячкосвания, гдѣто отдѣлни банди сж нападали своитѣ съсѣди.

Какъвъ е характеръть на тѣзи „инкурзии“ и „ирупции“ на българитѣ и славянитѣ може да се види отъ онова, що се разправя за гетитѣ. За гетитѣ се разправя, че налитали на Илирия и Мундо ги разбилъ. Защо да налитатъ гетитѣ на Илирия, когато тѣ сж старитѣ поселенци на Балканския Полуостровъ изобщо и на Илирия въ частно? Конесъ Марцелинъ разправя, че въ 517 година гетитѣ оплячкосали Тесалия и стигнали до Термопили и стария Епиръ. Гетскитѣ дѣйствия въ VI-я вѣкъ се описватъ тъй, както що се описватъ дѣйствията на славянитѣ. Ако ние не знаѣхме, че гетитѣ сж стари поселеници на Балканския Полуостровъ. ако за тѣхъ не говорѣше още Херодотъ, а сждѣхме за тѣхъ по описанията на писателитѣ отъ VI-я вѣкъ. би трѣбвало тъй сжщо да додемъ до заключение, че гетитѣ сж нѣкакъвъ варварски народъ, който е изпъкналъ изъ задъ планинитѣ и рѣкитѣ и дошълъ да напада Римската Империя. За новодошълъ ли народъ трѣбва да считаме гетитѣ, като се разправя за тѣхъ, че нападали Римската Империя? Разбира се не. Тѣзи „инкурзии“ и „дискурзии“ не сж били прочее налитания на чужди народи, ами слѣдъ отслабването на римската власть, мѣстни банди сж ходили наоколо за грабежъ. Тѣ сж грабили не само гръцкитѣ и римски колонии, ами и сами себе, обаче за тѣхнитѣ дѣйствия се е чувало само, когато сж нападали нѣкое гръцко селище, защото гърцитѣ сж се оплаквали.

Сега ще трѣбва да се отговори на друго едно питане: Истина ли е, че споредъ Теофана българитѣ сж се появили въ 671 годнна отъ къмъ Днепаръ и Днестаръ?

Подъ годиина 671 Теофанъ пише:

Sub id vero tempus Bulgarorum gens in Thraciam irrupit.	Въ това врѣме (671) българския народъ нахлулъ въ Тракия.

И веднъга слѣдъ това прѣдложение слѣдва описа на праселищата на българитѣ до Азовското море, подиръ който пъкъ непосредственно слѣдва приказката за Кроватовата смърть и раздѣлата на синоветѣ му. Издирвачи сѫ свързвали тѣзи мисли въ едно и сѫ излизали съ твърдение, че споредъ Теофана българитѣ на чело на Кроватовия синъ Аспаруха сѫ дошли въ 671 год. отъ къмъ рѣкитѣ Днепаръ и Днестаръ. Ние посочихме, какъ трѣба да се гледа на Теофановитѣ праселища или че тѣ не сѫ селища отъ VII-я вѣкъ. Сега нека притуримъ, че ако българитѣ въ 671 година сѫ плячкосвали Тракия, не е било възможно щото въ 672 година да не сѫ били стигнали до устието на Дунава. Теофанъ ни казва, че още въ 494 година българитѣ се скитали изъ Тракия и Илирия. Слѣдъ това той многократно ни описва български дѣйствия въ Тракия, Мизия и Илирия. Тъй че споредъ самия него е невъзможно да се говори, че българитѣ сѫ дошли отъ къмъ Днепаръ и Днестаръ.

Най-сетнѣ Аспарухъ не е първия български князъ. Българскиятъ държавенъ животъ не захваща отъ него. Споредъ найдения списъкъ отъ Попова на български кнезове, Есеперихъ е шестия български князъ. Понеже тоя списъкъ е важенъ, ние ще го приведемъ тукъ:

Авитохолъ житъ лѣтъ т, родъ емоу Доуло, а лѣтъ е^{к} *диломъ твиремъ*.

Ирникъ жытъ лѣтъ ρ и и лѣ^{т}, ро^{х} емоу Доуло, а лѣтъ емоу *диломъ твиремъ*.

Гостунъ (Погод. Гостунь) намѣстникъ сыи ѥ лѣ^{т}, ро^{х} емоу Ерми, а лѣ^{т} емоу *дохсъ* (Погод. дох'съ) *твиремъ* (Погод. в'тиремъ).

Коур'тъ ѯ лѣ^{т} дръжа, ро^{х} емоу Доуло, а лѣ^{т} емоу *шегоръ вѣчемъ*.

Безмѣръ г лѣ^{т}, а родъ емоу Доуло, а лѣть емоу *шегоръ вѣчемъ*. сии ѥ кънѧзь дръжаше (Погод. дръжаше) кнѧжение ѡбону страноу Доунаѩ. лѣ^{т} ф и єі. ѡстрижнами главами, и потомъ приде на страноу Дунаѩ Испери^{х} кнзь, дож^{х}е и доселѣ.

Есперихъ князь ѕ и ѡдино лѣто, ро^ʌ емоу Доуло, а лѣтъ ему *вереналемъ*.

Тереелъ к и л лѣто, ро^ʌ емоу Доуло, а лѣ^т ему *текоучетемъ теперемъ*.

. . . . к и и лѣ^т, родъ емоу Доуло, а лѣ^т емоу *деанштехтемъ*.

Севаръ єі лѣ^т, ро^ʌ ему Дуло, а лѣ^т емоу *тохал'томъ*.

Кормисошь зі лѣ^т, родъ емоу Вокилъ, а лѣ^т емоу *шегоръ теперемъ*. Сии же князь измѣни ро^ʌ Доуловъ, рекше Вихтунь.

Винехъ з лѣ^т (спор. ржкописитѣ: вихтунь винехъ з лѣтъ), а родъ емоу Оукилъ, емѹ имаше (Погод. имаше) *горалемъ*.

Телецъ г лѣ^т, ро^ʌ емоу Оугаинъ, а лѣ^т емоу *соморъ алтемъ*. И сии иного радъ. (погод. ра^ʌ)

Оуморъ м дніи, ро^ʌ емоу Оукилъ, а емѹ *диломъ тоутомъ*".[1])

Не само че Есперихъ е шестия князъ, но за неговия прѣдшественикъ, Безмѣра се казва, че държалъ княжество *ѡбону страну Доунаш*. Значи не е Есперихъ първия български князъ на Дунава. Слѣдъ намирането на тоя списъкъ не можеше вече да става дума, че българитѣ били доведени на Дунавва отъ Есперіха.

Гдѣ е било прочее праотечеството на българитѣ? — Въ V-я вѣкъ българитѣ сѫ поселявали мѣстностьта на западъ отъ рѣката Тиса, Драва, Сава, Българска Морава, на изтокъ до Черното Море и устието на Дунава и на югъ до Солунъ.

---

1) Обзоръ Хронографовъ руской редакціи Андрея Попова. Москва 1866, Стр. 25.

Кога сж дошли българитѣ въ настоящитѣ си селища?

Отъ изложеното до сега се вижда, че българитѣ сж стари поселеници на Балканския Полуостровъ и че тѣ сж били въ тѣзи си селища прѣди да додатъ готитѣ тамъ. Иорданъ въ своята готска истроия пише, че праотечеството на готитѣ е Скандинавия, отъ гдѣто тѣ дошли на континента. Когато народа се увеличилъ и немогълъ да се прѣхранява на онова мѣсто, рѣшили да се изселятъ съ жени и дѣца и дошли въ земята на скититѣ. Това ударяне на гогитѣ възъ Скития заинтересувало историка съ тази страна, та ни я описва географически и етнографически, както приведохме попрѣди. Неговитѣ думи по тоя случай сж:

„И тъй отъ този островъ Сканца (Scanzia) като изъ нѣкоя фабрика или майка на народитѣ ще да сж излѣзли споредъ прѣданието нѣкогашъ готитѣ съ тѣхния кралъ Беригъ. Щомъ напустнали корабитѣ си и стжпили на суша, дали ѝ веднага име, защото още днесь се нарича, както со приказва, тамъ една земя Gothisscanza (готска Скандинавия). Отъ тамъ се отправили къмъ земята на улмеругитѣ, които тогава живѣли по брѣговетѣ на морето, разбили ги и ги изпждили отъ отечеството имъ. Разбиха още тогава съсѣдитѣ си вандалитѣ и си ги подчиниха чрѣзъ побѣдитѣ си. Но когато сега числото на народа все повече и повече се увеличило и когато царувалъ приблизително петия краль слѣдъ Бериха, именно Филимеръ, сина на Гадериха, той рѣшилъ въоржженъ съ жена и дѣца да излезе. Като търсилъ по-пространи и по-удобни селища *дошълъ въ зе-*

мята на скитить, която на тѣхенъ езикъ се казва *Ойумъ*. Плодорната область се хареса на войската . . . . насърдчени отъ своитѣ побѣди, стигнали чакъ до крайния прѣдѣлъ на Скития, която граничи съ Понтуса (Черното Море), както това изобщо въ тѣхнитѣ героически пѣсни, като въ нѣкоя история се разправя[1]." Въ тази Скития, както видохме, Йорданъ ни разправя, че сж живѣли: славяни, венети, анти, българи и пр., тъй че споредъ Йордана славянитѣ и българитѣ сж по-стари поселеници отъ готитѣ на Панония и Балканския Полуостровъ, защото готитѣ дошли възъ тѣхъ въ тѣзи мѣста.

Моисей отъ Хорене, писатель споредъ едни отъ V-я вѣкъ (Нидерле) споредъ други отъ VII-я вѣкъ, пише (по прѣвода на Патканова) по тѣзи работи слѣдното:

„Десятая страна Европы, Өркія лежитъ къ востоку отъ Далмаціи, рядомъ съ Сарматіей, начиная отъ рѣки Тариса (читао: Тирасъ . . .) и до Дунава. Въ ней пять областей и еще страна Вермусъ (?) и Дардания съ четырьмя городами. На югъ находится собственая Өракия, а къ сѣверу велика страна Дакия, въ которой живутъ славы — 25 народовъ. *Мѣста ихъ войной заняли готы пробившіе изъ островъ Сканіи, называемой германскимъ Хемусомъ (?)*. Но склавы переидя рѣку Данай заняли себѣ другую область въ Өракіи и Македоніи и прошли Ах(а)ю и Далмацію[2]."

И тъй Мойсей отъ Хорене потвърждава онова, що казва Йорданъ, именно, че славянитѣ сж по-стари поселеници и че готитѣ сж дошли тукъ възъ тѣхъ.

Че готитѣ споредъ Йордана сж дошли възъ славяни тукъ, се вижда и отъ онова мѣсто на неговата готска история, гдѣто разправя за борби между готи и анти въ врѣме на първия хунски царь Баламира,

---

1) Тукъ се изтъква славянското пѣснопойство на скититѣ. Jornandès-Panckoucke, p. 222 — 4.

2) Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія 1893 год. № 226.

отъ което излиза, че въ 376 година антитѣ сж били вече тукъ.

Готското прѣселване се смѣта да захваща кждѣ 2-я вѣкъ, а може би и по-рано, тъй че около Рождество Христово славянитѣ сж били вече тукъ.

Сжщото се разбира и отъ Прокопа. Прокопъ, като описва селищата и обичаитѣ на славянитѣ и антитѣ, които били до Дунава, т. е. тъкмо тамъ, гдѣто ги посочва и Иорданъ, казва, че тѣ *още отъ старо врѣме* живѣли въ народоуправление, т. е. счита ги за искони поселенци тукъ. Това се разбира и отъ онова мѣсто у Прокопа, гдѣто се разправя за Валериановия склавенинъ. Тамъ той казва, че тоя обичай, (да се затайватъ славянитѣ да ловятъ живи хора) често се употрѣбявалъ и срѣщо римлянитѣ, отъ което излиза, че прѣди тѣзи готски войни славяни и римляни сж се срѣщали, а отъ това пъкъ излиза, че славянитѣ сж стари поселеници на тѣзи мѣста. Сетнѣ пъкъ казва, че обичаитѣ имъ били, като обичаитѣ на хунитѣ или масагетитѣ, а масагетитѣ сж стари поселеници на тѣзи мѣста, защото се споменватъ още отъ Херодота. И тъй Прокоповитѣ: склавени, анти и хуни, които се равняватъ на Иордановитѣ: склавени, анти и българи, сж стари жители на Балканския Полуострвъ. Славянското нахлуване се е основавало до сега на Иордана и Прокопа. Сега, когато се обясни, че Иорданъ и Прокопъ считатъ славянитѣ, антитѣ и българитѣ (хунитѣ) за искони дунавски житети, *не може вече да става дума, че това сж новодошли народи.*

Въ една хроника, за която Момзенъ мисли, че е написана *въ 235—238 година*, гдѣто се обяснява потеклото на народитѣ се споменва и българското име.

Тамъ стои: Ziezi ex quo Vulgares [1]). Тъй че началото на името българи ще, да е доста старо,

Като езиковни доказателства могло би да се приведе името *Бврзимиръ* (Barzimer), име на римския военачалникъ на Шкодра, който сж е сражавалъ съ готитѣ

1) Theodor Momsen. Ueber den Chrongraphen vom J. 354 Leipzig 1850. p. 591.

въ 377 год., когато тѣ нахлуха въ Римската Империя. Амианъ Марцелинъ, който ни съобщава за това сражение, казва, че Бързимиръ е билъ отличенъ офицеръ[1]). Името Barzemir не е ни гръцко, ни латинско, то е славянско. Освѣнъ Бързимиръ отлични римски войводи по онова врѣме сѫ били още *Баутo* (Bauto) и *Арбогастъ* (Abrbogast). Тѣ побѣдили готитѣ въ 380 година и ги накарали да свържатъ миръ. Историка Рихтеръ казва за Арбогаста, че е роденъ отъ летски родители[2]). Както и да е, тѣ не сѫ ни латинци, ни гърци, а изхождатъ отъ единъ близъкъ до славянитѣ народъ, ако не сѫ славяни. Сѫщо тъй заслужва да се спомене името на войводата Richomer, който е дѣйствалъ тогава противъ готитѣ. И това име не е гръцко и латинско, а по своето окончание mer, славянско. Въ врѣме, когато готитѣ сѫ нахлували или около 360 — 70 год. ще да е роденъ *Ардабуръ*, голѣмъ пълководецъ, баща на още по-голѣмия пълководецъ *Аспаря*. Името *Ардабуръ* тъй сѫщо не е ни гръцко, ни латинско, то е славянско, както ще видимъ по-натамъ.

Сега трѣбва да се поясни друго едно важно обстоятелство: какъвъ е билъ народътъ въ Дакия и Мизия, когото сѫ покорили римлянитѣ?

Римлянитѣ сѫ захванали да се интересуватъ за тѣзи мѣста едва слѣдъ Августа. Въ 10 та година прѣди Рождесво Христово тѣ проникнали въ Дакия, но били отблъснати отъ нейния царь *Котизо*. Въ 101 година слѣдъ Хр. се започналъ първия походъ на Траяна противъ дакитѣ. Дакитѣ, прѣдвождани отъ тѣхния царь Децебала, мѫжествено се съпротивили, но въ 103 год. трѣбвало да се подчинатъ. Обаче щомъ Траянъ се отдалечилъ отъ Дакия, Децабалъ отново възстаналъ, но и тоя пѫть безъ успѣхъ. Императорътъ се върналъ на чело на многобройна войска, побѣдилъ дакитѣ и завладѣлъ столния имъ градъ Сармизегетуса

Че народа, който римлянитѣ сѫ покорили тукъ, е билъ славянски, се вижда отъ слѣднитѣ факти:

---

1) Am, Marc. XXXI. VIII.
2) Richter. Das veströmische Reich. Berlin 1865. Стр. 510—511.

1) Единствена дума, която ни е останала отъ тоя народъ е думата *черна*, писана Zerna, а споредъ мраморния римски надписъ отъ 157 година Tsierna, нѣкогашенъ градъ на рѣката *черна*, която се влива въ Дунава. Могли би къмъ това да споменемъ и думата *Сербинъ*, Serbinum, градъ по Птоломая въ долна Паноня. Сѫщо тъй би могло да се спомене и думата *Тиса*, име на рѣката *Тиса* въ маджарско както и името *Боербистъ*, име на дакийския царь 60—50 год. прѣдъ Христа, които думи сѫ славянски.

2) Името на Траяна е много разпространено измежду южнитѣ славяни, особено между българитѣ. У българитѣ то е едно отъ най-разпространенитѣ имена. Срѣща се въ вариантитѣ: Траянъ, Трайко, Трайчо, може би и Тричко. Като се е разпространило тъй много това име между българитѣ, показва, че българитѣ сѫ се съприкосновявали съ Траяна.

3) Че Траянъ е стоялъ дѣйствително въ извѣстно отношение къмъ славянитѣ се вижда отъ факта, че той се споменава въ славянскитѣ прѣдания или въ славянската митология. На тоя фактъ, макаръ и не въ такъва смисъль, е обърналъ внимание и *Дриновъ*, въ своето съчинение. „Заселеніе Балканскаго Полуострова славянами.“ На стр. 76. Дриновъ казва:

„Името на Императора Траяна играе доста важна роля въ народнитѣ прѣдания на рускитѣ, българскитѣ и сръбскитѣ славяни. Въ „Хожденіи Богородицы по Мукамъ“ извѣстни по ржкописи отъ XII вѣкъ Траянъ е причисленъ къмъ числото на славянскитѣ богове: Хорса, Велеса и Перуна—то ѥетьнѣѥ и чл҃вѣчь окаменѧта оутроѩ троѩна, хърса, велеса, пероуна, на бы ѡбратиша[1]) Въ „Откровеніи Святыхъ Апостолъ,“ *издадени* по ржкописи отъ XVI вѣкъ четемъ мнѧщѣ богы многы: пероуна и хорса дыѧ и троѩна, и иніи мнозѣ[2]). Правописанието

1) *Тихонравова*, „Памятники отреченной литературы“ Москва, 1863, 2 стр. 23 Сравн. и Срезненскаго „Древніе памятники Рускаго языка и письма“ Спб. 1863. стр. 205,

2) Вж. „Лѣтописи Русской литературы и древностей,“ кн. 5-я, въ отдѣлѣ материаловъ, стр 5. Приведеното отъ насъ мѣсто отъ този паметникъ е обнародвало отъ Востокова въ неговия „Словарь церк. Сл. языка т. II 232.

на послѣдния памятникъ показва, че той е отъ български произходъ. Отъ сѫщия произходъ е и първия отъ тѣзи паметници, въпрѣки неговия чисто руски правописъ. Това показватъ многого думи и изрази въ него, които сѫ свойствени само на българското нарѣчие (така напр. думата „тъмѣ“ въ приведеното отъ насъ мѣсто).“

Въ една българска пѣсень (Български Народни пѣсни събрани отъ братья Миладиновци. № 38) се възпѣва *царь Троянъ*. Тази пѣсень е извънредно любопитна. Тя ни изтъква, не само че славянитѣ (българитѣ) сѫ стоѣли въ извѣстно отношение къмъ Траяна, но даже и въ какво отношение. Въ нея се изразява борбата между християнтство и язичество, каквото е сѫществувала по онова врѣме, т. е. въ II-я вѣкъ слѣдъ Христа. Траянъ се прѣдставлява като идолопоклонецъ, какъвто ще да е билъ и въ дѣйствителность тогава, който замѣнилъ истинския богъ съ срѣбъренъ богъ. Тя захваща тъй:

„Богъ да біетъ краля отъ Трояна!
Ми по собралъ Троянци хрисяни;
Елъ чуете Троянци граждани!
Расипите бога единего,
Напишите бога сребренова“.
Написале бога стребренова.

Но сега станало слѣдното чудо:

Що ми текле у Трояна града
Тріестъ и три точки студна вода,
Тамо фати да ми протечвитъ
Бѣло стребро и свитло-но злато;
То'а за бога молі'а, то'а ми наѝдо'а.

Понеже сега нѣмало отъ гдѣ да пиятъ вода, то краля ги проводилъ подъ града, гдѣто до езерото имало студенъ бунарь, но тамъ имало змия халовита, отъ която троянци трѣбвало да откупуватъ вода съ злато и срѣбро. По тоя начинъ се изтъква ничтоже-

нарича царь. Царь се нарича той и въ Откровението на Святитѣ Апостоли, като при това се прибавя, че Троянъ бѣше царь въ Римѣ.

Историческата основа на горѣпоменатитѣ прѣдания за Траяна най-много е изпъкнала въ „*Слово о полку Игоревѣ*", гдѣто той сѫщо се поменва името на Траяна. Мѣстата, гдѣто се споменватъ сѫ:

1. О бояне соловію стараго времени, абы ты сіа плъкы ущекоталъ, скача, славію, по мыслену древу, летая орломъ подъ облака, свивая, славію, оба полы сего времени, рища въ тропу Трояню чресъ поля на горы.

2. Были вѣчи Трояни, минула лѣта Ярославля; были плъци Олговы, Олга Святославлича.

3. Встала обида въ силахъ Дажьбожа внука, вступил дѣвою на землю Трояню.

4. . . . Которое бо бѣше насиліе отъ земли Половецкыи на седьмомъ вѣцѣ Трояни.[1])

Важното у това слово е, не само гдѣто се споменва Траянъ, отъ което излиза, че той е стоялъ вѣ извѣстно връзка съ славянитѣ, но че се споменва и Траяновия *трапъ* (Окопъ). Дриновъ мисли, че *Тропу Трояну* значи Трапу Троянову, което нѣма съмнение, че неможе другоячъ и да бѫде (вж. заселеніе. стр. 80) Друго тъй сѫщо важно нѣщо е, гдѣто се споменва *вѣчи Трояни*, отъ което собствено се захваща славянслото лѣточисление. *Вѣчи Трояни* се схваща въ смисъль *вѣковетѣ* (врѣмето) на Траяна (в. Дриновъ. Заселеніе стр. 81): „Были вѣчи Трояни, минула лѣта Ярославля, были плъци Олговы, Олга Святославлича. т. е. бѣха Трояновитѣ врѣмена, минаха ярославлевитѣ години, бѣха и плъцитѣ (пълчищата, войскитѣ) на Олга Святославлича.

Таково голѣмо и силно възпоменание, що е останало у славянитѣ: руси, българи и сърби за Траяна е несъмнено доказателство, че Траянъ е воювалъ съ тѣзи народи въ своитѣ походи, че той тѣхъ е покорявалъ въ Дакия, Мизия и Илирия.

---

1) Приведено по Дринова Заселеніе и пр. Стр. 78.

Напослѣдъкъ захванаха да се разкриватъ дани, които все повече и повече убеждаватъ, че има връзка между старитѣ поселеници на Балканския Полуостровъ (траки или гети) и българи или славяни. Тъй напр. въ Исторически издирвания върху Сѣверна Македония, отъ Лектора по френски езикъ въ университета, Иорданъ Ивановъ [1]) между друго на стр. 2 четемъ:

„Хиляди години вече тракитѣ живѣли засебенъ свободенъ животъ подъ водителството на племенитѣ си князье, когато прѣзъ 506 година пр. Хр. Дариниятъ военачалникъ Мегабазъ миналъ въ Европа, завладѣлъ голѣмъ дѣлъ тракийска земя и много жители пеонци прѣселилъ насилствено въ Азия. Агрианцитѣ обаче, които живѣли по горня Струма (Thucyd. II 96) не били покорени отъ перситѣ (Херодотъ V. 6) По-късно само, 492 г., тѣ влѣзли въ състава на едноплеменното одризко царство на Ситалка (431—424 пр. Хр.) Пеонцитѣ, които обитавали западно по горня Струма, по планинитѣ на сегашно Кюстендилско и Пиянешко, продължавали да се радватъ на нѣкогашната си свобода.“

„Кои сж тия *пеонци,* тия *агриане*? Пеонцитѣ били отъ трикийско потекло. Тѣ живѣли между Струма и Вардаръ. И сега цѣлиятъ край отъ Кадинъ-мостъ до Малешовско носи име Пиянецъ. Сѣверно отъ пеонитѣ, при изворитѣ на Струма, живѣло сродното племе агриане, тъкмо тамъ, дѣто сега живѣятъ тъй нареченитѣ българе граовци, въ мѣстностьта Граово“. А на стр. 30 автора пише:

„Императоръ Траянъ чрѣзъ своя довѣреникъ легатъ въ Тракия (proprätor, *πρεσβευτῆς Σεβαστοῦ ἀντιστράτηγος*) особено се погрижилъ и за образуванье на търговскитѣ колонии, за прѣуспѣванье на които далъ и особени правдини (Bulletin de corresp, hellénique XXII, 533). Оттогава ще води потеклото си Кюстендилското голѣмо село Ямборано (*ἐμπόριον*, тържище, пазарь), всрѣдъ една отъ най-плодороднитѣ

1) Сѣверна Македония. Истортчески издирванья отъ *Иорданъ Ивановъ.* София 1906.

долини въ този край, както и прилѣжното до него село Периволъ (*Περιβολή* градина, бахча). Такива сѫ още селата: Друмоаръ (*δρόμος*; пѫтъ, *χαρεν* добъръ); Фролошъ (*Φρουρησις*, стража, постъ). Пелатиково (*πελάτικον*, войнишко село, село на наемни войници); Паралово (*Παρά+λοφία*, гребенъ, хълмъ), Яменъ (*ἑαμεναί*, мочуръ, низина). Въ Яменъ има дѣйствително топлици и подъ тѣхъ мочуръ, Койно (*κοινός*, община, държава)".

А на страница 28:

„За любопитство ние ще посочимъ нѣколко общи и близки трако славѣнски думи, каквито намираме въ стари саидѣтелства и въ издирванията на Томашека, Кречмера и др.: *Багайос* — Богъ, *земела* — земля *веди* — вода, (*В*)*едеса* — Водинъ (градъ въ Македония), *матар* — мати, *матерг*, *зелкиа* — земи, *акмонна* — клѣты, *камени*, *гордо* (зордо, сарда) — градъ, *струмон* — строуи, *кетри* — четыри, *гар* — гора, *рабо* — работа, *рейск* — рай (честитъ, веселъ) *ороло* — орьлъ, *вриза* — ръжъ, Bustritius fluvius — Бистрица рѣка и др.".

Отъ тѣзи данни прочее излиза, че има извѣстна връзка между днешнитѣ българи и пражителитѣ на тѣзи мѣста.

Славянския лѣтописецъ Несторъ, пише, че славянитѣ живѣли въ Илирия и по Дунава и тукъ дошли възъ тѣхъ власи (римляни), та ги насилвали. Тъй напр. въ XIX-та глава четемъ:

„И пришьдъше отъ въстока оустремиша сѧ чрѣзъ горы великыѧ (маджаритѣ), и почаша воіевати на живоущаѧ тоу Влахы и Словѣны. Сѣдѧхоу бо тоу прѣжде Словѣны, и Влахове приѧша землю словѣньскоу" [1]).

А въ III-та глава на сѫщото издание Несторъ говори:

„По мнозѣхъ же врѣменехъ сѣли соутъ Словѣне по Доунаіеви, къде іесть нынѣ оугорьска земліа и болгарьска. И отъ тѣхъ Словѣнъ разидоша сіа по

1) Chronica Nestoris. Ed. Fr. Miclosich. стр. 12.

земли, и прозваша сіа именѣ своими, къде сѣдъше на которѣмъ мѣстѣ, іако пришьдъше сѣдоша на рѣцѣ именемь Морава, и прозваша сіа Морава, а дроузіи Чеси нарекоша сіа, а се ти же Словѣни: Хорвате Бѣлии и Сербь и Хороутане. *Влахомъ бо нашьдшемъ на Словѣнѣ на доунайскѣіа, и сѣдшемъ въ нихъ и насиліающемъ имъ . .*"

Тъй щото и споредъ Нестора Римлянитѣ (власитѣ) сѫ ударили възъ словѣни по тѣзи мѣста. А щомъ славянитѣ сѫ били тукъ въ врѣмето на Траяна, т. е. въ началото на II-рия вѣкъ, то е явно, че тѣ сѫ стари поселеници по тѣзи мѣта и че тѣ непрѣмѣнно сѫ били жители на тѣзи области около Рождество Христово. Несторъ казва, че праотечеството на славянитѣ е Илирия и че тѣ собствено били покръстени отъ Апостола Павла, който дахождалъ тамъ. Той ги е считалъ значи за поселеници на Илирия още отъ врѣме оно.

Въ XX-та глава (стр. 14) на сѫщото издание той пише по тая работа:

„По семь же Коцелъ кніазь постави Меѳодиіа епископа въ Панонии на столѣ сіатаго Анъдроника апостола, іединого отъ .о., оученика сіатаго апостола Павьла. Меѳодий же посади два попа скорописьца зѣло. и прѣложи вьсіа книгы исполнь отъ гречьска іазыка въ словѣньскъ шестию мѣсіаць, начьнъ отъ марта мѣсіаца, до двою десіатоу и шести дьнь октіабріа мѣсіаца, оконьчавъ же достойноу хвалоу и славоу Богоу въздасть, дающемоу такоу благодать епископоу Меѳодию, настольникоу Анъдрониковоу. тѣмьже словѣньскоу іазыкоу оучитель іесть Анъдроникъ апостолъ, Моравы бо доходилъ: и апостолъ Павьлъ оучилъ тоу, тоу бо іесть Илюрикъ, егоже доходилъ апостолъ Павьлъ, тоу бо бѣша Словѣни первѣіе. тѣмьже словѣньскоу іазыкоу оучитель іесть Павьлъ, отъ негоже іазыка и мы іесме, Роусь, тѣмьже и намъ Роуси оучитель іесть Павьлъ апостоль, по неже оучилъ іесть іазыкъ словѣньскъ, и поставилъ іесть епископа и намѣстника по себѣ Анъдроника словѣньскоу іазыкоу. . . "

Ако славянитѣ, споредъ Нестора, сѫ покръстени отъ Апостола Павла, то излиза, че по Рождество Христово тѣ сѫ били поселеници на Илирия и Балканския Полуостровъ. Положителенъ фактъ е, че Апостолъ Павелъ е дохождалъ три пѫти на Балканския Полуостровъ. Извѣстни сѫ неговитѣ писма къмъ Солунянитѣ. Отъ Солунъ прѣзъ Илирия е ходилъ въ Римъ. А, понеже славянитѣ по онова врѣме сѫ били вече въ Илирия, то, че тѣхното християнство захваща отъ Апостола Павла, ще е несъмнѣнъ фактъ. Въ приведената българска народна пѣсень се изтъква тенденцията, че Траянъ е билъ езичникъ, а покоренитѣ отъ него славяни—християни. А това е твърдѣ вѣроятно, понеже християнството се е разпространило найнапрѣдъ на Балканския Полуостровъ.

Какъвъ е билъ езикътъ на прабългаритѣ?

Езиковнитѣ работи въ сѫщность сѫ причина да се създаде убѣждението, какво българитѣ сѫ чуждъ народъ, който е дошълъ отъ сетнѣ по тѣзи мѣста. При издирванията по българската история не се е обърщало внимание, че въ филологията синтетическитѣ сѫждения нѣматъ значение. Въ филологията иматъ само онѣзи правила значение, които сѫ добити по аналитиченъ начинъ. Тукъ се искатъ извѣстни факти и отъ тѣзи факти се вади това и онова правило, обаче отъ дадени нѣколко правила да се вади друго ново правило, е за филологията по-малко позволено, отколкото за други науки. Но защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ възъ основа на чиста дедукция сѫ дошли до заключение, че езикътъ на старитѣ българи не билъ славянски, а турски.

Кое е прочее онова, което се счита за неславянско у българския езикъ? Ако сѫдимъ по езика, то езикътъ на старитѣ българи е славянски, понеже до сега не сѫ намѣрени никакви паметници отъ другъ, неславянски български езикъ. Кои сѫ тогава фактитѣ, на които сѫ се основавали защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ да извадятъ заключение, че езикътъ на българитѣ не е славянски?

Тѣзи факти сѫ нѣколко имена, като: българинъ, Аспарухъ, Телерикъ, Телецъ, Асѣнь, които сѫ считани за неславянски. И само отъ тѣзи въ висша стѫпень съмнителни факти се създаде учение, че българитѣ не сѫ славяни. А щомъ не сѫ славяни, нарисува имъ се неславянска история, титулатура и пр.

По тѣзи работи ние ще си позволимъ най-напрѣдъ да забѣлѣжимъ слѣдното:

Непознатитѣ имена сѫ отъ едно врѣме, когато не е имало славянска писменость, та да може да се види какъвъ е билъ тогава славянскиятъ езикъ, дали според тогавашнитѣ негови форми тѣзи имена не сѫ произлѣзли отъ него. Казва се, че Кирилъ и Методий прѣвели Свещеното Писание отъ гръцки на славянски въ IX вѣкъ, обаче и отъ тази епоха нѣмаме славянски литературни паметници. Най-стариятъ паметникъ на славянски езикъ е найденият прѣди нѣколко години при Охридското Езеро надписъ на Самуила отъ X-вѣкъ. Обаче той се състои само отъ нѣколко думи. Другитѣ паметници едва ли захващатъ отъ XII-то столѣтие. Всички тѣзи паметници ни описватъ черковни работи и сѫ повечето прѣводъ отъ гръцки. Количеството на думитѣ, които ни даватъ, е извънредно малко. Можемъ ли ние сега да кажемъ, че онова, що не се намира у създадения възъ основа на тѣзи паметници рѣчникъ на старославянски езикъ, не се е намирало изобщо въ славянския езикъ и слѣдователно не е славянско? Зеръ по нѣколкото откѫслека отъ XII-то и XIII-то столѣтие можемъ да сѫдимъ, какъвъ е билъ славянскиятъ езикъ около Рождество Христово и прочее. — Очевидно не. Не сѫ само имената на българскитѣ князе, които се виждатъ за неславянски. Ние отъ славянско гледище не разбираме, какво означаватъ имената: *сърбинъ*, *хърватинъ*, *чехъ*, *вендъ*, *русинъ*, *рутенъ*, *антъ*, *ляхъ* и пр. Слѣдва ли сега отъ това, че сърбитѣ, хърватитѣ, чехитѣ, вендитѣ, руситѣ, рутенитѣ, антитѣ, ляхитѣ и пр. не сѫ славяни, защото ние не разбираме, какво означаватъ тѣзи имена по славянски? Това показва по-скоро, че ние много малко знаемъ за праславянския езикъ, отколкото че тѣзи имена не сѫ славянски.

Срѣщо възраженето, което се е правѣло на Иордана, че името *Телефъ*, име на едного отъ готскитѣ царе, не било готско, съ което се възражавало и срѣщо идентизирането на готитѣ съ гетитѣ, той отговаря, че народитѣ си заемали взаимно имената. Римлянитѣ

напр. заемали имена отъ македонци, гърцитѣ отъ римляни, сарматитѣ отъ германци, а готитѣ често пжти отъ хуни.[1]) Тъй че и въ врѣмето на Иордана, въ VI вѣкъ, не сж сжществували чисти национални имена и слѣдователно не е могло отъ личнитѣ имена да се вади заключение за характера на нацията. Сжщото явление се забѣлѣзва и у българската история.

Ние посочихме вече на етимологическото сродство между имената *Аспарухъ* и *Аспаръ*; *Телерикъ*, *Телецъ* и *Телефъ*. Виталианъ обаче звучи повече латински,[2]) обаче ние имаме други имена, много по-латински и отъ него, напр. имената на българскитѣ князе *Сабинъ* и *Северъ*, които сж чисто латински. Намъ не е ясно, какво означава Мундо, Асѣнь, Шишманъ и пр., обаче още по-малко ни е ясно, какво означаватъ слѣднитѣ славянски имена: *Боксъ* или *Боизъ* (Box, Boz)[3]). Менандръ ни споменва единъ славянски князь на име *Даврентий*, (Miserat enim Avarum dux ad Daurentium, Sclavinorum ducem et eos, qui apud gentem auctoritatem habebant, ut Avaribus dicto audientes essent. et eorum numero se adscribi sinerent, qui tributa illis pendebant.[4]) Мундовиятъ синъ *ее* е казвалъ Маврций. Прокопъ споменва името на единъ антъ *Хилбудъ* (Chilbuduis) или по гръцки *Хилгуд*.[5]) Теофанъ споменва единъ славянски князь на име *Ахамиръ* (Ἀχάμηρος), който е билъ князъ на Бежетия и е билъ повиканъ въ 791 год. отъ императорицата Ирина да направи едного отъ синоветѣ на Константина императоръ.[6]) Теофилактъ споменва два славянски князе: *Ардагастъ* и *Мусокий* (Musokios), съ които е ималъ работа византийскиятъ войвода Присъ въ 577 и въ 584—5 г. византийскиятъ войвода Коментиолъ, който билъ разбитъ отъ Ардагаста при рѣката Ергиния въ Тракия.

---

1) Latavée Rascovicie p. 214.

2) Че името Виталианъ е българско се вижда отъ тоа, че между българитѣ въ даешни времена имало *Виталиа* и *Вит* е едно отъ най-разпространенитѣ.

3) Ние и единъ сетне князь отъ IV вѣкъ своденъ Иордана (р. стр. 24).

4) Excerpta ex Menandri Historia Corp. hist. Byz. Стр. 466.

5) Procopius Bell. Goth. III. 14.

6) Theophanes A. M. 6281.

Ако нѣкои исторически свѣдѣния, що тия сѫ сла-
вянски имена, отъ сливането [illegible] имена да би се
съгласили, че единъ *Хилбудій*, *Бонъ* или *Бонъ*,[1] *Хорсій*,
Мадрикій, *Аквилиръ*, *Арбонасъ*, *Мурсъ* сѫ славянски
имена.

Тъй че, отъ казаните имена, съвсѣмъ не може да
извади заключение, какво българитѣ не сѫ били
тия или че самитѣ имена не сѫ славянски.

Па най сетнѣ, като не сѫ славянски, трѣбваше
ни се покаже, какви сѫ: трѣбваше да се покаже от
кой езикъ произлизатъ. Единъ езикъ обаче, въ основа
на който да се обяснятъ всички за неговия считани
думи, не е канѣренъ. Казанята школа напослѣдъкъ е
обявила реченитѣ имена за турски. И то не че за
това има нѣкакви сериозни доводи, а повече да се
малѣе на една страна. Навикно е да се мисли, че по-
дръжателитѣ на турския произходъ на българитѣ сѫ
изучили всичко отова, що се намира въ европейскитѣ
езици и, слѣдъ като не намѣрили тукъ нищо, тръгнали
да имъ търсятъ обяснението въ езицитѣ на азиатскитѣ народи.

Тукъ се има работа съ едно прѣдубѣждение, на
което сѫ се мъчили да дадатъ реална форма, обаче
безъ система и планъ. Българитѣ сѫ и фини, и чуди,
и турци, и татари, и всичко друго, само не европейци
и не славяни.

А какъ сѫ си служили съ турския езикъ, ще се
види отъ това, що слѣдва

а) Името българинъ.

Думата българинъ била турска дума и означавала: *чужъ, мъжъ отъ Волга, Волжанинъ*. Г-нъ Шишмановъ, който е единъ отъ убѣденитѣ и горещи привърженици на турската теория, свръшва съчинението си „Критиченъ прѣгледъ на въпроса за произхода на *българитѣ*“ съ слѣднитѣ думи:

---

1. *въ селъ* Бойница Кулска Околия се срѣща името *Боцо*.

„Най-силенъ доказъ за правотата на своята етимология (по-силенъ и отъ аналогията съ името Кангар, Кâнгăр) ние съглеждаме обаче въ мѣстното татарско название на двѣтѣ села въ тетюшкия уѣздъ: Большіе и Малые Болгаяры. Мѣстното татарско население ги нарича обаче *Болгаир*, която форма не е нищо друго, освѣнъ една чисто логична съпоставка (begriffliche Zusammensetzung [1]) на сѫщитѣ елементи, които образуватъ и нашето национално име: Болга+ир. Болга е Волга, а *ир* е именно казанско тоб. форма отъ турск. дума *ар* = мѫжъ, юнакъ.

„*И така българинъ значи буквално човѣкъ, мѫжъ отъ Волга, Воложанинъ.*

„Съ това се рѣшава не само една трудна филологична гатанка, а се печели, както казахме отъ начало, и единъ новъ аргументъ въ полза на турско-татарската теория, много по-тежъкъ отъ колкото всички други езикови докази, защото българи сѫ могли да се нарекатъ само турко-татаритѣ, поселени по брѣговетѣ на Волга. Непосрѣдното заключение отъ горното положение е, че за да се именуватъ тъй, още прѣди да се раздѣлятъ на нѣколко клона, прабългаритѣ трѣбва да сѫ живѣли *дълго врѣме* наедно въ басейна на рѣката, отъ който сѫ получили названието си“ [2]).

Това е послѣдната дума на турската школа за значението на името българинъ. Това опрѣдѣление обаче не прави никакъвъ приносъ за разбирането на думата българинъ, защото то не е правилно изведено. Ако бѣше извѣстенъ езикътъ на прабългаритѣ, то щѣше да се види, дали тая дума се намира въ тоя езикъ и щѣше да се каже, негова ли е тя и какво значи. Или пъкъ, ако ни бѣше извѣстно значението на думата, щѣхме да потърсимъ езика, въ който се намиратъ подобни думи и по тоя начинъ щѣхме да опрѣдѣлимъ

1) „Begriffliche Zusammensetzung“, е психоложко понятие, а авторътъ тукъ има работа съ етимология, т. е. разрѣшава една филологическа гатанка.

2) Шишмановъ. Кр. пр. Сбрн. 1900, кн. XVI и XVII, стр. 743—4.

отъ кой езикъ е тя. Тукъ нищо подобно. Нито знаемъ, какво значи думата, нито пъкъ знаемъ, отъ кой езикъ е тя. Безъ да се знаятъ тѣзи нѣща, съ волни комбинации се опрѣдѣля и значението на думата, и езикътъ, отъ който е произлѣзла или *чрезъ двѣ неизвѣстни се вади положително заключение*. Авторътъ напр. мисли, че понеже е доказалъ, че името българи иде отъ рѣката Волга, то непосрѣдното заключение отъ това било, че *българитѣ трѣбва да сж живѣли дълго врѣме* до рѣката Волга, когато собствено това бѣше първата премисия за доказателството, че българинъ ишло отъ Волга. Тъй обаче излиза, че, понеже българитѣ сж живѣли до Волга, затова се казватъ българи, а, понеже се казватъ българи, тѣ сж живѣли до Волга. Едното опрѣдѣля другото, затова и двѣтѣ сж невѣрни. По тоя начинъ би могли да се прѣдставятъ безконечно много значения на думата *българинъ*, както що сж и прѣдставени до сега За да стане несъстоятелностьта на казаното опрѣдѣление по-ясна, ние ще си позволимъ да дадемъ сжщото значение на думата българинъ отъ единъ далечъ не турски езикъ. На френски езикъ gars значи момче, младъ човѣкъ, а сжщеврѣменно и юнакъ човѣкъ. Съединена тази дума съ Волга, ще даде *Вол—гар = човѣкъ отъ Волга*. Ако би слѣдвали сжщата логика, ние би казали, че *българинъ* е френска дума, която означава човѣкъ отъ Волга и слѣдователно българитѣ сж френци, което е очевидно невѣрно. Такива обяснения могатъ съ хиляди да се приведатъ. Но, колкото и да е наивенъ тоя начинъ на дѣйствие, той не би билъ толкова чуденъ, ако въ този турски езикъ се намѣрѣше дума българинъ, обаче *това не е намѣрено*. Собственото име Волга принадлежи на всички народи и на всички езици.

Тъй че, като се каже, че името българинъ произлиза отъ собственото име Волга, съ това нищо не се доказва за езика на прабългаритѣ, нито пъкъ за значението на думата българинъ. Турското тукъ е думата *ир* или *ир*, което, съединено съ Болга, дало: *Болгаир*, което пъкъ отъ сетнѣ станало *Болга-р*. Тъй че

турското въ думата Болгар е само едно *р*, което не прѣдставлява нищо отъ себе си. *Отъ това прочее изхиза, че не е доказанъ никакъвъ турцизъмъ въ думата българинъ.*

Сѫщата логика се употрѣбява и когато се потатарчватъ хунитѣ. Името *Атила* се обяснява пакъ отъ рѣката Волга. Ориенталскитѣ писатели обикновенно наричатъ Волга Athel, Idel, Edel, Etil, татарски Etzel. А у нѣмскитѣ народни пѣсни Атила се казва Etzel. Рѣката Волга се явява прочее, като единъ видъ пенкелеръ за турската школа, чрѣзъ която тя е въ състояние да изкара всѣка дума за татарска. Атила е татарска дума, която значила Волга-царь; българинъ е татарска дума, която значила Волга-човѣкъ и пр. По такъвъ начинъ би могла да се изкара и думата сърбинъ, харватинъ и пр. за турска, защото и за нея би се намѣрило нѣгдѣ си нѣщичко въ нѣкой турски езикъ.

Па най-сетнѣ самия тоя турски езикъ е *фикция*, той е несѫществуващъ, защото е *турско-татарски*, който ще да е сѫществувалъ нѣкога си нѣгдѣ си и ще да се е говорилъ нѣкакъ си. Какво означава прочее формулата турско-татарски? Тя означава, че онѣзи, които сѫ я създали, не сѫ имали ясна прѣдстава за създадения отъ тѣхъ езикъ, защото езикътъ е билъ или турски, или татарски, или нито едното, нито другото, а не и двѣтѣ. Тя е мислима формула, която нѣма никакво значение за науката.

Какво означава тогава думата българинъ? Онзи, който иска непрѣмѣнното обяснение на думата българинъ, би трѣбвало да бѫде въ състояние да каже, какво значи думата сърбинъ, хърватинъ, антъ, вентъ и прочее.

Най-лесно би било обяснението на името българинъ, ако би го извели отъ Болгия (Bolgius), име на единъ келтски войвода, който въ III-я вѣкъ прѣдъ Христа бѣ нахлулъ въ Илирия и Тракия. Обаче отъ *Болгъ*, нѣма да се получи *българи*, а би било *болгичи* или *болгиви*. Отъ теоритическо гледище не може да се приеме, че *българи* или *булгари* иде отъ *болг*. Най-вѣро-

ятното обяснение на думата болгар за сега е слѣдното. Думата ще да е сложна отъ *бул* и *гар*, защото думата *гар* се срѣща като окончание въ български фамилни имена. Тъй напр. Въ третия надписъ на Омуртага, който е намѣренъ отъ Каница въ Провадия и се намира въ Народния Музей, стои, че Омуртагъ е билъ отъ рода *Чакагар* (Tzакагр) [1]). Окончанието *гар* тукъ ни напомня окончанието *гур* при Утур-*гури* и Кутур-*гури*. У-то е станало тъмно т. е. ъ и, намѣсто да сж писали *гър* по нѣмане на буквата ъ въ гръцки езикъ, се е писало *а*, както напр. се писало *канес* намѣсто *кънес* и пр. Фамилията *Чакагаръ* ще да е сродна етимогически съ *кутургур*, ако замѣнимъ *у*-тѣта съ ъ, ще получимъ *кътъргър*. Турната гръцката буква *а* намѣсто *ъ*, получава се *катаргар*.

Сходството между хунското кутургур и Чакагаръ се усилва, ако се вземе прѣдъ видъ, че у първия найденъ отъ Каница надпись на Омуртага има името *Онега*, а единъ отъ първитѣ Атилови войводи се е казвалъ *Онегезъ*, както и отъ това, че вторията български князъ, споредъ списъка на Попова, се е казвалъ *Ирникъ*, а най-младиятъ Атиловъ синъ, който е владѣлъ въ Добруджа, се е казвалъ *Ирнакъ*. Въ петия Омуртаговъ надписъ се споменува фамилията *Киригиръ* (Κυρίγηρ). Тоя надписъ е намѣренъ при с. Абоба вслѣдствие разкопкитѣ на Руския Археологически Институтъ въ Цариградъ и обнародванъ отъ професора Успенски. Ако сравнимъ *Киригиръ* или *Киригеръ* съ *Чакагаръ*, ще додемъ до заключение, че у старитѣ български имена е имало окончание на *гар* или *гир*. Тъй че по своето окончание думата *болгар* е българска (хунска, славянска). И първата часть на думата болгар, *бол*, сжществува като дума. Тъй напр. първиятъ хунски царь се е казвалъ *Баламиръ*. Тая дума е сложна отъ *Бала* и *мир*. И думата *бала*, ще отговаря на славянското *бълъ*. Съединена тая дума съ *гар*, ще даде *Бъл-гар*. Освѣнъ *Баламиръ* въ историята имаме и име *Валамиръ*, името на единъ готски князъ, на чи-

1) Не е съвсѣмъ ясно, да ли Омуртагъ или нѣкой отъ неговитѣ войводи е билд отъ тоя родъ.

чата на Теодориха. Баламиръ и Валамиръ ще да е една и сѫща дума, дѣто веднажъ началната буква се е произнасяла като *б*, другъ пѫть като *в*. Думитѣ *бал* и *вал* сѫществуватъ и до днесь, като именни форми.

Единъ отъ по-послѣднитѣ готски князе се е казвалъ *Валйя* — Wallia. Името *Вьло*, *Вьла*, *Вело*, *Вела*, сѫ доста разпространени български имена. Сѫщо тъй е разпространено и името *Балйо*. Въ с. Бойница, Видински окрѫгъ, се срѣщатъ такива имена доста често. Въ Видинския окрѫгъ има село на име Балей. Това село сега се поселява отъ власи. Истинската му българска форма ще да е била *Балево*, обаче власитѣ го произнасятъ Балей. Отъ казаното до тукъ би могло да се заключи, че името българинъ си е българско име, на което ние сега не чувствуваме значението, съставено най-вѣроятно отъ думитѣ *вул* или *бул* и *гар* или *гер*.

б) Имената на българскитѣ князе.

Имената на българскитѣ князе, споредъ Виенската школа, сѫ турски или по-добрѣ тѣ сѫ всичко друго, само не сѫ славянски. Обаче тя не е могла да намѣри до сега единъ езикъ, съ който да се обяснятъ всички тѣзи имена, а се е задоволявала да казва, че е очевидно, какво тѣзи имена не сѫ славянски. Въ какво обаче се състои тая очевидность, не е обичала да каже. Мълчешката се е прокарвала идеята, че не сѫ славянски и най-много че сѫ турски, безъ обаче да е могълъ нѣкой да ги систематизира и обясни възъ основа на турския езикъ.

По имената на българскитѣ князе може да се каже слѣдното:

Името на първия български князъ споредъ Теофана е *Кроватъ*. Кроватъ е славянско име, защото то звучи сѫщо тъй, както името на славянското племе *Кровати*, днешнитѣ хървати. Хърватитѣ сѫ наричани отъ грѫцкитѣ писатели кровати. Какво значи това име, е друго питане, ние знаемъ само, че то е славянско, понеже е идентично съ името на славянското племе кровати.

Името *Аспарухъ* или *Есперихъ* е славянско име по слѣднитѣ съображения: а) защото Есперихъ или Аспарухъ е синъ на Кровата, а Кроватъ е славянско име и б) Аспарухъ е еднойменикъ съ Аспаря, Аспарь е синъ на *Ардабура*, а Ардабуръ е славянско име. Че Ардабуръ е славянско име, се вижда отъ слѣдното. Думата Ардабуръ е сложна отъ *Арда и буръ*. Напр. *Ардарикъ*, името на гепидския князъ, който се подигналъ срѣщо хунитѣ слѣдъ Атиловата смрътъ, *Арда—гастъ*, име на славянски войвода, който е прѣдвождалъ славянитѣ въ 584 или 585 година, въ врѣме на императора Маврициа, срѣщо византийския войвода Коментиола, въ битката на рѣка Ергиниа въ Тракия [1]) По тоя начинъ се доказва. че думата *арда* е славянска. Думата *буръ* или *боръ* се намира между славянскитѣ имена. Напр. *Боривой*, чехски князъ, князувалъ отъ 870 до 890 г.; *Боритиканъ*, името на управителя на Бѣлградъ, когато се завръщали изъ Моравия ученицитѣ на св. Кирила и Методия; *Борилъ*, племенникъ на българския царь Асѣня. Но освѣнъ имената „*бор*", гдѣто не е съвсѣмъ сигурно, дали първоначално сѫ били *бур*, въ български езикъ има имена „*бур*". Въ Русе има търговска фирма „*Братия Бурови*". Въ Кулска околия, Видински окрѫгъ, има село *Буриловецъ*. Очевидно е, че името Буриловецъ произлиза отъ личното име *бурилъ*, а бурилъ е умалителна форма отъ *бур*. Името на това село датира отъ много старо врѣме, понеже то е сега поселено съ власи, а у българитѣ въ околнитѣ села не се срѣща сега името *буро*, затова то е старинско име. А щомъ Ардабуръ е славянско име, славянско ще е името на сина му Аспаря и слѣдователно и на Аспаруха. Тукашни (европейски, славянски) сѫ имената *Теле—рикъ* и *Телецъ*, защото думата *теле* звучи сѫщо както името *Телефъ*, име на единъ гетски князъ, споредъ Иордана. А ние видохме, че гети и славяни сѫ едно и сѫщо. Па най сетнѣ и да нѣма никаква връзка между гети и славяни, то най-малкото, което

1) *Bury*. A history of the later Roman Empire. London, 1889. Vol. II, p. 119

трѣбва да прѣдполагаме тукъ, е, че думата *теле* въ Теле-рикъ и Теле-цъ е гетско влияние, т. е. влияние на старото население на Балканския Полуостровъ, а не е дошла отъ сетнѣ тукъ.

Освѣнъ това въ имената на тѣзи български князе се намира европейското окончание на личнитѣ имена *рик*, а това е доста важно не само за характера на имената на българскитѣ князе, ами и за народностьта на българитѣ. Тъй напр. Аспар-*рукъ* или Еспе-*рихъ* (споредъ Попова), Теле-*рикъ* (че думата е сложна отъ *рик* и *теле* се вижда отъ това, че има име Телецъ), Борисъ = Бой—*риксъ*. Първиятъ руски князъ се е казвалъ Рю*рикъ*. Нѣмски имена, които окончаватъ на *рик* или *рих*, има много, напр. Атала*рикъ*, Теодо*рихъ* и пр. Окончанието *рик* се счита за келтска дума, отъ гдѣто тя ще да е минала въ другитѣ народи. Както и да е, но отъ факта, че и имената на българскитѣ князе окончаватъ на *рик*, излиза, че тѣ сж сродни съ келтскитѣ, нѣмскитѣ, рускитѣ и пр. имена или че тѣ сж европейски имена.

Освѣнъ имена на *рик* имаме имена на *ник*. Въ найдения именникъ на български князе отъ Попова четемъ имена Ир*никъ*, Ви*нехъ*. Тѣзи имена сж доста разпространени между нѣмцитѣ. Тъй напр. *Франциъ Иреникъ* (Franciscus Irenicus), нѣмски историкъ отъ ренесанса, сетнѣ има имена Ми*нихъ*, Ви*нихъ* и пр. Тъй че и тѣзи имена сж тукашни, европейски. А понеже противникътъ на Методия въ Моравия, на чийто дѣйствия се дължи изгонването на Методиевитѣ ученици отъ тамъ, се е казвалъ *Вихнихъ*, т. е. понеже имаме славянско име на *них*, то горнитѣ имена сж славянски.

Повече, за да не кажемъ всички, старински имена сж имена на извѣстни митически сжщества. Тъй напр. името Вълко или Вълчо е заето отъ грабливото животно вълка, което се е почитало като митическо сжщество или хала. И до день днешень вълчиятъ день, мишиятъ день, мечиятъ день и пр. се празднуватъ отъ простото население повече отъ всѣки другъ праздникъ. У германцитѣ е имало митически сжщества, които се

казвали *асен* (assen), единствено число ass. Отъ това сж останали много имена, като Assenwald и пр. Като *асени* у германцитѣ сж се почитали обикновенно прадѣдитѣ. У готитѣ благороднитѣ се казвали асени. Главниятъ градъ на Нидерландската провинция *Дренте* се казва Асенъ (Assen). Сетнѣ имаме единъ знаменитъ рисувачъ на име Iohann Walter von Assen. Единъ отъ готскитѣ князе по Прокопа се е казвалъ Асинарь (Asinarius). Освѣнъ това сжществувалъ е римски историкъ отъ III-я вѣкъ, който е писалъ история на войната съ Партитѣ и римска история, на име Асинъ Квадратъ (Asinus Quadratus).

Ние имаме у нашитѣ князе име *Асѣнь*. Тъй че и името Асѣнь произлиза отъ европейскитѣ езици.

Името *Мартагонъ* на едного отъ нашитѣ князе е прѣдадено разно: ту като Мартагонъ, ту като *Миртагъ*, ту като *Омиртагъ*. Очевидно е, че това име е сложно отъ *мир* и *тагъ* или *тагон*. Думата *мир* е доста извѣстна у славянскитѣ и нѣмски имена, а думата *тагъ* или *тагон* е нѣмска дума, която значи *день* или *свѣтлина*. *Тагон* е глаголна форма отъ *тагъ* и значи освѣтлявамъ. Миртагонъ ще рече *Свѣтомиръ*.

Наслѣдникътъ на Омиртага се е казвалъ *Маламиръ*. Dindorf въ своето съчинение Hist. Graeci minores I; p. 383 пише, че бащата на готския краль Теодорихъ се е казвалъ Маламиръ. Вижда се, че началната буква на това име е четена отъ едни за В, а отъ други за М, понеже споредъ Иорданъ чичата на Теодориха се е казвалъ *Валамиръ*. Къмъ това можемъ да притуримъ, че има германски князъ на име *Маларикъ*. Разликата между Маламиръ и Маларикъ е само въ окончанието *мир* и *рик*, а основната дума *мала* е обща. Йорданъ попъ-Георгиевъ е намѣрилъ напослѣдъкъ въ Търново единъ кръстъ, гдѣто има написано: „*на помощь севеста Бериславъ*.“ т. е. споменва се името Бериславъ. Това име е сложно отъ *бери* и *слав*. Измежду готскитѣ князе имаме име Berimund, което тъй сжщо е сложно отъ бери и мундъ.

Тъй че и отъ тоя примѣръ се вижда общностьта

на славянски и германски имена, понеже думитѣ „*бери*“ сѫ общи и за двата случая, както ще е обща думата „*мала*“ въ горния случай.

*

Окончанието *рих*, *рик*, *рикс*, което за сега се срѣща най-много, за да не кажемъ изключително, у нѣмски имена, не е нѣмско или поне не е изключително нѣмско, то се счита за келтско. Намира се като окончание на имената на келтитѣ, нѣмцитѣ и славянитѣ. Въ старо врѣме то не ще да е било толкова разпространено у нѣмцитѣ, колко днесь. Ние сме навикнали да си мислимъ, че славянското окончание на имената е мир, напр. Влади*миръ*, Страши*миръ* и пр. Въ старо врѣме не ще да е било тъй. *Мир* се срѣща като окончание и у нѣмскитѣ имена и то въ много по голѣма мѣра, отколко у славянскитѣ. Отъ имената на нѣмскитѣ митически сѫщества или божества нѣма нито едно, което да окончава на *рик*, а има такива, които окончаватъ на *Мир*. Напр. *Мимир* (Mimir), *Скримир* (Skrymir), *Химир* (Himir). Сетнѣ измежду имената на готскитѣ князе срѣщаме: *Валамиръ* (Valamir), *Тиудимиръ* (Thiudimir), *Видимиръ* (Vidimir)[1]), *Филимеръ*, *Гибимеръ* (Gibimer), войвода на Витига.

Измежду имената на Вандалскитѣ князе въ Африка, споредъ Комеса Марцелина: *Галимеръ* (Galimer), *Селимеръ* (Selimer). Измежду франкскитѣ князе, споредъ Агатия, *Хлодомеръ* (Chlodomer). *Мер и мир* е едно и сѫщо. Въ старо врѣмо се е писало даже повече *мер*, вмѣсто *мир*. Несторъ пише *Володомеръ*, вмѣсто Владимиръ и пр.

Въ старо врѣме нѣмцитѣ сѫ имали имена и на *мир* и на *рик* и то може да се каже повече на *миръ*, отколкото на *рихъ*. У славянитѣ обратно. Трима отъ българскитѣ князе иматъ имена съ окончание *рих*, а само двама съ *мер* (Безмеръ или Безмиръ и Маламиръ).

Отъ всичко казано до тукъ, ясно изпъква, че

1) Освѣнъ Видимиръ, Иорданъ ни споменва и готски князъ съ име *Видерихъ*, синъ на Беримунда.

имената на българскитѣ князе сж европейски. Влия-
нието, което се забѣлѣзва върху тѣхъ, е влияние евро-
пейско. Ние посочихме на сродството между Аспарь и
Аспарухъ, Телефъ и Телерикъ и Телецъ. Ако това не
показва, че българитѣ и старитѣ гети, т. е. старитѣ посе-
леници на Балканския Полуостровъ сж едно и сжщо,
то най-малкото, което непрѣмѣнно показва, е, че върху
българскитѣ имена има гетско влияние. Слѣдъ това
имаме имената Виталианъ, Сабинъ и Северъ, очевидно
латински имена. Тукъ пъкъ имаме латинско (римско)
влияние. Подиръ това посочихме имена, окончаващи на
рик. Ако това *рик* не е славянско, тогава то се дължи
на келтско влияние. Посочихме слѣдъ това имена, като
Ирникъ, Винехъ, Миртагонъ, Маламиръ, Асѣнь, които
се виждатъ повече за нѣмски имена. Ако тѣзи имена
не сж славянски, то тѣ сж нѣмско влияние въ бъл-
гарски езикъ и пр. Тъй че, ако може да се говори за
нѣкакво чуждо влияние върху славянитѣ на Балкан-
ския Полуостровъ, то това влияние е само европейско.
И нѣмци, и келти, и римляни сж се скатали по Бал-
канския полуостровъ. Тѣхното влияние върху посе-
ницитѣ на тоя полуостровъ е твърдѣ естествено и по-
нятно. Турско, татарско, чудско и прочее азиятско
влияние върху българитѣ съ нищо не се доказва. Не
само това, но не се забѣлѣзва гръцко влияние въ та-
кава мѣра, въ каквато си мислимъ, че би трѣбвало да
бжде. *Сабинъ* и *Северъ* сж очевидно римски имена, а
така очевидно гръцко име нѣма нито едно отъ име-
ната на българскитѣ князе. Гръцки имена има у бъл-
гарското духовенство слѣдъ Кирила и Методия. За
най-голѣмо очудване обаче гръцкитѣ имена сж се ра-
спространили между народа ни най-много въ 19-я вѣкъ,
слѣдъ пробуждането на гърцитѣ, когато тѣ искаха да
образуватъ една византийска империя отъ цѣлия Бал-
кански Полуостровъ.

Обаче могатъ ли да се считатъ посоченитѣ гер-
манизми, келтизми и романизми за германско, келтско
и римско влияние? Германско, келтско и римско влия-
ние, като произходяще отъ народи, съсѣдни съ слава-

нитѣ, трѣбва да се прѣдполага, обаче не въ такава обширна мѣра, защото въ такъвъ случай ще излѣзе, че славянски езикъ изобщо не е съществувалъ. Много отъ работитѣ, които ние считаме за влияние, не съ влияние, а съ дължатъ на индоевропейското сродство. Понеже, колкото по-надирѣ вървимъ, толкова езицитѣ на тѣзи съсѣдни сродни народи съ били по близки, то толкова по-мъчно може да се опрѣдѣли границата между заетото и чуждото. Тъй напр. имената *Остроготи* (източни готи) и *Висши* готи (западни готи) звучатъ много повече славянски, отколкото нѣмски. Обаче нѣкои учени ги считатъ за нѣмски и обясняватъ даже, че остроготи значило източно готи, а висши готи значило западни готи. Единъ отъ остроготскитѣ князе се е казвалъ *Видимиръ*, а другъ *Видирикъ*, третъ Svintila (Светила) и пр. очевидно славянски имена. Ако би искали отъ тѣзи имена да съдимъ за националностьта на нѣмскитѣ князе, то би ги изкарали повече славяни, *защото славянизмътъ у нѣмскитѣ имена е по-очевиденъ отъ германизма у славянскитѣ.* Видѣхме какъ се кръстосватъ мир и рик. А отъ всичко това заключаваме, *че имената на старитѣ български князе съ славянски.*

в) Титлитѣ на българскитѣ князе.

Споредъ Виенската Школа славянитѣ не съ имали политическо устройство, понеже тѣ единствени нѣмали названия (думи) за държавенъ глава. Славянскитѣ наименования на държавнитѣ глави: жупанъ, князъ, царь съ чужди думи, заети отъ маджари, нѣмци и латинци. По тоя начинъ се доказва не само, че славянитѣ съ нови пришълци, но че тѣ винаги съ били въ зависимость отъ чужди народи и се даваше, разбира се, теоретическа основа на политическото имъ робство. Това не е тъй. Славянитѣ съ имали названия за държавни глави. И кнезъ, и жупанъ съ славянски названия. Ние тукъ ще си позволимъ да посочимъ на славянизма само на думата кнезъ, която се счита за заета отъ нѣмски. Старобългарски се казва кнѧзь, а старонѣмски kunning. Тя не е заета отъ нѣмцитѣ, защото

не се употрѣбява въ сѫщата смисъль у нѣмцитѣ, както у славянитѣ. У нѣмцитѣ се употрѣбява само въ смисъль на *краль* (царь), а у славянитѣ тя има други значения: *свещеникъ* (чехски), *младоженекъ* (малоруски), *кметъ* (български, сръбски), *князь* (руски, български и пр.). Та, ако бѣше заета отъ нѣмцитѣ, щѣше да се употрѣбява въ такава смисъль, въ каквато се употрѣбява отъ нѣмцитѣ. Намира се у всички славянски народи, а не се намира у всички нѣмски народи. Тъй напр. не е отбѣлѣжено нейното сѫществуване въ готски езикъ, отъ който собствено би трѣбвало да мине у славянитѣ. Готитѣ употрѣбяватъ думата Reiks вмѣсто König. Не може да се обясни етимологически съ нѣмски езикъ. Твърдѣнието, че била сложна отъ Kuni (родъ) и ing началникъ и означавала родоначалникъ, не може да се приеме за вѣрно, понеже окончанието ing се намира, като окончание и въ думата peninng (пфенигъ). Загадачна се явява началната буква „K“, понеже индоевропейско „k“ обикновено у нѣмски езикъ става на „h“ и повечето нѣмски думи съ „k“ сѫ заети. Тъй напр. думи съ общъ коренъ: лат. caput слав. капа, готски haubd — Лат. cutis, гр. kytos, слав. кожа, готски hût — Лат. Cor (cordis), гр kardia, слав. срьдце, старон. herza — Лат. canis гр. kynos, сл. куче, гот. hunds. — Лат. decem, гр. déka, сл десѧть, гот. taihan. — Слав. коравъ, гот. hardh и пр.

Думи, заети въ нѣмски езикъ: Лат. catus, сл. котъ, стн. katza; Лат. charta, гр. chartès срн. karte; Лат. cappela стн. chapella, срн. kapelle; Лат. campus, стн. champf, срн. kamp kampf; Лат. caseus, стн. chäsi, срн. kaese и пр.

По-лесно се явява това обяснение отъ славянско гледище. Тя е сродна у славянски езикъ съ думата кънїг (книга), а думата книга не се намира у никое отъ нѣмскитѣ нарѣчия, слѣдователно за нея и помисъль не може да става, че е заета отъ нѣмски. Думата кънїг е сродна етимологически съ латовското kunigs свещеникъ, тъй щото кънїг ще да е било свещеникъ, книжовникъ, а при това и управитель.

Нъ, какъвто и да е произходътъ на славянскитѣ титли, тѣ пакъ не се даваха на българитѣ. Споредъ убѣждението на казаната школа, българитѣ сѫ турци и, понеже сѫ турци, то тѣхнитѣ държавни глави сѫ се казвали хагани. Г-нъ Баласчевъ е озаглавилъ единъ свой трудъ по тѣзи работи: „Бѣлѣжки върху вещественаата култура на старобългарското *ханство*“[1]). Отъ гдѣ е зелъ това ханство, не е казалъ въ книжката си. Че старата българска държава е била *ханство*, е чиста субективна волность на защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ. Ние приведохме въ историческото изложение всичко, що най-старитѣ писатели сѫ писали за българитѣ, обаче никакъвъ споменъ нѣма, че българската държава е била ханство и че българскитѣ държавни глави били *хагани*.

Г-нъ Шишмановъ, като цитира найдения отъ Попова списъкъ на българскитѣ князе, казва, че Поповъ намѣрилъ „*единъ списъкъ на българскитѣ хагани*“. Ако човѣкъ нѣма прѣдъ себе си самия списъкъ, а чете тѣзи изложения, ще си помисли, че дѣйствително е намѣренъ списъкъ на български хагани. Обаче въ самия списъкъ не се говори нищо за хагани. Напротивъ тамъ се говори за князе. За Безмѣра тамъ се говори: „Сии ѥ кънѧзь дрьжаше кнѧжении ѡбону страноу Доунаѩ. А за Есперихa: Есперихъ кнзь.

Колко не сериозно се е гледало на тѣзи работи, може да се види и отъ тоя фактъ: Въ открититѣ напослѣдъкъ надписи на старобългарски князе, които сѫ писани на гръцки, има титулъ *χαγεc*. Това не било славянското кънѥѕ (князъ), ами било хаганъ или ханъ. Тъй напр. единъ такъвъ надписъ захваща: *χαγεc υβυγη Μαλαμηρ* (кънезь и велики господарь Маламиръ). За да стане *χαγεc* на хаганъ, ето колко промѣни ще трѣбва да се направятъ: а) ще се махне окончанието *ιc*, за да остане *χαγ*; b) *κ* то ще се направи на *χ*, за да стане *хан*, понеже гърцитѣ винаги пишатъ *Χαγαγ*, а никога

1) Бѣлѣжки върху вещественаата култура на старо-българското ханство и основаването му въ Европа отъ Г. Баласчевъ. София. 1902.

съ *к*, *хаґаг*; c) ще се тури сега въ срѣдата *ґа*, за да стане *Хаґаг*; d) ще се поправи словослѣдието, понеже турцитѣ обикновено турятъ ханския титулъ слѣдъ името. Тѣ казватъ: Али-*бей*, Османъ-*паша*, Абдулъ-Хамидъ-*ханъ*, Мирза-*ханъ*, а не обратно, т. е. не казватъ Бей-Али, Паша-Османъ, Ханъ-Мирза. Слѣдъ като се извършатъ всичкитѣ тѣзи поправки, *хагес* нѣма да бѫде кънес, гдѣто, поради отсѫтствие въ гръцкия езикъ на *з*, се е писало *а*, ами ще бѫде *Хаґаг* и слѣдователно може да се каже, че старата българска държава е била ханство.

Въ новонайдения надписъ отъ врѣмето на царя Симеона има открита и титлата *Тарканъ*. Значи, освѣнъ открититѣ по горния начинъ хански титли, сега имаме и таркански, тъй щото турската иерархия е сѫществувала подпълно у българитѣ. Това мѣсто гласи: *επι θεοδώρȣ Ολγȣ Τρακαγ*. Нашитѣ историци казватъ, че писательтъ е сгрѣшилъ, като е написалъ *Τρακαγ* (по всѣка вѣроятность лично име Драганъ) — трѣбвало е да напише *Ταρκαγ*. Тукъ пъкъ *а*-то ще се прѣмѣсти прѣдъ *р*-то и по тоя начинъ ще имаме и таркански титли. Бѣлградъ, който принадлежалъ на България въ врѣме, когато се връщали Методиевитѣ ученици изъ Моравия, се управлявалъ отъ нѣкой си Боритаканъ. Това обаче не било лично име, а титла, само че подиръ *а*-то трѣбва да се притури едно *р*, та да стане *Боритарканъ*.

Цѣлата тая работа ми се вижда да прилича на работата на оногова, който, като намѣрилъ подкова, помислилъ си, че, слѣдъ като намѣри още три, ще има цѣлъ конь, съ който щѣлъ да отиде на хаджилъкъ. Всичко прочее, що се отнася до титулатурата, не почива на реални факти, а е комбинация безъ всѣкакво значение, защото тѣзи титли нигдѣ не сѫ изразени така, щото да е несъмнѣно, че сѫ турски титли. Какво означава на турски напр. думата „бори“? Ако е работа за окончанието *кан*, то тогава и думата *Пеликанъ* (название на една птица) ще е пакъ нѣкаква титла. Приведенитѣ думи за титли, съ изключе[illegible] кнезъ.

не сж титли, а лични имена. Па и да се намѣри нѣгдѣ нѣкога нѣкакъвъ чуждъ титулъ, трѣбва да се види въ какъвъ смисълъ е употрѣбенъ.

У славянскитѣ народи се употрѣбяватъ за държавнитѣ имъ глави титлитѣ: *кралъ, царь, императоръ*. Всички тѣзи титли сж заети. Слѣдва ли сега, че руситѣ напр. сж латинци, защото титулътъ на държавния имъ глава е латински?

Намѣсто отъ римляни, титли би могли да бждатъ заети и отъ нѣкой азиатски народъ. Аваритѣ, на които държавнитѣ глави сж титулувани хагани и които сж живѣли въ Панония и Дакия, сж били непосрѣдствени съсѣди на българитѣ. За чудо ли е, ако нѣкой тѣхенъ титулъ е миналъ у съсѣднитѣ имъ народи. Примѣри за това има. Ние имаме случай, когато рускиятъ князъ е назоваванъ отъ руси *Кагонъ* Тъй напр. въ похвалното слово на Митрополита Илариона къмъ Великия князь Владимира четемъ:

1. „О законѣ Мойсеомъ и похвала *кагану* нашему Владимиру, отъ него же крещени быхомъ“.

2. „Похвалимъ же и мы по силѣ нашей малыми похвалами великая и дивная сотворшаго нашего учителя и наставника великаго *Кагана* нашеа земля Владимера“.

3. „Сій славный отъ славнихъ рождься, благородный отъ благородныхъ *Каганъ* нашъ Владимеръ“.

4. Сьвлече же ся убо *Каганъ* нашъ и съ ризами ветхаго человѣка, сложи тлѣнныя оттрясе прахъ невѣрьствія“.

5. „Паче же помолися о синѣ твоемъ благовѣрномъ *Кагане* нашемъ Георгій въ мирѣ и въ здравій пучину житіа прѣплути“.

6. „Азъ милостію. . . Бога мнихъ и прозвитеръ Иларионъ, изволеніемъ его отъ благочестивыхъ епископъ священ быхъ и настолованъ въ. . . градѣ Кыевѣ яко мы быти въ нѣмъ митрополиту пастуху учителю. Быша же си въ лѣтѣ (1051) владычу благовѣрному *Кагану Ярославу* сину Вла-

димирю. (Твор. Св. Отц. Годъ второй кн. II 223—255*)

Въ Словъ о полку Игоровѣ:

„Рекъ Боянъ и ходы на святъ славля пѣстворца стараго времени Ярославля Ольгова *Каганя* хоти. . .“

Можемъ ли ние, прочее, вслѣдствие това да считаме руситѣ за турци, защото тѣхниятъ държавенъ глава е титулуванъ Хаганъ? Така очевидно българскиятъ държавенъ глава нигдѣ не е титулуванъ каганъ. Самитѣ българи сѫ титулували своя държавенъ глава кънѧзь. Срѣщатъ се освѣнъ това титлитѣ: *Жупанъ*, *Войладъ*, *Дрѫнгарь*. Гърцитѣ, които сѫ титулували държавнитѣ глави на аваритѣ, арменцитѣ и турцитѣ хагани, не сѫ назовали нито единъ пѫть българския държавенъ глава хаганъ. Тѣ сѫ го наричали: *Архонтъ*, *Игемонъ*, *Киръ*, *Регесъ*, *Василевсъ*, *Цезарь*. Ако българитѣ да бѣха турци, ако тѣхнитѣ държавни глави да сѫ се наричали хагани, това щѣха гърцитѣ, които не сѫ се скѫпили въ укори и епитети срѣщо българитѣ, непрѣмѣнно да изтъкнатъ. Такова нѣщо обаче нѣма.

Като български титли за сега бие въ очи, че ще да сѫ употрѣбявани: *кънѧзь*, *жупанъ*, *дрѫнгаръ*, *войладъ*, па до нѣкждѣ тукъ спада и думата *трептосъ* Обаче, всички тѣ свидѣтелствуватъ европейския характеръ на българитѣ. За кънѧзь говорихме вече. Жупанъ е най-старата славянска титла. Тя е най-много разпространена между сърбитѣ и хърватитѣ. А, що се отнася до Друнгъ, въ етимологическия рѣчникъ на Миклосича подъ Дронгарь четемъ: Старосл. „*Дрѫнгарь*, *друнгарь* Drungarius qui drungo seu turmae militari praeest. (Друнгарь, който стои на чело на една друнга или на единъ отрядъ конница) гр. *δουγγος*, лат. drungus. Думата е нѣмска. Англосаксон. drunga. Сравни старопрески drong (събрание).“ И тъй думата *друнгарь* е славогерманска.

---

*) С. Гедеоновъ. Отрывки изъ изслѣдванія о варяжкомъ вопросѣ. Приложеніе къ 1-му тому записокъ Имп. академіи Наукъ № 3.

Сѫщото ще да е и съ думата *Войладъ*, ако тази дума не е лично име разбира се. Тя ще е сложна отъ *вой* (войска) и *ладъ* (водитель). Сродно съ днешното англійско lead (водя) староангл. leadan или loedan. Войладъ прочее ще рече *бойоводитель* или *войвода*. Малоруски водительтъ на колодницитѣ се казва *вайда*. Думата *трептъ* (*θρεπτός*) се свръзва винаги съ думата човѣкъ, т. е. казва се *θρεπτός ἄντροπός*. Тази дума е сродна съ латинската directus, френската droit, влашката dreptu, които значатъ *право*, право по посока, па и право като юридически терминъ, както и справедливость. *θρεπτός ἄντροπός* ще рече правъ, справедливъ, а може би и праведенъ човѣкъ. Ако съ горнитѣ титли се установяваше германско влияние или сродство, тукъ имаме пъкъ келтско или романско влияние. Намирането на тая дума въ нашитѣ най-стари паметници е отъ голѣмо значение за днешния влашки езикъ, па и за влашката история изобщо.

г) Непонятнитѣ думи въ намѣрения отъ Попова списъкъ на български князе.

Въ намѣрения отъ Попова списъкъ на български князе[1]) се намиратъ нѣколко непонятни думи, които сѫ правили и правятъ голѣми мѫчнотии на онѣзи, които сѫ искали да ги разберат.

Турската школа ее помѫчи да ги обясни съ турски езикъ. обаче не успѣ. Опититѣ на Гильфердинга, Томашека, Куника сѫ толкова несполучливи, щото тѣ произвождатъ обратно впечатление на онова, което авторитѣ имъ сѫ искали да произведатъ. Това сѫ гатанки и гадания безъ система и безъ опора. Авторитѣ не сѫ искали да се съгласятъ, че трудътъ имъ нѣма да има за науката никакво значение, догдѣто не се намѣри поне нѣщичко, което да е очевидно вѣрно, та да служи като опора при понататашнитѣ разсѫждения. Единъ дава такова мнѣние, другъ

1) Поповъ е руски професоръ, който, описвайки статитѣ за славянитѣ, които се намиратъ въ тъй нареченитѣ хронографи, намѣрилъ казания списъкъ

онакова, а гдѣ е мѣрката, по която да се види, кое отъ тѣзи мнѣния е вѣрно? Такава нѣма. И слѣдователно всѣки си мислѣше, че неговото мнѣние *може би че ще да е по-право* отъ мнѣнията на другитѣ. Този списъкъ още не е проученъ добрѣ. Освѣнъ непознатитѣ думи, които не могатъ да се разбератъ, но тамъ годинитѣ, лѣточислението не е уяснено. Ако поне то се бѣше разбрало, тогава другата работа би била по-лека. Г-нъ Златарски се позанима съ тая работа въ своя трудъ: „Основание на българското Царство". Периодич. Сп. год. XIV. № 63 стр. 331, обаче безъ успѣхъ. Когато се разсѫждава по тоя списъкъ, обикновено не се взима въ внимание, че той не е списъкъ на *българскитѣ* князе, а списъкъ на *български князе*. Характерътъ на стария политически животъ на българитѣ, както видѣхме, не е билъ такъвъ, щото да е имала строга династическа послѣдователность, та ние сега да можемъ да отъждествимъ българскитѣ князе съ българската история. Това сѫ отдѣлни първенци или князе, у които едва ли ще да е имало прѣстолонаслѣдие. Теофанъ ни споменва, че въ 530 год. *двама български* царе съ другги и пр. воювали въ Мизия. Значи, въ една година имаме два царя. Единиятъ ще да си е ималъ своя область и другиятъ ще да си е ималъ своя область. Но, ако въ 530 год. два български царя или княза сѫ воювали съ византийцитѣ, това още не показва, че въ сѫщата година не е имало още много други такива български царе или князе. Единъ князъ, който да е управлявалъ цѣлото българско племе отъ Сава и Тиса до Черно Море и до Солунъ първоначално не ще е имало и слѣдователно не може да се говори за строга динатическа послѣдователность. Годинитѣ не ще да сѫ вѣрни и вслѣдствие това не могатъ да се подведатъ подъ принципъ. Тъй напр. Авитохолъ живѣлъ 300 г., а Ирникъ 108 години, твърдения съвсѣмъ непонятни. Г-нъ Златарски, за да обясни тѣзи години, взима за основа годината 762, въ която споредъ Теофана билъ сваленъ и убитъ *Телецъ*. [illegible] би било добро начало, ако годинитѣ на византи[illegible] писатели да бѣха аб-

солютно вѣрни, обаче тѣ не сж такива. Тѣ сж само приблизително вѣрни. Г-нъ Златарски, като върви въ обратенъ редъ, дохожда до заключение, че Есперихъ е управлявалъ отъ 670—701 година, т. е. получава оная година, която му е желателна. Това най-сетнѣ би билъ задоволителенъ резултатъ, ако да не бѣше поправилъ годинитѣ на неизвѣстния князъ, на Севара и на Есперихa. За неизвѣстния князъ е казано, че е князувалъ 28 год., за Севара 15 години, а за Есперихa 61 год. Г-нъ Златарски сваля годинитѣ на неизвѣстния князъ на 8, на Севара на 5, а на Есперихa на 31 и по тоя начинъ добива резултатъ, че Есперихъ е управлявалъ отъ 670 до 701 година.

Нека ни бжде позволено да забѣлѣжимъ, че всѣки би могълъ да доде, до каквито резултати ще, ако му е позволено да си натъкмява годинитѣ по волята. Не стигатъ горнитѣ поправки, ами Златарски ще да е направилъ грѣшка при прѣсмѣтане годинитѣ на Телеца. Той казва, че споредъ Теофана Телецъ билъ сваленъ въ 6254 година, което споредъ Златарски отговаряло на 762 година. Послѣдната цифра не е вѣрна, 6254—5508=746. Ако ли отъ 6254 извадимъ 5500, тогава оставатъ 754, както е и отбѣлѣзано въ Бонското издание на Теофана. Значи, годината 746 трѣбваше да се вземе за изходна точка, ако прѣдполагаме, че Теофанъ е правъ разбира се. Г-нъ Златарски взелъ погрѣшно годината и, за да доде до нѣкакви си резултати, спусналъ се въ волни натъкмявания годинитѣ на другитѣ князе. Неговата работа прочее не спомага за уяснение на въпроса.

Въ сжщность взето, тѣзи цифри не сж далечъ отъ истината. Ние ще си позволимъ да ги съберемъ, като взимаме пакъ за изходна точка Телеца:

Авитохолъ	живѣлъ	. . . . .	300 год.
Ирникъ	„	. . . . .	108 „
Гостунъ	„	. . . . .	2 „
Куртъ	„	. . . . .	60 „
Безмѣръ	„	. . . . .	3 „
Есперихъ	„	. . . . .	61 „

Тервелъ	„	21	„
. . . . .	„	28	„
Севаръ	„	15	„
Кормисошъ	„	17	„
Винехъ	„	7	„
Телецъ	„	3	„
		625	„

Споредъ цифритѣ на списъка Телецъ ще да е умрѣлъ въ 625 година. Обаче славянското лѣточисление захваща отъ Траяна[1]) и, понеже Траянъ е умрѣлъ въ 117 година, то къмъ горната цифра трѣбва да се притуратъ годинитѣ между Траяна и Рождество Христово. Ако къмъ 625 притуримъ 117, ще имаме 742, т. е. годината, когато ще да е свалепъ Телецъ. Споредъ Теофана тази година е *746*. Имаме една разлика слѣдователно отъ 4 години, която може да произлиза или отъ това, че не знаемъ точно началното врѣме на славянското лѣточисление, или отъ нѣкакви си други неточности, или пъкъ може самиятъ Теофанъ да не е точенъ въ случая и пр. Тази грѣшка ще се изправи, когато се поразработи по-подробно този периодъ отъ българската история. А за сега ние можемъ да кажемъ, че, изобщо взето, тѣзи цифри прѣдставляватъ извѣстна дѣйствителность. Споредъ този списъкъ Есперихъ е царувалъ отъ 580 до 641 (580+61), а, ако излизаме отъ 747-та година, когато е умрѣлъ Телецъ, то той е царувалъ отъ 584—645. Неговата дѣйность слѣдователно се приближава до оная на Виталиана и Аспаря. И по тоя начинъ се отхвърга баснята, че той се е явилъ кждѣ Дунава въ 672 год. Ние говорихме веднъжъ, че годината 672 нѣма нищо общо съ началото на българската история. Друго важно обстоятелство е, че Ирникъ споредъ списъка ще да е умрѣлъ кждѣ 527 год., т. е. приближава се много къмъ датата, когато е живѣлъ Атиловиятъ синъ *Ирнакъ*. Атила умрѣ въ 453 год. Най-младиятъ му синъ *Ирнакъ* може да е живѣлъ 74 години слѣдъ баща си. Въ списъка се

1) Вижъ стр. 126.

казва, че е живѣлъ 108 години, а това не е нѣщо невъзможно за онова врѣме.

Освѣнъ непонятни години въ тоя списъкъ има и непонятни думи, както казахме. Ние съжалявме, че въ София не можахме да намѣримъ нуждната справочна литература, за да дадемъ нѣкои по-положителни свѣдѣния върху тѣхъ. Обаче отъ това, което се вижда, е несъмнѣнно, че тѣ сж европейски, а не турски думи. Бие въ очи германскиятъ характеръ на тѣзи думи. Тъй напр. за Есперихa се казва: „лѣтъ емоу *верениалемъ*". Непознатата дума тукъ е „верениалемъ". Тази дума проявява нѣмски характеръ. Изглежда да е сложна отъ *верен* и *алем*. *Веренъ* значи *бия* се, *сражавамъ* се, *браня* се. *Алемъ* е дателенъ падежъ множествено число отъ *ал*, което значи всецѣло, на всѣкждѣ или всички. Тъй щото *лѣтъ емоу верениалемъ* ще рече: животътъ му е билъ *постоянна* борба или защита; или борба противъ всички. Като се вземе въ прѣдвидъ, че за него се разправя, че бѣгалъ отъ козаритѣ на островъ Пюки, въ устието на Дунава и че отблъсналъ аваритѣ на западъ, то горното обяснение се явява правдоподобно.

Въ намѣрения напослѣдъкъ голѣмъ надписъ на *Миртагона* има намѣрено, че неговитѣ лѣта били *Сигоралемъ*. Сигоралемъ е тъй сжщо сложна дума отъ *сигор* и *алем*. Сигоръ е нѣмска дума, сродна съ днешната нѣмска дума *сигъ*. Староанглийски се е казвала *Сигор*. Тъй щото *сигоралемъ* ще рече *побѣдитель срѣщо всички* или *побѣдитель на всѣкждѣ*. Като се има прѣдвидъ, че Миртагонъ е билъ най-славниятъ български князъ, защото отъ него сж останали наймного и най величествени паметници, до сега сж намѣрени такива шесть, но се прѣдполага да има още много други, то, че той ще да е билъ побѣдитель на всѣкждѣ или срѣщо всички, се явява много правдоподобно. Сжщото е казано и за Винеха. Значи, не само имената: *Есперихъ*, *Мартагонъ* и *Винехъ* се обясняватъ посрѣдствомъ сродството съ германски имена, но и придружаващитѣ ги непонятни думи се обясняватъ съ германското сродство.

За Телеца е казано: лѣтъ емоу *соморъ алтемъ*. Соморъ значи лѣто, въ прѣносна смисъль и година, както у старославянски. Сродно е съ днешното нѣмско *Сомер*, лѣто, староангл. *Сумор* (лѣто). *Алт* е причастие отъ глагола *алан*, което значи раста, наякчавамъ, вслѣдствие това въ днешния нѣмски езикъ подъ *алт* се разбира порасълъ или старъ. Алтемъ ще да е дателенъ падежъ множествено число. Въ старонѣмски езикъ *алт* е значило порасълъ, *юнакъ*. Тъй щото *сомор алтем* ще рече *юнически лѣта*.

Ние приведохме тѣзи примѣри, защото тукъ видѣхме пакъ староанглийски сродства, каквито видѣхме при *Друнгаръ*, *Войладъ* и както ще ги видимъ при *плугъ*, *кнезъ*, *пенезь* и пр. и слѣдователно заключаваме, че и тѣ произлизатъ отъ езика, отъ който сѫ произлѣзли: друнгарь, войладъ, плугъ, кнезъ.

Тукъ би трѣбвало да се напомни, че източна България е била изложена на германско влияние. Германцитѣ додоха на Балканския Полуостровъ отъ истокъ, отъ къмъ устието на Дунава и сѫ поселявали България. Въ 376 год. западнитѣ готи нахлули въ източна България, а въ 377 год. тѣ се биятъ при Марцианополъ (днешна Девня) съ римлянитѣ. Улфия се засели съ своитѣ готи въ източна България и тукъ, въ Никополисъ, въ днешно Търновско, той имъ устрои писмо и имъ прѣведе свещеното писание на готски. Източнитѣ готи пъкъ се отдѣлятъ отъ хунитѣ чакъ слѣдъ смрътьта на Атила, т. е. слѣдъ 452 година; а до тогава тѣ сѫ живѣли по Дунава, на Балканския Полуостровъ. Това тѣхно стоене тукъ, както се вижда, не се е минало безъ взаимовлияние, защото у българитѣ намираме германизъмъ, а у готитѣ славянизъмъ.

д) Хунски имена.

При оная разбърканость, въ която сѫ се намирали дунавскитѣ поселеници въ врѣмето, което ни занимава, мѫчно е да се тури строга граница. [illegible] чии сѫ имена. Въпрѣки [illegible] за [illegible]

само слѣдното: Първиятъ хунски царь се е казвалъ *Баламиръ*. Това име е славянско и по двѣтѣ си съставни части. Посочихме вече на сродството между *бала*, *бакйо* и пр. Бащата на Атила се е казвалъ: *Мундзукъ* (Mundzuc). Мундзукъ ще да е умалителна форма отъ *Мундо* или пъкъ съставна отъ *мунд* и zuc. И двѣтѣ тѣзи думи сѫществуватъ като именни форми между българитѣ. Името *Цок*, е сѫществувало, като име на български князъ отъ VII вѣкъ, па сѫществува и днесь и то доста разпространено. Мундо е сѫщото име, каквото е името на *Мунда*, илирийскиятъ военачалникъ, за когото видѣхме, че е българинъ. Името *Мундо* или *Мундзук* сѫществува и днесь у българитѣ въ форма *Мѫндзо*. Единъ отъ Атиловитѣ първенци се е казвалъ споредъ Приска *Онегез* (Onegesius), а единъ отъ Омуртаговитѣ хора, споредъ надписитѣ на Омуртага, се е казвалъ *Онега*. Другъ отъ Атиловитѣ първенци се е казвалъ *Верихъ*. Името Верихъ е разпространено славянско име. У България има единъ чехъ, учитель, който се казва *Верихъ*.

Теофанъ пише, че въ 531 год. срѣщо българитѣ излѣзълъ да се сражава и илирийскиятъ военачалникъ, хунътъ *Акъ* (Acum), обаче сѫщиятъ ни споменва и славянски князъ на Бележития (791) на име *Акамир*. Понеже думата *Ак* или *Ака* е обща и въ двата случая, излиза, че тѣзи двѣ имена произхождатъ отъ единъ езикъ. Това име е запазено и до днесь у българитѣ въ форма *Ако* или *Ачко*.

Най-младиятъ Атиловъ синъ се казвалъ *Ирнакъ*, а вториятъ български князъ споредъ списъка на Попова се е казвалъ *Ирникъ*. Че това име е отъ единъ и сѫщъ родъ, е безъ съмнѣние.

Отъ това излиза, че хунскитѣ имена сѫ български или българскитѣ хунски.

Идентичностьта прочее на хуни и българи се вижда и отъ сродството на имената.

е) Езикови бѣлѣзи за културно влияние между римляни, славяни и германци.

Когато разглеждахме историческитѣ свѣдѣния за праотечеството на славянитѣ и готитѣ (германцитѣ), ние додохме до заключение, че славянитѣ сѫ живѣли югозападно отъ Карпатитѣ. а готитѣ сѫ дошли отъ изтокъ и сѫ ударили възъ славяни тукъ. До сѫщото заключение се дохожда и отъ езиковно гледище. По тая работа обаче тукъ не можемъ да се простремъ, защото тя е дълга и съставлява отдѣлна система. Тукъ ще приведемъ само нѣколко примѣра, които подтвърдяватъ казаното.

Като се казва, че славянитѣ сѫ дошли по-късно по тѣзи мѣста, а прѣди това сѫ се скитали изъ сѣвернитѣ планини, то думата планина би трѣбвало да бѫде общо понятие не само на славянитѣ, но и на цѣлия европейски клонъ отъ индоевропейската раса. Това обаче не се потвърждава. Названията за планина иматъ наистина етимологическо сродство помежду си. Тъй напр. славянското *планина* е сродно съ латинското planus (равенъ); слав. *брѣгъ* съ нѣмското Berg (gebirga); слав. *хълмъ* съ латинското colis, обаче една обща дума, която еднакво да се употрѣбява въ всички европейски езици, нѣма. Съвсѣмъ другояче стои работата съ понятието *море*. То е общо на славяни, келти, нѣмци и латинци. Напр. *славянски* море, *келтски* мор, *латински* маре, *нѣмски* мер. А това показва, че не планинитѣ, а морето е изходна точка на славянитѣ. Обаче вслѣдствие силното прѣдубѣждение, което е владѣло и владѣе срѣщо славянската културоспособность, много отъ думитѣ, що се намиратъ въ славянския езикъ, сѫ останали неизползувани или пъкъ имъ е давано съвсѣмъ противно тълкуване. Лайпцигскиятъ професоръ Herman Hirt, като разглежда културнитѣ думи у славянитѣ, въ своето съчинение: Die Indogermanen на стр. 124 пише:

Den slavischen Sprachen	У славянски езикъ нѣма
fehlt ein Wort für Buche, so-	дума за букъ, тъй че тѣ, спо-

dass sie nach allgemeiner Annahme in der buchenlosen Region Osteuropas gesessen haben müssen. Sonst ist aber ihre Sprache reich an alten Baumnamen, unter denen wir alle Bäume der europäischen Waldflora vertreten finden. Da die Slaven das Wort für Meer kennen, so müssten wir auch ihnen Sitz an der See anweisen, aber hier wie auch sonst wird man cich hüten von der Sprache allzuviel erpressen zu wollen[1]).

редъ както изобщо се приема, трѣбва да сѫ седѣли въ Източна Европа, гдѣто нѣма букъ. А иначе тѣхниятъ езикъ е богатъ съ стари имена на дървета, между които се намиратъ застѫпени всички дървета на европейската горска флора. Понеже славянитѣ иматъ думата *море*, то трѣбва и тѣ да сѫ седѣли до море, но тукъ както и въобще нека се прѣдпазваме отъ желанието да изтискваме прѣмного отъ езика.

И тъй въ славянски езикъ имало думи за всички други дървета, само за букъ нѣмало, т. е. нѣмало само за онова дърво, чрѣзъ отсѫтствието на което се иска да се докаже източното селище на славянитѣ. Въ славянски езикъ има дума букъ, обаче тая дума се счита за заета. Мѫчно е да се вникне въ мотивитѣ, по които тая дума се счита за заета, обаче най-главниятъ мотивъ е: че, понеже се мисли, какво славянитѣ сѫ късно дошълъ народъ и сѫ дошли отъ мѣстности, гдѣто не е имало букъ, слѣдователно находящата се въ тѣхния езикъ дума букъ, е заета. Сега пъкъ се вади обратно заключение: понеже у слав. езикъ нѣма дума букъ, слѣдователно тѣ сѫ дошли отъ изтокъ, гдѣто не е имало букъ и пр. Едва ли тази логика и за въ бѫдеще ще намѣри послѣдователи, както що е намирала до сега. Думата букъ се намира у нѣмски езикъ, Buche, на латински се казва fâgus. Тъй че, ако става дума за заемане, трѣбва да се види, дали славянитѣ сѫ я заели отъ нѣмцитѣ или обратно. Тази дума не се намира отбѣлѣзана въ готски езикъ, та, не се знае, дали е сѫществувала и какъ се е произнасяла, за да може да видимъ, дали и отъ кой езикъ е заета. И тукъ имаме сѫщия примѣръ, който видѣхме при кнезъ. И

1) Herman Hirt. Die Indogermanen, Strassbnrg 1905. Erster Band. S. 124.

[illegible]

[illegible] I [illegible] [illegible] III. [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

витеръ. На мѣсто презвитеръ тѣ викатъ *попъ*, дума народна, която иде отъ латински коренъ. А това показва, че нѣмцитѣ първоначално сѫ се сношавали съ гърцитѣ, а славянитѣ съ римлянитѣ. Думата: *плугъ*, нѣмски Pflug; думата пѣнѧзь, нѣмски penning; думата кънѧзь (кнезъ), нѣмски kunning; думата *бук*, нѣм. Buche и пр. — не е отбѣлѣжена въ готски езикъ, а въ западнитѣ нѣмски езици. Това показва, че първоначално славянитѣ не сѫ били въ непосрѣдственно съсѣдство съ източнитѣ нѣмци, а съ западнитѣ.

Къмъ горното нека прибавимъ, че черковнитѣ названия у насъ българитѣ *не сѫ гръцки*, което силно противорѣчи на ученето, че българитѣ сѫ взели християнството отъ гърцитѣ или че най-напрѣдъ съ тѣхъ сѫ се сношавали. Думата църква, старобъл. *цѣркы*, не е гръцка. Дриновъ въ своето Засел. слав. балк. пол. я извожда отъ латинската дума circus, което не ще да е вѣрно. Както и да е, тя не е гръцка, а произхожда отъ латински коренъ. Думата *свещеникъ* иде отъ *светъ*, а тази дума е сродна съ латин. sanctus, fr. saint, старобългарски *свѧтъ* — пакъ нѣма нищо общо съ гръцки, а е сродна съ латински. Думата *попъ* я извождатъ отъ *папа*, което не е вѣрно, но на всѣки случай тя иде отъ латински, а не отъ гръцки коренъ. Думата *комка* (прѣчесть) иде отъ латинското communion отъ communis, комуна, а това е доста важно. Думата *кумъ* иде отъ латинското cum pater, събаща, какъвто буквален прѣводъ е и нѣмското Gevatter. Думата *кандилница*, *кандило* иде отъ латинското candelabrum (свѣтилникъ). Думата *алтарь* иде отъ латинското altare.

Нека къмъ горното да притуримъ и това, че измежду имената на по-старитѣ български князе имаме латински имена, като: Виталианъ, Сабинъ, Северъ и пр., а така очевидно гръцки имена у старитѣ князе нѣмаме.

Отъ всичко горѣприведено прочее излиза, че културното начало на славянитѣ трѣбва да се търси въ близко и непосрѣдствено съсѣдство съ римлянитѣ и

че славянитѣ сж западенъ европейски народъ, а нѣмцитѣ източенъ.

Славянскиятъ историкъ Несторъ казва (Вижъ онова, що малко по-прѣди приведохме отъ него), че славянитѣ сж били въ Илирия и че тамъ живѣлъ *Илюрикъ*. Ако сждимъ отъ духа на това съобіщение, би трѣбвало да заключимъ, че Илюрикъ е билъ славянинъ. Но нека оставимъ народностьта на Илюрика на страна. За насъ тукъ е важно обстоятелството, че *Рюрикъ*, *Телерикъ*, *Илюрикъ*, *Норикъ* сж имена, които, поради окончанието си *рик*, принадлежатъ на единъ езикъ. Окончанието *рикъ* не е гръцко, нито латинско, нито пъкъ въ случая може да бжде нѣмско, понеже нѣмцитѣ не сж живѣли въ Илирия, която е извѣстна още прѣди Рождество Христово, то е слѣдователно или келтско, или славянско. По тоя начинъ се установяватъ нѣколко нѣща: а) Окончанието *рикъ* е старо окончание на славянскитѣ имена; б) *Рюрикъ*, *Телерикъ*, *Илюрикъ*, *Норикъ* сж имена, които произлизатъ отъ езика на единъ народъ, слѣдователно нито Рюрикъ е нѣмецъ, нито Телерикъ е турчинъ, тѣ заедно съ Илюрика и Норика принадлежатъ на единъ народъ, т. е. сж славяни. А съ това се потвърждава онова, що Несторъ казва:

„И апостолъ Павьлъ оучилъ тоу, тоу бо іестъ Илюрикъ, іегоже доходилъ апостолъ Павьлъ, тоу бо бѣша словѣни первѣіе“. А въ II глава: „Бысть іазыкъ словѣньскъ, отъ племени Афетова Норци, иже соутъ Словѣне“ [1]).

---

1) Chronica Nestoris. Ed. Fr. Miklosich, стр. 2.

Българи и славяни.

По-напрѣдъ обяснихме, че хуни и българи е едно и сѫщо, а сега нека видимъ, въ какво отношение стоятъ склавени и анти къмъ българи. Антитѣ, на които името днесь не сѫществува, ще да сѫ се изгубили въ днешнитѣ българи, защото тѣхнитѣ селища се описваха до Черно-Море, гдѣто отпослѣ зе да се чува само българското име. Склавенитѣ си живѣятъ и днесь тамъ, гдѣто ги описаха старитѣ писатели. Отношенията на склавени, анти и българи ще ни станатъ по-ясни, ако си послужимъ и съ помощьта, която ни дава филологията.

*

По какъвъ начинъ е образувана днешната румънска народность, нѣма да разглеждаме тукъ, а само ще кажемъ, че румънитѣ мислятъ, какво тѣхната народность е романска, която започвала отъ Траяна. Въ началото на II-я вѣкъ Римскиятъ Императоръ Траянъ покорилъ дакитѣ, т. е. поселеницитѣ на днешно Влашко, та се мисли, че е оставилъ тукъ римски гарнизонъ, който е далъ началото на днешната румънска народность, било като е порумънчилъ мѣстното население, било, че това си сѫ истинскитѣ римляни, които сѫ се размножили тукъ.

Това мнѣние е силно оспорвано отъ ученитѣ. Като единъ отъ най-сериознитѣ негови противници, може да се спомене маджарскиятъ ученъ *Хунфалви*, който мисли, че румънитѣ сѫ дошли въ тѣзи си селища въ срѣднитѣ вѣкове [1]). Като се казва, че румънската на-

[1]) Rumänen und ihre Ansprüche von Paul Hunfalvy. Wien und Te-

родность започвала още отъ Траяна, то остава неясно, гдѣ бѣха румънитѣ въ III-я, IV-я, V-я, VI-я и пр. вѣкъ, когато тукъ, гдѣто тѣ сега живѣятъ, живѣеха славяни, готи, хуни, авари и пр. Румънитѣ днесь наброяватъ около 11 милиона, т. е. тъкмо толко, колко българи и сърби заедно, което отношение ще да е било и въ старо врѣме сѫщото, та тогава се пита, възможно ли е такъвъ голѣмъ народъ да не е обръщалъ вниманието на римскитѣ писатели отъ V-я и VI-я вѣкъ? Римскитѣ писатели отъ това врѣме, щомъ доде дума за Дакия, обикновено казватъ, че тамъ живѣли славяни, а за румъни не говорятъ нищо. Мѫчнотии се явяватъ не само при обясняването, кога сѫ дошли румънитѣ тукъ, ами и при класифицирането на тѣхния езикъ. Румънитѣ обикновено считатъ своя езикъ за романски езикъ. Румънскиятъ езикъ се състои главно отъ латински и славянски думи. Споредъ прѣсмѣтането на романиститѣ думитѣ отъ латински коренъ сѫ повече и слѣдователно румънскиятъ езикъ се счита за романски. Тази логика би била вѣрна, ако е права, струва ни се обаче, че не е съвсѣмъ права. За да се види, дали румънскиятъ езикъ се състои отъ думи повече отъ славянски или повече отъ латински корени, трѣбвало би да се извадятъ отъ него прѣдварително общитѣ корени, които сѫ еднакви въ всички езици изобщо и които сѫ еднакви на славянски, румънски и латински въ частно и въ онова, що остане отъ сетнѣ, да се види, дали има повече думи латински или повече славянски и колко е това повече. При такава смѣтка латинизмътъ на румънския езикъ, ако не изчезне съвсѣмъ, ще се намали въ голѣма стѫпень. Само тогава би могло да се види, какъвъ езикъ е румънскиятъ. Отъ това, че въ румънски езикъ има латински корени, не слѣдва, че той е непосрѣдственно романски езикъ, защото латински корени има и у славянски езикъ. Тъй напр. влашкото ḑece (зъче) не било нищо друго освѣнъ латинското decem, влашкото sută не било нищо друго освѣнъ латинското centum и пр., а славянското *десѧть* и *сѫто* не сѫ ли

тъй сѫщо латинскитѣ decem и centum? Или влашкото Ŏiă (овца) не било нищо друго, освѣнъ латинското ovis (oviles, овчи), влашкото calŭ не било нищо друго, освѣнъ латинското caballus и пр., а славянското *овца* и *кобила* не могатъ ли да бѫдатъ тъй сѫщо латинското ovis и caballus? Смѣтката прочее за румънския латинизъмъ е съвсѣмъ неправилна. Работата се прѣдставлява, като че ли тѣ стоятъ къмъ латински езикъ въ отношение 50 : 100, а славянитѣ въ отношение 0 : 100, което разбира се не е вѣрно. Ако въ славянски езикъ има напр. 40$^0/_0$ латински корени, а въ румънски 50$^0/_0$, тогава ще се каже, че румънскиятъ езикъ е само съ 10$^0/_0$ по-латински отъ славянския или, че *той е само 10$^0/_0$ романски*, а не, както сега, истински романски езикъ.

Прѣсмѣтнати обаче общитѣ корени (латински и славянски), които се намиратъ у двата езика, ще излѣзатъ много повече, отколкото само латинскитѣ, които се намиратъ у румънски езикъ. По тоя начинъ е възможно да излѣзе, щото румънскиятъ езикъ да е по-близъкъ до българския, отколкото до латинския. Само, когато румънскиятъ езикъ земе истинското си мѣсто между европейскитѣ езици, ще може да се обясни и отъ гдѣ се е взела румънската нация. Положителното, което ние знаемъ за сега, е, че въ старо врѣме днешно Влашко се е поселявало отъ славяни. Най-старитѣ писатели, които споменватъ славяни, Иорданъ и Прокопъ, изрично ни казватъ, че земята отъ оная страна на Дунава се поселява отъ славяни. Писателитѣ отъ VII, VIII, IX вѣкъ тъй сѫщо приказватъ за славяни, щомъ доде дума за поселеницитѣ на днешно Влашко. Този славянизъмъ на днешно Влашко се продължава чакъ до ново врѣме, когато той се губи и на негово мѣсто се явяватъ власи съ влашки езикъ.

Въ старо врѣме Влашко е съставлявало часть отъ българския народъ и отъ българскатата държава. Слѣдъ пропадането на българската държава у Влашко захващатъ да се чуватъ отдѣлни господари. Тѣзи господари обаче носятъ български имена, като Мирчо,

Радулъ, Владъ и пр. и български титли, като *войвода*, *господарь*, *кнезъ*, *попъ* и говорятъ и пишатъ български езикъ. Ние ще си позволимъ тукъ да приведемъ нѣщо отъ езика на старитѣ влашки господари, отъ което ще се види, че тѣ сѫ говорили и писали български. Мирчо Войвода Велики е владѣлъ отъ 1386—1418 год. Една негова грамота, която той далъ на манастира Св. Троица въ Кучетъ, безъ дата, започва тъй:

„+ Азъ иже въ Христа бога благовѣрнѣи и благочьстивыи и христолюбивыи и самодръжавныи ѿ Мирча великныи воевода и господинь, милостїѭ божїѭ и божїемъ даровании ѡбладаѭи господствѣѭи въсеи земли ѹгровлахїискои и Запланскыи еще же и къ татарскыим странам и Амлашѹ и Фаграшѹ херцег, и сѣверниномѹ банствѹ господинь. и ѡбладаи пол повъсемѹ подѹнавїоу даже и до великаго мѡрѣ и Дръстрѹ градѹ владалецъ, Благопроизволи господство ми своимъ благымъ произволениемъ, чистымъ и свѣтлим срдцемь. И даровах сѫи въсїчь(с)тныи, и благообразныи и прѣпочтанны и над въсѣми чести даровъ настожи христовѹ ѡтцоу и молебныкѹ ѿва ми старцѹ Софронїю и въсѣм братиам монастирскыим обрѣтаѭщих мѣстѣ рекомѣмь Кѹчет . . .“

А друга една грамота на Мирчовия синъ Александъръ войвода гласи тъй:

„+ Брашовѣном въсѣмъ и земли Бръсе. + ѿ Алеѯандръ воевода и господинъ въсѣи земли оугровлахїискои. сн҃ъ Мирча великаго воеводѣ. Пише гс҃о ми Брашовѣнѡм въсѣм пръгарем сиракѡм и земли Бръсе мнѡго здравїе и радованїе како то моим прїателѣм и братїам. Того ради зде прїидохѫ ваша братїа и видѣхѫ съ ѡчима мои живот на що стоѫ азъ дн҃ъ и нощ. тѡго ради да знает ваша милость. понеже стоѫт .д҃. господари великы съ воискы готови ѹ Дръстръ на Дѹнав: Фериз бѣг, и Азбѹга и Караца бѣг, и Балабан бѣг. А дрѹга воиска стои на Пирогос, а великы царъ Амѹрат бѣг є три дни ходъ ѿ мене. того ради, моа братїа, азе съ вами могѫ, а без вас не могѫ станѫти прѣдъ ними. Нѫ се съберете и стоите готови да є въ кои час фтаса оеч ѿва ми, въ тои час да дойдете. и пакы що ви рекѫт ваша братїа, да их верѹете.“ 1)

1) Л. Милетичъ и Д. Агура. Дако-ромънитѣ и тѣхната славянска писменость. — Народни Умотворения. IX 279 и 327.

Тая грамота е писана около 1431 год., прѣди битката при Варна.

Този български езикъ въ Влашко се е продължавалъ чакъ до XVI вѣкъ, отъ когато захванала да се заражда чиста румънска литература. Че това е български езикъ, се свидѣтелствува почти отъ всички учени. Тъй напр. румънскиятъ ученъ Богданъ, като описва нѣколко „славяно-ромънски“ ржкописа, които се пазятъ въ Виенската царска библиотека (Analele Acad Rom. seria II tomp. XI 1890), казва изобщо за ромънскитѣ славянски ржкописи, че най-старитѣ отъ тѣхъ сж отъ българска редакция и че е доказано, че, колкото единъ слав.-румънски ржкописъ е по-старъ, толкова повече се приближава до чистата българска редакция, така че, ако да имаме запазени ржкописи отъ XII—XIII стол., тѣ щѣли да бждатъ съвсѣмъ идентични съ чисто българскитѣ отъ това врѣме. На това Милетичъ и Агура справедливо забѣлѣзватъ: „За разяснение на това трѣбва да забѣлѣжимъ, че старо българскиятъ живъ езикъ слѣдъ XII ст. почналъ силно да се измѣнява, така че и българскиятъ книжовенъ езикъ въ XIV и XV стол. не е могълъ да не се измѣни. Понеже, колкото вървимъ по-насамъ, толкова повече и езикътъ на влашкитѣ ржкописи отстжпя отъ старобългар. типъ, отъ това не произтича, че той се отличава отъ чисто българския типъ, а може би и да върви паралелно съ живия български езикъ“.

Отъ всичко се вижда, че тоя български езикъ е еволиралъ. Въ него се забѣлѣзва едно иманентно развитие и слѣдователно не може да се счита за чуждъ езикъ на влашката страна. Работата не е била такава, че тукъ да сж жиѣли по-напрѣдъ власи, възъ които дошли славяни, та имъ прѣдали езика си, ами обратно: тукъ сж живѣли славяни отъ незапомними врѣмена и възъ тѣхъ сж дошли власи, тъй че влашкиятъ езикъ е наложенъ. Ако сравнимъ развитието на двата езика, ние виждаме, че, колко по-надирѣ вървимъ, толко по на чистъ български езикъ ударяме и колко по къмъ ново врѣме се връщаме, толкова повече възъ румънски езикъ

нагазваме. А отъ това ясно изпъква, че въ Влашко се е говорилъ *само* български езикъ. Обаче този отдѣлъ отъ славистиката изобщо и отъ българската история въ частно не е никакъ разработенъ. Влашкиятъ български езикъ се счита не за български езикъ на българи, а за българско влияние върху власи. Подобно твърдение ще трѣбва да се отхвърли безъ много пояснения, защото то силно противорѣчи на фактитѣ. Работата се прѣдставлява, като че ли основата е влашка, а влиянието българско, когато истината е обратното. Войводитѣ Мирчо, Александъръ, Радулъ, Млади Басарабъ, които сѫ говорили български, трѣбва да се считатъ за произлѣзли отъ основното славянско (българско) население, което е поселявало тѣзи мѣста и прѣди власитѣ, а не за власи, които сѫ научили български. Иначе е необяснимо, кога и гдѣ научиха тѣзи власи български и защо не научиха латински или гръцки? Сравнението, което се прави съ латинския езикъ, като се казва, че българскиятъ езикъ е билъ литературенъ езикъ на власитѣ, сѫщо тъй, както що латинскиятъ езикъ е билъ литературенъ езикъ на нѣмцитѣ, е несполучливо. Латинскиятъ езикъ е билъ писменият езикъ на германското и френското духовенство, обаче това духовенство далечъ не е владѣло латинския езикъ тъй, както що сѫ го владѣли самитѣ латинци. Самитѣ германски князе едва ли сѫ знаяли поне нѣщичко латински, а камо ли да сѫ знаяли латински, като латинци. За Карла Велики се разправя, *че ще да е* разбиралъ латински, когато му говорятъ, обаче *не е говорилъ* латински. Когато неговитѣ наслѣдници въ 843 г. си раздѣлиха държавата съ единъ договоръ въ *Вердунъ*, този договоръ бѣ написанъ на *нѣмски* и *романски* (старо-френски). Нѣмскитѣ князе, макаръ носители на латинската култура, далечъ не носятъ латински имена и латински титли. Тъй че тукъ я личи, какво латинскиятъ езикъ е билъ чуждъ е[illegible] на германцитѣ. Това обаче не може да се каж[illegible] българизма на в[illegible]ата страна. Той е инхерентъ на влашкитѣ по[illegible]и, защото тѣ не само, г[illegible]

сѫ писали български, като българи, но сѫ носили български имена, титли и пр. Българскиятъ езикъ въ XIII и XIV столѣтие далечъ не е прѣдставлявалъ една сила, която е могла да се наложи на единъ чуждъ народъ, защото въ сѫщото врѣме, той едва ли е ималъ нѣкакво значение въ самата България, гдѣто аристокрацията сѫ е гърчеяла. Ние схващаме прочее влашкия български езикъ, като продължение отъ езика на пражителитѣ на тая страна или на българитѣ. За насъ Мирчо, Александъръ, Радулъ и прочее спадатъ повече въ българската история, отколкото въ влашката, защото тѣ по своя езикъ сѫ българи, а, *че, сѫ власи, до сега не сѫ прѣдставени никакви доказателства.*

Както и да се отнасятъ тѣзи два езика помежду си, едно е положително вѣрно, *че славянщината на румъниитѣ е българска.* Или: *славяниитѣ, които сѫ поселявали Дакия* (днешно Влашко и часть отъ Маджарско) *сѫ хоротували български.* Напуснемъ ли Влашко и тръгнемъ къмъ Маджарско, къмъ рѣката Тиса, Драва и Сава, ние ударяме възъ словѣни и хървати. А словѣнитѣ и хърватитѣ приказватъ най-сродното съ български езикъ славянско нарѣчие. Професоръ Цоневъ въ своитѣ издирвания „Къмъ Историята на Български Езикъ“ на печатани въ Сборникъ за Народни Умотворения. София 1903 год. Кн. I (XIX). стр. 80 изказва слѣднитѣ мисли по тая работа:

„Не искамъ да давамъ вѣра на Порфирогенитовитѣ свѣдѣния за сърбо хърватитѣ, нито да се привързамъ подипърва къмъ Миклошичевата теория за нѣкогашно българо-словѣнско единство, но отъ сравнението на български езикъ съ другитѣ славянски езици ми свѣти сѐ тая мисъль, че българскитѣ словѣни въ нѣкогашното си централно положение въ панонскитѣ и дакийски прѣдѣли сѫ били ближни *съсѣди съ словенци* (а може би и хървати) съ словаци, съ поляци и руси, докато съ чехи и сърби не сѫ били въ непосредственъ допиръ, затова и нѣма помежду имъ старински общи свойства. Отъ чехитѣ сѫ ги дѣлили вече словацитѣ, но дѣ сѫ

били тогава сърбитѣ, за да не бждатъ съсѣди на българскитѣ словѣни, дали задъ сегашнитѣ си вече земи, или нейдѣ задъ Карпатитѣ — нека ни отговори историята и историографията".

А малко по-горѣ на стр. 74 и 75 на сжщия си трудъ почетниятъ авторъ бѣше забѣлѣжилъ: „Да видимъ сега, какъ стои български езикъ прѣди всичко къмъ днешния си най-ближенъ съсѣдъ — сръбски. Къмъ *сръбски*, казвамъ, а не къмъ *сръбо-хърватски*, *първо*, защото български езикъ се допира сега непосрѣдствено само до сръбски говори, а не и до хърватски, *второ*, защото по отношение къмъ български езикъ ще трѣбва да правимъ извѣстна разлика между *сръбски* и *хърватски*, понеже, както ще видимъ хърватскитѣ нарѣчия (*кайкавско* и *чакавско*) по нѣкои свои особености се *приближаватъ повече къмъ словенски* и *къмъ български*, отколкото къмъ сръбски езикъ". А по-нагорѣ на стр. 72. „Сравнението на български езикъ съ другитѣ славянски езици води именно къмъ тая мисъль, че едно врѣме нашиятъ езикъ ималъ и други съсѣди, а не както днесъ само сърбитѣ. И наистина, зememъ ли на умъ, че българскитѣ словѣни сж се простирали едно врѣме по унгарското равнище, по Трансилвания, Влашко и Богданско, както хубаво свидѣтелсватъ толкова българизми въ маджарски и румънски, ще трѣбва да признаемъ, че е имало врѣме, когато нашиятъ езикъ се е допиралъ нé само съ единъ славянски езикъ, както сега, ами съ нѣколко". Тѣзи мисли се придружаватъ отъ слѣднята забѣлѣжка: „Славянското влияние върху маджарски езикъ нé сички еднакво схващатъ. Като оставимъ на страна крайнитѣ маджарски патриоти, на които се никакъ не ще да признаятъ изобщо славянско влияние върху езика имъ, има доста маджарски и немаджарски учени, които твърдятъ, че маджаритѣ сж си донесли съ себе си въ сегашна Унгария славянскитѣ думи, що ги иматъ въ езика си, понеже ги заели ужъ по-прѣди прѣзъ сво[illegible]ивание въ южна Русия. Тъй се изказа

въ послѣдно врѣме и маджарския филологъ Munkácsy въ сп. Donauländer, кн. 4—7 (Die Anfänge der ungarisch-slavishen etnicshen Berührung). Това мнѣние намѣри горещъ и доблестенъ противникъ въ лицето на единъ твърдѣ обективенъ ученъ — Asbòth, който (въ Archiv, XXII, 433—487, подъ сѫщото заглавие: Die Anfänge и пр) обори единъ по единъ доводитѣ на Мункачи и доказ(в)а отъ своя страна, че славянскитѣ думи въ маджарски езикъ сѫ заети въ днешна Унгария и то *прѣдимно отъ славянско племе идентично съ днешнитѣ българи*, че и самото название на маджарската столица *Пеща* е отъ български произходъ (пѣщь), както показва нѣмското ѝ име Ofen=пещь. (Вж. и статията му: „Нѣсколько замѣчаній на сочиненіе В Ягича объ исторіи произхожденія церковнославянскаго языка, въ Изв. Отдѣл. р. яз. т. VII кн. 4). И тъй ще да е сѫщинската истина, както ни я прѣдставя Ажботъ, защото въ новото си отечество маджаритѣ намѣриха въ IX вѣкъ славѣно-българско племе и словѣно български държавенъ строй, па неминуемо е слѣдвало да подпаднатъ подъ словѣно-българско културно влияние още въ първото врѣме на заселбата си. Ако славянскитѣ думи въ маджарски бѣха заети въ южна Русия, тѣ щѣха да носятъ дири отъ руски езикъ; а то какво виждаме? Виждаме, че въ тѣхъ е отпечатанъ главниятъ признакъ на български езикъ, защото въ тѣхъ нѣкои характерни звукове запазватъ българския си изговоръ (щ=шт, жд=жд, ѫ=он, ѧ=ен). А съ българитѣ (разбирай словѣно-българитѣ) маджаритѣ не сѫ могли да бѫдатъ непосрѣдствени съсѣди въ южна Русия, защото ги е дѣлѣлъ дебелъ поясъ чужди племена, които и до днесъ заиматъ жгъла между Дунава и Черно Море“.

На стр. 78—79 авторътъ изброява еднаквитѣ особености, които ги има въ хърватско-словѣнски и български, а ги нѣма въ сръбски. Тѣзи особености сѫ слѣднитѣ деветь:

„1) Въ хърватско-словенски покрай обикновената

замѣна за ѧ (е) има и друга, твърдѣ прилична на срѣднобългарската юсова замѣна, именно слѣдъ палатали (*ж*, *ч*, *ш*, и j) ѧ гласи не е, а *а*: j*а*zik, prij*а*ti, ž*а*tva и пр. Тъкмо тъй гласи шѧ, jѧ, жѧ и въ много български говори: *із*зикъ и ꙗзикъ, ш*ъ*там и ш*а*там, ж*ъ*тва и ж*а*тва. Това нѣщо въ сръбски езикъ *нѣма*,

„2) Тъкмо както въ български, тъй и въ словенски, па и хърватски, начално ѫ се изговаря съ прѣдметнато *в* — вѫ: vos, vozel, vože, vohati, votek — наспротивъ *ѫсъ*, *ѫзлъ*, *ѫже*, *ѫхати*, *ѫтък* и *въси*, *въже*, *въхамъ*, *въткъ*. При това тукъ тамъ е запазенъ и стариятъ изговоръ безъ *в* ože, ozel — ꙗ*же* ꙗзол.

„3) Както въ български тъй и въ хърватско-словенски съчетание Чрѣ си остава пакъ такова: *черно* — črno червеи — črv и пр. докато въ сръбски сѫщата звукова ставка гласи *цр*: црно *црв*. Истина и въ много наши говори срѣщаме *цр* намѣсто *чр*, но сѐ въ *западни*, значи по-ближни до сръбски езикъ говори, докато въ пó-далечнитѣ си е въ употрѣба само *чер*, а не *цгр*. Исключение прави само дума *цгрква*, която и по източно се изговаря тъй (покрай *черква*), но затова имаме и старобългарски црькы.

4) „Краесрично *л*, което въ сръбски минува въ *о* (рекао, попео) си остава непромѣнено въ хърватски и въ словенски тъкмо тъй, както въ български. Тъй сѫщо и прѣходътъ на съчитание лъ (между съгласни въ *у* (*вуна*, *жуть*) не е прѣкаранъ повсемѣстно нито въ словенски, нито въ хърватски.“

5) „Еднаквость между български и хърватско-словенски съглеждамъ и въ лабавата употрѣба на *л*-epentheticum. Сръбски езикъ е въ туй отношение много послѣдователенъ, та не само че е запазилъ сички случаи, познати отъ старобългарски, ами е образувалъ и нови (*снопльe*, *гроблье* — накъмъ (снопиѥ, гробиѥ), докато много хърватски и словенски говори не само че не познаватъ новитѣ случаи, но отстѫпятъ дори и отъ старитѣ; срв. spavjati, stavjati, zovjem, skupje още у Гундулича. Микл. I 413.“

6) „Общность между български и чакавски има

и въ изговора на думи като веселје, каменје, дѣто се не чува онова слѣно сръбско *ль*, *нь*, а раздѣлено лj, нj свойствено и на българскитѣ говори.“

7) „Общо е тъй сѫщо и *ударението* въ български и хърватско-словенски, докато въ сръбски е промѣнено, макаръ и тая промѣна да излиза отъ по-стара обща основа.“

8) „Между изговора на *ѫ* като Ô въ словенски (и нѣкои кайкавски говори) съглеждамъ пакъ хубава прилика съ нашитѣ *дебърски и родопски* говори, дѣто *ѫ* има сѫща замѣна.

9) Въ хърватско-словенски, както и въ югозападнитѣ наши говори Щ$_1$, гласи *шч*, а не *шт*, както въ сръбски. Тази общность навеждамъ затова, защото и за общобългарски излизамъ отъ едно по-старо *шч*, отъ което настава послѣ *шт*.

„Значи, докато между сръбски и български има само *двѣ* или най сетнѣ *три* фонетични еднаквости, то между хърватско-словенски и български освѣнъ сръбско-българскитѣ фонетични сходства има още *деветь* други еднакви точки. При това сравнимъ ли еднаквоститѣ между български и сръбски съ еднаквоститѣ между български и хърватско-словенски, ще видимъ, че първитѣ сѫ *сé отъ по-ново врѣме* и явно прѣминали отъ единъ езикъ въ други. докато приликитѣ между български и хърватско-словенски сѫ сé отъ такова естество, че не можемъ ги сматря за нови заемки, а сме принудени да ги считаме като свидѣтелства за *по-старо сродство* между реченитѣ езици.“

За да склопимъ кржга, ние би трѣбвало да видимъ и какъвъ е езикътъ на жителитѣ, които сѫ поселявали и поселяватъ коритото на рѣката Морава. По това нарѣчие не сѫ правени отдѣлни издирвания. То за голѣмо съжаление не е било прѣдметъ на особено разглеждане, даже и отъ професора Цонева. Обаче това не показва, че работата ще си остане тукъ и че то за въ бѫдеще нѣма да бѫде прѣдметъ на отдѣлни научни издирвания. За сега съ него се е занимавалъ

само *К. Мисирковъ* въ единъ рефератъ, четенъ въ Петербургското Етнографическо Общество, който е печатанъ въ органа на обществото „Руская Старина", а отъ сетнѣ прѣпечатанъ въ „Български Прѣгледъ" София, год. V, кн. I, стр. 121—127. Мисирковъ е родомъ въ Македония и се е училъ въ Сърбия. Той не е голѣмъ приятель на българитѣ, защото излиза съ проповѣди, че македонцитѣ сж отдѣленъ народъ, т. е. иска да ги отдѣли отъ българитѣ.

На стр. 121 (Бъл. Пр.) той пише:

„Моравското нарѣчие, което обхваща цѣлата южна, източна и централна Сърбия до рѣката Колубара и лѣвитѣ притоци на Ибъръ и което е много близко до шопския и скопския говоръ, показва отъ една страна народностьта на съврѣменнитѣ моравски славяни и отъ друга, като се вземе прѣдъ видъ разпространеностьта му, родството съ реченитѣ говори и съвпадането на неговитѣ и ония на поменатитѣ говори граници съ границитѣ на срѣдновѣковото, на пръвъ погледъ, сръбско царство, дава ни да узнаемъ народностьта на славянскитѣ племена, които влизаха въ състава на това царство. Отношенията на сръбскитѣ филолози къмъ това нарѣчие се изражаватъ въ постоянната противъ него глуха борба, която има за цѣль прѣмахването му нѣкакъ отъ лицето на земята. Не само на сръбски езикъ нито едно изслѣдване върху това нарѣчие нѣма, но даже и не сжществува единъ поне на него написанъ документъ. Напечатенитѣ двѣ или три народни пѣсни изъ Пожаревацкия окржгъ въ изданията „Братство" на сръбското патриотическо дружество „Св. Сава", заради умишлената си прѣправка, съвсѣмъ не могатъ да служатъ като надежденъ материалъ за филолога. Съпровождащитѣ го забѣлѣжки показватъ до нѣкждѣ, доколко истинскитѣ сърби разбиратъ това нарѣчие. Духътъ на тия стихотворения е интересенъ въ свръзка съ духа на самото моравско нарѣчие. За нѣкои особености на това нарѣчие приказва Каричъ

въ съчинението си „Србија“. Обаче и той не можа да говори за него безпристрастно“.

Слѣдъ като разгледа особеноститѣ на това нарѣчие, авторътъ свръшва студията си тъй:

„На основание горѣприведенитѣ особености на моравското нарѣчие, по голѣмата му близость до българския, отколко до сръбско-хърватския езикъ, разпространеностьта му до най-западнитѣ граници на срѣдновѣковото сръбско царство, отсжтствието на точни данни за сжществуването на сърби въ прѣдѣлитѣ на Сърбия на моравското нарѣчие до основание на царството на Неманичитѣ, и, най-послѣ, понеже има прави и косвени указания за отсжтствието на сръбски племена въ тая страна, азъ дохождамъ до слѣднитѣ заключения:

„1) Че съврѣменнитѣ сръбски славяни отъ моравското нарѣчие сж по близки до българскитѣ славяни, отколко до сърбо хърватитѣ;

„2) Че прадѣдитѣ на моравскитѣ славяни си били по-близки до ония славяни, отъ които по-послѣ се образува българскиятъ народъ;

„3) Че срѣдновѣковото славянско царство, основано отъ Неманя, разширено отъ приемницитѣ му и наричано сръбско, е било образувано отъ племена, по-близки до ония славяни, отъ които бѣ образувано българското царство, отколкото до сръбско-хърватскитѣ племена;

„4) Че въ сръбското царство сръбска е била само династията на Неманя“.

*

Какво заключение трѣбва прочее да се извади отъ тѣзи езиковни данни? Отъ тѣхъ се вади заключението, че поселеницитѣ на земята между Карпатитѣ, рѣкитѣ Тиса, Драва, Сава, устието на Дунава, Черното Море и Солунъ сж *говорили български езикъ* и слѣдователно сж *съставлявали единъ народъ, български народъ.* А, понеже до сжщото заключение бѣхме дошли и отъ историческо гледище, то излиза, че двѣтѣ дисциплини се потвърждаватъ.

Кждѣ оставатъ тогава склавенитѣ и антитѣ?

За мѣстностьта, която посочихме, че се е поселявала първоначално отъ българи, има свѣдѣния, че се е поселявала и отъ склавени и анти. Тъй напр. споредъ Иордана селищата на склавенитѣ започвали отъ Мурзенското Езеро до рѣката Драва и се простирали къмъ Карпатитѣ и Днестаръ, а антитѣ живѣли кждѣ устието на Дунава. А по тѣзи мѣста видѣхме, че сж живѣли и българи.

Ние доказахме, че българитѣ въ старо врѣме сж се казвали хуни. Сжщо тъй посочихме, че, споредъ Иордана, *анти* и хуни сж взимани единъ вмѣсто другъ, защото въ 377 год. амалътъ Винтаръ, който билъ подъ хунитѣ, за да извоюва своята свобода, разбилъ антитѣ и слѣдъ разбиването на антитѣ стоялъ една година на свобода, догдѣто хунскиятъ царь Баламиръ не го покорилъ отново, т. е. анти и хуни сж взимани за едно и сжщо. На друго мѣсто пъкъ антитѣ сж взимани намѣсто българи. Комесъ Марцелинъ пише въ своята хроника подъ година 548, че Иованъ е прѣдвождалъ българи, а Прокопъ, който никога не е споменвалъ името българи, като описва сжщото събитие, казва, че Иованъ е прѣдвождалъ анти [1]). Антитѣ значи сж взимани веднажъ за хуни, а другъ пжть за българи. А, понеже хуни и българи е едно и сжщо, то излиза, че анти и българи е едно и сжщо. *Склавенитѣ* (славянитѣ) живѣятъ и споредъ Иордана, и споредъ Прокопа до Дунава, захващайки отъ рѣката Драва. Отъ други пъкъ писатели виждаме, че по сжщитѣ мѣста сж живѣли българи. Енодий и Касиодоръ не говорятъ нищо за славяни по тѣзи мѣста, а за българи. Тукъ пъкъ имаме, че славяни и българи сж взимани едни намѣсто други.

Българитѣ се чуватъ по рѣката Сава и Морава още отъ 504 год. Тѣзи селища на българитѣ се продължаватъ дълго врѣме слѣдъ това, защото Крумъ отъ сетнѣ воюва кждѣ Карпатитѣ и Тиса, а Омур-

---

1) Marcellini Comitis Chronicon A. C, 548 Migne LI; Прокопъ. Г. В. III, 23.

тагъ, воювайки, се е удавилъ въ рѣката Тиса. Послѣдното се свидѣтелствува отъ намѣрения въ 1872 година отъ Каница надписъ на Омуртага въ Провадийскитѣ гробища и обнародванъ въ съчинението му Donau Bulgarien. Отъ другъ пъкъ надписъ се вижда, че той е умрѣлъ на война [1]). Когато ученицитѣ на св. Методия били изгонени изъ Моравия, тѣ копнѣели да додатъ въ България. А, като дошли въ Бѣлградъ, прѣдставили се на Боритакана, *който билъ войвода на българския князъ Бориса*. Бѣлградъ, значи, въ онова врѣме е спадалъ въ българската държава. Въ житието, което описва това възвърщане, не се говори, коя държава е сѫществувала между България и Моравия, та се прѣдполага, че тѣзи двѣ държави ще да сѫ се допирали. Тъй че, като захванемъ отъ V-я до IX-я и пр. вѣкове, виждаме, че българитѣ *непрѣкѫснато* поселяватъ мѣстноститѣ по рѣкитѣ Морава, Сава, Драва и Тиса. Сѫщата непрѣкѫснатость на българскитѣ селища виждаме, що се отнася и до българитѣ въ Източна България. Земята на Тракия, Мизия и Скития се поселяваше около 500 година отъ българи, поселява се и днесь. Тогава се пита: какво е било отношението на славянскитѣ движения отъ втората половина на VI-я до IX-я вѣкъ въ Тракия, Мизия и Илирия къмъ поселеницитѣ на тѣзи страни или къмъ българитѣ? Ние посочихме вече веднъжъ, че за новодошли народи не може да става дума, а сега ще притуримъ, че, ако славянитѣ да бѣха новъ народъ, тѣ щѣха да измѣстятъ името българи и щѣха да го замѣстятъ съ името славяни, обаче това не се вижда. *Ние намираме името българи тукъ и прѣдъ славянскитѣ движения, както и слѣдъ тѣхъ.* А, понеже видѣхме, че славяни и българи хоротували единъ и сѫщъ езикъ, то отъ всичко това излиза, че тѣзи славянски дѣйствия, не сѫ нищо

---

1) Върху надписитѣ на Омуртага има една студия отъ Г. Баласчевъ въ в. „Вечерна Поща“ на Стоянъ С. Шанговъ отъ 25, 26, 27 Априлий 1906 г. подъ заглавие: „Каменитѣ надписи на великия канъ Омуртагъ“, обаче обясненията сѫ несполучливи. Авторътъ създава кански, ослански и пр. неизвестни титли.

друго освѣнъ български дѣйствия, само че българитѣ се наричатъ и славяни.

Българи, славяни и анти сж били единъ народъ въ три имена. На тоя народъ най-напрѣдъ сж викали скити, сетнѣ хуни, сетнѣ българи, а въ VI я вѣкъ сж му викали склавени, анти и българи (хуни). А, понеже отъ българитѣ или славянитѣ излѣзе писмото, което се разпространи и измежду другитѣ славянски племена, то името славяни станало расово име. Работата обаче съвсѣмъ не стои тъй, че името *славяни* е първично име на славянската раса, отъ което отсетнѣ сж се отдѣлили имената на другитѣ славянски племена. Името славяни е частично име. До него сж сжществували и други славянски имена, като българи, анти, венети, аказири и пр. *То се явява слѣдъ името българи и намѣсто името българи.*

Сега чакъ разбираме, защо Иорданъ не ни спомена: славянитѣ, антитѣ и българитѣ, когато се разпадаше Атиловата държава. Защото тѣзи три наименования на единъ и сжщъ народъ по онова врѣме не сж още сжществували. — *Тогава тоя народъ е носилъ името хуни.*

*

Отъ изложеното до тукъ се установява, че славянитѣ или българитѣ сж Дунавски поселеници отъ много старо врѣме. Тогава се пита, гдѣ сж били другитѣ славянски племена отъ толко голѣмата славянска раса? Цѣльта на нашето издирване не е, да се отговори на тѣзи питания до край. Тукъ ще си позволимъ само да забѣлѣжимъ, че и другитѣ славянски племена сж били тукъ, въ Европа, отъ врѣме оно. Когато въ началото на настоящето издирване посочвахме на праселищата на нѣкои народи, ние нарекохме гепидитѣ, херулитѣ, суевитѣ и пр. германски народи. Това направихме, не защото вѣрвахме въ него, а защото тѣзи народи се считатъ за такива отъ повече учени. Ние мислимъ, че измежду тѣхъ има и славяни. Сигурното опрѣдѣление, — сж славянски и кои сж германски [illegible] емена, е и [illegible], по [illegible] народи произ-

лизатъ отъ една раса и слѣдователно около Рождество Христово едва ли сж се различавали тъй остро едни отъ други. Ние нарекохме по сжщитѣ причини и аланскитѣ народи германски. Това направихме, защото аланитѣ се считатъ за германско племе. Обаче и тукъ мислимъ, че ще да има и славянски племена, като напр. акациритѣ. За гепидитѣ ние мислимъ, че сж славяни, понеже тѣхното име се чуваше се на едно и сжщо мѣсто, въ най-западната часть на Иордановата Скития, когато чуждитѣ, германскитѣ, народи сж обикновено скитници. Тѣ дохождатъ, скитатъ се по цѣлия Балкански Полуостровъ, отиватъ въ Италия, Испания и Африка, гдѣто най-сетнѣ изчезватъ. Гепидитѣ обаче сж си били тукъ и си оставатъ тукъ. Ако за славянщината на гепидитѣ ние нѣмаме очевидни доказателства, то, че старитѣ, Херодотовитѣ, *агатирси* сж славяни, е почти очевидно. Споредъ Херодота, тоя народъ е живѣлъ по рѣката Maris (въ днешна Източна Унгария) и Карпатитѣ, а споредъ Иордана, тѣ сж живѣли пакъ по Карпатитѣ, само че малко по-сѣвероизточно, т. е. тамъ, гдѣто днесь живѣятъ *казацитѣ* или *козацитѣ*. Името *казакъ* и името *агатирз* е едно и сжщо. То е получило слѣдната промѣна: Херодотъ го пише: *Ἀγαθύρσοι*; Амианъ Марцелинъ: Agathyrses: Прискъ *Ἀγαζίροι*; Иорданъ Agazzires; Теофанъ *Χαζάροι*; Несторъ: *козари*; днесь: *казаци* или *козаци*. Думата *козакъ* или *казакъ* е съкратена форма отъ *козарь*, а козарь не е нищо друго, освѣнъ *Χαζάρ*, която пъкъ е съкратена форма отъ A-gazzir. A-gazzir не е нищо друго, освѣнъ *А-гатзир* на Приска. А *Агатзир* не е нищо друго, освѣнъ *агатирз* на Марцелина и Херодота. Тъй че отъ етимологическо гледище е несъмнѣно, какво днешното име *козаци* не е нищо друго, освѣнъ Херодотовото име *агатирзи*. Сжщата несъмнѣность излиза и отъ историческо гледище. Амианъ Марцелинъ пише това име сжщо тъй, както го пише Херодотъ. Значи. Херодотовитѣ агатирзи сж живѣли тукъ повече отъ 830 години, защото Хе-ь е писалъ своето съчинение около 450 години Христа, а Амианъ Марцелинъ е писалъ своето

около 379 година слѣдъ Христа. Малко разлика има въ писането на това име отъ Приска. Прискъ го пише *агатзир*, та се пита: другъ народъ ли сж Присковитѣ агатзири? Не може да се разбере, защо тѣзи люде да сж живѣли тукъ толкова врѣме, а слѣдъ това да сж изчезнали, а на тѣхно мѣсто да сж се явили не вече *агатирзи*, а *агатзири*. Очевидно е, че това е едно и сжщо име, само малко другоячъ произнесено, защото е немислимо, че Херодотовитѣ агатирзи, които сж могли да живѣятъ тукъ 830 години, сега само въ 70 години да сж изчезнали и на тѣхно мѣсто да е дошълъ другъ народъ, който се викалъ почти сжщо, както тѣхъ. Сжщо е немислимо, че и отсетнѣ ще да е настанала нѣкаква промѣна. Тъй напр. ние нѣмаме никакъвъ поводъ да мислимъ, че Присковитѣ *агатзири* не сж Иордановитѣ *агаззири*. Сжщо тъй нѣмаме поводъ да мислимъ, че Иордановитѣ *агаззири* не сж Теофановитѣ *хазари* и че тѣзи послѣднитѣ не сж днешнитѣ *казаци* или *козаци*. Че днешнитѣ казаци сж Херодотовитѣ, Иордановитѣ и пр. аказири, се вижда и отъ характера на тѣзи народи. И Херодотъ, и Иорданъ ни описаха агазиритѣ, като войнственъ народъ, който живѣе по Карпатитѣ и не се занимава съ земледѣлие, а съ скотовъдство и ловъ, па и съ изнасилване на своитѣ съсѣди. Тая черта иматъ и днесь казацитѣ. Тѣ се считатъ отъ по-късни писатели за хунски народъ, което е твърдѣ вѣроятно. Агазиритѣ сж влизали въ състава на Атиловата държава. Столицата на Атила се намираше не много далечъ отъ тѣхното отечество. Хунитѣ, както приведохме, се описватъ като извънредно ездливъ народъ. Тѣ на конетѣ си спали и яли, на коне разсжждавали за обществени работи и пр. А кой другъ народъ на свѣта днесь се счита за по-ездливъ отъ казацитѣ? Тѣ сж сжщо такива ездачи, каквито ни се описаха хунитѣ. Влизайки въ хунската държава и бидейки сродни съ българитѣ, тѣ ще да сж оня народъ, който, слѣдъ като се е разпространилъ на изтокъ по рѣкитѣ Днестаръ, Днепаръ, Донъ, ще да е взиманъ за българи. Обаче, това сж други питания, които не

спадатъ въ кржга на тая наша работа. *Ние сега искаме само да кажемъ, че днешното славянско племе казашитѣ въ V-я вѣкъ прѣди Христа е поселявало източна Унгария по рѣката Морошъ и Карпатитѣ.*

Веднъжъ това установено, ние получаваме ключъ за откриване и на другитѣ славянски племена.

Напустнемъ ли сега Карпатскитѣ извори на Марошъ и Тиса и се обърнемъ къмъ изворитѣ на Висла, които тъй сжщо захващатъ изъ Карпатитѣ, само че течатъ въ противно направление, ние ударяме възъ селищата на славянското племе *венетитѣ*, които споредъ Иордана сж живѣли по изворитѣ на Висла. Обърнемъ ли малко на лѣво, ние ударяме въ изворитѣ на Одеръ, които тъй сжщо започватъ въ Карпатитѣ. Тукъ пъкъ намираме селищата на Суевския народъ *лугитѣ* споредъ Тацита. На сжщото мѣсто днесь живѣе славянското племе *лужици*. А, че името *луги* и *лужици* е едно и сжщо, е извънъ съмнѣние. Пакъ тукъ около Карпатитѣ по изворитѣ на Елба, Одеръ и Висла споредъ Тацита сж живѣли *готини*, *ози*, *бури*, *марсигни*. И тѣзи народи сж славянски. Тацитъ пише за тѣхъ слѣдното:

Retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii. terga Marcomanorum Quadorumque claudunt; e quibus Marsigni et Burii sermone cultuque Suevos referunt. Gothinos gallica, Osos pannonica lin gua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatae, partem Quadi, ut alienigenis, imponunt. Gothini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt:[2])

По-натамъ, задъ гърба на *маркоманитѣ* и *квадитѣ*[1]) *марсигни*, *готини*, *ози*, *бури*. Отъ тѣхъ марсигнитѣ и буритѣ приличатъ по езикъ и обичаи на *суевитѣ*. Галскиятъ езикъ на готинитѣ и панонскиятъ на озитѣ показва, че тѣ не сж германци, па и това, че тѣ плащатъ данъкъ. Една часть отъ тоя данъкъ имъ е наложенъ отъ сарматитѣ, а друга отъ квадитѣ, като чужденци. За най-голѣмъ срамъ, готинитѣ сж рудокопачи.

1) Селищата на маркоманитѣ и квадитѣ Тацитъ описва не далечъ отъ Дунава.

2) Oeuvres Complètes de Tacite. Publiées sous la direction de M. Nisard. Paris 1877. Moeurs des germains XLII. p. 418.

Интересно е това съобщение на Тацита за характера на тѣзи народи. Марсигнитѣ и буритѣ приличали по езикъ и обичаи на суевитѣ, а суевитѣ какъвъ народъ сѫ? Суевскитѣ народи сѫ носили споредъ Тацита общо име *луги*. Ние посочихме, че името *луги* не е нищо друго освѣнъ лужици. А, понеже тамъ, гдѣто сѫ живѣли споредъ Тацита лугитѣ, днесь живѣе славянското племе лужици и, понеже думитѣ *луги* и *лужици* сѫ етимологически сродни, то казваме, чэ Тацитовитѣ *луги* сѫ славянскитѣ *лужици*. А, щомъ марсигнитѣ и буритѣ приличали по езикъ и обичаи на суевитѣ, то излиза, че сѫ славянски племена. За другитѣ двѣ племена Тацитъ казва, *че не сѫ германски*, понеже готинитѣ хоротуватъ галски езикъ, а озитѣ панонски. Какви сѫ били тогава тѣзи народи, които не сѫ ни римляни, ни германци? Какъвъ е билъ прочее тоя панонски езикъ, който хоротували озитѣ? Ние видѣхме, че Панония се е поселявала отъ незапомними врѣмена отъ славяни и слѣдователно панонскиятъ езикъ, който е хоротуванъ отъ озитѣ, е билъ славянски. Готинитѣ сѫ живѣли въ днешна Галиция и сѫ били рудокопачи. Рудокопството въ Галиция и днесь сѫществува. Тѣ хоротували пъкъ галски. Какъвъ е билъ тоя галски езикъ? Ние виждаме, че тамъ, гдѣто сѫ живѣли готинитѣ, които сѫ хоротували галски, днесь тая мѣстность се казва *Галиция*, а народътъ ѝ *галичи*. Този народъ е славянски.

Все пакъ тукъ, по Карпатскитѣ планини, сѫ живѣли *ругитѣ* (Rugii) и *карпитѣ* (carpi), които ще сѫ сѫщо славянски племена. Ние получаваме по тоя начинъ югозападно отъ Карпатитѣ една непрѣкѫсната верига отъ славянски племена: *агазири* (козаци) *венети*, *луги*, *готини* или *галичи*, *ози*, *руги* (руси), *карпи*. На сѣверъ отъ Карпатитѣ сѫ живѣли германски народи.

Напустнемъ ли Карпатитѣ и слѣземъ къмъ Дунава и Родопитѣ, ние пакъ намираме стари народи. Тъй в [illegible] телитѣ отъ VI-я вѣкъ ни споменватъ народ [illegible] ти, траки, беси, трибали и пр. [illegible] още отъ Херодота.

Тѣхното име почва да изчезва съобразно появяването на българското име. Ако тѣзи народи сѫ могли да живѣятъ тукъ отъ Херодота до Комеса Марцелина, Прокопа, па и по-късно, т. е. повече отъ хилядо години, то не може да се разбере, защо да сѫ се изгубили слѣдъ това? Кога ще да сѫ се изгубили, ако въ VI-я вѣкъ, т. е. и слѣдъ мислимото прѣселване на народитѣ, сѫ си живѣли тукъ? Ако да имаше тукъ нѣкакво изгубване на народи, то това изгубване би досегнало и гърцитѣ. А ние виждаме, че гърци се намиратъ и днесь тамъ, гдѣто тѣ сѫ били въ VII вѣкъ прѣди Христа. Варна, Месемврия, Анхиало, Византия сѫ гръцки селища отъ VII-я вѣкъ прѣди Христа и до днесь. Планината Олимпъ е била етнографическа граница на гръцкото племе, както въ врѣме на Перикла тъй и днесь. Тѣ прочее не сѫ изчезнали, а само сѫ получили името българи.

И тъй: *и казацитѣ, и венетитѣ, и лужицитѣ, и галичитѣ и панонцитѣ, и българитѣ сѫ живѣли по притоцитѣ на Дунава, Висла, Одеръ и Елба, Марица, Вардаръ, Струма отъ незапомними врѣмена.* Ставали сѫ промѣни и движения между тѣзи народи, обаче тѣ сѫ били движения вѫтрѣшни, движения на европейски народи.

Национално съзнание у българитѣ.

а) Появяване на българската държава.

Римската държава първоначално се е състояла само отъ града Римъ. Римлянитѣ побѣдиха най-напрѣдъ съсѣднитѣ си италиански племена, а слѣдъ това излѣзоха извънъ прѣдѣлитѣ на Италия. Въ първия вѣкъ прѣдъ Христа Юли Цезарь подчини келтска Галия (днешна Франция) и Британия подъ римско владичество, а неговиятъ наслѣдникъ Августъ захваща да напада вече на Балканския Полуостровъ, който окончателно биде подчиненъ отъ Императора Траяна. Тъй че, освѣнъ Африка, Испания, Галия, Британия, Епиръ, Тесалия, Македония, Гърция, Мала Азия, Армения, Египетъ, Сирия, Месопотамия и пр. къмъ римската власть се присъедини и Дакия, Мизия, Илирия и Панония. Центърътъ на римската държава се прѣмѣсти отъ Римъ въ Византия. Защитницитѣ на империята излизаха изъ провинциитѣ. Самитѣ римски императори слѣдъ Августа сж родомъ или отъ Испания, или отъ Тракия, Илирия и пр. Понеже политически центъръ стана Византия, то военнитѣ тегоби паднаха изключително на поселеницитѣ на Балканския Полуостровъ или на прадѣдитѣ на днешнитѣ българи. Италианцитѣ и гърцитѣ се прѣдали повече на душевни работи. Тѣ ставали свещеници, владици, нотари, секретари и пр., а грубата военна работа оставили на провинциалиститѣ. Хора като Касиодора и Енодия държатъ похвални рѣчи на Теодориха и го въздигатъ до небесата, ако и да е варваринъ, само защото той е носилъ оржжие въ ржката си и е прѣдставлявалъ извѣстна груба сила.

Италианцитѣ се бѣха отвикнали да носятъ ор
жие и затова тѣ възхваляваха оногова, който го
сѣше и който можеше да имъ изпълнява стражарск
длъжность. Тѣ не бѣха противъ Одоакра, но, поне
сега дохожда Теодорихъ, тѣ сж за него. А, когато
лата на Източнитѣ Готи изчезна, италианското ду
венство се обърща къмъ франкитѣ. Римскиятъ Папа С
фанъ II самъ отива да прави посѣщение на френск
князъ Пипина (754 г.) и му дава титлата римски
триций. Сжщото се прави и на Карла Велики. Пока
се Карлъ въ Римъ и на една нова година, безъ
нѣщо да подозира, папата му слага корона на глав
и го провъзгласява „римски императоръ". И отъ с
се захваща „Римската Империя отъ нѣмски народ
Работата е много ясна: понеже италианцитѣ се бѣ
отвикнали да носятъ оржжие, то тѣ търсѣха таки
които го носѣха, за да ги пазятъ отъ чужди напас
А, понеже германскитѣ князе носѣха титлата „Рим
Императори", тѣ бѣха длъжни естествено да пазя
тая римска империя, която се състоеше отъ Ита
и Германия. Войницитѣ, на чело на които воюваха т
германски князе въ Италия, сж били почти вина
нѣмци, а италианцитѣ захванали да си живѣятъ за
бенъ общински животъ. Папата, като наслѣдникъ
Апостола Петра си запази първо мѣсто, на висшъ
битъръ и ржководитель. По тоя начинъ се създад
двѣ власти, духовна — Папата и военна (германски
крале), които захващатъ още отъ Одоакра и Тео
риха и се продължаватъ чакъ до настояще врѣме.

Италия, слѣдователно, се съединява съ германци
и се отдѣля отъ общата империя. Вмѣсто *византийс*
италианска държава, сега се образува такава *итал*
германска.

Какво става на изтокъ?

Източната Римска или Византийска Империя п
дължава да се разпада.

Византия (Цариградъ) е старо гръцко селище, ос
вано нѣщо 600 г. прѣди Рожд. Христ. Слѣдъ като р
ската държава толкова много се разпространи на

лица и то окон-
ално обявена за

ска Империя сж били
Полуостровъ или бъл-
графия е мислила, че Ви-
гръцка империя. Работата се
Балканскиятъ Полуостровъ
гърци или най-малко съ погър-
били изтрѣбени отъ славя-
което тукъ отсетнѣ изпъкватъ
държави Това не отговаря на
и днесь намираме гърци тамъ,
защото ние
се поселиха още въ VII я вѣкъ прѣдъ Хри-
а и нѣма тамъ, гдѣто ги не е имало. Гърцитѣ сж
Балканския Полуостровъ до планината
както въ врѣме на Сократа и Перикла, тъй
Тѣ сж поселявали морскитѣ пристанища:
Анхиало, Месемврия, Византия, както въ сед-
прѣди Христа, тъй и днесь. Тѣхъ не е имало
Балканския Полуостровъ (Тракия, Мизия, Маке-
нѣма ги и днесь. *Слѣдователно у гърцитѣ нѣма
никаква промѣна на жилища* А вслѣдствие това, непра-
се счита Източната Римска (Византийска) Импе-
за гръцка империя. Балканскиятъ Полуостровъ,
видѣхме, се е поселявалъ отъ много старо врѣме
българи. Римлянитѣ, когато додоха тукъ, сж по-
българи. Българи, а не гърци, сж били не-
органи на Източната Римска Импе-
защото тѣ сж давали по това врѣме войницитѣ
военачалницитѣ, па и императоритѣ на Римската
Империя. Сжщото не може да се каже за гърцитѣ. Ние
нѣмаме напр. свѣдѣния да сж събирани войници въ
Морея, Спарта, Атина и пр. Ние нѣмаме свѣдѣния, че
поне единъ отъ военачалницитѣ на по-старото врѣме
е билъ гръкъ. Ние видѣхме, че на чело на войскитѣ
на Балканския Полуостровъ сж стоели: Ардабуровци,
Аспаровци, Ардагазовци, Рицимировци, Белизаровци,
Мундовци, Аковци, Бързимировци и пр., а не срѣщ-

Национ

Рим
само от
прѣдт
излѣ
вѣр
лу

чахме нито веднъжъ нѣкое отъ имената: Сократъ, ристидъ, Телемахъ, Алкивиадъ. Периклъ и проч. ' само това, но отъ по-първата епоха нито единъ гъ императоритѣ не произхожда отъ Гърция. Тъй напр. слѣдъ Константина Велики. който се счита за основатель на Византийската Империя, римски императоръ е билъ *Теодосий Велики*. Този Теодосий обаче е роденъ въ Испания (346), т. е. не отъ Гърция и слѣдователно не е гръкъ. Теодосий е умрѣлъ въ 395 год. Него го наслѣдилъ синъ му *Аркадий*, който е роденъ тъй сѫщо въ Испания (383), значи, и той не е гръкъ. Слѣдъ Аркадия, който умрѣлъ въ 408 год., римски императоръ става синъ му Теодосий II, значи, пакъ не гръкъ. Подиръ Теодосия II римски императоръ става *Марцианъ*, който е родомъ отъ Тракия, т. е. не гръкъ, а българинъ. Подиръ Марциана прѣстола заелъ пакъ тракиецъ, бесътъ *Лъвъ*. И той не е гръкъ. Слѣдъ Лъва императоръ става зеть му Зенонъ. Този Зенонъ е родомъ отъ Исаурия (Isauria). Исаурия е область въ Мала Азия въ Таурскитѣ планини. Въ старо врѣме била извѣстна по хайдутството на жителитѣ си. Истинското име на Зенона било *Траскализе*. Тъй че и Зенонъ не произхожда отъ Гърция. Зенона наслѣдилъ Анастасий. *Анастасий* е роденъ въ Дурацо (Durrachium) отъ неизвѣстни родители. Дурацо по това врѣме е билъ заселенъ съ българи и албанци, тъй че и за него не е очевидно вѣрно, че е гръкъ. Слѣдъ него императори ставатъ Юстинъ и Юстинианъ, илирийци или българи.

И тъй, твърдението, че Византийската Империя била гръцка империя, ако не е съвсѣмъ криво, то поне е въ голѣма мѣра прѣувеличено. Източната Римска Империя е била повече българска. Гърцизмътъ е захваналъ да се разпространява тукъ по-сетнѣ. Отъ това, че литературнитѣ паметници, които ни сѫ останали отъ тая епоха за работитѣ на Балканския Полуостровъ, сѫ писани на гръцки или латински, не трѣбва да се вади заключение, че тѣ произхождатъ отъ гърци или латинци. Императоритѣ и военачалницитѣ на по-

токъ, Византия става втора римска столица и то окончателно въ 320 год., когато бѣ формално обявена за такава отъ Константина Велики.

Носители на Източната Римска Империя сж били поселеницитѣ на Балканския Полуостровъ или българитѣ. Досегашната историография е мислила, че Византийската Империя е гръцка империя. Работата се прѣдставлява, като че ли Балканскиятъ Полуостровъ е билъ заселенъ отъ гърци или най-малко съ погърчени стари народи, които били изтрѣбени отъ славянитѣ, вслѣдствие което тукъ отсетнѣ изпъкватъ славяни и славянски държави. Това не отговаря на истината, защото ние и днесь намираме гърци тамъ, гдѣто тѣ се поселиха още въ VII-я вѣкъ прѣдъ Христа, *а ги нѣма тамъ, гдѣто ги не е имало.* Гърцитѣ сж поселявали Балканския Полуостровъ до планината *Олимпъ*, както въ врѣме на Сократа и Перикла, тъй и днесь. Тѣ сж поселявали морскитѣ пристанища: Варна, Анхиало, Месемврия, Византия, както въ седмия вѣкъ прѣди Христа, тъй и днесь. Тѣхъ не е имало изъ Балканския Полуостровъ (Тракия, Мизия, Македония), нѣма ги и днесь. *Слѣдователно у гърцитѣ нѣма никаква промѣна на жилища* А вслѣдствие това, неправилно се счита Източната Римска (Византийска) Империя за гръцка империя. Балканскиятъ Полуостровъ, както видѣхме, се е поселявалъ отъ много старо врѣме отъ българи. Римлянитѣ, когато додоха тукъ, сж покорявали българи. Българи, а не гърци, сж били непосрѣдственитѣ органи на Източната Римска Империя, защото тѣ сж давали по това врѣме войницитѣ и военачалницитѣ, па и императоритѣ на Римската Империя. Сжщото не може да се каже за гърцитѣ. Ние нѣмаме напр. свѣдѣния да сж събирани войници въ Морея, Спарта, Атина и пр. Ние нѣмаме свѣдѣния, че поне единъ отъ военачалницитѣ на по-старото врѣме е билъ гръкъ. Ние видѣхме, че на чело на войскитѣ на Балканския Полуостровъ сж стоели: Ардабуровци, Аспаровци, Ардагазовци, Рицимировци, Белизаровци, Мундовци, Аковци, Бързимировци и пр., а не срѣщ-

нахме нито веднъжъ нѣкое отъ имената: Сократъ, Аристидъ, Телемахъ, Алкивиадъ. Периклъ и проч. Не само това, но отъ по-първата епоха нито единъ отъ императоритѣ не произхожда отъ Гърция. Тъй напр. слѣдъ Константина Велики. който се счита за основатель на Византийската Империя, римски императоръ е билъ *Теодосий Велики*. Този Теодосий обаче е роденъ въ Испания (346), т. е. не отъ Гърция и слѣдователно не е гръкъ. Теодосий е умрѣлъ въ 395 год. Него го наслѣдилъ синъ му *Аркадий*, който е роденъ тъй сѫщо въ Испания (383), значи, и той не е гръкъ. Слѣдъ Аркадия, който умрѣлъ въ 408 год., римски императоръ става синъ му Теодосий II, значи, пакъ не гръкъ. Подиръ Теодосия II римски императоръ става *Марциянъ*, който е родомъ отъ Тракия, т. е. не гръкъ, а българинъ. Подиръ Марциана прѣстола заелъ пакъ тракиецъ, бесътъ *Левъ*. И той не е гръкъ. Слѣдъ Лъва императоръ става зеть му Зенонъ. Този Зенонъ е родомъ отъ Исаурия (Isauria). Исаурия е область въ Мала Азия въ Таурскитѣ планини. Въ старо врѣме била извѣстна по хайдутството на жителитѣ си. Истинското име на Зенона било *Траскализе*. Тъй че и Зенонъ не произхожда отъ Гърция. Зенона наслѣдилъ Анастасий. *Анастасий* е роденъ въ Дурацо (Durrachium) отъ неизвѣстни родители. Дурацо по това врѣме е билъ заселенъ съ българи и албанци, тъй че и за него не е очевидно вѣрно, че е гръкъ. Слѣдъ него императори ставатъ Юстинъ и Юстиниянъ, илирийци или българи.

И тъй, твърдението, че Византийската Империя била гръцка империя, ако не е съвсѣмъ криво, то поне е въ голѣма мѣра прѣувеличено. Източната Римска Империя е била повече българска. Гърцизмътъ е захванал да се разпространява тукъ по-сетнѣ. Отъ това, че литературнитѣ паметници, които ни сѫ останали отъ тая епоха за работитѣ на Балканския Полуостровъ, сѫ писани на гръцки или латински, не трѣбва да се вади заключение, че тѣ произхождатъ отъ гърци или латинци. Императоритѣ и военачалницитѣ на по-

слѣднята Римска Империя сж били провинциалисти, т. е. не сж били ни гърци, ни римляни, но паметницитѣ, които ни сж останали отъ тѣхъ, сж писани или на латински, или на гръцки. Отъ това не излиза, че тѣ сж били гърци или латинци, а, че сж си служили съ гръцки или латински езикъ.

*

Ние посочихме, че у италианцитѣ се бѣ захваналъ извѣстенъ мѣстенъ патриотизъмъ. Тѣ искаха да бждатъ за себе си. Тая мисъль не ще да е била чужда и за другитѣ народи, които съставляваха голѣмата Римска Империя, защото по това врѣме, т. е. когато Италия подъ водителството на Одоакра и Теодориха зе да се отдѣля отъ общата империя, почна да се чува и за български бунтувания подъ Виталиана и Мунда. Тъй че, причинитѣ за разпадането на Римската Империя сж чисто вжтрѣшни или психически. Общата идея, която е свръзвала въ едно цѣлата империя, вслѣдствие зародишитѣ отъ национално самосъзнание и мѣстенъ патриотизъмъ, е била съвсѣмъ отслабнала. Чувството на господство у италианцитѣ е било почти затжпѣло. Тѣ се отвикнали да владѣятъ и едва ли не сж се почувствали като единъ видъ рая спрѣмо варваритѣ. У провинциалиститѣ пъкъ, които до сега бѣха носители на Римската Империя, захваща да се заражда национално съзнание, вслѣдствие което тѣ не ще да сж били вече слѣпи орждия на централната римска власть. Зародишитѣ слѣдователно на национално съзнание, както у италианцитѣ, тъй и у провинциалиститѣ, сж първитѣ причини за разпадането на Римската Империя и появяването на българската държава.

Макаръ че у българитѣ се забѣлѣзватъ зародиши отъ национално съзнание още отъ врѣме на Мунда и Виталиана, все пакъ трѣбва да се каже, че тѣ сж продължавали да се считатъ като съставна часть на Византийската Империя, защото, като захванемъ отъ Виталиана и свършимъ съ Симеона, за български дѣй-

ствия се чува само, когато тоя или оня български князъ е искалъ да прѣвземе Цариградъ, т. е. да седне на царския прѣстолъ. А това показва, че тѣ сж мислили, че иматъ право да искатъ да седнатъ на тоя прѣстолъ или че сж принадлежали къмъ империята. Българскитѣ войни около Цариградъ не сж били налитания за грабежъ, не сж били толкова войни между българи и гърци, *колкото войни на претенденти за царския прѣстолъ*. Всѣки единъ отъ по-влиятелнитѣ български князе ще си е мислилъ, че той, като е силенъ, има право да седне на царския прѣстолъ, подобно на нѣкой свой съотечественикъ, който го е заималъ въ това врѣме. Такъвъ е напр. случаятъ съ Аспаря и императора Лъва, и двамата тракийци (българи), Виталиана и Юстина, и двамата българи и пр. Или, ако българинътъ Василий Македонецътъ е могълъ да бжде императоръ въ Цариградъ, то защо да не е ималъ право да стане такъвъ неговиятъ съврѣменникъ и съплеменикъ българскиятъ князъ Симеонъ и пр. Ето какъ трѣбва да се гледа на българскитѣ военни дѣйствия около Цариградъ.

Съ течение на врѣмето, обаче, националното съзнание у българитѣ, както и у останалитѣ народи, що съставлявали Византийската Империя, се усилило, а вслѣдствие това и диференцияцията имъ се уголѣмила. Българското национално съзнание бѣ дошло до най-голѣма степень въ врѣме на българския князъ Бориса и българскитѣ просвѣтители Кирила и Методия.

б) Кирилъ и Методий.

Кирилъ и Методий сж продуктъ на една повисока стжпка на душевно развитие и национално съзнание на българския народъ. Виенската школа ги счита за гърци, които били дошли да просвѣщаватъ неспособнитѣ сами да се просвѣтятъ славяни, но, понеже това твърдение не почива на факти, то нѣма значение за истината. Въ традициитѣ, които сж останали за Кирила и Методий и въ които се споменва

които сѫ живѣли отвѫдъ Карпатитѣ, кѫдѣ Днепаръ, Днестаръ, Донъ и пр. Съ тѣхъ той е приказвалъ славянски. Евреитѣ, които се споменватъ тукъ, ще да сѫ пакъ нѣкое славянско племе. Тѣ не сѫ идентични съ палестинскитѣ евреи, понеже тѣ живѣятъ тукъ отъ незапомними врѣмена.[1]) Какъвъ народъ сѫ били тѣзи евреи, положително не може да се каже, обаче едно е положително ясно, че тѣ сѫ европейски народъ, който нѣма нищо общо съ синоветѣ на Авраама.

Кирилъ слѣдователно не е направилъ въ случая нищо друго, освѣнъ е прѣгазилъ българскитѣ граници и е отишълъ при съсѣдитѣ на българитѣ, казацитѣ. Отъ тамъ пъкъ, слѣдъ като намѣрилъ мощитѣ на римския папа Климента, се отправилъ за Римъ. А въ тая си работа той не ще да си е служилъ освѣнъ съ български и латински езикъ. Изобщо взето изходната точка на Кирила е била България. Но, понеже неговата дѣйность за сега се прѣцѣнява, като се взима за основа Панонската Легенда, ние ще си позволимъ да направимъ слѣдващитѣ бѣлѣжки срѣщу казаната легенда:

Приказкитѣ или легендитѣ обикновено спадатъ къмъ поетическитѣ творения. И като поетически творения, тѣ ни изразяватъ чувства и настроения, а не реални истини. Чувствата, които сѫ обладавали автора на Панонската Легенда, сѫ били общи чувства на славянитѣ по онова врѣме, защото ние намираме сѫщитѣ чувства и у Нестора, когато той ни обяснява създаването на руската държава.

Несторъ пише въ XV-та глава на своето съчинение (Издание на Миклосича) за дохождането на варягитѣ слѣдното:

„Въ лѣто 860, въ лѣто 861, въ лѣто 862 изгнаша Варѧгы за море, и не даша имъ дани, и почаша сами въ себѣ владѣти, и не бѣ въ нихъ правьды, и въста родъ на родъ, и бѣша въ нихъ оусобица, и воюевати почаша сами на ся. и рѣша сами въ себѣ:

1) Вж. стр. 48.

поищимъ себѣ кнѧзя, иже бы владѣлъ нами и соудилъ по правоу. и идоша за море къ Варѧгомъ, къ Роуси, сице бо сѧ звахоу ти Варѧзи, Роусъ, ꙗко се дроузии зовоуть сѧ Свие, дроузии же Ноуръмане, Аглѧне, дроузии Готе, тако и си. рѣша Роуси Чюдь, Словѣни и Кривичи и Весь: Земля наша велика и обильна, а нарѧда въ ней нѣсть; да поидѣте кнѧжить и владѣть нами. и избраша сѧ .г. братиѧ съ роды своими, и поѧша по себѣ вьсю Роусь, и придоша".

А Панонската Легенда за повикването на Кирила и Методия гласи:

„Прилоучшиса сѧ же въ ты дьни ростиславъ, кнѧзь словенѣскъ, съ сѧтополкомъ, и посласта изъ моравы къ царю михаилоу, глаголюща тако: ꙗко божїею милостїю здрави есмы, и соуть во нь вьшди оучители мнози христїане, изъ влаахъ и изъ грекъ и изъ немець, оучаще ны различь, а ми словени проста чадь, и неимамъ, иже бы ны наставилъ на исътинноу и разоумъ сказалъ. то добрѣ, владыко, посли такъ моужь, иже ны исправитъ всѧкоу правдоу. тогда царь Михаилъ рече къ философоу Коньстѧнтину: слышиши ли, философе рѣчь сїю? инъ сего да неможетъ сътворити, развѣ тебе. тѣмъ дамъ ти дари мнози, и поимъ братъ свои, игоуменъ Мефодеи, и иди же вы бо еста селоунѧнина, да селоунѧне все чисто словеньскы бесѣдоуютъ. тогда несмѣста сѧ, ѡтрещи ни бога ни царѧ, по словеси сѧтаго апостола петра, ꙗкоже рече: бога боите сѧ, царѧ чтите. но великоу слышавъша рѣчь на молитву сѧ наложиста и съ инѣми, иже бѧхоу тогоже доуха, егоже и си. да тоу ꙗви богъ философоу словеньскы книги. и абїе оустроивъ письмена, и бесѣдоу съставль, поути сѧ ѧтъ моравьскаго, поимъ же Меѳодиѧ. Начатъ же паки съ покоромъ повиноуѧ сѧ слоужити философоу и учити съ нимъ. и тремъ лѣтѡмъ исшедшемъ въвратиста сѧ изъ моравы, оученикы научишѧ".[1])

1) В. А. Бильбасовъ. Кириллъ и Меѳодій. С.-Петерб. 1868, стр. 258—9.

които сѫ живѣли отвѫдъ Карпатитѣ, кѫдѣ Днепаръ, Днестаръ, Донъ и пр. Съ тѣхъ той е приказвалъ славянски. Евреитѣ, които се споменватъ тукъ, ще да сѫ пакъ нѣкое славянско племе. Тѣ не сѫ идентични съ палестинскитѣ евреи, понеже тѣ живѣятъ тукъ отъ незапомними врѣмена.[1]) Какъвъ народъ сѫ били тѣзи евреи, положително не може да се каже, обаче едно е положително ясно, че тѣ сѫ европейски народъ, който нѣма нищо общо съ синоветѣ на Авраама.

Кирилъ слѣдователно не е направилъ въ случая нищо друго, освѣнъ е прѣгазилъ българскитѣ граници и е отишълъ при съсѣдитѣ на българитѣ, казацитѣ. Отъ тамъ пъкъ, слѣдъ като намѣрилъ мощитѣ на римския папа Климента, се отправилъ за Римъ. А въ тая си работа той не ще да си е служилъ освѣнъ съ български и латински езикъ. Изобщо взето изходната точка на Кирила е била Бълглрия. Но, понеже неговата дѣйность за сега се прѣцѣнява, като се взима за основа Панонската Легенда, ние ще си позволимъ да направимъ слѣдващитѣ бѣлѣжки срѣщу казаната легенда:

Приказкитѣ или легендитѣ обикновено спадатъ къмъ поетическитѣ творения. И като поетически творения, тѣ ни изразяватъ чувства и настроения, а не реални истини. Чувствата, които сѫ обладавали автора на Панонската Легенда, сѫ били общи чувства на славянитѣ по онова врѣме, защото ние намираме сѫщитѣ чувства и у Нестора, когато той ни обяснява създаването на руската държава.

Несторъ пише въ XV-та глава на своето съчинение (Издание на Миклосича) за дохождането на варягитѣ слѣдното:

„Въ лѣто 860, въ лѣто 861, въ лѣто 862 изгнаша Варѭгы за море, и не даша имъ дани, и почаша сами въ себѣ владѣти, и не бѣ въ нихъ правьды, и въста родъ на родъ, и бѣша въ нихъ оусобица, и воюевати почаша сами на ся. и рѣша сами въ себѣ:

1) Вж. стр. 48.

поищимъ себѣ кнѧзя, иже бы владѣлъ нами и соудилъ по правоу. и идоша за море къ Варѧгомъ. къ Роуси, сице бо сѧ звахоу ти Варѧзи, Роусъ, ꙗко се дроузии зовоуть сѧ Свие, дроузии же Ноуръмане, Аглѧне, дроузии Готе, тако и си. рѣша Роуси Чюдь. Словѣни и Кривичи и Весь: Земля наша велика и обильна, а нарѧда въ ней нѣсть; да поидѣте кнѧжить и владѣть нами. и избраша сѧ .г. братиѧ съ роды своими, и поѧша по себѣ вьсю Роусь, и придоша".

А Панонската Легенда за повикването на Кирила и Методия гласи:

„Прилоучшиса сѧ же въ ты дьни ростиславъ, кнѧзь словенѣскъ, съ сѧтополкомъ, и посласта изъ моравы къ царю михаилоу, глаголюща тако: ꙗко божїею милостїю здрави есмы, и соуть во нь въпди оучители мнози христїане, изъ влаахъ и изъ грекъ и изъ немець, оучаще ны различь, а ми словени проста чадь, и неимамъ, иже бы ны наставилъ на истьтинноу и разоумъ сказалъ. то добрѣ, владыко, посли такъ моужь, иже ны исправить всѧкоу правдоу. тогда царь Михаилъ рече къ философоу Коньстантину: слышиши ли, философе рѣчь сїю? инъ сего да неможеть сътворити, развѣ тебе. тѣмъ дамъ ти дари мнози, и поимъ братъ свои, игоуменъ Мефодеи, и иди же вы бо еста селоунѧнина, да селоунѧне все чисто словеньскы бесѣдоуютъ. тогда несмѣста сѧ, страхъ ни бога ни царѧ, по словеси сѧтаго апостола петра, ꙗкоже рече: бога боите сѧ, царѧ чтите. но великоу слышавъша рѣчь на молитву сѧ наложиста и съ инѣми, иже бѧхоу тогоже доуха, егоже и си. да тоу ꙗви богъ философоу словеньскы книги. и абїе оустроивъ письмена, и бесѣдоу съставль, поути сѧ ѧтъ моравьскаго, поимъ же Меѳодиѧ. Начатъ же паки съ покоромъ повиноуѧ сѧ слоужити философоу и учити съ нимъ. и тремъ лѣтѡмъ исшедшемъ възвратиста сѧ изъ моравы, оученикы научишѧ".[1])

1) В. А. Бильбасовъ. Кириллъ и Меѳодій. С.-Петерб. 1868, стр. 258—9.

Очевидно е, че тѣзи двѣ приказки иматъ една и сѫща психическа основа. И въ двата случая се укорява домашното и се търси възвишеното извънъ домашната срѣда. Словѣнитѣ признаватъ себе си за прости чада и търсятъ навънъ учители, да ги научатъ на истината, а руситѣ се събрали и си рекли: нека да си потърсимъ князъ, който да ни сѫди справедливо и отишли задъ морето у варягитѣ да търсятъ такъвъ, като че ли въ Скандинавия сѫ се раждали само възвишени мѫдреци и божествени добродѣтели. Мотивитѣ на тѣзи приказки сѫ много стари.

Ние видѣхме въ историческото изложение, че нѣмцитѣ, т. е. готитѣ споредъ едно много старо прѣдание, излѣзли изъ Скандинавия и нападнали на славянитѣ още въ I-я и II-я вѣкъ слѣдъ Рождество Христово. Че въ тоя случай готитѣ ще да сѫ вземали данъкъ отъ рускитѣ славяни, върху които тѣ най-напрѣдъ сѫ ударили, е съвсѣмъ понятно. Обаче тѣзи работи не сѫ ставали въ IX вѣкъ, а чакъ въ II-ри и III-ти вѣкъ. Писательтъ обаче отъ IX-и X-и вѣкъ, като е гледалъ славянскитѣ неуредици, отчаянъ въ нравствената мощь на славянитѣ, ще да е далъ на прѣданието, за нападането на готитѣ възъ славянитѣ, смисъль, като че ли не готитѣ, принудени отъ гладъ, нападнали на славянитѣ, поселници на Скития по онова врѣме, да грабятъ, ами като че ли славянитѣ повикали тѣзи божествени мѫдреци, да въведатъ справедливость между тѣхъ.

Мотивътъ на Панонската приказка тъй сѫщо е много старъ. Иорданъ въ своята готска история пише за покръстването на готитѣ слѣдното:

„Западнитѣ готи, т. е. онѣзи други другари на сѫщитѣ (на източнитѣ готи), поселници на западната страна, изплашени отъ страна на своитѣ сънародници (изгочнитѣ готи паднали подъ хунитѣ) не знаеха, какво да правятъ поради хунитѣ. Слѣдъ зрѣло обмисляне и по общо рѣшение, напроводили пратеници въ Римската Империя до Императора Валенса, до брата на по-стар[illegible] съ молба

да имъ отстжпи часть отъ Тракия или Мизия за обработване; затова тѣ ще живѣятъ споредъ неговитѣ закони и ще се подчинятъ подъ властьта му. И, за да намѣрятъ по-голѣмо довѣрие, обѣщаха да се покръстятъ, *ако би имъ се дали учители, които да разбиратъ тѣхния езикъ.* Валенсъ се съгласилъ на драго сръдце на това, защото той самъ щѣлъ да помоли за сжщото"[1]).

Явно е прочее, че Панонската легенда за търсене на християнски учители въ Цариградъ не е нищо друго, освѣнъ вариантъ на приказката споредъ Иордана за търсене на такива учители отъ готитѣ. Сродството на тѣзи двѣ приказки се усилва, ако се вземе прѣдъ видъ, че за готитѣ се разправя, какво тѣ по това врѣме търпѣли страшенъ гладъ, който ще да е главната подбудителна причина за приемане на християнството отъ тѣхъ, сжщо тъй, както що се разправя за българитѣ, че въ тѣхъ владѣлъ веднъжъ страшенъ гладъ, вслѣдствие което тѣ се кръстили.

Иорданъ продължава:

„Както се каза, тѣ прѣминаха Дунава и съ позволение на Императора се заселиха въ Брѣгова Дакия (отъ Видинъ до Орѣхово), Мизия (сѣверна България) и Тракия. *Тукъ се поячи гладъ между тѣхъ*, което обикновено се случва съ народи, които още не сж се установили на едно мѣсто. За това тѣхнитѣ първенци и войводи, които имъ бѣха намѣсто царе, а именно: Фритигернъ, Алтей и Сафракъ, отъ съжаление къмъ нуждающата се войска, помолиха римскитѣ военачалници Лупицина и Максима да имъ продаватъ продукти. Обаче жаждата за пари къмъ какво ли не кара човѣка? Отъ лакомия за пари тѣзи военачалници продаваха за прѣголѣми цѣни не само овчо и говеждо месо, ами и кучешко месо и месо отъ иръсни животни. Работата бѣше дошла до тамъ, че само за единъ хлѣбъ се даваше единъ робъ или десеть фунта за едно парче месо. Но, когато не останаха

1) Раскоуеке, p. 292

ни роби, ни сждове (покжщника), закомитѣ търговци, като се ползуваха отъ прѣголѣмия гладъ, искаха да имъ даватъ синоветѣ си. Родителитѣ даваха и тѣхъ, защото тѣ прѣдпочитаха, щото дѣцата да изгубятъ свободата си, отколко живота си"[1].

А една отъ приказкитѣ за покръстването на българитѣ гласи:

„Михаи^л^ съ Вардою Кесаремъ идоша Болгаръ воевати. *Бѣ же тогда гла^х^ в' Болгаре^х^*. Болгари же оубояшася и просиша хр^с^тіане быти. И прише^х^ въ Ц҃риградъ князь ихъ кр^с^ти^с^ и з'боляры своими и пріятъ его отъ коупѣли ц҃рь Михаилъ. и нарекоша имя ему Сімеонъ. и отпоусти и^х^ ц҃рь Михаилъ съ великою честію въ свояси. и тако ве^с^ родъ Болгарскыы крщніі пріятъ" [2].

Явно е прочее, че Панонската Приказка за търсене на християнски учители и приказката за покръстването на Бориса вслѣдствие глада, който билъ владѣялъ тогава у българитѣ не сж нищо друго, освѣнъ вариантъ отъ приказкитѣ за покръстването на готитѣ. *Тѣ сж слѣдователно приказки, които не ни прѣдаватъ истина станали работи.*

Че Панонската Легенда не отговаря на дѣйствителностьта въ *това отношение*, е явно и отъ друго гледище: Кирилъ и Методий не сж тръгнали отъ Цариградъ да идатъ въ Моравия, *а сж тръгнали отъ Херсонъ да идатъ въ Римъ*. Когато Кирилъ ходилъ у хазаритѣ, той по Божие откровение намѣрилъ останкитѣ (мощитѣ) на Св. Климента, първия римски папа слѣдъ Св. Петра. Тѣ отивали сега въ Римъ да занесатъ тѣзи мощи на Св. Климента и да издѣйстватъ отъ Папата потвърждение на славянския прѣводъ на Свещеното Писание. Ако тѣ да бѣха пратеници на Византийския Императоръ, нѣмаше защо тогава да отиватъ въ Римъ: тѣ въ такъвъ случай би зависѣли отъ Цариградъ, отъ Цариградъ би търсили настав-

---

1) Iornandès. Panckoucke, p. 294

2) Поповъ. Обзоръ хронографовъ руской редакціи Москва 1866. Выпускъ первый. Стр. 167. (Хронографъ по сбирката на Погодина).

ленция и благословия. Ако цѣльта имъ да бѣше Моравия, то се пита, защо бѣха взели тогава мощитѣ на св. Климента? Понеже тѣ бѣха взели съ себе си мощитѣ на св. Климента, то е явно, че тѣхната цѣль е била Римъ, гдѣто тѣ сѫ искали да прѣдставятъ тѣзи мощи. Тѣ сѫ само минали прѣзъ Моравия, а цѣльта имъ е била Римъ, гдѣто, като занесатъ мощитѣ на св. Климента, да издѣйстватъ потвърждение на славянския прѣводъ на Свещеното Писание. Виенската Школа прѣдставлява работата, като че ли славянитѣ сѫ били една проста, дива маса, къмъ която се е съжалилъ гръцкиятъ императоръ Михаилъ, та имъ изпроводилъ *изрицитѣ* Кирила и Методия да имъ прѣведатъ Свещ. Писание на славянски и пр. Работата съвсѣмъ не ще да е била тъй, защото Кирилъ и Методий въ тая си дѣйность сѫ имали другари, като Наумъ, Сава, Ангелари, Климентъ, Гораздъ и пр., слѣдователно *не сѫ били тѣ единственитѣ способни хора*, па били тѣ и гърци, *за тая работа*. Св. Климентъ е извършилъ въ просвѣтително отношение много повече отъ Кирила и Методия. Това е било едно дружество отъ люде съ възвишени чувства отъ национално съзнание, което е отишло *задружно* при Папата да издѣйства потвърждение на славянския езикъ.

По онова врѣме официални езици сѫ били гръцки и латински, а за духовнитѣ работи и еврейски. Написването на Свещеното Писание на славянски се е считало, като нѣщо неестествено, единъ видъ ересь. Религията се е идентизирала съ езика, на който тя най-напрѣдъ е била проповѣдвана.

Католицитѣ напр. отъ всички нации и до днесь слушатъ богослужението на латински, ако и нищо да не разбиратъ. Езикътъ се явява прочее като символъ на свещеность. Въ IX-я вѣкъ, когато хората сѫ били много по-суевѣрни, това схващане е било още по-силно. Изисквало се е прочее особенъ талантъ, да се накаратъ хората да вѣрватъ, че и писането и проповѣдваното на славянски е тъй сѫщо свето, както и ако би било писано и проповѣдвано на гръцки, латински

и еврейски. Съ това, че Кирилъ се явява въ Римъ съ мощитѣ на единъ светия, той принуждава голѣмото римско духовенство да признае валидностьта на славянски езикъ. Самата Панонска Легенда говори по тоя случай така:

„Папа Никола, като разбралъ за такива мѫже, проводилъ за тѣхъ, понеже желаелъ да ги види, като ангели божи. *Осветилъ тѫхното учение* и положилъ славянското евангелие на алтаря на Свети Апостолъ Петра. Блажения Методия посвети въ попство. Тамъ имало много други чада (човѣци), които хулили славянскитѣ книги, като казвали: на никой народъ не стои да има такива книги, освѣнъ на евреитѣ, гърцитѣ и латинцитѣ, вслѣдствие Пилатовия надписъ, който той написалъ на кръста Господовъ; Папата ги нарече пилатници и триезичници и ги проклѣ."[1]

Тъй щото и отъ Панонската Легенда се вижда, че цѣльта на отиването имъ въ Римъ е узаконяването на славянския езикъ. А въ Житието на Св. Климента се казва (прѣводъ на Бильбасова): „Зная, что и Павелъ прѣдлагалъ Апостоламъ свое благовѣствованіе, они также спѣшатъ въ Римъ, *чтобы показать блаженнѣйшему папѣ труды своего перевода свящ. Писанія*; они прибыли благополучно въ Римъ и не напрасно стремились туда"[2].

Значи, подобно на Апостола Павла, който е първиятъ и най плодовитиятъ християнски писатель, тъй и светитѣ братя се отправили за Римъ, за да покажатъ прѣвода на Свещеното Писание. А въ житието на Св. Наума се казва (прѣводъ на Бильбасова): „Чтобы привести многихъ къ познанію Христа и зажечь свѣточъ благочестія и разумѣнія Писаній, они перевели божественное Писаніе ветхаго и новаго завѣта съ греческаго языка на болгарскій, внося въ болгарскую рѣчь великую ясность съ тѣми письменами и съ тѣми выраженьями, которыя они изобрѣли. Но прежде чѣмъ обнародватъ этотъ полезный и

1) Бильбасовъ. Кирилъ и Методий. Стр. 260.
2) Бильбасовъ, стр. 342.

божественный трудъ между тамошними племенами, они рѣшились, съ общаго согласія, блаженный Наумъ, Кирилъ, Меѳодий, Климентъ и другіе бывшіе съ ними равноапостольные святые, поднести его вселенской церкви, *чтобъ онъ получилъ законную силу и утвержденіе.* Взявъ книги и подвигаемые божественнымъ духомъ, они отправились въ старѣйшу столицу римлянъ" [1]).

Значи, Наумъ, Кирилъ, Методий, Климентъ и пр. отишли въ Римъ, за да издѣйстватъ потвърждение на славяиския езикъ, за да получи прѣводътъ имъ *законна сила.*

Това е мнѣнието на традициитѣ по отиването на Кирила и Методия въ Римъ. Виенската Школа обаче е създала една характеристика на дѣйностьта на Светитѣ Братя и културоспособностьта на славянитѣ, като е взела за основа *само оная* часть отъ Панонската Легенда, гдѣто се разбира, че е изразена славянската нищета. Споредъ тая школа Кирилъ и Методий сѫ гърци. Тѣ прѣвели Свещеното Писание на славянски и устроили славянско писмо, защото сѫ били накарани отъ гръцкия императоръ за това. Въ Римъ ходили, понеже Папата искалъ да ги сѫди, защото се отклонявали отъ неговия начинъ на разбиране на „Вѣруюто" и пр. Славянитѣ споредъ нея сѫ една пасивна маса, върху която сѫ въздѣйствували тѣзи или онѣзи доброжелатели и пр. Обаче ние мислимъ, че е дошло вече врѣме да се попита, отъ гдѣ сѫ взети фактитѣ за тая характеристика? Ако сѫдимъ възъ основа на легендитѣ, то легендитѣ ни казватъ, че Кирилъ, Климентъ, Наумъ, Методий и пр. сѫ ходили въ Римъ да издѣйстватъ потвърждение на славянското евангелие. Слѣдователно, не е билъ Кирилъ единствениятъ, който е прѣвелъ Свещеното Писание по поржка на гръцкия императоръ, защото въ такъвъ случай нѣмаше защо да се ходи въ Римъ. Но, ако отхвърлимъ всички други легенди и оставимъ само Панонската, която по една или друга причина се счита отъ Виенската Школа за най-вѣроятна, то и възъ основа на самата

1) Бильбасовъ 369.

ней не може да се създаде такава характеристика. Панонската Легенда казва, че Папата желаелъ да види носителитѣ на славянския прѣводъ на Св. Писание, *като ангели божи. Освѣтилъ* тѣхното учение и положилъ *славянското* евангелие на олтаря на Св. Петра. Значи, освещаването на славянското евангелие, т. е. славянския езикъ, е било прѣдметъ на тѣхното ходене и споредъ Панонската Легенда. Слѣдъ това Панонската Легенда ни казва, че Папата посветилъ блажения Методия въ *попство*. А това е доста важно, защото отъ него се разбира, че тази дружинка български дѣйци *не е била духовна*. Това се разбира и отъ други мѣста на сѫщата легенда, гдѣто тя *обикновено* нарича Константина *философъ*. Константинъ, слѣдователно, споредъ тая легенда не е билъ духовно лице.

И тъй споредъ Панонската Легенда ние получаваме съвсѣмъ другъ образъ отъ оня, що ни е създала Виенската Школа. Споредъ тая легенда излиза, че нѣколко души българи прѣвели Св. Пис. на български и отишли при Папата да го потвърди. Папата вслѣдствие това посветилъ нѣкои отъ тѣхъ въ попство и пр. Твърдението на сѫщата легенда, че Моравскитѣ князе помолили гръцкия Императоръ за учители и че той имъ проводилъ Кирила и Методия, трѣбва да е притурено отпослѣ, защото то явно противорѣчи на другитѣ части на тая легенда. Виенската Школа не съпоставя тѣзи факти едни съ други, за да извади най-вѣроятното, ами взима само онѣзи редове, що ѝ сѫ нужни, за да изтъкне славянския инферпоритетъ, затова нейната характеристика не е вѣрна.

Ние схващаме дѣйностьта на Кирила и Методия, като една по-висока стъпка отъ душевното развитие на народа, като продуктъ на самия народъ. Ако това не е тъй, ако Кирилъ и Методий сѫ пратени чужденци да просвѣтяватъ славянитѣ, ако славянитѣ въ случая сѫ една пасивна маса, то защо е било онова гонение срѣщо тѣзи хора и тѣхната работа? Защо да се гонятъ чужденци за чужди работи? Ние виждаме прочее, че Кирилъ и Методий е трѣбвало да надър-

жатъ люта борба, както срѣщо латинци, тъй и срѣщо гърци, догдѣто да се приеме славянскиятъ езикъ. Въ Моравската Легенда[1]) се казва, че Папата укорилъ Кирила, защо се е осмѣлилъ да установи пѣнието на каноническитѣ часове на славянски езикъ и съ това измѣнилъ постановленията на светитѣ отци, но той възразилъ съ думитѣ на апостола: *Недѣйте запрѣщава да се говори на различни езици.* Азъ установявамъ, рекълъ той, апостолското учение, на което Вие се противите. Но тѣ му отговорили: Макаръ че апостолитѣ убѣждавали, да се говори на разни езици, но тѣ пакъ не щѣли, щото Божата служба да се пѣе на такъвъ езикъ, на какъвто ти установявашъ. И, когато спорътъ се увеличилъ, блаженията Кирилъ привелъ Давидовото изречение: *Всько дихание да хвали Господа.* И, ако всѣко дихание величае Бога съ своитѣ похвали, защо ми запрѣщавате да установявамъ пѣнието на Божата Литургия и часоветѣ на славянски езикъ?

Че папитѣ не ще да сѫ били доволни отсетнѣ отъ славянската литургия, се установява и отъ много други факти, върху които ние тукъ не можемъ да се простираме. Ако тѣ отначало признаха славянската литургия, това се дължи изключително на такта на Светитѣ Братя и тѣхнитѣ другари.

Тѣ сѫ умѣли отлично да избератъ момента, като сѫ прѣдставили прѣвода заедно съ мощитѣ на св. Климента. Папата приелъ съ възхищение носителитѣ на мощитѣ на св. Климента, както и другояче не можеше да се прѣдполага и въ тоя психологически моментъ, той не е можалъ да не одобри и славянската писменость, защото самитѣ носители сѫ се считали за свети хора, *за ангели божи.*

Методий станалъ епископъ въ Моравия и, догдѣто той билъ живъ, славянската литургия се държала. Слѣдъ неговата смрътъ самитѣ моравци я замѣнили съ латинската. *Вихникъ*, противникътъ на Методия или по добрѣ на славянския езикъ, става слѣдъ Методия

1) Бильбасовъ, стр. 323.

моравски епископъ, а прѣдопрѣдѣлениятъ отъ Методия за тоя санъ Методиевъ другарь и защитникъ на славянския езикъ, *Гораздъ*, както и другитѣ му другари, трѣбвало да избѣгатъ изъ Моравия. А това показва, че Кирилъ и Методий сѫ се борили за славянското писмо и срѣщо славяни.

Каква борба сѫ водили българитѣ за своя езикъ, най-добрѣ може да се види отъ съчинението на *Черноризеца Храбра „О Писменьхъ“*. Това съчинение е най-любопитниятъ славянски литературенъ трудъ отъ старо врѣме. Цѣльтаму е била да защити славянското писмо срѣщо противницитѣ му и да покаже, че то има равна сила съ гръцкото, латинското и жидовското, па даже, че по своята светость и по-високо стои. Като казваме *славянско писмо*, то не трѣбва да се разбира въ буквална смисъль *славянската азбука*, ами трѣбва да се разбира повече *славянски езикъ*, защото оргинална славянска азбука въ истинска смисъль на думата нѣма. Славянската азбука не е нищо друго, освѣнъ гръцка (или латинска) азбука, въ която има притурени нѣкои бѣлѣзи за звуковетѣ, които се намиратъ у български езикъ, а не се намиратъ у гръцки, като б, ж, ч, ш, ѫ, ѧ, я, ю и пр. Има двѣ славянски азбуки, отъ които едната, която е прилична на гръцката азбука, се казва *кирилица*, а другата, която тъй сѫщо ще да се основава на гръцката или латинската азбука, обаче иначе прѣдставлява извѣстна самобитность, се казва *глаголица*. Повечето отъ славянскитѣ учени на чело съ Ягича мислятъ, че глаголицата е по-стара и че тя ще да е съставената отъ св. Кирила азбука, а кирилицата не била нищо друго освѣнъ прѣработена глаголица. Това схващане обаче се оказа напослѣдъкъ невѣрно. Прѣди нѣколко години се намѣри кждѣ Охридското Езеро единъ славянски надписъ отъ врѣмето на българския царь Самуила, който е за сега най-стариятъ литературенъ славянски паметникъ. Споредъ него буквата *ж* напр. е самобитна, т. е. не произлиза отъ глаголицата, а съ това се опроверга твърдението, че кирилицата не била нищо друго, освѣнъ прѣрабо-

тена глаголица. Кирилицата е гръцка азбука, въ която има притурени нѣколко нови букви. По-вѣроятно е, че глаголицата е създадена възъ основа на кирилицата. Ако човѣкъ сравни най стария славянски литературенъ паметникъ, т. е. надписа на Самуила, съ надписитѣ на Омиртага, Маламира и пр., които се намѣриха въ Шуменско, ще забѣлѣжи еднаквость въ писането на буквитѣ. Разликата между тѣзи надписи е само тая, че надписитѣ на Омиртага, Маламира, па и тия на Симеона сѫ писани на гръцки, а Самуиловиятъ надписъ на славянски или съ една и сѫща азбука едни сѫ писали гръцки думи, а други славянски думи. Това явление е доста важно не само отъ палеографическо гледище, ами и отъ културно-историческо. Тони показва, че българската писменость се е развивала постепенно, че тя е продуктъ на душевното развитие на народа, а не е нѣкакво си случайно явление, подарено отъ вънъ отъ нѣкакви си чужденци. Храбъръ Черноризецъ ни разправя въ своето съчинение *О писменѣхъ*, че най-напрѣдъ славянитѣ нѣмали книги, ночели и гадаели съ черти и рѣзки. Слѣдъ като се кръстили, принуждавали се да пишатъ славянски думи съ римски и гръцки писмена безъ приправки. „Нъ какоможетъ сѧ пьсати, казва Храбръ, добрѣ гръчьскъими писменъ: Богъ или животъ, или сѣло, или цръкъ, или цѧмнии или широта, или видъ, или ждоу, или кность и ина подобьнаи симъ? и тако бѣшѧ многа лѣта“. Слѣдъ това той пише, че человѣколюбецътъ Богъ, който всичко прави и който не оставялъ човѣшкия родъ безъ разумъ, помилвалъ словѣнския родъ и му изпроводилъ светия Константина философа, нарицаемиятъ Кирилъ, мѫжъ праведенъ, който имъ сътворилъ триесеть и осемь писмена.

И тъй, споредъ Храбра славянското писмо е продуктъ на една вѫтрѣшна необходимость: понеже славянитѣ не могли да пишатъ всички думи съ латинската и гръцката азбука, то, по Божие вдъхновение, свети Константинъ имъ устроилъ таково писмо, съ което да може да се пише всѣка славянска дума. Работата съвсѣмъ не е била тъй, че до Кирила и Ме-

тодия славянитѣ били единъ видъ безсловесно стадо, което е чакало всичко отъ вънъ. Най-главното обстоятелство обаче, което изпъква отъ съчинението на Храбра, се заключава въ думитѣ „и тако бѣшѧ многѧ лѣта". Значи, дълго врѣме прѣди да се създаде славянско писмо, славянитѣ сѫ се мѫчили да пишатъ съ гръцки и латински писмена. *А отъ това излиза, че славянитѣ сѫ били писмени, т. е. знаели сѫ да пишатъ и много врѣме прѣди дѣйностьта на Константина.* Сега се пораждa питането: каква е била тая славянска писменость прѣди Константина? Или: съ славянски езикъ, а съ гръцка или латинска азбука ли сѫ си служили славянитѣ прѣди Константина или сѫ си служили и съ гръцка и латинска азбука, и съ гръцки и латински езикъ? До сега нѣма намѣрени литературни паметници, които да сѫ писани на славянски езикъ, а съ гръцка или латинска азбука. Изъ българскитѣ страни има намѣрени литературни паметници отъ врѣмето, което ни занимава, но тѣ сѫ писани не само съ гръцка или латинска азбука, ами и на гръцки и латински езикъ. Ние видѣхме, че българитѣ сѫ поселявали Балканския Полуостровъ отъ врѣме оно. Тѣ сѫ били слѣдователно тукъ, когато сѫ писани гръцкитѣ и латински паметници, които се откриватъ въ тѣхното отечество. Та се пита, въ какво отношение стоятъ българитѣ къмъ тѣзи латински и гръцки паметници? Тѣзи латински и гръцки паметници отъ латинци и гърци ли сѫ писани или сѫ писани и отъ българи? Тъй напр. паметницитѣ на Омуртага, Маламира, Симеона и пр. отъ гърци ли сѫ писани или отъ българи? На тѣзи питания за сега ще може да се каже, че, понеже славянитѣ сѫ писали и прѣди писмото на Кирила и, понеже нѣма намѣрени литературни паметници, които да сѫ писани на славянски съ гръцка или латинска азбука, то се прѣдполага, че славянитѣ прѣди Кирила и Методия сѫ писали не само съ грѣцка и латинска азбука, *ами на гръцки и латински езикъ.* Ние казахме вече, че императоритѣ: Лъвъ I, Марцианъ, Юстинъ, Юстинанъ и пр. не сѫ били ни гърци, ни латинци,

обаче литературнитѣ паметници, които сж останали отъ тѣхъ, сж писани на гръцки и латински. Сетнѣ българскиятъ князъ Симеонъ е българинъ и е писалъ на гръцки и пр.

А сега изпъква едно доста важно питане: отъ каква народность сж били недоволницитѣ на славянското писмо, гърци ли сж били или българи? Тълпата, която изгони Методиевитѣ другари, защитницитѣ на славянски езикъ, не бѣше ни латинска, ни гръцка. Това бѣха славяни, които не бѣха въ състояние да разберать възвишенитѣ идеи на славянскитѣ проповѣдници. Отъ такава народность ще сж били и противницитѣ на Храбра. На навикналитѣ се българи да си служатъ съ гръцки и латински езикъ, ще да се е виждало чудно употрѣбяването на славянски езикъ, като литературенъ езикъ. Никакъ да не ни се вижда чудно, че българи сж възтавали противъ български езикъ, защото подобни примѣри се забѣлѣзватъ и въ найново врѣме. Латинскиятъ езикъ е и до днесь езикътъ на ученитѣ. До прѣди единъ вѣкъ се е мислило, че научна работа не могла да се напише на другъ езикъ освѣнъ на латински, другитѣ езици нѣмали нуждитѣ понятия за научни изрази и пр. Първиятъ отъ найзнаменититѣ слависти, *Добровски*, е изказвалъ съмнѣние върху способностьта на славянски езикъ да се пише на него научно и пр. Ако Добровски, който е билъ убѣденъ славистъ, не е билъ възхитенъ отъ славянски езикъ, то несъгласията на Храбровитѣ съврѣменници, въ които едва ли е имало национално съзнание, сж съвсѣмъ естествени. Храбъръ пише съчинение на славянски, а това показва, че той го е писалъ срѣщо славяни. Ако би го писалъ срѣщо гърци, той би го написалъ на гръцки, понеже гърцитѣ не сж могли да знаятъ славянски. Храбъръ е знаялъ много добрѣ гръцки, защото той е много добрѣ усвѣдоменъ, какъ е постанало гръцкото писмо и пр., запознатъ е билъ съ гръцката ученость, та да може да се прѣпира съ нея. А това показва, че по онова врѣме е имало българи, които сж владѣели

[illegible] ученость. Най-очевиденъ доводъ, че Храбъръ [illegible] своя споръ съ българи, а не съ гърци, се [illegible] отъ обстоятелството, че той въ тѣзи прѣпирни [illegible] името гърци въ трето лице. Той казва [illegible] може сѧ и мьньшимь того пьсати, ꙗко же [illegible] т. е. а може и съ по-малко да се пише, [illegible] гърцитѣ. А отъ това излиза, че той не се [illegible] съ гърци. Гърцитѣ се споменватъ само за [illegible] Ако прѣпирнята да е ставала съ гърци, той [illegible] личното мѣстоимение за второ лице, [illegible] *Вие пишете* съ толкова и пр., а не „ꙗко [illegible] и пр.

[illegible] срѣщо славянското писмо се е залавяла [illegible] работи. Тъй напр., защо св. Кирилъ [illegible] тридесетъ и осъмь писмена, когато могло [illegible] да се пише, напр. съ 24, както гър- [illegible] показва, че опозицията срѣщо славян- [illegible] е водила пакъ отъ славяни, защото [illegible] сѫ били компетентни да знаятъ, съ [illegible] може да се пише на славянски. Обаче [illegible] отговаря, че тѣ не знаятъ съ колко пис- [illegible] гърцитѣ. Гърцитѣ пишатъ съ 24 дѣй- [illegible] и много двойни гласни, тъй [illegible] тридесетъ и осъмь. Храбровитѣ [illegible]

[illegible] глаголѭтъ: почьто ѥстъ ѩ писменъ [illegible] сѧ и мьньшимь того пьсати [illegible] десѧтьма и четырьми пишѫтъ [illegible] осъмь пишѫтъ Грьци; ѥстъ бо два- [illegible] писменъ, нъ не наплъняѭтъ сѧ тѣми [illegible] сѫтъ двогласьныихъ ѩ, и въ [illegible] шестоѥ и девѧть-десѧтьноѥ и де- [illegible] и събираѭтъ ихъ три десѧте и [illegible] подобно и въ тъжде образъ [illegible] Кирилъ три десѧте писменъ и осмь".

[illegible] изразява срѣщо самитѣ славян- [illegible] сѫ сътворени нито отъ Бога, [illegible] нъкъ сѫ стари, като еврей- [illegible]. Противницитѣ на сла-

вянското писмо казвали, че само три езика трѣбвало да сѫществуватъ: еврейски, римски и елински, защото само на тѣзи езици била написана дъската надъ кръста на Господа. По тоя случай Храбъръ пише:

„Дроузии же глаголѭтъ: чьсомоу же сѫтъ словѣньскы книгы? ни того бо ѥстъ богъ сътворилъ ни то ангели, ни сѫтъ иждеконьны, ѩко жидовьскы и римьскы и елиньскы, ижде отъ кони сѫтъ и приняты сѫтъ богомь“.

„А дроузии мьнѧтъ, ѩко богъ самь ѥстъ сътворилъ писмена, и не вѣдѧтъ сѧ чьто глаголѭще окаѧнии! и ѩко трьми ѩзыкы повѣлелъ богъ книгамъ быти, ѩко же въ ѥуаггелии пишетъ: и бѣ дъска напьсана жидовьскы и римьскы и елиньскы, а словѣньскы нѣстъ тоу, тѣмь же нѣсѫтъ словѣньскыи книгы отъ бога.

„Къ тѣмъ чьто глаголіемъ, или чьто речемъ къ тацѣмъ безоумьныимъ? Обаче речемъ отъ свѧтыихъ книгъ, ѩкоже наоучихомъ сѧ, ѩко вьсѧ по рѧдоу бываѭтъ отъ бога, а не отъ иного. Нѣстъ бо богъ съствориль жидовьска ѩзыка прѣжде, ни римьска, ни елиньска, нъ сирьскыи, имьже и адамъ глагола, и отъ адама до потопа и отъ потопа, доньдеже богъ раздѣли ѩзыкы при стлъпотворіении ѩкоже пишетъ: размѣшеномъ же бывьшемъ ѩзыкомъ. И ѩкоже сѧ ѩзыци размѣсиша, тако и нрави и обычаи и оустави и закони и хытрости на ѩзыкы“.

И тъй Храбъръ защищава славянския езикъ отъ по-друго гледище, отколкото Кирилъ: Понеже всичко е създадено отъ Бога, слѣдователно и славянски езикъ. Тъй че и той, като произходящъ отъ Бога, има право на сѫществуване. Па най-сетнѣ нали разнитѣ езици, сѫ се появили слѣдъ стълпотворението, слѣдователно всички сѫ равни. Слѣдъ това той обяснява какъ се е образувало гръцкото писмо, което е заето отъ финикийцитѣ, въ което отношение Храбъръ има право, а отъ сетнѣ съ течението на врѣмето е допълняно и поправяно: „Нъ прѣжде сего Еллини не имѣахѫ сво-

имь языкомъ писменъ, нъ финичьскыими писмены писаахѫ своѭ си рѣчь. И тако бѣшѧ многа лѣта".

А слѣдъ това по божие повеление седемдесеть души прѣвели гръцкитѣ книги отъ жидовски. „А словѣньскыѩ книгы іединъ свѧтыи Костантинъ, нарицаіемыи Кирилъ, и писмена сътвори и книгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ; а они мнози многы лѣты, седмь ихъ писмена оустрои, а седмь десѧть прѣложениіе. Тѣмь же словѣньскаѩ писмена свѧтѣиша сѫтъ и чьстьнѣиша, свѧтъ бо мѫжь сътворилъ ѩіесть, а грьчьскаѩ Еллини погани".

И тъй Храбъръ, слѣдъ като направи своя анализъ, заключава, че славянскитѣ писмена сѫ по-свети и по за уважение, защото сѫ устроени отъ светъ човѣкъ, а гръцкитѣ сѫ устроени отъ нечестиви елини.

Това Храброво съчинение е огледало на чувствата и мислитѣ, отъ които се е владѣла тогава българската интелегенция. То показва, колко отчаяно сѫ се борили обладанитѣ отъ национално съзнание люде за славянското писмо *и колко несправедливо е въпръки тъзи факти твърдението, че славянското писмо не било продуктъ на славянския гени.*

*

Ако ние тукъ се поспрѣхме върху славянското писмо и дѣйностьта на Кирила и Методия, то е, защото тѣ сѫ бѣлѣгъ отъ национално съзнание, което собствено ни интересува въ случая. Кирилъ и Методий нито сѫ гърци, нито сѫ били проводени отъ гръцкия императоръ да учатъ славянитѣ. Ние забѣлѣзваме и при тѣхъ онова българо-латинско (италианско) сродство, на което обръщахме вече толкова пѫти внимание ту въ историческата, ту въ езиковната часть на това издирване. Тъй напр. бащата на Кирила и Методия се е казвалъ *Лъвъ*, а майка имъ *Мария*. А имената Лъвъ и Мария не сѫ гръцки имена. Името Мария е или християнското име *Мария*, името на Св. Богородица, или латинското име Marius, което се е запазило у българитѣ подъ форма, *Мара* и *Марко*. Името *Лъвъ* е идентично съ името *Лъвъ*, името на Императора

Лъва, който е тракиецъ, бесъ, т. е. не гръкъ. Това име е много разпространено и у римлянитѣ. Мнозина отъ римскитѣ папи носятъ името Лъвъ. Ако сѫдимъ по това, че името Лъвъ е идентично съ тракийското име на императора Лъва, то би могли да заключимъ, че и бащата на Кирила и Методия ще е билъ тракиецъ, а понеже тракиицитѣ сѫ били българи, слѣдователно българинъ. Ако ли земемъ да сѫдимъ по това, че името Лъвъ и Мария сѫ по-сродни съ латински, отколко съ гръцки имена, ние ще додемъ пакъ до сѫщото заключение, защото видѣхме, че и имената на българскитѣ князе Виталианъ, Сабинъ, Северъ и пр. сѫ латински имена, както и че въ всѣко друго отношение българитѣ сѫ по-сродни съ латинцитѣ, отколко съ гърцитѣ. Кирилъ се е казвалъ първоначално *Константинъ*, а Методий *Михаилъ*. А тѣзи имена тъй сѫщо не сѫ гръцки думи. Константинъ е чиста латинска дума: constans, constantis. Михаилъ е християнска, *еврейска*, дума, а е възможно и да е нѣкоя прѣобразувана народна дума. Тъй че както Лъвъ и Мария тъй и Константинъ и Михаилъ сѫ имена, които не произлизатъ отъ гръцка народность Гърцки имена сѫ *Кирилъ* и *Методий*, които сѫ дадени отсетнѣ на Константина и Михаила. А това е доста важно, защото то показва, че Константинъ и Михаилъ отсетнѣ сѫ погърчени. Може би това погърчване да е станало въ срѣднитѣ вѣкове, слѣдъ раздѣлата на черквитѣ на източна и западна или по-добрѣ на гръцка и римска. Веднага слѣдъ това раздѣляне българитѣ паднали политически подъ гърцитѣ, вслѣдствие което останали и въ ритуално отношение съ тѣхъ. Понеже сега у България гръцкитѣ идеи се усилили, а българскитѣ почти изчезнали, то естествено е било да се дадатъ и гръцки имена на славянскитѣ просвѣтители. Споредъ народната етимология, Константинъ е *Кирилъ*, а Методий *Михаилъ*. Разпространеното мнѣние, че това били повторни кръщелни имена, не намира оправдание, понеже Кирилъ умрѣ въ Римъ (869), когато бѣ отишълъ при Папата да издѣйства потвърждение на

славянското писмо. Тъй че той е дѣйствалъ *само като Константинъ*, понеже не е имало врѣме и причини да бѫде прѣкръщенъ. Него сѫ прѣкръстили отсетнѣ грѫцитѣ чувства на неговитѣ съотечественици, отъ които тѣ подиръ него сѫ били обладани. Михаилъ билъ нарѣченъ *Методий*. Въ сѫщность Михаилъ е християнско (еврейско) име, та не е имало нужда да се прѣкръства въ нехристиянското Методий, ако, разбира се, това прѣкръстване не се приписе на грѫцки чувства. Слѣдъ това врѣме захванаха да се чуватъ изъ българско гѫрцки имена на българского духовенство, като Ефтимовци, Теофилактовци и пр. Заслужва тъй сѫщо да се спомене името *Климентъ*, име на най-дѣятелния Кириловъ и Методиевъ другаръ. И това име не е грѫцко. То е латинско: clemens, clementis, тихъ. Сѫщо тъй не сѫ грѫцки имената и на останалитѣ дѣйци напр. Наумъ, Сава, Ангелари, Гораздъ, Храбъръ. Тѣзи имена сѫ си чисто славянски. *Отъ всичко това прочее изтича народнин характеръ на дѣйцитѣ за създаването на национална българска литература.*

Националното съзнание ще да е било обхванало мнозина отъ народа, защото освѣнъ Константина, Климента, Наума, Михаила, Сава, Горазда, Ангеларий и пр. които сѫ дѣйствали заедно, почти въ сѫщого врѣме на друго мѣсто сѫ дѣйствали други люде съ още по-голѣма разналеность, напр. Храбъръ. Все къмъ това врѣме и къмъ тѣзи дѣйци принадлѣжи и българскиятъ князъ *Борисъ*. Той ще да е оня отъ българскитѣ князе, у когото е имало най-голѣма доза отъ национално съзнание. Той проводилъ пратеници до Папата, за да се освѣдоми върху нѣкои християнски постановления, които сѫ били нужни за морализирането на неговия народъ. А това показва, че въ народа е била узрѣла една вѫтрѣшна нужда за по-голѣмо културно задоволство. Това е било една по-висока стѫпка отъ развитието на обективния духъ, да се изрази съ термиитѣ на Хегеловата философия.

Тоси националенъ подемъ не траялъ дълго. Слѣдъ смъртьта на Методия неговитѣ ученици се изпѫждатъ

изъ Моравия, съ много се прѣвеждалъ и българския езикъ[1]). А слѣдъ Бориса, въ врѣме на неговия внукъ Петра, самостоятелния български политически и умственъ животъ изчезналъ — подналъ подъ гърдитѣ. Тъй не ние нѣкакве работа съ изгласяне и изчезване на отдѣлни личности, а съ появяване и изчезване на една обща идея, съ растене или спадане на обединения духъ. Пропадането на българското национално дѣло показа, че логиката на Кирила, Климента и пр. не е могла да стане обща за цѣлия български народъ. Храбъръ, Кирилъ, Климентъ и пр. сж били само отдѣлни еденици съ национално съзнание, а по-голѣмата часть отъ народа не е била спечелена за дѣлото. Народътъ не е могълъ да разбере тѣзи възвишени порили. Националнитѣ дѣйци били принудени да се прибератъ въ единъ катъ на българското отечество до Охридското Езеро. Тукъ, въ Охридъ, се прибра и прѣкара своята плодовита дѣйность Св. Климентъ. Тукъ въ Охридъ се появи по това врѣме слѣдъ пропадането на Петровата държава и самостоятеленъ български политически животъ подъ водителството на Шишмановитѣ синове, а особено на Царя Самуила. А това показва, какво значение е имало националното съзнание за политическото прѣуспѣване. Но и този самостоятеленъ български политически животъ пропада, а съ него изчезна и националната българска книжнина. Дѣйствително че българското национално съзнание не изчезна безслѣдно. Слѣдъ единъ периодъ отъ 160 години ние пакъ срѣщаме българи съ български чувства, а вслѣдствие това пакъ се появява самостоятеленъ български полититически животъ, обаче той далечъ не е отговарялъ на физическата мощь на народа, затова е трѣбвало пакъ да падне. Българитѣ паднали найсетнѣ подъ турциѣ. Но колкото и да е било грозно политическото робство, то не е било толкова жалко,

1 Върху това, дали Кирилъ и Методий сж били прѣвели св. Писание на български или на словѣнски, се е водилъ и води споръ между ученитѣ. На този споръ би трѣбвало да се тури точка: български или словѣнски е едно и сжщо, защото българи и словѣни е едно и сжщо. Тѣ сж синоними на единъ и сжщъ народъ.

колкото интелектуалното. Българитѣ толкова били изгубили своето национално самосъзнание, щото едва ли не си забравили името и не се чувствували за обикновени животни, които ходятъ по земята, за да оратъ нивята. Нови дѣйци се явяватъ сега съ национално съзнание и резултата на тѣхнитѣ работи бѣ поникването на нова национална българска държава. Обаче националното съзнане и днесь не е пълно.

Ние и днесь не стоимъ на оная стжпень на национално съзнание, на която сж стояли Константинъ, Климентъ, Храбъръ и пр. Привърженицитѣ на Виенската Школа сж дѣйствително хора съ национално съзнание, обаче тѣ излизатъ отъ прѣдубѣждението, че славянитѣ изобщо и българитѣ въ частно сж все нѣщо по-долно, отколко другитѣ народи. И възъ основа на това прѣдубѣждение почива политическиятъ строй на славянскитѣ държави. Това прѣдубѣждение е спъвало и спъва културното развитие на славянитѣ изобщо и на българитѣ въ частно. Като мнѣние на по-високата класа, то е разполагало и съ материални срѣдства, които държавата обикновено дава на тая класа и съ тѣзи си срѣдства то е потисвало зародишитѣ отъ истинско национално съзнание, що се появяватъ тукъ тамъ у нѣкои еденици. Ние схващаме обаче тая недоверчивость къмъ културоспособностьта на славянитѣ, като остатъкъ отъ закоренели прѣдубѣждения, като една по-ниска стжпка на душевно развитие и мислимъ, че още едно малко засилване и ние всички ще додемъ до оная стжпень на национално съзнание, на която сж стоели Кирилъ и Храбъръ. При това нека ни бжде позволено да кажемъ, че народъ, който нѣма своя собствена философия, той не може да сжществува, като самостоятелна културна единица и че нигдѣ другадѣ не намиратъ мѣсто думитѣ, които Мефистфелесъ казва на Фауста: Du gleichst dem Geiste, den du begreifst. (Ти си такъвъ, каквото е твойто съзнание), както именно въ българската история, защото виждаме, че, кога какво национално съзнание сж имали българитѣ, такава е била и тѣхната политическа сила.

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводъ 1

Метода на защитницитѣ на чуждия произходъ на българитѣ 4

Праселищата на българитѣ:

а) Скити и скитскитѣ народи 8
б) Готи 23
в) Хуни 26
г) Хуни и българи 34
д) Мундо 66
е) Аспарь — Виталианъ 76
ж) Юстинанъ — Белизарь 97

Кога сѫ дошли българитѣ въ настоящитѣ селища? . . 116

Какъвъ е билъ езикътъ на прабългаритѣ? 131

а) Името българинъ 134
б) Имената на българскитѣ князе 139
в) Титлитѣ на българскитѣ князе 145
г) Непонятнитѣ думи въ намѣрения отъ Попова списъкъ на български князе 151
д) Хунски имена 156
е) Езикови бѣлѣзи за културно влияние между римляни, славяни и германци 158

Българи и славяни 163

Национално съзнание у българитѣ:

а) Появяване на българската държава 184
б) Кирилъ и Методий 189

Печатни грѣшки.

Стр.:	Ред.:		Намѣсто:	Чети:
15	9	отгорѣ	ще	що
19	10	отдолѣ	сж	се
20	1	отгорѣ	Тацитѣ	Тацитъ
29	5	отгорѣ	ще	що
30	5	отдолѣ	здравейте!	здравей!
31	14	„	римлянето	римлянитѣ.
32	9	„	ни	не
35	12	отгорѣ	Иордаръ	Иорданъ
37	16	„	съ	сж
42	5	отдолѣ	qudquid	quidquid
45	21	отгорѣ	баша	баща
„	22	„	заачило	значило
„	23	„	и да и	и да е и
49	3	отгорѣ	сж	съ
50	17	„	Котрари	Котраги.
54	2	„	Когато	, когато
57	15	„	Mngnus	Magnus
60	3 и 5	„	Bnlgarum, cartaminis	Bulgarum, certaminis
„	„	„	съ което нашитѣ	съ което и нашитѣ
„	16	отгорѣ	сж	се
79	4	отдолѣ	Марценинъ	Марцелинъ
81	1	отгорѣ	superventnm	Superventum
96	9	отгорѣ	сж	се
102	9	отдолѣ	Ауксиумъ	Ауксимумъ
111	1	отгорѣ	съ	сж
111	18	отгорѣ	се	сж
126	6	„	той	тъй
126	20	„	вѣ	въ

Печатница Ст. Атанасовъ — София.

DR 64 .T8 C.1
Praotechestvoto i praezikut na
Stanford University Libraries
3 6105 033 816 625

1-

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.